

KORINEK LÁSZLÓ: Rekvium egy álomért

TIHANYI MIKLÓS – PAPP DÁVID: A körzeti megízotti szolgálat története 3. A rendszerváltozástól

FÁZSI LÁSZLÓ – FEKETE MAGDOLNA: Kegyeleti kérdések a büntetőjogban

MAJOR ZSOLT – KOVÁCS TIBOR: A vagyonörök alkalmassági vizsgálatának koncepciója

PETRÉTEI DÁVID: Nyomelmélet és nyomtan a 21. században

SALLAI JÁNOS – BORSZÉKI JUDIT: A nemzetközi rendőri együttműködés kezdetei

CZENCZER ORSOLYA – HINKEL TAMÁS: Webshop a börtönben, avagy a zárláncú csomagküldési rendszer tapasztalatai és hatása a biztonságra

ERDÉLYI ÁKOS: Kriminálisztikai pszichológia: hogyan segíthet a pszichológia a bűnüldözésben?

TEKNŐS LÁSZLÓ – AMBRUSZ JÓZSEF: Az Európai Unió humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikájának bemutatása

FLIEGAUF GERGELY – SÓFI GYULA: Gondolatok a gyermekek ellen elkövetett szexuális abúzzsal (CSA) kapcsolatban

KITEKINTÉS: A Disaster Victim Identification – az Interpol speciális részlege

RECENZÍÓ: Absztrakt rendőrség

INTERJÚ: Éltető erőforrásunk, a víz védelme napjainkban. Interjú dr. Szöllösi-Nagy András professzorral

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

70. ÉVFOLYAM

2022/5. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezsi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatanács elnöke, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Nyiri Sándor, ny. vezető ügyész, c. egyetemi docens
Prof. dr. Patyi András, a Kúria elnökhelyettese, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrakadémia tagja, egyetemi tanár
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ
Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendszeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója
Dr. Ciprian Maftei, belügyi attasé, Románia Magyarországi Nagykövetsége

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Bakai Kristóf püőr. dandártábornok, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vámszakmai szakfőigazgatója
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bárdos Szabolcs nb. vezérőrnagy, az Alkotmányvédelmi Hivatal főigazgatója
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Frech Ágnes, a Fővárosi Bíróság büntető kollégiumvezetője, az Országos Bírósági Hivatal szaktanácsadója
Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Halmosi Zsolt r. altábornagy, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezetője
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlélője

Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Kovács Gábor r. dandártábornok, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Hedvig nb. altábornagy, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
főigazgatója
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Takács Tibor r. altábornagy, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi
Elemző Központ főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ	Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES	Dr. Hornyik Zsuzsanna
FELELŐS SZERKESZTŐ	Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes
OLVASÓSZERKESZTŐ	Végh Zsuzsanna
IDEGENNYELVI SZAKLEKTOR	Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
FŐMUNKATÁRSÁK	Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes Csala Károly r. ezredes
MUNKATÁRSÁK	Luda Henrietta Varga Anita
SZERKESZTŐSÉG	2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3. Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600 szerkesztoseg@belugyiszemle.hu www.belugyiszemle.hu
ISSN	ISSN 2062-9494 (Nyomtatott) ISSN 2677-1632 (Online) LXX. évfolyam
FELELŐS KIADÓ	Belügyminisztérium www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium 1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
NYOMDA	Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ	Szakolczai Lóránt bv. ezredes Megjelenik havonta

TARTALOM

	Előszó	885
	TANULMÁNYOK	
KORINEK LÁSZLÓ	Rekviem egy álomért	887
TIHANYI MIKLÓS – PAPP DÁVID	A körzeti megbízotti szolgálat története 3. A rendszerváltozástól	907
FÁZSI LÁSZLÓ – FEKETE MAGDOLNA	Kegyeleti kérdések a büntetőjogban	927
MAJOR ZSOLT – KOVÁCS TIBOR	A vagyonörök alkalmassági vizsgálatának koncepciója	943
PETRÉTEI DÁVID	Nyomelmélet és nyomtan a 21. században	961
SALLAI JÁNOS – BORSZÉKI JUDIT	A nemzetközi rendőri együttműködés kezdetei	983
CZENCZER ORSOLYA – HINKEL TAMÁS	Webshop a börtönben, avagy a zárt láncú csomagküldési rendszer tapasztalatai és hatása a biztonságra	1005
ERDÉLYI ÁKOS	Kriminálisztikai pszichológia: hogyan segíthet a pszichológia a bűnüldözésben?	1025
TEKNŐS LÁSZLÓ – AMBRUSZ JÓZSEF	Az Európai Unió humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikájának bemutatása	1039
FLIEGAUF GERGELY – SÓFI GYULA	Gondolatok a gyermekek ellen elkövetett szexuális abúzzsal (CSA) kapcsolatban	1057
	KITEKINTÉS	
HERTELENDI LAJOS	A Disaster Victim Identification – az Interpol speciális részlege	1077
	RECENZIO	
BUDAVÁRI ÁRPÁD	Absztrakt rendőrség	1089
	INTERJÚ	
HORNYIK ZSUZSANNA	Éltető erőforrásunk, a víz védelme napjainkban. Interjú dr. Szöllősi-Nagy András professzorral	1101

SZERKESZTŐSÉGI ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

Vajon hányan gondoltunk bele, micsoda örökség birtokában vagyunk? Májusi számunk első cikkében Korinek László tollából származó mélyen szántó gondolatok méltó emlékezésre hívják a kedves olvasót. Az 1991-ben létrejött Rendészeti Kutatóintézet, és vele együtt a benne dolgozó kiváló szakemberek munkája, kitartó elköteleződése a rendészettudomány iránt, megérdemli a neves szerző méltatását, és ezzel együtt valamennyiünk tiszteletét is.

A teljesség igénye nélkül, senkit meg nem sértve, ajánljuk szíves figyelmébe minden olvasónknak e havi lapszámunk cikkeit. Tihanyi Miklós és Papp Dávid a körzeti megbízotti szolgálat történetét mutatja be a rendszerváltozás koráig visszatekintve. Hány olyan, ma is élő intézmény, szolgálat, szolgáltatás vesz bennünket körbe, amelynek hosszú időkre visszanyúló történelme, gyökerei vannak. Nagyon izgalmas rendészettudományi szempontból is, hogy vajon milyen események, döntések befolyásolták ezek alakulását, hogyan váltak olyanná, amilyenek ma ismerjük őket.

Petrétei Dávid tanulmányában a nyomtan, nyomelmélet kérdéskörével foglalkozik, méghozzá a 21. századi tapasztalatokat, gyakorlatot ismertetve. Ne felejtjük el, milyen releváns sarokköve a kriminalisztikának a vizsgált terület. A szerző minden rendészettudományi szempontot figyelembe véve mutatja be a nyomtan és nyomelmélet történetét, kialakulásának főbb állomásait, és a teljesség igényével még a nemzetközi kitekintésről, összehasonlításról sem feledkezik meg.

Borszéki Judit és Sallai János a nemzetközi rendőri együttműködés kialakulásának történetét, eddigi tapasztalatait mutatja be tanulmányában. Mint ahogy az életben minden változik, nincs ez másként a vizsgált területtel sem. Hacsak laikusként gondolunk bele, mennyi minden történt a közelmúltban Európában, biztosak lehetünk benne, hogy bizony kellő rugalmassággal, alkalmazkodóképességgel kellett és kell rendelkeznie az érintett szervezeteknek, hogy megfeleljenek minden újabb kihívásnak. Legnagyobb szerencsénkre szakavatott, kiváló szakemberek mutatják be, hogyan is zajlottak ezek a folyamatok.

Czenczer Orsolya és Hinkel Tamás a büntetés-végrehajtási szervezeten belül 2018-ban bevezetésre került zárt láncú csomagküldési rendszert mutatja be, amely minden bizonnal beváltotta a hozzáfűzött reményeket, különösen a pandémia időszakában. Fantasztikus dolog, amikor az innovációt, a tudományos

fejlesztéseket még eddig senki nem ismertette, a nyilvánosság még nem ismerhette meg, így igazi megtiszteltetés, hogy a szerzőpáros a Belügyi Szemlét választotta publikációjának helyszínéül.

A fentiekén túl számos érdekesebbnél érdekesebb cikk várja az érdeklődőket. Május havi lapszámunk olvasásához nagyon jó szórakozást kívánunk!

Szerkesztőség

Rekviem egy álomért

Requiem for a dream

Korinek László

professor emeritus
Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja,
Pécsi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar

Absztrakt

Cél: Visszaemlékezés a rendészettudomány létrejöttét megelőző belügyi tudományos kutatások sikeres történetére, nevezetesen a Belügyminisztériumban, 1991-ben létrejött Rendészeti Kutatóintézetben folyt elméleti és alkalmazott kutatásokra.

Módszer: Számbavétele annak, hogy a Rendészeti Kutatóintézet fennállása alatt milyen kutatások folytak az intézményben, valamint annak bemutatása, hogy e kutatások eredményei milyen mértékben járultak hozzá a rendészettudomány későbbi elfogadtatásához, akkreditációjához.

Megállapítások: A Belügyminisztérium Rendészeti Kutatóintézetének, majd a Rendőrtiszti Főiskola Vezetőképző és Kutatóintézetének 1991 és 1998 közötti tevékenysége érdemes arra, hogy a kutatóintézeti múlt fontos örökségként megemlékezzünk róla. Állítható, hogy a Rendészeti Kutatóintézetben folytatott akkori kutatások nélkül nem kerülhetett volna sor a rendészettudomány akadémiai elismerésére, ami megalapozta a Rendészettudományi Doktori Iskola létrehozását.

Érték: Értéknek tekintjük azt, hogy a tudományos kutatás és vezetőképzés több éven keresztül egyetlen intézet keretei között, az említett kutatóintézetben kapott helyet, ennek eredményeként a képzésben mindig jelen voltak a rendészettudomány legújabb hazai és nemzetközi eredményei, a kutatók pedig a vezetői tanfolyamokon tájékozódhattak a gyakorlat helyzetéről, ellenőrizhették munkájuk fogadtatását a rendészeti szolgálatoknál, és a kritikákból tanulhattak is. Több olyan törekvés, ami a rendszerváltozás idején fogalmazódott meg először, valóssággá vált. Például a felsőfokú rendészeti képzés egyetemi szintre emelése, a mesterképzés meghonosodása, a rendészettudomány elfogadottságának megerősödése, a rendészettörténeti források gyarapodó feltárása, és mindezen eredmények megjelenése a Magyar Rendészettudományi Társaság működésében.

Kulcsszavak: rendészettudomány, Rendészeti Kutatóintézet, Rendészettudományi Doktori Iskola, Rendőrtiszti Főiskola

Abstract

Aim: A look back at the successful history of scientific research in the field of home affairs prior to the establishment of law enforcement science, namely the theoretical and applied research carried out at the Law Enforcement Research Institute, established in 1991 at the Ministry of the Interior.

Methodology: Review of the research carried out at the Institute during the existence of the Law Enforcement Research Institute, as well as the presentation to what extent the results of these research contributed to the later acceptance and accreditation of law enforcement science.

Findings: The activities of the Law Enforcement Research Institute of the Ministry of the Interior, and later of the Police College's Institute for Leadership Training and Research between 1991 and 1998, are worth remembering as an important legacy of the research institute's past.

It can be stated that without the research carried out at the Law Enforcement Research Institute at that time, the academic recognition of law enforcement science could not have taken place, which laid the foundation for the establishment of the Doctoral School of Law Enforcement.

Value: We consider it a value that scientific research and leadership training took place in the above-mentioned research institute for several years, as a result of which the latest domestic and international results of law enforcement theory were always present in the training, and researchers could learn about the state of practice in leadership courses, they could check the reception of their work in the law enforcement services and also learn from the criticisms. Several aspirations that were first articulated during the regime change have become a reality. For example, the elevation of higher law enforcement education to university level, the establishment of master's degrees, the strengthening of the acceptance of law enforcement science, the increasing exploration of sources of law enforcement history, and the appearance of all these results in the operation of the Hungarian Law Enforcement Society.

Keywords: law enforcement science, Law Enforcement Research Institute, Doctoral School of Law Enforcement, Police College

A Belügyminisztérium 1991 őszén hozta létre a Rendészeti Kutatóintézetet. Tagadhatatlan, hogy személyi megfontolások is voltak a háttérben, de nyilvánvalóan szerepet játszott annak a szükségletnek a felismerése is, hogy a kriminológia mellett a közbiztonság nem kizárólag bűnügyi problémáival foglalkozó rendészetten is fórumot kapjon a feladatok ellátásához nélkülözhetetlen háttérintézmények sorában. A rendőrségről szóló törvény megalkotásának az előkészítése, de az 1990. őszi taxisblokkad által éles megvilágításba került társadalmi problémák is kiváltották az igényt a tudományosan is megalapozott rendészeti politikai döntések iránt. Mivel pedig Magyarországon – a történelmi helyzetből adódóan – a demokratikus, jogállami rendészetnek hagyományai nem voltak, ezért a nemzetközi tapasztalatok megismerése és feldolgozása is elengedhetetlenül napirendre került.

Az intézet elsőként kinevezett igazgatója – Szikinger István – korábban főosztályvezetőként tevékenykedett a rendőrség és a határőrség minisztériumi irányításában, amellet külföldön – Oxfordban, majd már a kutatóintézeti munkája időszakában Freiburgban – folytatott tanulmányokat, s végzett kutatásokat a rendőrség és a rendészet problémáit érintően. Helyettese, Dános Valér igen jelentős kutatási és oktatási tapasztalatok birtokában segítette a vezetői munkát, kiemelt figyelmet fordítva a rendészet és a bűnüldözés összefüggéseire. A későbbiekben Finszter Géza vette át az intézet vezetését. A beosztott kutatók valamennyien magas elméleti felkészültséggel és gyakorlati tudással is rendelkeztek.

Az intézet létrejöttétől kezdődően rendszeresen kiadta tudományos folyóiratát, a Rendészeti Tanulmányokat (később Új Rendészeti Tanulmányok). A kiadványban a munkatársak publikálták a saját kutatásaik eredményeit, de más szakemberek írásai, továbbá konferenciák, rendezvények anyagai is megjelentek a szakmai újság hasábjain. E publikáció célja az volt, hogy a rendészet különböző területeit vizsgáló hazai és nemzetközi szakemberek, tudományos kutatók számára lehetővé tegye legújabb elméleti eredményeik bemutatását, az ezekhez kapcsolódó vitáik megjelentetését, valamint a tudományos rendezvényeken elhangzottak közreadását.

Noha a Rendészeti Kutatóintézet a Belügyminisztérium – majd a Rendőrtiszti Főiskola – részeként működött, a kutatók nagyfokú önállóságot élveztek a feladatok meghatározása és végzése során is. Természetesnek tekinthető, hogy a rendőrség és a többi rendészeti szervezet demokratikus átalakulása jelentős kihívás volt a tudományos munkát végzők számára is. A fejlett alkotmányos rendszerekben kialakult modellek tanulmányozása az adaptálás lehetőségeinek gondos vizsgálata mellett szükséges volt a rendőrségi törvény előkészítéséhez való hozzájárulás érdekében. Szikinger István az 1990-es évek elején (és azóta is) világszerte népszerűségnek örvendő közösségi rendőrség (community

policing) magyarországi meghonosításának esélyeit és annak kívánatos voltát elemezte, és publikálta egy nemzetközi konferencián. Álláspontja szerint a rendszerváltozás első éveiben mindenekelőtt a szilárd jogi keretek kiépítését kellett napirendre tűzni, azt megelőzően a társadalmi igényeket közvetlenül, számos informális megoldás révén szolgáló rendőri munka intézményesítése még nem volt aktuális (Szikinger, 1993).

Ez természetesen nem azt jelentette, hogy az emberek vélekedését a rendőrség demokratikus átalakítása során figyelmen kívül lehetett volna hagyni. Dános Valér Tauber Istvánnal közösen éppen ezeket az elvárásokat tárta fel azért is, hogy a közbiztonság-védelem rendszerének a fejlesztése során azokat figyelembe lehessen venni. A két kutató arra a következtetésre jutott, hogy a szocialista rendőrséget a totális hatalom jegyeinek tanúsítása miatt elutasította a lakosság, azonban bizonyos tulajdonságai sokak számára mégis szimpatikussá tette a szervezetet. Példaképpen említették a határozott fellépést, a reagálóképességet, valamint – nem utolsósorban – a bűnözés korlátok között tartását, ezen belül különösen az igen magas felderítési mutatókat. Nyilvánvalóan nem lehet figyelmen kívül hagyni a közbiztonság romlását, ami 1990-es évek elején drámainak volt mondható. Dános Valér és Tauber István a szociológia alkalmazott ágaként a rendőrszociológia művelésének szükségessége mellett foglalt állást (Dános & Tauber, 1992).

A külföldi tapasztalatok felé nyitott utat több tanulmány, így Manfred Murck, a Münsteri Rendőr Akadémia tudományos igazgatója a rendőrség, az állampolgárok és a politika kapcsolatát vizsgálta a pluralista demokráciában (Murck, 1994). Fehérvári János, az osztrák belügyminisztérium főtanácsosa a magyar-osztrák rendőr akadémia alapjain egy összeurópai akadémia lehetőségét tárgyalta (Fehérvári, 1994).

Timoránszky Péter (a Rendészeti Tanulmányok és az Új Rendészeti Tanulmányok szerkesztője) a menedékjog kérdéseit vizsgálta. Rámutatott az intézmény történetére, és arra, hogy az érdemi rendelkezéseket jórészt kétoldalú megállapodások tartalmazták, amelyek egyébként kielégítették az akkori követelményeket (Timoránszky, 1992).

A közvetlen rendészeti szakkérdéseken túlmutató volt a gyülekezési jog lehetséges reformjára irányuló kutatás, amelynek során az intézet nemzetközi összehasonlításban és a hazai példák elemzésével is bemutatta a szabadságjog gyakorlásának lehetőségeit és korlátait, javaslatokat fogalmazott meg a törvényi változtatásokra. Ez a munka folyamatos volt, hiszen az 1989. évi III. törvény rendelkezéseit felváltó átfogó újraszabályozás csak 2018-ban jött létre. Természetesnek tekinthető, hogy a gyülekezési jog érvényesülésének kérdései közül a politikai tiltakozások, a tömegdemonstrációk váltották ki a legnagyobb

tudományos érdeklődést, minthogy a demokratikus átalakulás kulcskérdése a hatalommal szembeni kritika megnyilvánulásaihoz való viszonyulás.

A téma kutatása iránt a konszolidált alkotmányos demokráciákban is megnőtt az igény, hiszen az 1960-as évek súlyos zavargásait követően is olyan – nem ritkán erőszakos – megmozdulásokkal kellett szembenéznie a rendőrségnek, amelyek igencsak próbára tették a demokratikus jogállamok intézményeit. Az Európai Egyetem Robert Schuman Központja koordinálta azt az összehasonlító vizsgálatot, amelyben Magyarország mellett Olaszország, Franciaország, Németország, Spanyolország és Svájc kutatói vettek részt.

A komparatív elemzés, értékelés eredményeképpen az volt megállapítható, hogy minél szélesebbek a rendőrség jogosítványai, annál gyakrabban alkalmaznak erőszakot a tüntetők. A központosított államok merevebbek, a konfliktusokat megelőző és elkerülő módszerek alkalmazása inkább a decentralizált és baloldali rendészeti politikára jellemző. A tömegekkel szemben elutasító magatartást tanúsító, illetve jobban alkalmazkodni képes rendőri magatartás szintén függ attól, hogy mennyire engedi meg a közhatalmi irányítás az önálló, a helyzet értékelésén alapuló döntéseket. A demokratikus átmenet országában a vizsgált időszakban jellemző volt a militáns és reaktív rendőrség képe (della Porta, 1996).

A Rendőrségi Pszichológusok I. Országos Tanácskozása

A kutatóintézet a rendőrség társadalmi szerepének, államszervezeti pozíciójának vizsgálata mellett működése során kiemelt figyelmet fordított a tudományos eredmények gyakorlatba való átültetésére, az alkalmazott rendészeti tudományokra. Ilyennek tekinthető a rendőrségi és bűnügyi pszichológia is, ami a gyakorlatban járulhat hozzá a munka eredményes végzéséhez. 1992. május 14-én tartották Szolnokon a Rendőrségi Pszichológusok I. Országos Tanácskozását, amit a BM Rendészeti Kutatóintézet a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőr-főkapitánysággal közösen szervezett.

A büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos kérdések közül a vallomást tevő személy szavahihetőségének a problémája volt a konferencia egyik témája. Lengyel K. Péter meggyőző érvekkel támasztotta alá, hogy a nyilatkozatok hitelességének megítélését nem veheti át a pszichológus, abban legfeljebb segítséget nyújthat a rendőrség, az ügyészség és a bíróság részére (Lengyel, 1992). Előadások hangzottak el a különböző szakterületek sajátos igényeiről, így a közlekedésrendészet, valamint a terrorelhárítás azon problémáiról, amelyek megoldásához a pszichológia segítséget nyújthat. Napirendre kerültek a rendőri szervezet, illetőleg az állomány lélektani kérdései is.

„A szervezett bűnözés Magyarországon” című kutatás

A kutatásra az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) támogatásával, Katona Géza professzor irányításával került sor 1993-ban. A munkába bekapcsolódtak az ORFK szakemberei, és abban részt vettek német, osztrák és holland kutatók is. A Legfőbb Ügyészséget Kertész Imre képviselte. A kutatás 1994-ben megjelent összefoglalója áttekintést adott a szervezett bűnözés nemzetközi tapasztalatairól (Kertész Imre), a kilencvenes évek elejét jellemző magyar helyzetről (Borai Ákos – Tóth Ernő: Adóság behajtás, védelmi zsarolás; Szladovics Mária: Szervezett bűnözés a gazdasági folyamatokban; Bendzsák Katalin – Katona Géza: Szervezett bűnözés a gazdaságban, az 1993-as „olajügycyk” előzetes áttekintése; Horváth József: A több megyére kiterjedően sorozatban elkövetett betöréses lopások jellemzői; Németh Zsolt: A magyarországi kábítószer jelenléte. Magyarország békés sziget a Föld kábítószer térképén?). A külföldi szereplők közül Petrus C. van Duyne a pénzmosásról, Uwe Dörmann a szervezett bűnözés tanulmányozásához a Német Szövetségi Bűnügyi Hivatalban követett módszerekről adott számot; Maximilien Edelbacher és Peter Serh a nemzetközi gépjárműcsempészetben játszott magyar részvételt mutatta be.

A rendészeti kutatóintézetek szolnoki konferenciája

A Rendészeti Kutatóintézet megalakulásától kezdve kereste a kapcsolatot a hasonló rendeltetésű külföldi szervezetekkel, valamint a hazai rendészet korszerűsítése szempontjából lényeges kérdések tudományos művelőivel. A nemzetközi együttműködés kitűnő példája volt az a tanácskozás, amit 1994. augusztus 25-én és 26-án, Szolnokon tartottak meg 12 országból érkezett kutatókkal az európai rendőrségi kutatóintézetek második nemzetközi konferenciájaként. A vendég előadók között volt mások mellett Patric J. Moran, az ír rendőrség vezetője, Dominique Monjardet, a kiemelkedő tekintélyű francia szociológus, továbbá – s nem utolsósorban – Szabó Dénes, a Kanadában élt világhírű magyar kriminológus is.

A vezető téma az átalakuló rendszerek egyik fontos kérdése: a centralizáció-decentralizáció problémája volt. Felkai László a központosítás mellett érvelt, rámutatva annak relatíve előnyös voltára az anyagi eszközök szűkösségének közepette, az informatikai lehetőségek kihasználása céljából, de a szigorú törvényességi kontroll érdekében is (Felkai, 1995). A konferencia résztvevői közül többen ugyancsak a centralizáció előnyeit hangsúlyozták (Lebeuf & Szabó, 1995). Mások – nem tagadva a központi irányítás előnyeit és bizonyos körben

annak szükségességét – a rendőri szervek törvények alá rendeltségét emelték ki, gyakorlati (bolgár) példákkal is alátámasztva a működés utasításoktól való mentességének pozitív kihatásait (Ignatov, 1995). Francese Guillen szerint a modern demokratikus rendszereknek a döntéshozatali szintek decentralizálására van szükségük, egyebek mellett a közösségi rendőrség modelljének megvalósítása érdekében, nem megfélemlítve a törvényességről és egyéb méltányolható központi érdekekről (Guillen, 1995).

A tanácskozás napirendre tűzte a közrendvédelmi és bűnügyi szervek tevékenységének elhatárolását, illetőleg azok összehangolását érintő fontosabb kérdéseket is. Claude de Marteray a feladatok komplex jellegére mutatott rá, ami a francia csendőrség esetében még védelmi funkció ellátását is feltételezi. A szerző szerint természetes, hogy az eltérő működési területek feszültségeihez, akár konfliktusokhoz is vezethetnek, ezért az egységes irányítás elengedhetetlen (Marteray, 1995).

További téma volt a rendőrök teljesítménymérése. Az ír rendőrség főparancsnoka – Patrick J. Moran – arra mutatott rá, hogy az e célból kialakított rendszerek akkor jók, ha nem csupán a vezetők döntéseit támasztják alá adatokkal, hanem hozzájárulnak az állomány tagjainak egyéni fejlődéséhez is. Ezért fontos a kritériumok kidolgozása, és azok alapján a mérés, de a tapasztalatok megbeszélése, az érintettekkel való együttes értékelése is (Moran, 1995). Dános Valér azt hangsúlyozta, hogy az értékelési szempontoknak a közösségi rendőrség elvárásaihoz kell igazodniuk. Ebből adódóan a hagyományosan előtérbe helyezett elrettentő-visszatartó hatás csak kivételesen érvényesülhet, akkor viszont professzionális módon kell megszervezni a rendőrség magatartását (Dános, 1995).

Más kérdések is szóba kerültek a tanácskozáson, ami összességében jól használható eredményeket hozott a hazai kutatómunka számára, de a rendőri munka tervezése és értékelése terén is.

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény alkalmazásának vizsgálata¹

A BM Rendészeti Kutatóintézet nem elméleti alapkutatások végzése céljából jött létre. Természetes elvárás és saját igény is volt az átalakulás tanulmányozása és segítése. Az 1994-ben elfogadott rendőrségi törvény, illetve a hozzá kapcsolódó gyakorlat kiváló alkalmat szolgáltatott a jogalkotó céljainak az eredményekkel való összevetésére. Mivel empirikus felmérésre is szükség volt

1 Az ismertetés forrása: Búzás, 1996.

a valóság feltárásához, le kellett szűkíteni a témát. Az előállítás intézményének a kiválasztására azért került sor, mert az létezett korábban is, ugyanakkor nem lényegtelen változásokon ment keresztül az új törvényi szabályozással. Mindamellet a demokratikus jogállam kiépítésének fontos mozzanatáról, a hatalom és az egyén viszonyának alakulásáról is képet lehet alkotni a személyi szabadságtól való megfosztás lehetőségének a rendőri gyakorlatban való érvényesülését illetően.

Az intézet munkatársai dokumentumokat vizsgáltak meg, továbbá járőrök, az előállítottakkal foglalkozó más rendőrök, valamint az intézkedés által érintettek között kérdőíves felmérést végeztek az előállítások gyakorlatának feltárása céljából. Ez utóbbiakkal mindenekelőtt az egyes intézkedési okok megoszlását kívánták a kutatók megismerni, egészen az eljáró rendőrök szubjektív viszonyulásáig. A kérdések másik nagy csoportja a beavatkozás módja megválasztásának kérdéseire összpontosított, beleértve a kényszerítő eszköz alkalmazását is. Mindezekon túlmenően tudakozódtak a kutatók az állomány jogismeretét illetően, valamint az általuk tanultak és a valóság közötti viszony alakulásáról is.

Megjegyzendő mindenekelőtt, hogy tipikusnak volt mondható a gyanús személyekkel szemben alkalmazott előállítás. A járőrzés közben igazolatott személyek közül a rendőrök bevitték azokat, akikről valami jogsértést feltételeztek. Az ilyen beavatkozást a korábbi szabályozás nem engedte meg önmagában – a jelenlegi rendelkezések szerint bűncselekmény elkövetésére utaló – egyszerű gyanú fennállása esetén [1/1990. (I. 10.) BM. rendelet a Magyar Köztársaság Rendőrségének Szolgálati Szabályzatáról, 156. pont]. A gyanú fogalmát, fennállásának feltételeit lehetetlen jogszabályban körülírni. Egyesek szerint – mivel az önkény előtt nyithatja meg az utat – ez az előállítási ok [a rendőrségi törvény 33. §-a (2) bekezdésének b. pontja] nem elégíti ki a jogállamiság követelményeit. Az Alkotmánybíróság azonban a későbbiekben kimondta: „Az előállítás ideje alatt nyílik alkalma a döntésre jogosult hatóságnak arra, hogy az alapos (megalapozott) gyanú fennállását megállapítsa. Éppen ebben a körülményben ragadható meg az az alkotmányjogilag is releváns különbség, amely miatt nem helytálló az alapos gyanú megkövetelésére irányuló érvelés...” Ezen indok alapján a testület kimondta: „Az Rtv. támadott rendelkezése e tekintetben tehát megfelel az Alkotmány előírásainak, és azoknak a követelményeknek is, amelyeket az Alkotmánybíróság az alapjogok korlátozhatóságával kapcsolatban kimunkált” [65/2003. (XII. 18.) AB határozat].

Jellemzőnek bizonyult az a rendőri magatartás, amely abban nyilvánult meg, hogy az eljáró közegek egyszerűen intuíció alapján és a tapasztalataikra hagyatkozva állították elő azokat a személyeket, akiknek a szabadságkorlátozása

szerintük szükségessé vált. A jogszabályban meghatározott okok azonosítása gyakran már a rendőrség épületén belül történt, ezt nevezik „ütköztetésnek”, vagyis a tapasztalt viselkedés és a jogszabály összevetésének. A kutatási eredmények igazolták, hogy a kontroll nélküli szubjektív megítélésnek, valamint a mögöttes társadalmi előítéleteknek szerepe van a gyanú rendőri felfogásában, a megkérdezett járőrök többször utaltak az öltözetre, de még a borszínre is mint olyan tényezőkre, amelyek a döntésben szerepet játszanak. Fontos – és az alkotmányos hatalomkorlátozás szükségessége miatt jogalkotói megfontolást igényel –, hogy a megkérdezettek 80%-a szerint a rendőrség tekintélyének megóvása érdekében is szükség lehet egyesek előállítására. Ritkán volt azonosítható az a megközelítés, amely szerint a szabadságkorlátozási okok fennállása esetén is elérhető a legitim cél, ha az eredmény (például a személyazonosság megállapítása) más, kevésbé jogkorlátozó eszközzel is produkálható.

Összességében azt lehet mondani, hogy a rendőrségi törvény érvényesülését az előállítás intézményén keresztül vizsgáló kutatás hasznos eredményeket hozott, azonban az előzmények nélküli tényfeltárás mindenekelőtt a további tudományos munka szükségességére mutatott rá, hiszen az előállítások és a bűnözés alakulásának összefüggését például az itt alkalmazott eszközökkel és módszerekkel nem lehetett megközelíteni. Emellett számos más, a szabadságkorlátozásokkal összefüggő – társadalmi, alkotmányos vagy akár gazdasági – probléma feltárása a jövő feladata.

Magyarországon sajátos helyzet alakult ki. Látszólag liberális volt az a szabályozás, amely szerint a bejelentett tüntetések előzetes betiltására nem volt lehetőség, a jogsértő megmozdulásokat viszont azonnal – akár erőszak alkalmazásával is – mérlegelés nélkül fel kellett oszlatni. Ez a – törvény által kialakított – helyzet nyilvánvalóan ellentétes volt az arányosság követelményével. Ugyancsak a szabadelvű jogalkotás és a demokratikus követelmények közötti ellentétre utalt, hogy a spontán, illetőleg a törvényi határidő betartása nélkül, sürgősséggel szervezett gyűlésekre, tüntetésekre egyáltalában nem volt lehetőség. Furcsa fintora a történelemnek, hogy akkor, a múlt század kilencvenes éveiben komolyan felmerült, egyes jogrendszerekben meg is valósult az álcázási tilalom (Vermummungsverbot), vagyis az álarc rendezvényeken történő viselésének a jogellenessé nyilvánítása (Szikinger, 1996). A mai – járvány sújtotta – időkben viszont egyes esetekben éppen azokat büntették, akik nem voltak hajlandók maszkot hordani nyilvános megjelenésük alkalmával. Egyébként a gyülekezési jog szabályozásának említett anomáliái azóta megszűntek, a jogalkotó merített a BM Rendészeti Kutatóintézet munkatársai részvételével lefolytatott nemzetközi kutatási eredményeiből is.

Alapkérdések

A Rendészeti Kutatóintézet természetesen bekapcsolódott azokba a tudományos és jogalkotói vitákba, amelyek a közbiztonság védelmének koncepcionális kérdéseit érintették. Az 1027/1998 (III. 13.) Korm. határozat feladatként határozta meg a középtávú rendvédelmi és kriminálpolitikai koncepció előkészítését. Ebben nyilván szerepet kellett vállalnia az intézetnek. Finszter Géza publikálta azokat a megállapításokat, amelyekre a tervezést építeni lehetett. Mindenekelőtt leszögezte, hogy a két területet – a rendvédelmet és a kriminálpolitikát – külön kell kezelni. Kérdés az előbbinek a létjogosultsága is, hiszen a „rendvédelem” fogalmának intézményesítése mögött olyan törekvések is meghúzódtak, hogy a közbiztonság védelmét ki kell venni a közigazgatási jog uralma alól, azt katonai – vagy ahhoz hasonló – tevékenységként kell felfogni. Finszter professzor azt hangsúlyozta, hogy a demokratikus jogállam követelményeinek érvényesülniük kell, ezért az elnevezéstől függetlenül a civil közigazgatás alkotmányos alapokra épülő szisztémájától nem lehet egy jogállamban eltávolodni a legfontosabb értékek veszélyeztetése nélkül. A jövő tervezése szempontjából nyilvánvaló, hogy az alkotmányozás akkori (1998) menete hogyan alakul. Azóta tudjuk: a legmagasabb szintű jogalkotásban nem sikerült megkötni a szükséges kompromisszumokat, a folyamat megtorpant. A Finszter Géza által közzétett javaslatok azonban ettől függetlenül is alkalmasak voltak a koncepció előkészítésének tudományos támogatására.

A kriminálpolitika és a rendészet irányítása egybemosásának mellőzése természetesen nem jelentheti a közöttük meglévő szoros kölcsönhatás figyelmen kívül hagyását. A bűnügyi helyzet alakulásának megismerése, a legveszélyesebb jogsértésekre való reagálás lehetőségeinek feltárása feltétele mind a közbiztonság szélesebb körre kiterjedő védelme kívánatos alakításának, mind pedig a büntető igazságszolgáltatás közép-, de hosszútávú fejlesztésének is. Hatékony stratégia csak akkor működhet, ha a tágabb értelemben vett biztonság védelmének egyéb intézményeit, így a nemzetbiztonsági szolgálatokat is a megváltozott követelményekhez igazítjuk (Finszter, 1998).

Különösen becsesnek tartjuk az Új Rendészeti Tanulmányok 1997/1. számát, mert abban a közigazgatás legkiválóbb professzorai is elmondták véleményüket az átalakuló rendészeti igazgatásról. *„Mindazok, akik az elmúlt évtizedekben a rendszettel elméletileg foglalkoztak, könnyen juthatnak abba a helyzetbe, hogy pályázzanak a hatalom kegyére, ha szert akarnak tenni a hatalom rokonszenvével jóval kevesebbre: arra, hogy figyeljenek oda rájuk s ne az elméleti eredmények teljes negligálásával, többnyire azokat nem ismerve hozza meg döntéseit, s működtesse a törvényhozó és egyéb jogalkotó mechanizmust. Márpedig az, aki nem túlságosan mélyrehatóan tanulmányozza az utóbbi évek*

„rendvédelmi” jogalkotásának termékeit, kénytelen konstatálni, hogy azok az elméleti megalapozás hiányában tisztázatlan, gyakorta mennek keresztül. Egy-mással ütköző fogalommal operálnak, és ebből olykor többféle értelmezhetőség, olykor értelmezhetetlenség ered.” (Szamel, 1997). Igaz Szamel Lajos kritikája a kilencvenes évek tételes jogára vonatkozott, de az általa felvetett probléma jelenleg sem ritka a rendészeti normák világában.

Ficzere Lajos megállapította: „A modern társadalomban a rendészeti igazgatás beépül a közigazgatás rendszerének egészébe azzal, hogy feladatai és funkciói is lényeges változáson mennek keresztül. Ez utóbbi elsődlegesen abban jut kifejezésre, hogy a rendészeti igazgatás jogállami kötöttsége alkotmányos szintű követelményként fogalmazódik meg, amelynek elsődleges korlátai az alkotmányban rögzített alapvető emberi és polgári jogok.” (Ficzere, 1997).

Mintha ez a „beépülés” napjainkban lelassult volna. Már csak ezért is érdemes idézni Szikinger Istvánt, aki a társadalom és a közhatalom viszonyában három funkciót látott meghatározónak:

„Ez a három funkció: a közösségi, a külső (katonai típusú) rendfenntartás, valamint a bürokratikus rendfenntartás [...] A közösségi rendfenntartás jellemzője a rugalmasság, a problémákra való gyors reagálás és az informális megoldások előnyben részesítése [...] A külső vagy katonai rendfenntartás az egész közösségtől idegen érdekek védelmét, érvényesítését szolgálja [...] A bürokratikus modell sajátja, hogy a végrehajtás-kikényszerítés szervezete szorosan kötődik a közhatalom gyakorlásának általános struktúrájához...” (Szikinger, 1997).

Szikinger hangsúlyozza, hogy a három modell vegytisztán sehol nem különül el. Ami a közösségi és a bürokratikus rendfenntartást illeti, arra minden modern társadalomnak egyszerre van szüksége. A katonai típusú modell a különleges jogrend idején kaphat szerepet, de akkor is kellő garanciákkal illik övezni.

A rendészeti igazgatásban a jobbiztonságot garantáló jogalkotást sürgette Kántás Péter: „Márpedig a törvénynek – ha alapjogokat érintő közhatalmi beavatkozásra ad felhatalmazást – mindent meg kell tennie azért, hogy ne általában szóljon a közrendről (pontosabban annak sérelméről, mint felhatalmazó klauzuláról) hanem ezt váltsa át a rendészeti szerv számára feladat-meghatározó illetőleg konkrét hatásköri normává.” (Kántás, 1997).

A magyar rendőrség civil kontrollja. Jelentés és javaslatok 1997. március

A kutatást a Staffordshire-i Egyetem Közszolgálati Vezetőképző és Kutatóintézete és az RTF Rendészeti Kutatóintézete közösen végezte Phare pályázat

elnyerésével. (A Phare Program az Európai Unió egyik kezdeményezése volt, amely támogatta „... a nemzetek szélesebb demokratikus családjának létrejöttét a virágzó és stabil Európában”). (A magyar rendőrség civil kontrollja, 1997). A kutatás a francia, a holland, a magyar, a német, valamint Anglia és Wales rendőrségei irányításának összehasonlító vizsgálatát végezte el a jogi szabályozás, a szervezeti megoldások és a működés jellemzőinek feltárása alapján. A kutatók már a munka megkezdésekor egyetértésre jutottak abban, hogy „... bármilyen demokratikus felelősségi rendszer alakul ki Magyarországon, kívánatos, hogy az egy jellegzetesen magyar megoldás legyen.” (A magyar rendőrség civil kontrollja, 1997).

A javaslatokat a következőkben lehet összefoglalni:

- Nem csupán a magyar, hanem valamennyi kutatásban részt vett ország rendőrségének törekedni kell a társadalommal való együttműködés fejlesztésére a nagyon erős rendészeti kultúra ellensúlyozása érdekében.
- Az egység felé tartó európai államoknak erős, professzionális és integrált rendőrségre van szükségük. Nélkülözhetetlen a legitim erőszak-monopólium. A rendőrködés megtanulható mesterség. Az integráció nem jelenti az egyes országok szervezeteinek uniformizálását, nem igényli nemzetek feletti szervezet felállítását, kizárólag az a cél, hogy legyenek képesek a nagyfokú együttműködésre.
- Az alkotmányos demokráciákban a rendőrségeknek be kell illeszkedniük a demokratikus társadalmi és állami szervek rendszerébe.
- Az eredményesség és a törvényesség egy időben való érvényesítése a rendőrségi munka alapvető ellentmondása, amit csak úgy lehetséges feloldani, ha lemondanak a „minden eszköz megengedett” elvéről. A törvényesség megerősítése a rendőri szervezetek elemi érdeke, annak sikere az eredményességet is képes növelni.
- Követelmény a közbiztonsági és a bűnüldözési feladatok világos elválasztása.
- Szükséges a stratégiai gondolkodás térnyerése.
- Indokolt a rendőrképzés megújítása, és magasabb szintre kell emelni a rendészeti tárgyú kutatásokat is.

A több mint húsz évvel ezelőtt lezajlott kutatás cáfolja a tranzitológiának tulajdonított jellemzőket. „*A tranzitológia olyan alkalmazott tudományterület, amely arra hivatott válaszolni, hogy miként lehet demokratizálni a különböző autoriter rendszereket [...] Az irányzat fő művelői értékrendbeli premisszával végezték a munkájukat. Egyrészt úgy vélték, hogy a nyugati típusú berendezkedés az ember által létrehozott legjobb modell. Másfelől úgy látták, hogy a berendezkedés exportját a nyugati típusú intézmények mihamarabbi átvételével*

lehet a leghatékonyabban elérni. Harmadszor úgy gondolták, hogy a mintavétel sikere független az átvevő ország kulturális háttérétől” (Orbán, 2020). Finszter Géza a rendészeti felsőoktatás ötven esztendejéről írt tanulmányában éppen a civil kontrollról előbbieken idézett kutatás tanulságaiból vonja le a következtetést: „A rendészeti igazgatás jogállami átalakítása területén a tranzitológia által feltárt értékrendbeli premisszák – szerencsére – nem érvényesültek. A demokratikus jogállamok egyike sem állította, hogy rendőrségük »az ember által létrehozott legjobb modell«. Ellenkezőleg, a nemzetközi fórumokon gyakran elhangzott, hogy az egyes országok rendőrségei súlyos működési zavarokkal küszködnek. A kutatók nem egyszer nyíltan írtak ezekről a fogyatékoságokról. Szó sem volt a modellek gyors átvételéről, inkább a hosszú távú megfontolt építkezésre kaptunk biztatást. Ami pedig az »átvevő országok« kulturális háttérét illeti, minden külföldi kollégánk arra figyelmeztetett, hogy nincs olyan egységes európai modell, amelyet követni kellene... bármilyen demokratikus felelősségi rendszer alakul ki Magyarországon, kívánatos, hogy az egy jellegzetesen magyar megoldás legyen.” (Finszter, 2021).

A társadalom és a fegyveres erők projektum keretében a Hanns-Seidel Alapítvány és a Batthyányi Lajos Alapítvány, a Honvédelmi Minisztérium és Belügyminisztérium támogatásával 1994. május 25-én megrendezett konferencia szerkesztett előadásait a Rendészeti Tanulmányok 1994/2. száma adta közre.

Szikinger István *Rendészet, rendőrség és szociális jogállamiság Németországban* című tanulmányában máig ható érvényességgel a rendészet-rendőrség fogalom tartalmi értelmezését végezte el. „Megítélésem szerint az előző kettő egynemű és az általános-különös viszonyban állnak egymással. Az „összemosást” menti többek között az a tény is, hogy maga a materiális rendészet-fogalom hosszú ideig (bizonyos mértékig még ma is) egyben közvetlen feladat- és hatáskör megjelölő szabályként funkcionált (ún. „rendészeti generálklauzula”). (Szikinger, 1994.) Szikinger tanulmánya részletesen szól a közbiztonság-közrend fogalompáros tartalmáról és a veszély értelmezéséről.

A rendészeti felsőoktatás reformjának lehetőségeit tárgyalta Matei László tanulmánya. Hivatkozott a Team Consul nemzetközi rendszerszervező cég magyar rendőrséget átvilágító egyik megállapítására, miszerint hazánkban „... a nyugat-európai rendőrségektől eltérően rendkívül magas a fluktuáció, a testületen belül rendkívül magas a tisztek aránya a tiszthelyettesekhez képest...” (Matei, 1994). A csaknem harminc évvel ezelőtt született diagnózis napjainkban is jellemzi a rendészeti felsőoktatást. Matei írása kutatta az egyensúlyt a felsőoktatás autonómiája és a rendészeti szolgálatok szakmai igényei között. Nem állítható, hogy megtalálta, de ő legalább kereste. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg Szakács Gábor írása, amikor megállapította: „... a főiskolának igenis valóságos

főiskolaként kell működnie, mert a vele szembeni elvárásnak, a szakértelmiség nevelésének csak így tud eleget tenni” (Szakács, 1994). A főiskola jövőjét vázolta Virányi Gergely írása, amikor a következő „kulcskérdéseket” tette fel: „... a rendészeti felsőoktatás főiskola rangú intézményben, vagy egyetemen folytathatjuk; sikerül-e hatékonyan működtetni a határrendészeti vezetőképzést közép- és felső szinten; hol, hogyan tudjuk biztosítani a tudományos minősítés lehetőségét a rendészeti felsőoktatásban?” (Virányi, 1994).

Hegyí Lorándné, korábban az RTF Vezetéstudományi Tanszékének tanára, majd pedig a Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet munkatársa tanulmányában arra keresett érveket, amelyek szerint a „*tervezett vezetőképzés a Rendőrtiszti Főiskola teljes oktatási profiljára (büntetés-végrehajtás, határrendészet, vám- és pénzügyőrség) is kiterjeszhető, így funkcionálhat egységes egészként.*” Majd így folytatta: „*Javulóban van a rendőrség társadalmi elismertsége, vonzóbb lett a rendőri pálya, magasabb presztizsű a rendőrtiszti és a rendőri vezetői hivatás, mint speciális szakértelmiségi terület [...] A polgári demokrácia rendőrképe és elvárásai amellet, hogy a rendőrség funkcionálását alapvetően ártértelmezik; (államhatalmat segítő szervből az állampolgárnak biztonságot szolgáltató intézménnyé kell válnia), magasabb támogatottságot is jelentenek a megújuló működéshez*” (Hegyí, 1994). A tanárnő szavai mostanság naivitásnak tűnhetnek.

Az 1994-ben, az ORFK hatékony támogatásával újraindult vezetőképzés, amelynek első kurzusai a városi rendőrkapitányok számára kerültek megszervezésre, a rendszerváltozás szellemiségét tükrözte. A Fadd-Domboriban 1995-ben sorra került kapitányságvezetői tanfolyam záró programján hangzott el az egyik résztvevő kéthetes szemináriumról alkotott rövid értékelése: „*Ide jöttünk, mint szolgálak és távozni úgy fogunk, mint forradalmárok.*”

Csikyné dr. Harta Magdolna írása bemutatta azt a folyamatot, amelynek rendjén az RTF Vezetéstudományi Tanszéke a Vezetőképző és Kutatóintézet szervezetébe kapott helyet. (Ennek a szervezeti átalakításnak első kezdeményezője Kratochwill Ferenc volt, aki 1990 és 1993 között töltötte be az RTF főigazgatói posztját.) Az intézeti forma elnyerésével, többéves szünet után, újraindultak a rendészeti vezetői továbbképzések. Figyelmet érdemel, hogy a már említett kapitányságvezetői továbbképzések tematikájának összeállítását kiterjedt kutatómunka előzte meg. Hasznosultak a külföldi tapasztalatok és a vezetéstudomány legfrissebb eredményei, interjúk készültek a kapitányságok vezetőivel és a megyei főkapitányokkal is. Az interjúk tanúsága szerint a kapitányságvezetők már akkor érzékelték a korábban elindult decentralizációs folyamatok megtorpanását, a túlzott bürokratizmust az ORFK részéről, valamint azt, hogy „... a kapitányok felelőssége nincs összhangban jogosultságaikkal” (Csikyné, 1994).

A vezetőképzés és a tudományos kutatás szervezeti elválasztása

1991-től a rendészeti vezetőképzés és a tudományos munka összekapcsolódott. Ezt a megoldást váltotta fel a vezetőképzés önállósodása, amelynek főbb állomásait Stréhli Georgina mutatta be a Rendőrtiszti Főiskola 2005. Évkönyve nyomán: „A jelenlegi működéshez hasonló szervezeti és intézményes jelleggel működő rendészeti vezetőképzési tevékenységről tulajdonképpen 2000. február elejétől beszélhetünk, amikor [...] a Rendőrtiszti Főiskola szervezeteként megkezdte működését a Rendészeti Vezetőképző, Továbbképző és Kutatóintézet [...] A 2000-ben megalakult szervezeti egységben kiemelkedő szerepet kapott a vezetőképzés, szervezett formában, jogszabályi háttérrel, új szemléletű vezetőképzési gyakorlattal. A továbbképzési és tudományos kutatótevékenységi feladatokat külön egységek látták el. 2005 áprilisától az RTF alárendeltségéből kiválva és az akkori Belügyminisztérium Oktatási Főigazgatóságának szervezetébe tagozódva Rendészeti és Bünmegelőzési Intézet néven folytatta tevékenységét. A továbbképzési és a tudományos kutatói feladatok ugyanakkor az RTF hatáskörében maradtak. A politikai és jogi környezet 2006-os változásának hatására az intézet átkerült az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Oktatási Főigazgatóságához. Feladatait három képzési területen – rendészeti szakvizsga, bünmegelőzés és vezető-továbbképzés – látta el. A szervezési és vezetőképzési feladatok ellátására egy szervezeti egység alakult Vezetőképzési és Szervezési Osztály néven. Majd számos átszervezést követően a Belügyminisztérium főosztályaként bonyolítja feladatait.

A jogi háttér rövid bemutatása 2002 óta a mindenkori illetékes minisztériumok szabályozták a főigazgatóság szervezeti, működési, hatásköri és feladatbeli rendszerét. Számos BM-utasítást követően az első jelentős jogszabályi alapot a 21/2011. (VII. 13.) BM-rendelet adta. A rendelet a rendészeti szakvizsga és rendészeti vezetőképzés szabályait rögzítette. Ezt követte a 2/2013. (I. 30.) BM-rendelet (a továbbiakban: rendelet) a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek hivatásos állományú tagjainak továbbképzési és vezetőképzési rendszeréről, valamint a rendészeti utánpótlási és vezetői adatbank létrehozásáról. A rendelet értelmében a belügyi szervek hivatásos állományának továbbképzését a BM VTTF által szervezett és lebonyolított központi rendészeti és vezetői továbbképzési programokkal, a belügyi szerv által szervezett továbbképzésekkel, valamint az intézményi akkreditációval rendelkező képzőintézmények képzési programjainak igénybevételeivel kell megvalósítani.” (Stréhli, 2021).

Következtetések

A Belügyminisztérium Rendészeti Kutatóintézetének, majd pedig a Rendőrtiszti Főiskola Vezetőképző és Kutatóintézetének 1991 és 1998 közötti tevékenysége érdemes arra, hogy a kutatóintézeti múlt fontos örökségeként megemlékezzünk róla.

Jól látható, hogy az akkori kutatások nélkül nem kerülhetett volna sor a rendészettudomány akadémiai elismerésére, ami megalapozta a Rendészettudományi Doktori Iskola létrehozását (Szabó, 2004).

Értéknek tekintjük azt is, hogy a tudományos kutatás és vezetőképzés több éven keresztül egyetlen intézet keretei között kapott helyet, ennek eredményeként a képzésben mindig jelen voltak a rendészetelmélet legújabb hazai és nemzetközi eredményei, a kutatók pedig a vezetői tanfolyamokon tájékozódhattak a gyakorlat helyzetéről, ellenőrizhették munkájuk fogadtatását a rendészeti szolgálatoknál, és tanulhattak a kritikákból.

A kutatás és a továbbképzés intézeti egységét méltatva nem feledkezhetünk meg a főiskola két vezetőjéről sem. Az alapító parancsnok, Györök Ferenc felismerte a főiskola tevékenységében a tudományosság és az arra építő vezetőképzés fontosságát. Az általa szorgalmazott Vezetéselméleti Tanszék műhelye lett e kétirányú munka szintézisének. Györök tábornok kezdeményezésére a nyolcvanas évek elejétől kiterjedt továbbképzési formák működtek, amelyek azonban a rendszerváltozást közvetlenül megelőző időben, 1988-ban – nem függetlenül a rendészeti szolgálatok elbizonytalanodásától – megszűntek.

A helyes gyakorlat folytatása Kratochwill Ferencnek köszönhető, aki 1990-ben, már az első szabadon választott kormány megalakulását követve került az RTF élére. Egyik első intézkedése volt a Vezetéselméleti Tanszék intézetté fejlesztése és a vezetőképzés újraindítása. Elgondolásait 1991-től a Belügyminisztérium Vezetőképző és Kutatóintézete valósította meg.

A kutatómunkában az állapotanalízis elvégzése és a tények feltárása – még akkor is, amikor ez a hierarchia nemtetszését váltotta ki – olyan magatartás, ami nem veszítette el érvényességét. Ugyanez mondható a nézetek és elméletek vitájára, alakuljanak ki ezek akár a fogalmak körül (rendészet–rendvédelem), akár a jogi és a szociológiai megközelítés különbségeinek értelmezésében. „A rendőrség tehát jogi, szervezeti és pszichológiai tekintetben gyorsan a vizsgálatok tárgyává vált, s bár a szociológiai kutatásokra még egy kicsit várni kellett, az megállapítható, hogy a tudósok nagy érdeklődést mutattak a rendőrség és a társadalom viszonya iránt. Ez a kérdés a rendszerváltás előtt fel sem merülhetett, 1988-tól viszont rendőrök és civilek számára egyaránt a rendészetpolitika alapkérdésévé vált [...] Az új tudomány igyekezett a reformok felé terelni a politikai és a rendőri gondolkodást.” (Krémer, 2010.).

Több olyan törekvés, ami a rendszerváltozás idején fogalmazódott meg először, valósággá vált. Példának okáért a felsőfokú rendészeti képzés egyetemi szintre emelése, a mesterképzés meghonosodása, a rendészettudomány elfogadottságának megerősödése, a rendészettörténeti források gyarapodó feltárása, és mindezen eredmények megjelenése a Magyar Rendészettudományi Társaság működésében.

Változatlanul kérdés, hogy lehet-e a rendészeti igazgatás tárgya a tudományos érdeklődésnek, avagy csak az kutatható, amit a belügyi kormányzat és a szakmai irányítás megenged. Megoldatlan az egyetemi autonómia és a rendészeti hierarchia kapcsolata, az elméleti és a gyakorlati oktatás arányai, a zárt és a nyitott rendészeti pályakezdő modell minősítése, a generális képzés és specializáció lehetősége, a gyakornoki státusz kialakítása, és a humán terület számos más problémája. Sokat lehet várni a „rendvédők pszichológiáját” tanulmányozó kutatásoktól (Malét-Szabó, 2020).

Nem látjuk a katonai típusú hierarchikus rend és a rendészetre kötelező joguralom közötti harmóniára törekvést. Ebben a tekintetben inkább Kerecsi Klára aggodalmaiban osztozunk (Kerecsi, 2020). Megjegyezzük azonban, hogy dicséret illeti a Magyar Rendészet szerkesztőit, mert helyt adtak Kerecsi tanulmányának, ami minket a rendszerváltozás vonzóan nyitott világára emlékeztet.

A vezetőképzésről azért nem tudunk képet alkotni, mert nem ismerjük az elmúlt több mint húsz esztendő gyakorlatát. Azt elismerjük, hogy a továbbképzésnek nem lehet célja a forradalmárrá nevelés, de talán a szolgáson hagyás sem!

A rendszerváltozás időszaka sokunk számára élményt adott, a szabadság és a cselekvés lehetőségének az élményét, amit azután csalódások és a kijózanodás követett. Tudjuk, hogy kutatóként sokszor tévedtünk, de valami hasonló önkontrollt várnánk a politikától és a szakmától is. 1990 és az azt követő évek valóban kegyelmi állapot volt Magyarország történetében. Visszahozni azokat nem lehet, talán nem is kell, de tanulni belőlük érdemes.

Felhasznált irodalom

A magyar rendőrség civil kontrollja (1997). *Jelentés és javaslatok*. Kézirat.

A szervezett bűnözés Magyarországon (1994). Rendőrtisztai Főiskola.

Búzás P. (1996). Az előállítás jogintézményének vizsgálata. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 3, 25–39.

Csikyné Hartai M. (1994). A célközpontos vezetés alkalmazásának rendőri tapasztalatai. *Rendészeti Tanulmányok*, 2, 186–204.

Dános V. & Tauber I. (1992). A magyar társadalom elvárásai a rendőrséggel kapcsolatban. *Rendészeti Tanulmányok*, 4, 5–13.

- Dános, V. (1995). Aspects of Achievement and Efficiency Measuring of the Police Activity. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 122–129.
- della Porta, D. (1996). Tömegdemonstrációk rendőri kezelése a mai demokráciákban – kutatási program. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1, 11–17.
- Fehérvári J. (1994). A rendőrség vezető erőinek nemzeti és nemzetközi továbbképzése. *Rendészeti tanulmányok*, 4, 39–53.
- Felkai, L. (1995). The Organization of the Hungarian Police. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 20–23.
- Ficzere L. (1997). Közigazgatás és rendészeti igazgatás. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1, 23–31.
- Finszter G. (1998). Rendvédelem és kriminálpolitika. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1, 48–94.
- Finszter G. (2021). A rendőr akadémiától az egyetemig. *Magyar Rendészet*, 21(ksz), 101–121. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.1.ksz.7>
- Guillen, F. (1995). Decentralization of the Decision Level in Police Corps and the Rule of Law in Modern Democratic Systems. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 50–67.
- Hegyí L.-né (1994). „A társadalom és a fegyveres erők” projekt kutatási eredményeinek felhasználása a rendvédelmi vezetőképzés kialakításában. *Rendészeti Tanulmányok*, 2, 161–185.
- Ignatov, V. (1995). Centralisation and Decentralisation of the Police Service in the Republic of Bulgaria. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 40–47.
- Kántás P. (1997). A rendészet fogalmához. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1, 50–66.
- Kerezi K. (2020). A rendőrség militarizálódása: A rendőrség militarizálódása: áldás vagy átok? *Magyar Rendészet*, 20(3), 147–162. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.9>
- Krémer F. (2010). *Rossz döntések kora Rendészeti politikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében*. Napvilág Kiadó.
- Lebeuf, M.-E. & Szabó, D. (1995). Centralisation and Decentralisation of Police Services Management – Elements of Understanding Canadian Experience. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 68–82.
- Lengyel K. P. (1992). A szavahihetőség problematikája az igazságügyi pszichológiai szakértői vizsgálatokban. *Rendészeti Tanulmányok*, 4, 179–182.
- Malát-Szabó E. (2020). A rendvédők pszichológiája. In Haller J. (Szerk.), *Rendészeti pszichológia* (pp. 186–242). Dialóg Campus.
- Manfred, M. (1994): Rendőrség, állampolgárok és politika. *Rendészeti Tanulmányok*, 4, 5–15.
- Marteray, C. du (1995). Public Security and Criminal Police- Unite or Separate Competencies. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 104–112.
- Matei L. (1994). A magyar rendőroktatás jellemzői, modernizálásnak lehetőségei. *Rendészeti Tanulmányok*, 2, 130–139.
- Moran, P. J. (1995). Measuring Police Activities through Performance Development and Review. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 113–121.
- Orbán B. (2020). *A magyar stratégiai gondolkodás egyszeregye*. Mathias Corvinus Collegium Alapítvány.
- Stréhli G. (2021). *A hivatásos állományúak továbbképzése*. Kézirat.
- Szabó A. (2004). Helyet kér a rendészettudomány. Előterjesztés a IX. Osztály számára a rendészeti tudomány befogadására. *Magyar Rendészet*, 14(1), 21–26.

- Szakács G. (1994). Működhet-e a Rendőrtiszti Főiskola valóságos főiskolaként. *Rendészeti Tanulmányok*, 2, 140–154.
- Szamel L. (1997). Közigazgatás – rendészet – rendészeti szankció. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1, 7–22.
- Szikinger, I. (1993). Community Policing in Hungary: Perspectives and Realities. In Dölling, D. & Feltes, T. (Eds.), *Community Policing: Comparative Aspects of Community Oriented Police Work* (pp. 146–150). Felix Verlag.
- Szikinger I. (1994). Rendészet, rendőrség és szociális jogállamiság Németországban. *Rendészeti Tanulmányok*, 2, 43–51.
- Szikinger I. (1996). A gyülekezési jog szabályozásának mai kérdései. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1, 18–31.
- Szikinger I. (1997). A rendvédelem jogi alapkérdései. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1, 32–49.
- Timoránszky P. (1992). A menedékjog történelmi gyökereiről, különös tekintettel a magyar menedékjogra. *Rendészeti tanulmányok*, 4, 137–172.
- Virányi G. (1994). Gondolatoka rendészeti tisztképzés és vezetőképzés korszerűsítéséhez. *Rendészeti Tanulmányok*, 2, 155–160.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Korinek L. (2022). Rekviem egy álomért. *Belügyi Szemle*, 70(5), 887–905. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.1>

A körzeti megbízotti szolgálat története 3. A rendszerváltozástól¹

History of the Neighbourhood Police Officers' Service 3. From political transition

Tihanyi Miklós

Dr. PhD, egyetemi docens,
rendőr őrnagy, rendőrségi tanácsos
Nemzeti Közszerológiai Egyetem,
Rendészettudományi Kar
tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Papp Dávid

mesteroktató, rendőr őrnagy
Nemzeti Közszerológiai Egyetem,
Rendészettudományi Kar
papp.david@uni-nke.hu

Absztrakt¹

Cél: A körzeti megbízotti szolgálat történetét feldolgozó cikksorozat utolsó eleme a rendszerváltozástól eltelt időszakot vizsgálja. A cikk célja annak vizsgálata, hogy a rendszerváltozás óta eltelt időszak demokratizálódási folyamatai milyen módon hatottak e szolgálati formára.

Módszertan: Elsősorban a lakossággal és a helyi önkormányzatokkal való viszony, valamint a bűnügyi szolgálati feladatok mint indikációk mentén vizsgáljuk a tárgyalt időszakot. Eredményeinket a korabeli szakirodalom és a normatív rendelkezések összevetésével állapítottuk meg. Ezen kívül támaszkodtunk saját megfigyeléseinkre is.

Megállapítások: Eredményeinkből megállapítható, hogy a szolgálati forma 1978-ra elérte e cikk megírásakor is meglévő formáját. A lakossággal és a helyi politikummal való kapcsolattartás azonban a rendszerváltozás idejétől kezdve egyre inkább háttérbe szorul. Ugyanez mondható el a bűnügyi szolgálati feladatokról is, és általában véve a körzeti megbízotti szolgálatra jellemző komplexitásról is.

Érték: Megállapításaink alapján szükségesnek látszik a szolgálati forma reformja, máskülönben a léte is megkérdőjelezhetővé válik.

Kulcsszavak: rendszerváltozás, önkormányzatokkal való kapcsolat, közösségi rendészet, rendőrség a lakosság szolgálatában, körzeti megbízottak bűnügyi munkája

1 A tanulmány első része a Belügyi Szemle 2022/3. számában, a második része a 2022/4. számában jelent meg.

Absract

Target: The last element of the series of articles dealing with the history of the local officer service examines the period since the regime change. The aim of this article is to investigate how the democratization processes in the period since the change of regime have affected this form of service.

Methodology: We examine the period under discussion primarily in relation to the population and local governments and the tasks of the criminal service as indications. We established our results by comparing the contemporary literature and normative provisions. We also relied on our own observations.

Findings: From our results, it can be concluded that by 1978 the form of service had reached its existing form at the time of writing this article. However, contact with the population and local politicians has been increasingly relegated to the background since the time of the regime change. The same can be said for criminal service tasks and, in general, for the complexity of local police service.

Value: Based on our findings, it seems necessary to reform the form of service otherwise, its existence will become questionable.

Keywords: political transition, connection with local government, community policing, police in the service of the population, criminal work of local police officers

Bevezetés

A körzeti megbízotti szolgálat rövid történetének áttekintésében elérkeztünk a rendszerváltozás idejéhez. E politikai fordulat hatásai alól a rendőrség sem tudta magát kivonni. Igaz ugyan, hogy a politikai kitétség szolgálati területenként változó mértékű volt (Finszter, 1990), de a rendőrség minden területét érintette. Példaként említhető, hogy az ekkor hatályban lévő 1978. évi kmb szabályzat² alapján pártiskolát kellett végezniük a körzeti megbízottaknak. Jóllehet ez inkább a politikai nevelés eszköze volt, de kontrollmechanizmusnak sem volt utolsó. A rendszerváltozás 1989–1990 fordulóján viszonylag gyors ütemben lezajlott. Legalábbis közjogi értelemben. Ugyanakkor a demokratizálódási folyamatok ennél lényegesen több időt vettek/vesznek igénybe. A rendszerváltozás a rendőrség számára azt az ígéretet hordozta, hogy a rendőrség és a rendészet egésze a jog uralma alá kerül, visszatér természetes közegébe,

2 A Magyar Népköztárság Belügyminiszterének 2/1978. számú parancsa a körzeti megbízotti szabályzat kiadásáról.

a civil közigazgatásba, és erőszakszervezetből a közbiztonság szolgáltatójává lép elő (Finszter, 2012). Ami a rendőrséget illeti, a rendszerváltozás elhözött bizonyos közjogi fordulatot, de ez messze elmaradt attól, amit az újraelődő rendészettudomány a „három DE” kifejezéssel jellemezett. Ez a kívánalom a demilitarizációt, a decentralizációt és a depolitizációt zászlajára tűző közjogi és szemléletbeli rendszerváltozást fejezte ki (Kozáry, 2007). A szervezet működési mechanizmusai, belső viszonyai, a társadalmi környezettel meglévő valóságos viszonya, tehát mindaz, ami a közjog szabályozási keretein kívül esik, úgyszintén rendszerváltozásra szorult.

A rendőrség monolit szervezete a külső ingerekre kevésbé érzékeny, a változásoknak roppant mód ellenálló (Korinek, 1992), ezért a belső demokratizálódási folyamatok ideje jóval túlnyúlik a rendszerváltozás közjogi értelemben vett idején. E belső folyamatok egyik legjobb indikátora a körzeti megbízotti szolgálat, mert tevékenységében ötvöződik a bűnügyi szolgálat és a rendészeti feladatok ellátása, tehát leképeződik benne mindaz, amit a rendőrség kettős természetéről tartunk, amelynek révén egyrészt rendészeti igazgatási feladatokat, másrészt a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó feladatokat lát el. Ha elfogadjuk azt, hogy mindezek mellett e szolgálati formával szembeni legfőbb elvárás a lakossággal való kapcsolattartás, akkor okvetlenül adódik a következtetés, hogy ennek a funkciónak a szabályozása, és még inkább a tényleges megvalósulása indikátorként mutatja meg a rendőrség társadalomhoz való viszonyulását.

Az elnyomásra épülő állami berendezkedés pusztán információforrást látott a helyi lakosságban, ennek megfelelően a kapcsolat igen egyoldalú volt. A demokrácia rendőrsége pedig nem az elnyomás, hanem a rendfenntartás eszköze. Ez pedig elképzelhetetlen az állam szabad polgáraival való együttműködés nélkül. Tehát a lakossággal való kapcsolattartás elvei, módjai, technikái jól mutatják a rendőrség saját önértelmezését, amely az államhatalommal és a lakossággal való kapcsolatát is jellemzi. Lehet azt mondani, hogy a rendőrség megfelel a jogállami demokrácia igényeinek, ha azonban a lakosságra nem partnerként, hanem eszközként, vagy rosszabb esetben ellenségként tekint, akkor ennek a megállapításnak nincs valóságtartalma, legfeljebb csak felszínes máz, amely elfedi a valós működés antidemokratikus vonásait.

A kérdés tehát az, hogy a rendszerváltozás politikai átmenete és az ekkoriban meghirdetett demokratikus jogállami rendszet hogyan tükröződik vissza a lakossággal szoros kapcsolatban lévő körzeti megbízotti szolgálat bűnügyi és rendészeti feladataiban.

Rendszerváltozás a körzeti megbízotti szolgálat és a lakosság kapcsolatában?

Témánk szempontjából annak van jelentősége, hogy a demokratikus jogállam rendőrségének az a szolgálati formája, amelynek a kezdetektől fogva deklarált célja a lakossággal való kapcsolattartás, miként fejezi ki a jogállami rendszettel szemben megfogalmazott követelményeket. Ugyanis valójában ez a rendőrség belső szervezeti kérdése. Ilyenként pedig a közjog terrénumán kívül esik. Tehát az a kérdés fogalmazható meg, hogy a közjogi értelemben lefolyt rendszerváltozás milyen lenyomatot hagyott a rendőrség belső szervezetén, s ezen belül is a lakossággal szoros kapcsolatban lévő körzeti megbízotti szolgálaton? Két szempontból tartjuk érdemesnek megközelíteni a kérdéseket. Egyik, hogy milyen attitűd jellemzi a körzeti megbízott és a lakosság kapcsolatát. A másik pedig, hogy érvényesül-e valamilyen társadalmi kontroll a helyi rendőrök felett.

A rendszerváltozás idejétől 1998-ig terjedő időszak „közrendvédelem-politikáit” Magyar Gábor elemzi kitűnő írásában (Magyar, 1998). Ebből megállapítható, hogy a fiatal magyar demokrácia a rendőrséggel szemben legfeljebb az általánosság szintjén lévő elvárásokat fogalmazott meg. Így például, hogy legyen erős, határozott, ugyanakkor polgárbarát; tartsa fenn a rendet, ugyanakkor biztosítsa a jogok szabad gyakorlását. Ezek ugyan jogos elvárások, de oly annyira absztrakt megfogalmazásúak, hogy ezekkel a politika lényegében magára hagyta a demokrácia formálódó rendőrségét. Jelzik ezt az olyan kulcsfontosságú pillanatok, mint a taxis blokádnál, az 1992. október 23-ai megemlékezés, vagy éppen a METÉSZ tüntetés, ahol a rendőrség politikai szerepvállalásra kényszerült.

Jól jellemzi a rendszerváltozás körüli bizonytalanságot, illetve a reformok lehetőségének érzését a körzeti megbízotti szolgálat útkeresése is. A szakirodalomban számos elképzelés, koncepció látott napvilágot. Volt olyan, aki a helyi közösségnek felelős, választott körzeti megbízotti rendszert tartott kívánatosnak (Tóth, 1990). Más elképzelés szerint nyomozókból és járőrökből álló rendőrállomások felállítására volt szükség, ahol a körzeti megbízottak munkája valójában mellőzhető.³ Megint mások az alig néhány hónappal később megszűnő önkéntes rendőrök szervezésében, további fejlesztésében szántak komoly szerepet a körzeti megbízottaknak (Siklósi, 1990b). Megint más vélemény szerint a lakosság és a rendőrség kapcsolatában kulcskérdés, hogy a lakosság ismerje a körzet rendőreit, azaz a rendőr anonimitását meg kell szüntetni. Ennek érdekében pedig érdemes fontolóra venni a körzeti megbízotti

3 Párbeszéd Debrecen bűnügyi helyzetéről Rácsay Lajossal.

körzetek oly módon történő átalakítását, hogy kevesebb lakos jusson egy-egy körzetbe (Kertész, 1990).

A rendszerváltozást megelőző időszakban a rendőrség és a helyi lakosság között kapcsolatot tartó körzeti megbízottak viszonyát nem a partneri kapcsolat jellemezte. A körzeti megbízottak elsősorban információforrásként tekintettek a helyi lakosságra, azon belül is különösen a velük együttműködőkre. Az állampolgárok a rendőrség kiszolgálói, jobb esetben segítői voltak a közbiztonság megővésében, ám a rendőrség és maguk a körzeti megbízottak szinte semmilyen felelősséggel nem tartoztak a lakosság felé. A rendszerváltozásig hatályban lévő 1978. évi kmb szabályzat ezt így fogalmazta meg: „*Alapvető feladata (ti. a kmb-nek megjegyzés szerzőktől): a helyi lakossággal való kapcsolat erősítése és fejlesztése; az önkéntes társadalmi segítőik és az állampolgárok bevonása az állam- és közbiztonság védelmébe.*”⁴

A rendőrségi törvény elfogadásakor egyik deklarált célkitűzés volt a rendőrség és az állampolgár új típusú viszonyának kialakítása. A jogalkotás a korábbi politikai, hatalmi típusú működésről a rendőri tevékenység közszolgálati jellegére helyezte a hangsúlyt. A törvény indokolása szerint a rendőri működés eredményességének alapvető feltétele a társadalom tagjaival és különböző szerveivel való aktív, együttműködésre épülő kapcsolat kialakítása és fenntartása. E követelményt mint működési alapelvet fogalmazta meg a rendőrségi törvény, amikor a lakossággal, annak önvédelmi jellegű szerveződéseivel, a különböző típusú állami szervekkel és az önkormányzatokkal való együttműködésről rendelkezik.⁵ Ezt a szellemiséget tükrözte a rendszerváltozást követően 1995-ben kiadott körzeti megbízotti szabályzat (továbbiakban: 1995. évi kmb szabályzat): „*A körzeti megbízotti szolgálat a rendőrség közrendvédelmi szolgálati ágának egyik szolgálati formája. Alapvető célja [...] a rendőrség állandó, közvetlen kapcsolatának kialakítása és fenntartása az állampolgárokkal, a települési önkormányzatokkal, a helyi lakossági-, társadalmi- és gazdálkodó szervezetekkel.*”⁶

Az a rendőrség, amelyik komolyan veszi a demokratikus átalakulás által támasztott követelmények teljesítését, az valóban törekszik a partneri kapcsolat kialakítására. Azonban sem a kapcsolattartás formáiban, sem annak valós tartalmában nem állt be lényegi változás. A rendőrök oldaláról nézve alapvetően háromféle szerepfelfogást különböztethetünk meg: a bűnözés elleni háború, a rendfenntartás, végül pedig a szolgáltatás (Krémer, Molnár, Szakács & Valcsicsák, 2010). A rendőrség esetében nem beszélhetünk egységesen érvényesülő értékrendről.

4 1978. évi kmb szabályzat 44. pont

5 1994. évi XXIV. törvény a Rendőrségről indokolása a 2. §-hoz.

6 11/1995. (VIII. 30.) ORFK utasítás a Magyar Köztársaság rendőrségének körzeti megbízotti szabályzatáról I. fejezet, 1. pont.

Ezzel ellenkezőleg, ambivalens módon érvényesül benne az uralkodó és a szolgáltató jelleg (Krémer, 2003). A körzeti megbízottaktól éppen azt vártuk el, hogy a szolgáltató rendőrség értékeit juttatják kifejezésre. Illuzórikus elvárás lett volna a represszív rendészetből a szolgáltató rendészetbe történő 180 fokos fordulat gyors, egységes végrehajtása. Az természetes, hogy a rendőri állományt, amelyik alapvetően represszióra szocializálódott, nem lehetett kicserélni. Ugyanakkor az is természetes, hogy a szocializmus rendőrsége csak jókora rendőrségi reform után lett volna képes gyors és demokratikus fordulat végrehajtására. Az e reformra lehetőséget nyújtó történelmi pillanatot azonban a rendőrség elmulasztotta. A rendszerváltozás után változatlanul hagyott bűnügyi és közrendvédelmi struktúrával rendelkező rendőrség hogy is lett volna képes gyors demokratikus fordulatot végrehajtani? A korábban hívószónak számító önkormányzati rendőrség kialakítása nem ment végbe, s mára már a szakmai párbeszédok asztalairól is lekerült ez a koncepció. Az önkormányzati rendészeti szervek kialakításával és megerősödésével már időszerűtlenné is vált a kérdés. A körzeti megbízotti szolgálat pedig abba a helyzetbe került, hogy egyszerre kérték rajta számon a közösségben végzett szolgálatot és a közrendvédelmi szolgálati ágat jellemző represszív intézkedéseket. E két funkció azonban nehezen összeegyeztethető.

A demokratizálódás egyik lényeges eleme a rendőrség működésének átláthatósága, társadalmi kontrollja, melynek egyik összetevője a helyi közösségnek való felelősség. A helyi, illetve területi rendőri szervek esetében ez a jogi szabályozás szintjén megvalósult a rendőrségi törvényben előírt beszámolási kötelezettséggel, észrevételezési joggal. A mélyebb összefüggések feltárása messzire vezetne ennek az írásnak a kitűzött céljaitól, de két megjegyzés idekívánkozik. Egyik, hogy a rendszerváltozás előtt a tanácsai szervezetnek, illetve a végrehajtó bizottságoknak roppant hasonló jogosultságai voltak. A másik megjegyzés arra vonatkozik, hogy az önkormányzatoknak a rendőrséget érintő jogosultságai valójában formálisak. Az éves beszámoló el nem fogadása leginkább politikai aktus, minthogy a képviselő-testület tényleges módon politikai döntéshozó testület.

E cikk keretei között inkább azt kell vizsgálni, hogy a helyi rendőr (körzeti megbízott) és a helyi önkormányzat között milyen kapcsolat mutatható ki. Az 1995. évi kmb szabályzat ide vonatkozó rendelkezései látszólag igen sokrétű kapcsolatot írnak le.

A kapcsolatrendszer alapvetése az volt, hogy „*A települési önkormányzat és a körzeti megbízott harmonikus együttműködése meghatározó jelentőségű.*”⁷ Ép-

7 11/1995. (VIII. 30.) ORFK utasítás Magyar Köztársaság rendőrségének körzeti megbízotti szabályzatról I. fejezet, 8 pont.

pen ezért a szabályzat hangsúlyossá tette a képviselő-testület, a polgármester, a jegyző és a körzeti megbízott együttműködését, kapcsolatát. Ennek jegyében a polgármesterek – legalábbis a szabályozás szintjén – meghatározó szereppel bírtak a körzeti megbízotti struktúra kialakításában. Ki kell kérni véleményüket többek között a körzeti megbízotti szolgálatot ellátók számának, székhelyeinek, csoportok létrehozásának, megszüntetésének kérdésében. A rendőrkapitányság vagy a rendőrőrs székhelyén nem volt kötelezően előírt kmb szolgálat megszervezése, de lakossági, illetőleg önkormányzati kezdeményezésre szervezhető volt a fővárosban, illetve rendőrkapitányság vagy rendőrőrs székhelyén is.⁸ Valójában azonban a rendőrség az ország valamennyi településén körzeti megbízotti szolgálatot szervezett anélkül, hogy felmérték volna a lakosság vagy az önkormányzat igényeit. Ugyanakkor kampánytéma volt ekkoriban a közbiztonság. És melyik polgármester ne akart volna a településén legalább egy körzeti megbízottat?

Az 1995. évi szabályzat látszólag roppant komoly szerepet szánt a kmb szolgálat működésében a települések polgármestereinek. Ugyanis a település polgármesterének véleményét előzetesen ki kellett kérni a körzeti megbízotti szolgálatot ellátók számának, székhelyeinek, csoportok létrehozásának, megszüntetésének kérdésében, a körzeti megbízott kinevezéséről, felmentéséről (kivéve a fegyelmi úton való elbocsátás vagy alacsonyabb beosztásba helyezés eseteit), valamint a körzeti megbízott kétvétenkénti átfogó ellenőrzése alkalmával, munkájának értékeléséhez.⁹

Azt hihetnénk, hogy mindez roppant nagy előrelépést jelent. Ugyanakkor, ha figyelembe vesszük, hogy az 1978. évi kmb szabályzat szerint a körzeti megbízott tanácskozási joggal részt vett a tanácsüléseken vagy a végrehajtó bizottság ülésein, a kmb csoport vezető pedig beszámolt a tanácsülésen a csoport munkájáról, akkor máris nem tűnik akkora fejlődésnek.¹⁰ Sőt, valójában a helyi közösség politikai döntéshozó testülete és a helyi rendőr közötti kapcsolattartás elemei és intenzitása erősen csökkentek. Korabeli írások azt tükrözik, hogy a tanácsok igen gyakran éltek a körzeti megbízottakat érintő jogaikkal (Felkai, 1990). Igaz ugyan, hogy az említett szervezeteknek – jogállami demokratikus berendezkedés híján – vajmi kevés közük volt a helyi demokráciához, de funkcióját tekintve – legalábbis részben – a tanács mégiscsak helyi közügyekben járt el, épp úgy, mint később a helyi demokráciát megtestesítő önkormányzatok.

Elképzelhető olyan értelmezés, amely szerint a depolitizálás jegyében került távolabb egymástól a helyi politika és a helyi rendőr. Ha ezt az értelmezési

8 1995. évi kmb szabályzat I. fejezet, 2. pont.

9 1995. évi kmb szabályzat 8. pont.

10 1978. évi kmb szabályzat 19., illetve 27. pontja.

lehetőséget elfogadnánk, abban az esetben azt kellene megállapítani, hogy a jogalkotó erősen félreértelmezte a depolitizálás céljait. E kifejezés ugyanis nem arra utal, hogy a rendőrség ne tartozzon számot adni munkájáról a politikum előtt, hanem azt fejezi ki, hogy a rendőrség nem lehet politikailag motivált, irányításában, vezetésében nem a politika, hanem a szakigazgatás szabályainak kell érvényesülni. A rendőrség az államigazgatási szervezetrendszer részeként a mindenkori politika által befolyásolt módon működik (Balla, 2017). A depolitizálás nem jelentheti reálisan a politika és a rendőrség teljes szétválasztását. Azt viszont igen, hogy a rendőrség irányítása szakigazgatási irányítás, ne pedig politikai irányítás legyen. Ez lényegét tekintve a rendőrséget irányító politikum önkorlátozását jelenti. Ennek elvei, garanciális szabályai a rendszerváltozás óta nem kerültek kidolgozásra. A körzeti megbízotti szolgálatra nézve az a megállapítás tehető, hogy korábban a helyi politikával való együttműködése önmagában véve nem volt ellentétes a rendőrség depolitizálásával. Kellő garanciális szabályok megalkotásával ez az együttműködési rendszer jól átalakítható lett volna a demokratikus jogállam rendőrsége számára.

Más értelmezési lehetőség szerint – és ez látszik valószínűbbnek – lényegében a centralizált rendőrségi modell erősödésének jegyeivel állunk szemben. Ugyanis az önkormányzati törvény ekkori szabályai szerint létrehozott közbiztonsági bizottságokban külső tagként helyet kaphatott a helyi rendőri szerv vezetője, a képviselő-testület előtti beszámolás szintén vezetői hatáskörbe került. Vagyis a korábbi közvetlen kapcsolat jogi szabályozottsága a helyi rendőr és a politikai döntéshozó között a rendszerváltozást követően megszűnt és lényegében a kapitányságvezető és az önkormányzat kapcsolatának részévé vált. A korábbi kapcsolatok helyett az 1995. évi kmb szabályzat a fent említett egyoldalú véleményezési jogot biztosította, még csak nem is a képviselő-testületnek, hanem a település polgármesterének. Valójában ez nem tekinthető együttműködésnek, hiszen nem a helyi közbiztonsági ügyek közös megoldására irányuló jogosultság, hanem szervezetalkítási és személyügyi kérdésekről való véleménynyilvánítás. Ezen túlmenően az ORFK mint jogalkotó a kapcsolatok kialakítását rábízta a helyi szervekre, ehhez segítségként annyit írt elő, hogy a körzeti megbízottat kinevezését követően be kell mutatni az önkormányzati testületnek, a falugyűlésnek, a polgármesternek, a jegyzőnek, a helyi önvédelmi szervezetek vezetőinek.¹¹ Ezzel a megoldással talán a legkisebb probléma az volt, hogy miután a kmb kinevezéséhez előzetesen ki kellett kérni a polgármester véleményét, akkor kissé oktalannak tűnik, hogy a kinevezését követően újfent be kellett őt mutatni a település vezetőjének. Ennél sokkal jelentősebb

11 1995. évi kmb szabályzat 9. pont.

probléma az, hogy a helyi önkormányzatok és a helyi rendőr közötti kapcsolatnak a szabályozásából is kiveszett a párbeszéd, a helyi jellegű közbiztonsági ügyek közös megoldására való törekvés. Így ez lényegében az érintett felek belátásán és emberi kapcsolatuk minőségén múlott. A másik probléma, hogy a szabályozás egyenlőségi jelet tett egy község és a megyeszékhely, vagy akár valamelyik budapesti kerület polgármestere közé. Nehezen képzelhető el, hogy bármely nagyváros polgármestere komoly gondot fordított volna a körzeti megbízottak két éveként esedékes átfogó ellenőrzésére és munkájuk ennek alapján történő értékelésére. Ennek fényében egyáltalán nem meglepő, ha általánosan követett gyakorlattá vált a polgármestereket megillető jogok negligálása. Így a helyi önkormányzatok és a helyi rendőrök közötti viszony megerősítésében a rendőrség teljesen magára hagyta a körzeti megbízottakat.

A rendőrség vezetése 2010 után érezte annak szükségét, hogy újraszabályozza a körzeti megbízottak munkáját. Ennek jegyében 2015-re elkészült és kiadásra került az új körzeti megbízotti szabályzat.¹² A 2015. évi szabályzat nem törekszik az addig sem túl magas szintű kapcsolatrendszert újjáépítésére, fejlesztésére. A korábbi szabályzathoz lényegében változatlan módon megmaradt a körzeti megbízott kinevezését és felmentését megelőző véleményezési jog, valamint a kinevezett körzeti rendőr bemutatása a helyi közügyek és közbiztonság meghatározó szereplői felé. Eddigi tapasztalataink szerint a rendőrség a legtöbb esetben továbbra is elkerülni törekszik az önkormányzatok véleményalkotását. Ugyanakkor kikerült a szervezeti struktúrára vonatkozó valamennyi kezdeményezési, véleményezési jogkör. Ez utóbbi szabállyal az ORFK valójában a ténylegesen meglévő állapotot öntötte jogilag szabályozott formába. Sajnálhatjuk, hogy az alapvetően a helyi közbiztonságot szolgáló szervezeti megoldás strukturális kialakításába épp a helyi lakosság által választott testületnek nincs semmilyen jogköre. Mentségül lehetne felhozni, hogy a körzeti megbízotti szolgálat kellően megszilárdult, nincs szükség területi, szervezeti és egyéb strukturális átalakításokra. Mondhatnánk, hogy a szükséges változások a rendszerváltozás óta eltelt időben már megtörténtek, a kialakult rendszer kiállta az idő próbáját. Csakhogy az újabb szabályozás teljesen érthető módon számol a szervezetalkítás lehetőségével és alkalmankénti szükségességével, de azt a helyi szerv vezetőjének javaslata alapján teljes egészében a megyei rendőr-főkapitányság vezetésére bízta.

A körzeti megbízott és az önkormányzat kapcsolatrendszerének lényegi eleme a közös ügyek megoldása lenne. Ennek érdekében a körzeti megbízott részt vehet különböző önkormányzati rendezvényeken. Ugyanakkor feltűnő, hogy

12 26/2015. (XII. 9.) ORFK utasítás a körzeti megbízotti szabályzatról.

amennyiben nem az előljáróin keresztül kapja az erre szóló meghívót, akkor a részvételét külön engedélyeztetni kell. Természetes igénye a vezetőknek, hogy tudják melyik beosztottjuk mikor, milyen feladatot lát el, ugyanakkor az engedélyeztetés lényeges korlátja az önálló munkavégzésnek, a személyes és közvetlen kapcsolattartásnak. Így a körzeti megbízottak és az önkormányzat kapcsolatrendszere lényegében teljesen kiüresedni látszik. Ezt tartalommal megtölteni legfeljebb – mint az bemutatásra kerül – néhány egyéni kezdeményezés képes.

A körzeti megbízotti szolgálat a helyi közösségek szolgálatában

A rendszerváltozás óta vita tárgyát képezi, hogy a központosítási törekvések vagy a helyi közbiztonság megerősítése élvezzen prioritást. Kétségtelen, hogy vannak ügyek, amelyek megoldása erősen központosított szervezetben hatékonyabbnak tűnik. Ilyen a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a nagykiterjedésű céghálózatok útján megvalósuló gazdasági bűncselekmények. Ugyanakkor egy-egy település lakosságának biztonságérzetét elsősorban nem ezek az ügyek befolyásolják, hanem sokkal inkább a helyi biztonságot érintő cselekmények. Úgy tűnik 2010 óta a központosítás minden korábbi mértéket meghaladóan megerősödött. Létrejötték a különös hatáskörrel bíró központi rendőri szervek, s miközben részben e szerveknek köszönhetően a rendőrség létszáma soha nem látott magasságokban van, aközben a helyi szervek állományában – különösen a közterületi szolgálatot érintően – soha nem látott hiányok tapasztalhatók. Másfelől az általános rendőrségen belül is érezhetők a központosítás hatásai. A helyi szervek vezetői gyakorlatilag semmilyen humángazdálkodási jogkörrel nem rendelkeznek, szervezetalakítási hatáskörük is legfeljebb a javaslatételre korlátozódik. A legfontosabb vezetői hatáskörök erőteljes visszavágása lényegében bürokratikus munkakörre tették a helyi szervek vezetését.

A körzeti megbízotti szolgálat esetében tetten érhető jelei a központosítási folyamatnak, hogy a 2015. évi szabályzat leszámolt a körzeti megbízott önálló szolgálattervezési lehetőségével. Ilyen módon nem sok tere maradt a helyi lakossági igények kielégítésének. Ugyancsak e folyamatba illeszkedik a körzetek kialakításának már említett központosított megoldása. Ezzel szemben 1978–1995 közötti időszakban a helyi szervek vezetői szabad belátásuk szerint alakították ki a körzeteket. Ezzel együtt kirajzolódik, hogy a helyi önállóság viszszafejtése nem újkeletű törekvés a körzeti megbízotti szolgálat történetében. Oly annyira nem, hogy 1995-től kezdődően olyan vélemények is megfogalmazásra kerültek, amelyek szerint a helyi működőképesség fenntartása érdekében

az „egy szem” körzeti megbízott helyett néhány települést kiszolgáló őröket kellene létrehozni (Komáromi, 1995; Sárközi, 1996). Valójában az ekkor megindult őrsprogram visszhangzott a szakirodalomban. Az ekkor létrehozott őrök jelentős hányadát az azóta eltelt időben bezárták vagy más célra használták.¹³ Az új őrök megnyitása ugyanis nem járt kielégítő létszámfejlesztéssel, így azok többnyire életképtelenek voltak. A kapitányságokról elvont erők pedig az ott folyó munka színvonalát veszélyeztették. Így ezeknek az őröknek az önállósága fokozatosan megszűnt, sokáig legfeljebb „papíron” léteztek, állománytábla korrekciót követően pedig sokuk teljes egészében megszűnt. Az őrsprogram kifulladásra azt eredményezte, hogy a 2000-es évek elejére visszaállt a rendszerváltást megelőző időszak rendőri struktúrája.

1998 óta megindult egyfajta diskurzus a Nyugat-Európában ekkor már régen kibontakozott közösségi rendőrségi modell hazai alkalmazási lehetőségeiről. Ekkor megjelent cikkében Bólyai János a „polgárbarát rendőrségként” is meghatározott rendészeti modell hazai letéteményeseinek a körzeti megbízottakat tartotta, jóllehet elismerte azt, hogy e kettő egymással nem azonosítható (Bólyai, 1998). Még ugyanebben az évben a Budapesti Rendőr Szakközépiskolában került megtartásra egy konferencia, melynek témája a közösségi rendőrség modellje és ennek magyarországi lehetőségei volt. A konferenciáról készült összefoglaló írás tanúsága szerint a legtöbb ott jelen lévő rendőri vezető pozitívan állt a kérdéshez és sokuk egyetértett abban, hogy ez a modell a körzeti megbízottakra építve itthon is meghonosítható. Sőt volt, aki odáig ragadtatta magát, hogy véleménye szerint már a területfelelősi rendszer is közösségi rendőrségi modell volt. Egyedül Szikinger István fogalmazott meg olyan véleményt, amely szerint a rendőrség centrális modellje erősen gátját képezi a közösségi rendőrség kialakulásának (Jobbágyi, 1998). Néhány üdítő kivételtől eltekintve az idő őt igazolta. Mi sem ékeőbb bizonyítéka ennek, mint a Svájci-projekt néven ismertté vált modellkísérlet. *„2012 és 2015 között, a Svájci-Magyar Együttműködési Programnak köszönhetően, 476 millió forintos svájci támogatással, összesen közel 560 millió forintból valósul meg a közösségi rendészet modelljének kísérleti bevezetése négy magyar városban... A kísérleti szakaszt követően a közösségi rendészet szellemiségét a Többszintű közösségi rendőrségi hálózat az együttműködés alapú bűnmegelőzésért című projektnek köszönhetően további 20 nagyvárosban tervezik bevezetni”* (URL1). Azóta már tudjuk, hogy a projekt nem lépett túl a kísérleti szakaszon. Sajnálatos, hogy eredményei kevéssé megismerhetők (Christián, 2019). Már csak

13 Zuglóban kialakított három rendőrőrs közül ma már egy sem működik, de hasonlóképp bezárásra került a Budavári őrs vagy épp az Újpalotai őrs is. A példákat hosszan lehetne sorolni.

azért is sajnálhatjuk, mert mi sem áll távolabb a közösségi rendőrségtől, mint a titok mítosza.

A lakossággal és az önkormányzatokkal való szabályozott kapcsolati formák nem azonosíthatók azzal, mintha azt mondanánk, hogy a körzeti megbízott a közösségi rendőrségre jellemző módon bevonná a lakosságot a helyi közbiztonsági jellegű problémák megoldásába. Úgy tűnik, mintha a rendőrség képtelen lenne szakítani azzal az attitűddel, hogy a lakosságra elsősorban információforrásként tekint, nem pedig mint partnerre. Ugyanakkor az is igaz, hogy a szabályozott kapcsolatok alkalmat teremthetnek arra, hogy kellő profizmussal a körzeti megbízott bevonja a helyben élőket a helyi problémák megoldásába. Ez történik Zuglóban 2010 óta. Ebben az évben egy helyi körzeti megbízott, Tomis Károly r. főtörzsszázslós állt elő azzal az elképzeléssel, hogy szakítani kell a fogadóórákra épülő lakossági kapcsolattartással. Egészen egyszerűen azért, mert ekkorra ez a kapcsolattartási forma teljesen kiüresedett, lakossági igény egyáltalán nem mutatkozott rá. Úgy gondolta, ha a lakosság nem megy el hozzá, akkor neki kell közéjük menni. Erre alkalmas eszköznek találta akkoriban a plakátkészítést. Az ügyet felkarolta a rendőrkapitányság vezetője, akivel együtt megnyerték a helyi önkormányzat támogatását is. Az önkormányzat pedig elkészített egy A3 méretű plakátot, amelyen Tomis Károly látható egyenruhában, felette az „Ön körzeti megbízottja” szöveg olvasható, mellette rövid, közérthető formában felsorolva azok az ügyek, amelyekkel a lakosság hozzá fordulhat, a kép alatt pedig a könnyebb elérhetőség kedvéért egy mobiltelefon szám volt látható. A telefont és az ahhoz szükséges előfizetést szintén az önkormányzat finanszírozta. Az elkészült plakátot Tomis igyekezett minden forgalmas helyre kifüggeszteni. Ebben segítségére voltak az addigi szolgálata alatt megismert emberek. Így kerültek a plakátok kifüggesztésre üzletekben, orvosi rendelőkben, patikákban, piactéren és megannyi más forgalmas területen. A körzetében lévő családi házak lakói számára pedig A5-ös méretű plakátokat készítettett, amelyeket személyesen juttatott el a célközönségnek. A hatás nem maradt el. Az emberek elkezdtek keresni vele a kapcsolatot. Részint kuriózum volt, másfelől roppant mód személyes, végül pedig a telefonszám miatt könnyen elérhető volt bárki számára. Ugyanakkor a média is felkapta a kezdeményezést és rövid időn belül „plakátszaruként” emlegették a zuglói körzeti megbízottat. Ezt a plakátot rövid időn belül követte egy másik, amely iskolákban került kihelyezésre, és a „Te iskolarendőröd” szöveg kerül rá a kép felé.

Tomis ezt követően felismerte a közösségi média térnyerését is, és azt, hogy az emberek jelentős része ezeken a felületeken éli az életét, itt könnyen megszólítható. Ezért indította útjára az „Ön körzeti megbízottja” elnevezésű Facebook-profilt. Ennek segítségével tartott interaktív kapcsolatot körzetének lakosaival. Amennyire

megtudjuk ítélni ennek a Facebook-profilnak a működését, a lakossággal való kapcsolattartás kizárólag szakmai alapú volt. Olyan információk áramoltak a profil mögött lévő rendőr és a lakosság között, amelynek célja egyrészt a rendőrség munkájának elősegítése különféle információkkal, másfelől pedig a lakosság támogatása abban, hogy ők maguk hogyan kerüljék el az áldozattá válást. Csak egy példa ebből az időszakból: A területen lévő egyik panelház első emeleti erkélyéről elloptak egy kerékpárt. Mire egy bejegyzésben felhívta az ismerősként megjelölt embereket arra, hogy ha valaki látja a képen szereplő kerékpárt, az jelezze, másfelől pedig felhívta a figyelmét mindenkinek arra, hogy olyan elkövetők „dolgoznak” a területen, akiknek a magasság sem jelent akadály, ezért fokozottan figyeljenek az erkélyeken elhelyezett értékekre. Ezzel a megoldással sok ember közvetlen módon és nagyon gyorsan elérhetővé vált. Azt is érdemes megfigyelni, hogy a vázolt kapcsolatrendszerben az állampolgárok partnerek, akiktől a rendőr nem pusztán információt vár, hanem szolgáltatást nyújt feléjük. Semmilyen jogszabály nem írja elő az embereknek ilyen direkt módon történő tájékoztatását. Egész egyszerűen azért nem, mert a hazai jogszabályi környezet elsősorban reaktív rendészeti modellt követ. A 2015. évi kmb szabályzat is megelégszik általános jellegű, nem túl konkrét utalásokkal. A 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról (Hszt.) megteremtette annak lehetőségét, hogy az országos rendőrfőkapitány megtiltsa a rendőrök közösségi médiában való megjelenését.¹⁴ Az akkori főkapitány pedig élt is ezzel a jogával, és kógens szabályként megtiltotta, hogy a rendőrök olyan módon jelenjenek meg a közösségi médiában, amelyből kitűnik, hogy a rendőrség hivatásos állományába tartoznak.¹⁵ Emiatt az „Ön körzeti megbízottja” profilt törölni kellett. Egyfelől érthető a szabályozás, mert szinte bizonyosan mindenki találkozott ezt megelőzően olyan profil képekkel, amelyek visszatetszést keltő módon, olykor hivalkodóan tükrözték a profil mögött lévő személy hivatásos állományhoz tartozását. Másfelől viszont azt a kritikát lehet megfogalmazni, hogy a „vízzel együtt kiöntötték a gyereket is”. A rigorózus tiltás ugyanis nem kizárólag a rendőrség tekintélyét sértő megjelenést tiltja, hanem az említett körzeti megbízotti profilhoz hasonló hasznos kezdeményezéseket is. Ugyanakkor sajnálatos tény, hogy a magyar rendőrség közösségi médiában való megnyilvánulásának aktivitása messze elmarad más európai államok rendőrségeitől (Uricska, 2020). Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy kivált a közlekedésrendészet területén nagyon is kedvező tendenciák figyelhetők meg.

14 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról 21. § (3) bekezdés.

15 11/2015. (VII. 10.) ORFK utasítás a hivatásos állomány tagjának az internetes felületen a hivatásos állományba tartozására vonatkozó adatok nyilvánosságra hozatalának szabályozásáról.

Az 1950-es években a fogadóóráknak még lehetett létjogosultsága. A 21. századra azonban ez teljesen elveszett. Ennek ellenére a hatályos szabályzat szerint ez az egyik alappillére a lakossággal való kapcsolattartásnak. Ezzel szemben a körzeti megbízottak nem használhatják a közösségi médiát, pedig az X generációtól kezdve a lakosság jelentős része a digitális térben éli az életét, kivált a közösségi oldalakon. Sokuk elsődleges információforrásként is tekint ezekre a felületekre. Éppen ezért indokoltnak tűnik, hogy a helyi rendőr is ezeken a platformokon keresse a kapcsolat lehetőségeit.

2015-ben elindult a „*Szomszédom a rendőr*” elnevezésű program. Az ötletgazda ezúttal is Tomis Károly volt. A kezdeti lépésekben a célkitűzések között szerepelt, hogy a programban résztvevő körzeti megbízottak az önkormányzattól szolgálati célú lakást kapjanak, amelyek úgy kerültek volna kialakításra, hogy mindenki számára egyértelmű legyen annak rendeltetése. Így a környéken lakók számára jól látható lett volna, hogy hol lakik a helyi körzeti megbízott, akihez fordulhatnak a problémáikkal. Innen a program elnevezése. A program végül a Zuglói Közbiztonsági Nonprofit Kft. (továbbiakban: ZKNP) szervezésében indult el, s a körzeti megbízottak munkájának támogatását és elismerését célozta meg. Önmagában is érdekes, és beszédes, hogy az önkormányzati tulajdonú cég expressis verbis a körzeti megbízotti munkát, nem pedig a kapitányság munkájának egészét támogató programot hívott életre. A program keretei között kaptak több járművet a rendőrök, illetve olyan mobiltelefonokat, amelyek képesek megfelelő applikáció segítségével arra, hogy elérhetővé váljanak rajta a zuglói térfigyelő kamerák felvételei. Ezzel elérhetővé vált, hogy a körzeti megbízottak a nap bármely szakában – tartózkodási helyüktől függetlenül – térfigyelő kamerák segítségével nyomon tudják követni a körzetükben zajló eseményeket. A ZKNP a saját honlapján működtet egy körzeti megbízotti kereső menüt, ahol a lakcím megadásával bárki könnyen megtalálja a „saját” körzeti megbízottját fényképpel és az ő közvetlen mobiltelefonos elérhetőségével együtt. A körzeti megbízottakat, az ő körzeteiket és elérhetőségeiket térképen is megjelenítik azok számára, akik nem lakcím alapján keresik a helyi rendőrt. Végül pedig a körzeti megbízottak számára ugyanezen adatokkal szórólapokat és névjegykártyákat bocsátanak rendelkezésre, amelyekkel saját magukat még ismertebbé tehetik a körzetben. A ZKNP-vel pedig elérkeztünk oda, hogy jól látható, a zuglói közbiztonsági modell nagyon széles körű együttműködésen alapul. Ennek a rendszernek csupán egyetlen – igaz meghatározó – eleme a körzeti megbízottak kiválasztott csoportja. A „*Szomszédom a rendőr*” programban nem vesz részt valamennyi zuglói körzeti megbízott, a 34 fős alosztályból a ZKNP honlapja szerint mindösszesen 8 főre tehető a létszámuk (URL2). Sajnálatos, hogy a honlap adatai nem az aktuális állapotot tükrözik,

mert az itt lévő rendőrök közül többen időközben távoztak a zuglói rendőrkapitányság állományából.

A program egyik fontos eszköze a Police Café. A Word Café hazai körülményekhez és rendőrségi feladatokhoz való adaptációja Molnár Katalin nevéhez fűződik. Ez a módszer alkalmas a rendőrség és a helyi lakosság közötti párbeszéd élénkítésére, a felmerülő problémák közös, párbeszeden alapuló megoldására. Nem általános jellegű problémák körül zajlik a párbeszéd, hanem a helyi lakosságot közvetlenül érintő, valós problémákról. A párbeszéd végére pedig kialakul egy megoldási koncepció, amely a résztvevők konszenzusán alapul (Molnár, 2020).

A „*Szomszédom a rendőr*” program sikerét jól jelzi, hogy az Európai Bűnmegelőzési Díjért folyó versenyben 2018-ban az Országos Bűnmegelőzési Tanács ezt a programot jelölte Magyarország részéről. Az Európai Bűnmegelőzési Hálózat (European Crime Prevention Network – ECPN) keretei között folyó rangos nemzetközi versenyben a program az igen előkelő 3. helyezést nyerte el ([URL3](#)).

Kihívások a körzeti megbízottak nyomozati munkájában

Egy másik felmerülő probléma a körzeti megbízotti szolgálat életében a rendszerváltozással megnövekedő bűnözés. Az 1988-ban még 200 000 alatti bűncselekményszám 1991-re 400 000 fölé ugrott. Ráadásul nem csupán mennyiségi, de minőségi változás is bekövetkezett a hazai bűnözés szerkezetében. Az elkövetési módszerek szofisztikálódtak, az elkövetők egyre nagyobb hangsúlyt helyeztek a konspirációra, ennek révén pedig növekedett az ismeretlen elkövetős ügyek száma (Sikló, 1990a). Megjelent és megerősödött a szervezett bűnözés. Ennek hatására nagyobb igény mutatkozott egy erős állam erős rendőrsége iránt (Finszter, 2020). Ez a helyzet ugyancsak nem volt kedvező a társadalmi problémák iránt nyitott, a társadalommal párbeszédet folytató rendőrség kialakulásának. Ez a folyamat kedvezőtlenül hatott a körzeti megbízotti szolgálat fejlődésére, mert előtérbe helyezte a központosított rendőrség erősítését és ezzel együtt eredményezte a helyi érdekek háttérbe szorulását.

A megemelkedett bűnügyi számok azt is eredményezték, hogy a bűnügyi szolgálat nem volt képes feldolgozni az ügyeket. Ezt a terhet a rendőrség részben a körzeti megbízottak aktívabb bűnügyi szerepvállalásával igyekezett átmenetileg orvosolni (Sikló, 1990c). Ennek eredményességéhez azonban komoly kétségek fűződtek. Némely korabeli írás megemlíti, hogy a körzeti megbízottak nem voltak kellően felkészülve arra, hogy nagymértékben kivegyék a részüket a bűnügyi munkából, ezért az eredményességük messze elmaradt a kívánatostól

(Vass, 1990). Nehéz meghatározni, hogy pontosan mikor, de 1995-re a rendőrség teljesítőképessége már egészen bizonyosan holtpontra jutott. Ekkor már az országos rendőrfőkapitány közbiztonsági helyettese (aki korábban maga is beöltötte az országos rendőrfőkapitányi tisztséget) is arról írt a Belügyi Szemle hasábjain, hogy a fokozódó bűnügyi helyzet és a növekvő létszámhiány miatt a rendőrség nem képes minden területen helyt állni, e helyett meg kell találni a leginkább megoldásra váró problémákat, ezeket kell előnyben részesíteni. Ugyancsak e helyen írt a közterületi állomány szakmai és egzisztenciális váltságáról (Túros, 1995). Éppen ezért később egyfajta visszarendeződés volt tapasztalható, amelynek eredményeként a körzeti megbízottak leginkább egy-egy nyomozati cselekménnyel járultak hozzá a büntetőügyek sikeréhez. Az 1995. évi kmb szabályzat roppant részletesen szabályozza, hogy a körzeti megbízott milyen esetekben nyomozhat önállóan a nyomozóhatóság tagjaként, ez milyen esetekben kizárt, és mikor végezhet nyomozati cselekményeket. A 2015. évi szabályzat némileg egyszerűsítette a korábbi kazuisztikus szabályozást és megteremtette a Be-vel való összhangot. Tapasztalataink azt mutatják, hogy a körzeti megbízottak e cikk írásának idejére elenyésző mértékben végeznek nyomozati munkát. Önállóan szinte sehol nem végzik ezt a feladatot. Éppen ezért indokoltnak és időszerűnek látjuk a kmb bűnügyi tevékenységének a realitáshoz és a mindennapok szakmai gyakorlatához igazodó átstrukturálását, redukálását. Meglátásunk szerint a körzeti megbízott bűnüldözési tevékenysége – összhangban a szolgálati forma alapvető rendeltetésével, a lakossággal való kapcsolattartással – kizárólag a bűnügyi szolgálati ág munkájának információátadással történő segítésére kell, hogy szorítkozzon. A körzeti megbízottak „mindenes” szerepe ugyanis jelenleg két utat állít a szolgálati forma elé. Az egyik, hogy a mennyiségi feladatellátás a minőség rovására megy. A másik, hogy bizonyos feladatok, tevékenységi körök csak névleg, a kmb szabályzatban léteznek, de a gyakorlatban nem kerülnek alkalmazásra.

Összegzés

Három részes cikksorozatban áttekintettük a körzeti megbízotti szolgálat rövid történetét. Az előzményként szolgáló területfelelősi rendszertől kiindulva mutattuk be a szovjet mintára átvett körzeti megbízotti rendszer bevezetését, a kezdeti nehézségeket, a szolgálati forma megszilárdulását, a konszolidált szocialista időszak alatt bekövetkező főbb változásokat, végül pedig a rendszerváltozás és az azt követő időszak főbb jellemzőit. A szocializmusra jellemző „mindenhol legyen rendőr” elvárás és a közösségi rendészeti törekvések között

hatalmas utat tett meg a körzeti megbízotti szolgálat. Ugyanakkor a szolgálatra ma jellemző alapelvek, alapfeladatok, szolgálatellátási követelmények az 1978. évi szabályzat óta lényegében változatlanok. Sőt, ami a helyi igényeknek való megfelelést, a helyi intézményekkel és közösségekkel való kapcsolattartást illeti, jelentős visszalépés állapítható meg. Ezt kiválóan szemlélteti az önkormányzati jogkörök negligálása, majd elvonása, illetve a lakossággal való kapcsolattartás változatlan formáinak indokolatlan fenntartása. A körzeti megbízotti szolgálat további fejlődését számtalan tényező befolyásolja. Néhányat kiemeltünk ezek közül.

A rendőrség centralizáció-decentralizáció tengelyen meghatározható szervezeti változásai óhatatlanul befolyásolják a körzeti megbízotti szolgálatot, mivel a centralizáció szükségszerűen vezet a helyi közösségektől való távolodáshoz.

A közterületi állomány akut létszámhiánya miatt a helyi rendőri szervek között nagy arányban kialakult az a helyzet, amit leginkább úgy lehetne jellemezni, hogy a „körzeti megbízott tulajdonképpen egy jobban fizetett járőr”. Ugyanis nem lehet tagadni, hogy a körzeti megbízottak munkájának java részét sajnálatos módon a járőrszolgálatra jellemző feladatok ellátása teszi ki. A veszélyelhárítás, a közterületek rendjének fenntartása, a közlekedés rendjének fenntartása, tipikusan olyan járőrszolgálati feladatok, amelyek egyre nagyobb hányadát teszik ki a körzeti megbízottak szolgálatának. A járőr és a körzeti megbízotti szolgálatot ellátó rendőrök tevékenysége között ezért ma már kevésbé van éles határ. Minél több idő telik el ebben a nemkívánt állapotban, az annál természetesebb lesz, annál kevésbé lesz jellemző az eredeti rendeltetés betöltésére irányuló törekvés.

A fiatalabb generációk kapcsolati és kommunikációs szokásai nem hagyhatók figyelmen kívül. A lakosság felé fordulás nem képzelhető el úgy, hogy 50–60 évvel ezelőtti kommunikációs formákat tartunk fent, miközben a társadalom jelentős része a digitális felületeken kommunikál.

Nem akarunk vészharangot kongatni, de szükségesnek mutatkozik a körzeti megbízotti szolgálat megújítása. Vagy visszatér a közösségi szolgálat felé, vagy a fent jelzett természetes erózió lebontja.

Felhasznált irodalom

- Balla Z. (2017). *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Dialog Campus.
- Bólyai J. (1998). Közösségi rendőrség Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 46(1), 73–77.
- Christián L. (2019). Egy feledésbe merülő közösségi rendészeti modellkísérlet margójára. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Gondolatok a Rendészettudományról* (pp. 79–88). Magyar Rendészettudományi Társaság.
- Felkai L. (1990). Az önkormányzatok és a rendőrség hazai kapcsolatáról. *Belügyi Szemle*, 28(5), 18–22.
- Finszter G. (1990). A magyar rendőrség válsága. *Belügyi Szemle*, 28(6), 3–13.
- Finszter G. (2012). *A rendőrség joga*. Országos Rendőr-főkapitányság.
- Finszter G. (2020). A modern rendészet – A rendészettudomány hazai kísérletei. *Magyar Rendészet*, 20(3), 91–118. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.6>
- Kertész I. (1990). Rendőrség, rendőrállam, jogállam IV. *Belügyi Szemle*, 28(4), 10–18.
- Komáromi I. (1995). Az önkormányzatok közbiztonsági koncepciója. *Belügyi Szemle*, 33(9), 23–29.
- Korinek L. (1992). A rendőrség modernizációja. *Rendészeti Szemle*, 30(2), 3–14.
- Kozáry A. (2007). *Rendészeti politológia II*. Rendőrtisztviselői Főiskola.
- Krémer F. (2003). *A rendőri hatalom természete. Társadalmi szerep és foglalkozási kultúra*. Napvilág Kiadó.
- Krémer F., Molnár K., Szakács G. & Valcsicsák I. (2010). A rendészeti foglalkozási kultúra átalakítása – stratégiai koncepció. *Rendészeti Szemle*, 58(kesz), 269–306.
- Magyar G. (1998). Közrendvédelem politika 1990–1998. *Belügyi Szemle*, 46(11), 3–30.
- Molnár K. (2020). A Police Café hatása a rendőrség és a közösségek kapcsolatára. In Hegedűs J. (Szerk.), *Magatartástudományi kutatások a rendészeti képzés megújítása érdekében* (pp. 89–104). Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Szerző nélkül (1990). Párbeszéd Debrecen bűnügyi helyzetéről Rácsay Lajossal. *Belügyi Szemle*, 28(3), 41–45.
- Sárközi F. (1996). A rendőrőrsök helye, szerepe a közbiztonságban. *Belügyi Szemle*, 34(3), 46–57.
- Siklói Gy. (1990a). A bűnügyi állomány helyzete. *Belügyi Szemle*, 28(3), 13–20.
- Siklói Gy. (1990b). A társadalmi erők bevonása a bűnözés elleni harcba. *Belügyi Szemle*, 28(2), 97–103.
- Siklói Gy. (1990c). A városi bűnözés és bűnüldözés helyzete. *Belügyi Szemle*, 28(1), 3–10.
- Szilágyi G. (1998). A közösségi rendőrségről a Budapesti Rendőr Szakközépiskolában. *Belügyi Szemle*, 46(5), 95–102.
- Tóth L. (1990). Választott körzeti megbízottak. *Belügyi Szemle*, 28(3), 56–60.
- Túrós A. (1995). A közbiztonság aktuális kérdései. *Belügyi Szemle*, 33(7-8), 16–23.
- Uricska E. (2020). Közösségi rendészet – közösségi oldalak? Elméleti háttér és a rendészeti digi-gilektus fogalmának bevezetése. *Magyar Rendészet*, 20(2), 153–168. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.2.8>
- Vass Gy. (1990). Közrendvédelmi szolgálat Hajdú-Bihar Megyében. *Belügyi Szemle*, 28(4), 72–76.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Közösségi rendészet Magyarországon*. <http://bmprojektek.kormany.hu/kozossegi-rendeszeti-magyarorszagon>

URL2: „SZOMSZÉDOM A RENDŐR!” Program. <https://www.zknk.hu/szomszedom-a-rendor-program/>

URL3: *European Crime Prevention Award (ECPA). Annex I. Approved by the EUCPN Management Board in 2018*. https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/HU_ECPA_2018.pdf

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tihanyi M. & Papp D. (2022). A körzeti megbízotti szolgálat története 3. A rendszerváltozástól. *Belügyi Szemle*, 70(5), 907–925. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.2>

Kegyeleti kérdések a büntetőjogban¹

Reverence issues in criminal law

Fázi László

Dr. PhD, törvényszéki tanácselnök
Nyíregyházi Törvényszék
fazsil@nyiregyhazit.birosag.hu

Fekete Magdolna

Dr. törvényszéki bíró
Nyíregyházi Törvényszék
feketem@nyiregyhazit.birosag.hu

Absztrakt

Cél: A kegyelet büntetőjogi vonatkozásainak bemutatása és a kegyeleti szempontok gyakorlati érvényesülésének vizsgálata.

Módszertan: A jogszabályi környezet és a halálos eredménnyel járó közlekedési balesetek miatt indult büntetőügyek iratainak vizsgálata.

Megállapítások: A szerzők részletesen foglalkoznak a kegyeletsértés vétségének korábbi és hatályos szabályozásával, majd a kegyeleti szempontok eljárási érvényesülésével, végül konkrét példákra utalással a nyomozási gyakorlat helyszíni halottszemlével kapcsolatos anomáliáival.

Érték: A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy indokolt lenne a büntetőeljárás törvény bizonyításra vonatkozó szabályainak módosítása a kegyeleti jog hathatósabb érvényesülésének biztosítása érdekében. A tanulmány arra is felhívja továbbá a figyelmet, hogy a kegyeletsértő felvételek zártan történő kezelésének nincs jogszabályi alapja.

Kulcsszavak: kegyeletsértés vétsége, kegyeleti jog a büntető eljárásjogban, helyszíni szemle, helyszíni halottszemle, zárt ügyiratkezelés

Abstract

Aim: Presentation of the criminal law aspects of the reverence and the examination of practical implementation of the aspects of the issue of reverence.

¹ A cikk elkészítéséhez nyújtott segítségéért köszönettel tartozunk Margitics István nyíregyházi járásbírósnak.

Methodology: Examination of criminal records of the legal environment and fatal road accidents.

Findings: The authors deal in detail with the former and current regulation of the misdemeanour of contempt, then with the procedural application of the aspects of reverence, and finally with reference to concrete examples with the anomalies of the investigative practice related to the on-site examination of the dead.

Value: The authors draw attention to the fact that it would be justified to amend the rules of evidence in the Code of Criminal Procedure in order to ensure a more effective enforcement of the right to reverence. The study also draws attention to the fact that there is no legal basis for the closed handling of contempt recordings.

Keywords: misdemeanour of contempt, the right of reverence in criminal procedure, on-site inspection, on-site examination of the dead, sealed case management

Bevezetés

„Jóllehet sokan szidalmazták a halottakon való siralmat, de miért hogy ezt az indulatot a természetnek Istene oltotta belénk, azt mondom, hogy a halottakon való mértékletes siralom nincsen sem Istennek, sem az ő igéjének ellene.” (Károli, 2019). Nekünk, még élőknek, azonban kötelezettségeink is vannak a holtakkal szemben. Legelőször is a halottak emlékének tiszteletben tartásáról való gondoskodás, amihez a kegyelet jogi érvényesülésének biztosítása is hozzátartozik, amely jóval többet jelent a végtisztesség jogi szabályozásánál (Törő, 1991). A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy ez napjainkban miként érvényesül a büntetőjogi szabályozásban és a gyakorlatban.

A kegyelet büntető anyagi jogi jelentősége

Kegyelet alatt köznapi értelemben az elhunyt személy iránti tiszteletet értjük, amely érzés azáltal válik jogi jelentőségűvé, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:4. §-a értelmében az ember jogképessége a halálával megszűnik, amelynek „*megszűnésével már nem beszélhetünk személyiségi jogokról*” (Görög, 2005). Ezért a Ptk. szerint a meghalt ember emlékének megsértése miatt a hozzátartozója vagy az fordulhat bírósághoz, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített.²

2 Ptk. 2:50. § (1) bekezdés.

Ennek megfelelően a halottat vagy az emlékét sértő magatartás speciális büntetőjogi védelmet igényel, ami nem újkeletű felismerés, hiszen már az első büntető törvénykönyvünk is külön rendelkezett a holtak ellen elkövetett rágalmozás és becsületsértés büntetendőségéről, amely miatt a „*bűnvádi eljárás megindítása [...] a megholtak gyermekei, szülői, testvérei vagy házastársa által [volt] indítványozható.*”³ A „*meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása*” azonban csak 1914-ben vált sui generis bűncselekménnyé a becsület védelméről szóló XLI. törvénycikk elfogadásával, amely szerint a „*meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása vétség*”⁴, miután „*az emlék mocsoktalan megőrzéséhez fűződő általános emberi érzület mindenestre jogi védelemre méltó érdek s így az azt sértő cselekmény, különösen ha alkalmas arra, hogy széles rétegekben recenzust keltsen, a büntetést érdemlők közé tartozik*” (Angyal, 1927). A bűncselekmény elkövetési magatartását jelentő meggyalázáson pedig olyan cselekményt értettek, „*amely – ha élő személy ellen követetett volna el – rágalmozásként vagy becsületsértésként volna büntetendő*” (Angyal, 1927).

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 268. §-a szerint: „*Halottnak vagy emlékének meggyalázása a 266.⁵ és a 267.⁶ §-ban foglalt megkülönböztetés szerint, az ott meghatározott büntetés-sel büntetendő.*” A „*halottnak vagy emlékének meggyalázása*” megnevezésű bűncselekmény ekképpen történt minősítésének oka pedig a törvény miniszteri indokolása szerint a következő volt: „*A halott ember nem személy már; a tulajdonságairól, magatartásáról a társadalmi környezetében kialakult értékítélet csupán az emlékéhez fűződik; így az emléke ellen elkövetett támadás tulajdonképpen nem rágalmozás vagy becsületsértés. Az ilyen cselekmény elkövetési magatartása azonban igen közel esik a becsületet mint jogi tárgyat sértő bűntettekéhez, emellett közvetve a hozzátartozók becsületét is érinti. Ezért, gyakorlati okokból, a becsület büntetőjogi védelmének keretében kell a holtak emléke ellen intézett támadásokat szabályozni. A halottal szembeni megvetést ki lehet fejezni mind a róla az emberek tudatában kialakult értékítélet bizonyos irányú beállításával, mind pedig a halott emlékének szolgálatára rendelt tárgyak, különösen a síremlék meggyalázásával. Ezért a bűncselekmény az utóbbi módon is elkövethető.*” (Popovics, 1962).

A büntető (anyagi) jogalkotásunk azóta is ennek nyomdokán haladva szabályozza – lényegileg változatlanul – az ilyen magatartást „*kegyeletsértés*”

3 A magyar büntetőtörvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvénycikk 273. §.

4 1914. évi XLI. törvénycikk 22. §.

5 Rágalmazás.

6 Becsületsértés.

megnevezés mellett. A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: korábbi Btk.) 181. §-a szerint: „Aki halottat vagy emlékét a 179.⁷ vagy a 180.⁸ §-ban meghatározott módon meggyalázza, vétséget követ el, és az ott meghatározott büntetéssel büntetendő.” A korabeli tankönyv szerint azért, mert: „Az ember a társadalmi megbecsülését a társadalom érdekében végzett kötelesség teljesítésével, cselekedeteivel vívja ki. A megbecsülés azonban nem szűnik meg a halállal, s így nincs ok arra, hogy a halott emlékének büntetőjogi védelmét megtagadjuk. A törvény védelemben részesíti az ember jogalanyiségének megszűnése után a halott emlékét, a róla életében kialakult társadalmi értékítéletet is. A bűncselekmény jogi tárgya tehát a halott emlékében megnyilvánuló társadalmi megbecsülés és a hozzátartozók kegyeletérzése.” (Bodgál & Pintér, 1981). Az ennek megfelelő korabeli bírói gyakorlat szerint amennyiben „a vádlott a temetőben levő síremlékeket megrongálja, magatartása a rongáláson túlmenően a kegyeletsértés vétségét is megvalósítja” (Czili & Mátyás, 1984).

A hatályos Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 228. §-a szerint pedig: „Aki halottat vagy emlékét a 226.⁹ vagy a 227.¹⁰ §-ban meghatározott módon meggyalázza, vétség miatt az ott meghatározott büntetéssel büntetendő.” A törvény miniszteri indokolása szerint: „A bűncselekmény jogi tárgya a halott emlékében megnyilvánuló társadalmi megbecsülés és a hozzátartozók kegyeletérzése. A bűncselekmény elkövetési magatartása a halottnak vagy emlékének meggyalázása. Ezen olyam magatartás értendő, amely – ha élő személy sérelmére követték volna el – rágalalmazásként vagy becsületsértésként lenne büntetendő.”¹¹ Ennek megfelelően az irányadónak tekinthető jogirodalmi álláspont szerint „a kegyeletsértés jogi tárgya: a halott emlékében megnyilvánuló társadalmi megbecsülés és a hozzátartozók kegyelete. A kegyelet fogalmilag az elhunyt személye iránti tisztelet érzése, a kegyeletsértés pedig ezt az érzést sértő magatartás” (Kónya, 2017). Ezért például a másodfokú bíróság konkrét ügyben kifejtett álláspontja szerint „a vádlott azon magatartása, hogy a magánvádló édesanyjának síremléke elé mintegy 30 centiméter távolságra ültetett növényeket kiszedett, illetve a sírhely körüli terméskövet felszedte a szomszéd sírhely átalakítása során, nem értékelhető kegyeletsértőnek, mivel az a halottat vagy emlékét, illetve a hozzátartozó kegyeleti érzését meggyalázó magatartásként nem értékelhető.”¹²

7 Rágalmazás.

8 Becsületsértés.

9 Rágalmazás.

10 Becsületsértés.

11 Törvények, rendeletek indokolása, 2012. évi C. törvény 228. §-ához fűzött indokolás.

12 Nyíregyházi Törvényszék Bf.239/2018/5. számú ítélet 3.

A bűncselekmény büntetendővé nyilvánítása óta tehát lényegileg változatlan tényállásról van szó. Az egyedüli változást pusztán az jelenti, hogy ma már nem tekinthetjük érvényesnek Angyal Pál azon megállapítását, amely szerint a törvény „*az indítványtételre jogosultak körének meghatározásával közvetve kimondja azt is, hogy e cselekmény csak addig minősül bűncselekménnyé, amíg az elhaltnak elődje, gyermeke, unokája, testvére vagy házastársa él*” (Angyal, 1927). A Btk. 231. §-ának (3) bekezdése szerint ugyanis a kegyeletsértés miatti magánindítványt az elhalt hozzátartozója vagy örököse terjesztheti elő, és a Btk. értelmező rendelkezése szerinti hozzátartozó fogalma¹³ jóval szélesebb személyi kört ölel fel annál, mint akiket az 1914. évi XLI. törvénycikk a meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása miatt magánindítvány előterjesztésére feljogosított. Ennek jelentőségét a magunk részéről elsősorban abban látjuk, hogy a bűncselekmény elsődleges jogi tárgyának nem a halott emlékében megnyilvánuló társadalmi megbecsülését, hanem a halott ember személyiségi jogainak halála után is tovább élő megsértését tartjuk (Petrik, 2013), miután ellenkező esetben a kegyelet jogi védelmének indokoltságát nem alkotmányos alapon, hanem a viszonylagosnak tekinthető társadalmi értékítéllettől függően kellene megítélnünk, amennyiben a társadalmi megbecsülés alatt azt értjük, „*amit a személy a társadalom szempontjából pozitív cselekedeteivel vívott ki*”¹⁴, miközben „*az elhunyt személyiségi jogai kifejezés nem csupán fogalmi paradoxon*” (Görög, 2005). Így természetesen azzal az állásponttal sem tudunk egyetérteni, „*hogy amennyiben már nincs büntetőigény érvényesítésére jogosult, akkor az ilyen magatartás társadalomra veszélyessége eleve nem áll fenn.*”¹⁵ Ennek megítélésénél a magunk részéről még ma is Tokaji Géza azon álláspontját tudjuk irányadónak tekinteni, amely szerint „*társadalomra veszélyes az olyan jogtárgysértő vagy veszélyeztető cselekmény, amely megfelelő társadalmi előnnyel nincs, vagy kellőképpen nincs kompenzálva*” (Tokaji, 1984).

Ezért a sajnálatosan rendre előforduló sírrongálásokra is figyelemmel¹⁶ természetesen jelentősnek tartjuk azt is, hogy a kegyeleti szempontok továbbra sem csak a hagyományosan kegyeletsértésként definiált magatartások bűncselekménnyé minősítésében nyilvánulnak meg, hanem abban is, hogy – a korábbi Btk.

13 Btk. 459. § (1) bekezdés 14. pont.

14 EBH2015. B.29. [70].

15 Uo. [71].

16 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében például 2015 márciusában a hodászai, 2019 februárjában a nyírtassi köztemetőben követtek el ilyen bűncselekményeket (URL1).

szabályozásával egyezően¹⁷ – a Btk. a holttesten levő tárgyra, illetve a temetőben vagy temetkezési emlékhelyen a halott emlékére rendelt tárgyra elkövetett lopást¹⁸, és az ilyen elkövetési tárgyak megrongálását¹⁹ is minősítő körülményként szabályozza. Ennek alkalmazása szempontjából a temető és a temetkezési emlékhely fogalmának megítélése szempontjából a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény értelmezése²⁰ irányadó, míg a halott emlékének rendelt tárgynak azt tekinthetjük, „*mely bizonyos állandósággal bír, mint a sírkő vagy a fejfa; a csupán időleges díszítésre szánt tárgyak (a koszorú vagy a gyertya) nem tartoznak ide. A síroknál felállított fejfák, síremlékek mindaddig, míg ott állnak, a holtak emlékére rendelt tárgyak, s e minőségük nem függ attól, hogy el vannak-e látva felírással, vagy sem, vagy a rajtuk volt felírás esetleg már megkopott vagy elenyészett*” (Akác, 2017). Ezáltal ugyanis bizonyos fokig megvalósultnak tekinthető Angyal Pál de lege ferenda megfogalmazott azon felvetése, „*hogy legalább a feltűnően durva módon elkövetett meggyalázás esetében, amennyiben az közbotrányt okoz [...], nem kellene-e e vétséget a hivatalból üldözendők közé iktatni*” (Angyal, 1927).

Ezért a kétszeres értékelés tilalmának elvére figyelemmel – irányadónak tekinthető bírói gyakorlat hiányában – legfeljebb az lehetne kérdéses, hogy a rongálás szóban forgó esete mellett megállapítható-e a kegyeletsértés vétségének elkövetése is. Az eltérő jogi tárgyat sértő bűncselekményekre, illetve a többszörös tényállásszerűsége tekintettel azonban véleményünk szerint nincs dogmatikai akadálya a valóságos alaki halmazat megállapításának, amennyiben a vagyon elleni bűncselekményt is megvalósító magatartás motívuma kifejezetten a halott emlékének meggyalázása, aminek nem szükségképpen eszközcselekménye a halott emlékére rendeltetett tárgy megrongálása, miután ennek súlyosabb minősítésében és büntetési tételében pusztán az ilyen cselekmény fokozottabb társadalomra veszélyessége tükröződik. Az elhalt magánindítványt előterjesztő hozzátartozói számára pedig nem lehet közömbös a vagyoni károkozásen túlmenő bűncselekmény miatti felelősségre vonás.

17 Korábbi Btk. 316. § (4) bekezdésének a 2001. évi CXXI. törvény 70. §-ával bevezetett b/4. pontja, amelynek indokolása szerint: „*A törvény a megszorított támadásokra tekintettel, a lopás minősített esetei között nevesíti a vallási tisztelet tárgyára, illetve a vallási szertartás végzésére szolgáló, illetve a kegyelet körébe tartozó tárgyra elkövetett lopást. A fokozott védelmet indokolja az is, hogy az ilyen tárgyak az állampolgárok Alkotmányban biztosított vallásszabadságának a gyakorlásához kapcsolódnak, továbbá a nagy nyilvánosság számára hozzáférhető helyeken e tárgyak a lopásokkal szemben - éppen szakrális jellegükre tekintettel - nehezen védhetők.*”

18 Btk. 370. § (3) bekezdés bd) alpont.

19 Btk. 371. § (3) bekezdés bc) alpont.

20 1999. évi XLIII. törvény 3. §-ának a-c) pontjai.

A kegyeleti jog a büntető eljárásjogban

Az anyagi jogi tradíciókhoz képest a büntető eljárásjogban a kegyeleti jog előfordulásával a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (a továbbiakban: korábbi Be.) találkozhatunk először, amely a bizonyítás törvényességére vonatkozó rendelkezések körében előírta, hogy a bizonyítási cselekmények végzésekor az emberi méltóságot, az érintettek személyiségi jogait és a kegyeleti jogot tiszteletben kell tartani.²¹ Ezen túl azonban a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) elfogadásáig a kegyeleti jog védelmének egyéb kérdése figyelmen kívül maradt, hiszen a korábbi jogszabályok szerint védekezési jogának korlátjaként kizárólag a hamis vád következményeire kellett figyelmeztetni a terheltet. A Be. 185. § (1) bekezdésének d) pontja szerint azonban a terheltet arra is figyelmeztetni kell, hogy *„kegyeleti jogot hamis tényállítással nem sérthet”*. Az erre is kiterjedő figyelmeztetés előírása kétségkívül előrelépés a korábbi szabályozatlansághoz képest, amivel kapcsolatban csak amiatt sajnálkozhatunk, hogy a jogalkotó megállt félúton, amikor csupán a hamis tényállítással történő kegyeletsértés tilalmára vonatkozó figyelmeztetést írta elő a jogalkalmazóknak. A kegyeletsértés ugyanis – annak törvényi tényállásából következően – nem csupán hamis tényállítással, hanem a becsület csorbítására alkalmas kifejezés használatával is megvalósulhat, amire a terhelti figyelmeztetés nem terjed ki, noha legalább annyira sértheti a kegyeleti érzést, mint a hamis tény állítása, hiszen az embernek a becsülete és a jó hírnévhez való joga²² *„nem hal meg vele együtt”* (Zlinszky, 2005).

Sajnálattal állapíthatjuk meg továbbá azt is, hogy a bizonyítás törvényességére vonatkozó hatályos szabályozás elfogadásával a jogalkotó kétségkívül vizs­szább lépett a korábbi Be. szóban forgó rendelkezéséhez képest azáltal, hogy mellőzte annak a személyiségi jogok és a kegyeleti jog tiszteletben tartásának kötelezettségére vonatkozó rendelkezéseit. Ennek hiányát pedig annak ellenére sem pótolja az alapvető jogok körében az emberi méltóság kötelező tiszteletben tartásának előírása²³, hogy *„a kegyeleti jog az emberi méltósághoz való jog részeként érvényesül, az emberi méltósághoz való jog részleges továbbélését jelenti a halál bekövetkezése után. A kegyeleti jog részben az emberi méltóság egykori meglétéhez kapcsolódó védelmi igényt foglal magában, amely az elhunyt személyt az emberi nemhez való tartozás alapján illeti meg. A kegyeleti jog – mint az emberi méltósághoz való jognak a halál után is fennmaradó eleme*

21 Korábbi Be. 77. § (2) bekezdés.

22 Ptk. 2:43. § d) pontja.

23 Be. 2. § (1) bekezdés: *„A büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát.”*

– az elhunyt személy élete során megszerzett erkölcsi, személyes és társadalmi megítélésének védelmét biztosítja. (ABH 2008, 3136)”²⁴. A törvényszöveg kontextusában azonban az emberi méltóság tiszteletben tartásának előírása élő személyekre vonatkozatható. További visszalépésnek tekinthető továbbá az is, hogy a korábbi Be. kifejezett rendelkezése szerint a szemléről, a bizonyítási kísérletről és a felismerésre bemutatásról készült kép- vagy hangfelvétel az eredeti célon kívül más célra nem volt használható.²⁵ Ilyen vagy ennek megfelelő korlátozást viszont keresve sem találhatunk a Be. rendelkezései között, holott ezen bizonyítási eszközök célhoz kötött felhasználhatóságának előírása a továbbiakból kitűnően már csak kegyeleti okból sem tekinthető mellékes szempontnak, amit nem pótolhat a törvény preambuluma, hiszen ennek csak a vitás jogértelmezési kérdés eldöntésekor tulajdoníthat jelentőségét a bíróság²⁶, mivel a nyilvánvaló szabályozási hiányosság nem pótolható.

A kegyelet érvényesülése a nyomozási gyakorlatban

A halálos eredménnyel járó bűncselekmény gyanúja esetén ugyanis, az annak helyszínén tartott szemle során, jellemzően sor kerül halottszemlére, s ennek végzésekor az elhalt lemeztelenítésére, és ilyen állapotban a lefényképezésére is, amely felvételek aztán a szemléről készült jegyzőkönyv csatolmányaként a nyomozási iratok részévé válnak, így az általunk gyakorta tárgyalt halálos közúti balesetek helyszínelése során készült felvételek is, ami azonban nem feltétlenül tekinthető szükségszerűnek a következők miatt.

A Be. irányadó rendelkezése szerint a szemlén fel kell kutatni és össze kell gyűjteni a tárgyi bizonyítási eszközöket, és gondoskodni kell a megfelelő módon történő megőrzésükről. A szemle alkalmával a bizonyítás szempontjából jelentős körülményeket részletesen rögzíteni kell, így különösen a szemletárgy felkutatásának, összegyűjtésének menetét, módját, helyét és állapotát. A tárgyi bizonyítási eszközök felkutatása, rögzítése és biztosítása során úgy kell eljárni, hogy az eljárási szabályok megtartása utólag is ellenőrizhető legyen. A szemle tárgyáról, ha lehetséges és szükséges kép- és hangfelvételt, rajzot vagy vázlatot kell készíteni, és azt a jegyzőkönyvhöz kell csatolni.²⁷ A felvétel készítése tehát nem pusztán lehetősége, hanem kifejezetten kötelessége a szemlét tartó nyomozó hatóságnak, amit még nyomatékosabbá tesz az a körülmény, hogy a bizonyítási kísérletre és

24 3296/2019. (XI. 18.) AB határozat. Indokolás [48] ABH 2019. 30. szám 2011.

25 Korábbi Be. 123. § (5) bekezdés. (A 2002. évi I. törvénnyel beiktatott módosítás.)

26 Magyarország Alaptörvénye 28. cikk.

27 Be. 207. § (2) bekezdés.

a felismerésre bemutatásra vonatkozó közös szabályok között a Be. még egyszer előírja, hogy a szemléről, a bizonyítási kísérletről és a felismerésre bemutatásról – lehetőség szerint – kép- és hangfelvételt kell készíteni.²⁸ Ez egyébként magától értetődik, hiszen a szemle „rendeltesét csak akkor képes betölteni, ha az észlelt és bizonyítás szempontjából jelentős körülményeket minden részletre kiterjedően rögzítik. [...] A jegyzőkönyvet a jobb megérthetőség vagy a szemléletesség érdekében lehetőség szerint szükséges, illetve célszerű kiegészíteni helyszínvázlattal, fényképfelvételekkel, hangfelvételekkel, illetőleg olyan technikai megoldásokkal, amely az adott esetben megőrzi, reprodukálhatóvá teszi a szemlén nyert bizonyítási eszközt, és a szemle lefolyását. A rögzítés e módozatainak különös jelentősége a helyszíni szemle esetében van, tekintve a helyszín – tárgyainak, az észlelhető nyomoknak – óhatatlan változása folytán az esetek nagy százalékában ez a szemle megbízható eredménnyel nem ismételtető meg. Ez a körülmény a szakszerűség szempontjából is hangsúlyos, a szemlén elmulasztott észlelések utóbb már rendszerint nem pótolhatók” (Belegi, 2019).

Ennek rendőrségi gyakorlatában azonban például a következő esetekkel találkozunk az elmúlt években.

2015. január 25-én a Nyíregyháza belterületén közlekedő menetrendszerű autóbusz a hajnali órákban elütötte az úttesten, a kijelölt gyalogos átkelőhelyen áthaladó sértett nőt, aki az ennek során elszenvedett súlyos sérülések következtében a baleset helyszínén életét veszítette. Az ezt követő helyszíni szemle keretében elvégzett halottszemle során az elhalálozott nőről 47 db fényképfelvétel készült, amelyek között öt fényképen csaknem teljesen lemezeltített helyzetben látható.²⁹ A halál okát, a sérülések tényét és azok lehetséges keletkezési mechanizmusát természetesen az igazságügyi orvosszakértői vélemény alapján állapította meg a bíróság.³⁰

2016. szeptember 5-én a Ludastó irányából Geszteréd felé közlekedő – 51 utast szállító – iskolabusz az útkanyarulatban összeütközött a vele szemben közlekedő kistehergépkocsival. Az ütközés során elszenvedett sérülések következtében a kistehergépkocsi vezetője és egyik utasa a helyszínen életét veszítette, s további 26 személy is megsérült, akik közül két sértett sérülései maradandó fogyatékoságot eredményeztek. A helyszíni szemle keretében végzett halottszemle során az elhalálozott gépkocsivezetőről hat, az utasáról hét fényképfelvétel készült, amelyeken két-két felvételen mindkét holttest részben ruhátlan állapotban látható.³¹

28 Be. 213. § (4) bekezdés.

29 Nyíregyházi Járásbíróság B.1058/2015. számú ügyének nyomozási iratai 271., 277. és 279.

30 Nyíregyházi Törvényszék Bf.752/2016/7. számú ítélet 4.

31 Nyíregyházi Járásbíróság B.357/2017. számú ügyének nyomozási iratai 179–191.

Ezekben az ügyekben a nemegyszer elborzasztó felvételek elkészítését – megítélésünk szerint – az országos rendőrfőkapitány 3/1998. számú utasításának mellékleteként a közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmény esetén követendő rendőri eljárás tárgyában kiadott szabályzat nem feltétlenül tette volna szükségessé, mivel annak 39/c. pontja szerint – egyebek mellett – „*az elhunyt személyekről, illetve feltalálási helyükről, az elhunytak értéktárgyairól*” kellett általában közeli és közvetlen felvételeket készíteni a helyszín rögzítése során. A közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmények esetén követendő rendőri eljárás szabályairól 2011. március 1-jei hatálybalépéssel kiadott 60/2010. (OT 34.) ORFK utasításnak (a továbbiakban: Utasítás) a képfelvétel készítésére vonatkozó következő szabályai sem feltétlenül indokolják a közlekedési balesetek áldozatait olyan méltatlan módon ábrázoló képfelvételek készítését, mihez életükben vélhetően nem járultak volna hozzá. Az Utasítás szerint ugyanis: 1) A helyszín állapotának és a baleset körülményeinek rögzítése során színes képfelvételeket kell készíteni az elhunyt személyről, illetve feltalálási helyéről.³² 2) A felvételeket úgy kell elkészíteni, hogy az áttekintő felvételeken azonosítani lehessen a közelebbi képeken részletesen ábrázolt tárgyakat (személyeket), nyomokat, anyagmaradványokat, elváltozásokat (sérüléseket) és azok elhelyezkedését.³³ 3) Az elhunyt személyt úgy kell bemutatni, hogy az alkalmas legyen a személyazonossága megállapítására, ezen túlmenően ábrázolni kell az elszenvedett sérüléseit és egyedi ismertető jegyeit is.³⁴

E rendelkezéseknek sem szükségszerű következménye tehát az általunk kifogásolhatónak tartott képfelvételek készítése. A halottszemlére azonban a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról szóló 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Rendelet) speciális rendelkezései vonatkoznak, amelynek értelmében a halottszemle a haláleset helyén vagy a holttest helyén lefolytatott szemle részeként a holttest külső vizsgálatát, a holttesten levő ruházat, valamint a holttesten és az azon levő ruházatban található dolgok vizsgálatát jelenti.³⁵ Ezt a helyszíni halottvizsgálatra vonatkozó általános szabályok szerint lehetőség szerint a haláleset helyén kell elvégezni³⁶, amelynek szakszerű elvégzéséhez nyilván szükségessé válhat a holttest levetköztetése, ami az elhunyt emberi méltóságának tiszteletben tartása mellett – lehetőség szerint

32 Utasítás 78/f) pont.

33 Utasítás 80. pont.

34 Utasítás 83. pont.

35 Rendelet 1. § 4. pont.

36 Rendelet 12. § (5) bekezdés.

takarva és a nyilvánosság kizárásával – a hatóság feladata.³⁷ A halottvizsgálat eredményét, így – egyebek mellett – a holttesten levő sérüléseket is dokumentálni kell.³⁸ A dokumentálás azonban értelemszerűen a sérülések szakszerű leírását jelenti, amihez az általunk példaként felhozott ügyekben szerintünk szűkségtelen volt a levetkőztetett holttestek lefényképezése, amelynek gyakorlatával a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés miatt indult büntetőügyekben is találkozunk már³⁹, noha a kegyeleti jog érvényesülése nem pusztán a halott emlékének tiszteletben tartását követeli meg, hanem azt is, hogy a holttestével is ennek megfelelően bánjanak (Gyöngyösi, 2002), a halál okától és vizsgálatának körülményeitől függetlenül.

A zárt ügyiratkezelés kérdése

A kegyeleti szempont figyelembevételével is elengedhetetlen felvételkedzés esetén pedig indokoltnak tartanánk legalább az ilyen felvételek zárt kezelésének törvényi szintű biztosítását, miután a zárt adatkezelés mellett a Be. az ügyiratok zárt kezelését is lehetővé teszi, aminek a kötelezettsége olyan *„egyéb ügyiratokra is vonatkozhat, amelynek eseteit a Be. határozza meg. Így pl. zártan kell kezelni a különösen védett tanú részvételével végzett eljárási cselekménnyel kapcsolatos ügyiratokat [90. § (3) bekezdés], a Védelmi Programban résztvevő személy személyes adatait tartalmazó ügyiratokat [95. § (3) bekezdés e) pontja], a tanácsülés jegyzőkönyvét, a kisebbségi véleményen levő bíró különvéleményét és a bíróság határozatának tervezetét [447. § (2) bekezdés]. A zártan kezelt ügyiratot az ügyiratok között elkülönítetten kell kezelni, amelyet csak a bíróság és a hatóságok ismerhetnek meg. Az ilyen ügyiratot tehát a büntetőeljárás résztvevői nem ismerhetik meg, aminek a feltételeit a bíróságnak, illetve a hatóságoknak biztosítania kell”* (Fázsi, 2019). Ennek megfelelően a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2008. (VII. 8.) Korm. rendelet 12. §-ának (8) bekezdése szerint *„az eljárás ügyirataitól elkülönítetten kell kezelni azokat az iratokat, amelyek nem képezik az eljárás ügyiratainak részét.”* Ezt a lehetőséget, illetve kötelezettséget pedig megítélésünk szerint a kegyeleti érzést sértő felvételek kezelésére is indokolt lenne kiterjeszteni az

37 Rendelet 13. § (3) bekezdés.

38 Rendelet 13. § (3) bekezdés.

39 A halált okozó, foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétségének gyanúja miatt 2014. április 25-én végzett helyszíni szemle keretében tartott helyszíni halottszemle során 32 felvétel készült a munkahelyi baleset következtében elhunyt sérteztől, amelyek közül 12 – sokkoló hatású – felvételen látható ruhátlan állapotban (Kisvárdai Járásbíróság B.250/2015. számú ügyének nyomozási iratainak).

élő személyekre nézve dehonesztáló jellegű felvételek kezelésének gyakorlatához hasonlóan, csak éppen törvényi felhatalmazáson alapulóan, amire szintén találtunk példát az utóbbi időben.

2019. május 28-án a 4. számú főúton Záhony irányából Nyíregyháza felé a nyergesvontatóból és félpótkocsiból álló járműszerelvényvel közlekedő terhelte későn észlelte az előtte haladó, balra kanyarodási szándékát jelző, de forgalmi okból álló személygépkocsit, amelynek a nyergesvontató nekiütközött. Az ütközés következtében a személygépkocsi az úttesten keresztbe fordulva a bal oldali forgalmi sávba sodródott, ahol nekiütközött a saját forgalmi sávjában szabályosan haladó tehergépkocsinak, aminek folytán az a szembejövő forgalom sávjába sodródott, ahol nekiütközött a terhelte által vezetett gépjárműszerelvény mögött, vele azonos irányban közlekedő kistehergépkocsinak, amely az útpadkára sodródott. A baleset során – a sorozatos ütközések következtében – az abban véttelen személyek közül hárman a helyszínen életüket veszítették, további három *sértett pedig súlyos, maradandó fogyatékoság kialakulásával gyógyuló sérüléseket szenvedett el*. A 2019. május 28-án tartott helyszíni szemle során 22 fényképfelvétel készült az elhunyt személyekről a balesetkor általuk viselt ruházatban, amelyek fényképmellékletként zártan kerültek elhelyezésre a nyomozás ügyiratai között.⁴⁰ Megjegyezzük, hogy helyszíni halottszemlére nem került sor ebben az esetben.

A bírósági eljárásban azonban az ilyen iratkezelésnek sajnos semmiféle jogszabályi alapja nincs. A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól (a továbbiakban: Bűsz.) ugyanis csak a tanú, valamint a büntetőügyben részt vevő sértett, vagyoni érdekelt és egyéb érdekelt vagy ezek segítőjének a törvény alapján zártan kezelendő adatait, valamint a zárt adatot tartalmazó irat zárt kezeléséről⁴¹, és a különösen védett tanú adatainak kezeléséről⁴² rendelkezik. Ehhez képest a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról szóló 17/2014. (XII. 23.) OBH utasítás a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról (a továbbiakban: Beisz.) értelmezése szerint a „zártan kezelendő irat: olyan irat, amelynek zárt kezelését jogszabály rendeli el.”⁴³ Az ilyen iratok kezelése esetében „a zárt adatkezelés során a Bűsz.-ben és más jogszabályokban írt szabályoknak megfelelően kell eljárni.”⁴⁴ Ilyen jogszabály esetünkben kizárólag a Be. lehet, miután az információs önmeghatározási jogról és az információs szabadságról szóló 2011. évi XCII. törvény

40 Nyíregyházi Járásbíróság B.61/2020. számú ügyének nyomozási iratai 163–178.

41 Bűsz. 41. §.

42 Uo. 42. §.

43 Beisz. 3. § 47. pontja.

44 109. § (1) bekezdés.

3. §-ának 10a. pontja értelmében a büntetőügyben eljáró hatóságok és a bíróság bűnüldözési célú adatkezelésének törvényessége (alaptörvény-ellenesség kivételével) csak a büntetőeljárás szabályok szerint vizsgálható, így a zártan kezelendő ügyiratok köre is ennek alapján állapítható meg. Ezért utaltunk arra, hogy az előbbieken jelzett, és általunk is helyeselt ügyiratkezelési gyakorlat jogszabályi alapja pillanatnyilag nyilván hiányzik.

A megállapításaink összegzése

Mindennek figyelembevételével jutottunk az eddigiek összegzéseként arra a következtetésre, hogy a közlekedési balesetek többnyire vértlen áldozatairól a helyszínelés során a ruházatuk eltávolítása utáni felvételkészítés nyilván nem a helyszínelők kegyeleti érzésének hiányát mutatja, hanem a nem kellően szabatos szabályozás hiányosságát, illetve a helyszíni és a halottszemle szabályainak összemosódását jelzi, mivel az utóbbi eljárási cselekményre vonatkozó Rendelet a levetköztetett holttest lefénnyképezését egyáltalán nem írja elő. Ennek figyelmen kívül hagyása nem csupán a hozzátartozók kegyeleti érzését sértheti, ha a meghalt személy személyiségi jogainak a halála utáni továbbélésére gondolunk. Ezért megítélésünk szerint – az előzőekben kifejtett indokokra tekintettel – szükség lenne arra, hogy a kegyeleti jog jelentősége a Be. bizonyításra vonatkozó rendelkezései között is újra megtalálja a helyét, és ez a szempont a zárt ügyiratkezelés szabályozásában is megjelenjen, s így ne csupán az eljáró hatósági személy egyéni tapintatán múljon annak gyakorlati érvényesülése, miután az „*emberi léttel szembeni feltételen tisztelet*” (Enyedi, Fülöp, Melegh, Radványiné Novotny & Varga, 2008) mellett az embert, „*akit személy voltánál fogva megillet a méltóság, a halála után sem lehet tárgyként kezelni.*”⁴⁵

45 3296/2019. (XI. 18.) AB határozat. Indokolás [48] ABH 2019. 30. 2011.

Felhasznált irodalom

- Angyal P. (1927). *A magyar büntetőjog kézikönyve I. A becsület védelme*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai.
- Belegi J. (2019). A szemle. In Belegi J. (Szerk.), *Büntetőeljárás jog I.* (pp. 25–34). HVG-ORAC.
- Bodgál Z. & Pintér J. (1981). A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények. In Fonyó A. (Szerk.), *Magyar büntetőjog – különös rész* (pp. 19–46). BM Könyvkiadó.
- Czili Gy. & Mátyás M. (1984). *Büntetőjogi döntvénytár – Bírószági Határozatok*. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó.
- Enyedi L., Fülöp Á., Melegh G., Radványiné Novotny O. & Varga T. (2008). *Közlekedési büntetőjog*. HVG-ORAC.
- Fázi L. (2019). A büntetőeljárásban kezelt adatok védelmére, a minősített adat felhasználására, továbbá az eljárás ügyiratainak megismerésére és zárt kezelésére vonatkozó szabályok. In Czine Á. (Szerk.), *Büntetőeljárás jog* (pp. 75–89). Patrocinium.
- Görög J. (2005). A kegyeleti jog gyakorlásának jogosultjairól és az érvényesíthetőség időbeli korlátairól. *Polgári jogi kodifikáció*, 7(3), 15–19.
- Gyöngyösi Z. (2002). *Az élet és test feletti rendelkezések joga*. HVG-ORAC.
- Imre M. (2005). A kegyeleti jog egyes aspektusai, valamint a kegyeleti jogsértések a nem vagyoni kártérítés tükrében. *Jogtudományi Közlöny* 60(6), 287–294.
- Károli P. (1975). A halálról, feltámadásról. In Ratkó J. (Szerk.), *Törvénytelen halottaim* (pp. 46–52). Magvető Kiadó.
- Kónya I. (2017). A kegyeletstértés. In Kónya I. (Szerk.), *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára I.* (pp. 5–12). HVG-ORAC.
- Petrik F. (2013). Személyiségi jogok. In Welmann Gy. (Szerk.), *Polgári jog – Bevezető és záró rendelkezések – Az ember mint jogalany – Öröklési jog* (pp. 69–79). HVG-ORAC.
- Popovics B. (Szerk.) (1962). *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Tokaji G. (1984). *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Törő K. (1991). Ellentmondások a kegyeleti jog szabályozásában és megítélésében. *Jogtudományi Közlöny*, 46(11-12) 276–280.
- Zlinszky J. (2005). A kegyelet magánjogi kérdései – személyi jog, vagyoni jog, és kötelezettség. *Polgári jogi kodifikáció*, 7(3) 12–15.

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Sírról loptak*. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/sirrol-loptak>

Alkalmazott jogszabályok

100/2008. (VII. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól
14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól
1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyvről
1914. évi XLI. törvénycikk a becsület védelméről
1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
1999. évi XLIII. törvény a temetőkről és a temetkezésről
2011. évi XCII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról
Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Fázszi L. & Fekete M. (2022). Kegyeleti kérdések a büntetőjogban. *Belügyi Szemle*, 70(5), 927–941. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.3>

A vagyongerők alkalmassági vizsgálatának koncepciója

The concept of the suitability examination of security guards

Major Zsolt

okleveles biztonságtechnikai mérnök
Doktorandusz Óbudai Egyetem,
Biztonságtudományi Doktori Iskola
majorzsolt1976@gmail.com

Kovács Tibor

Prof. Dr. tanszékvezető, egyetemi tanár
Óbudai Egyetem,
Gépészeti és Biztonságtudományi Intézet
kovacs.tibor@bkgk.uni-obuda.hu

Absztrakt

Cél: A vagyonvédelemben élőerős szolgáltatást nyújtó cégeknek évek óta egyre nehezebb feladat a minőségi munkaerő biztosítása. A napjainkban jelentkező képzett munkaerő hiánya – toborzást és képzést tekintve – változásra kényszeríti a vagyonvédelmi cégeket. Ebben a cikkben törekszünk betekintést nyújtani a modern vagyonvédelmi élőerő alkalmassági vizsgálatának technikájába.

Módszertan: A megfelelő jelöltek felkutatásához és megszólításához toborzásra van szükség. A toborzás metodikáját az igényeknek megfelelően szükséges kialakítani. A munkakövetelmények, elvárások és munkakerők összehasonlítása saját módszertan. A munkaterületen szerzett adatkészletet használtuk a kutatás során. Tanulmányunkban a toborzást követő alkalmassági vizsgálatról kívánunk foglalkozni. Az alkalmassági vizsgálat során arról kell meggyőződnünk, hogy a jelölt valóban rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek a munkája során rá váró feladatok teljesítésére alkalmassá teszik.

Megállapítások: A toborzás és képzés területén paradigmaváltásra van szükség. A vagyonvédelmi törvény nem határoz meg az egyes vagyonvédelmi feladatok tekintetében előírásokat. A vagyonvédelmi munkával kapcsolatos elvárások megfogalmazása és kialakítása a megbízók és a vagyonvédelmi cégek közös feladata. Azonban a teljesítéshez szükséges tudást, képességeket és feltételeket a vagyonvédelmi cégnek kell komplex egységge formálnia.

Érték: Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a különböző munkapozíciók más-más képességet és tudást igényelnek a jelöltektől. A toborzónak releváns információk birtokában kell lennie az általa kínált pozíciók feladatairól. Mindezen tényezők figyelembevételével kell kialakítani azt a komplex, több tényezőt is

figyelembe vevő alkalmassági vizsgálatot, amely eredményes munkaerőt garantál a vagyonvédelmi szervezetnek.

Kulcsszavak: vagyonvédelmi élőrő, kiválasztás, tevékenységértékelés, munkaalkalmasság

Abstract

Aim: Ensuring a quality workforce has been an increasingly difficult task for companies providing live security services for years. The lack of a skilled workforce today is forcing property protection companies to change paradigms in the field of recruitment and training. In this article, our aim is to provide insight into the technique of modern force protection suitability testing.

Methodology: A recruitment methodology is needed to find and address the right candidates. In our current article, we intend to address the post-recruitment aptitude test. Comparison of job requirement, expectations and roles is the base of our methodology. The data set obtained in the field of work was used in the research. During the aptitude test, we must make sure that the candidates really have the skills that will enable them to perform the tasks expected of them in the course of their job.

Findings: The Property Protection Act does not specify mandatory regulations for each property protection task. All security companies involved in the property protection working with manpower must develop expectations together with the client. However, the knowledge, skills and conditions required to perform must be shaped by the security firm.

Value: We find it important to note that different positions require different skills and knowledge from candidates. The recruiter should be aware of the positions they are offering. Taking all these factors into account, a complex multi-factor aptitude test must be developed, which guarantees an effective workforce for the property protection organization.

Keywords: property protection manpower, selection, activity evaluation, employability

Az élőrős személy- és vagyonvédelem születése

Magyarországon a magánvagyon védelmének szüksége az 1990-es évek elejétől terjedt el széles körben. Ez tette lehetővé a személy- és vagyonőr szakma létrejöttét. A magánvagyon megjelenésével egyidejűleg, annak megvédeése is

létfogosulttá vált. A nagy kiterjedésű létesítmények, a bankok, sportrendezvények mind-mind igényelték a biztonságot. Mivel egyre nagyobb számban kerültek magánkézbe létesítmények, egyre nagyobb igény mutatkozott a vagyonőrökre.

A munkaerőpiacon az 1990-es évektől számtalan gyárat és üzemet zártak be. Addig a szocializmus biztonságában élő emberek hirtelen kilátástalan, munkanélküli állapotban találták magukat.

A munkaerő iránti igény és a munkavállalási lehetőség csakhamar találkozott a munkaerőpiacon. A vagyonvédelemnek munkaerőre, a munkájukat elvesztő embereknek pedig munkára, megélhetésre volt szükségük. A kezdetekben a toborzás lényegesen egyszerűen zajlott. Különösebb erőfeszítés, toborzási metódus nélkül lehetett vagyonőrt találni. Az üres pozíciók esetén elég volt az állomány egy-két tagjának szólni. Rövid időn belül garantált volt legalább 3-4 ismerős, aki vállalta a vagyonőr munkát.

Az élőerős vagyonvédelem elterjedéséhez kedvezően hozzájárult, hogy egyszerű, egy hónapos tanfolyam elvégzésével megszerezhető volt a képesítést. A vizsgáztatás színvonalát már nem is említem. A gyakorlati képzés – mint önvédelem – szintén csak 40 órányi oktatással járt.

A minőségi vizsgáztatás hiánya – egyszerű nyolc általános végzettséggel is lehet munkát vállalni, mind a mai napig – a társadalom megbecsülésének negatív hatását vonta magával. A vagyonőr alantas, nem megbecsült foglalkozásnak számít napjainkban is a társadalom széles körében.

A megbecsüléshez több oldalról is történtek lépések, de sajnos átfogóan, önállóan, külső források bevonása nélkül nem lesz képes a szakma pozitív irányba megváltoztatni a magáról kialakított képet.

Tevékenységértékelési program

Az előző fejezetben említett alacsony képzési szint magasabbra emelése érdekében kidolgoztunk egy tevékenységértékelési programot. A munka során kifejtett tevékenység elemzéséhez nélkülözhetetlen, hogy objektív információk álljanak rendelkezésre. A megfelelő munkaalkalmassági vizsgálat elkészítéséhez kívánatos a munkafolyamatokkal kapcsolatos releváns információk megléte. Az emberi erőforrás optimális felhasználásához az egyes munkafolyamatok és tevékenységek időbeli és energiaszükségletével tisztában kell lenni.

A munkatevékenység vizsgálatához nem árt tisztázni néhány fogalmat.

Munkaköri leírás: a munkatevékenységgel kapcsolatos követelmények, tevékenységek, feladatok felsorolása. A munkaköri leírás mint alapvető rendelkezés

a több vagyonőrt egy időben foglalkoztató szolgálatnál kiemelt jelentőséggel bír. A leírásnak többek között tartalmaznia kell a feladatok optimális elosztását, a felelőségek egyértelmű meghatározását, az alá- és fölérendeltségi viszonyok deklarálását. A felelőségek elosztásánál jelentőséggel bír, hogy ki, kinek a munkáját ellenőrzi, illetve ki kinek számol be a munkájáról.

Teljesítményértékelés: a munkavégzés során kibocsátott teljesítmény vizsgálata. Alapvető értékelés a dolgozó által elvégzett munka minőségéről. A vagyonvédelemben elég nehéz meghatározni és mérni a teljesítményt. A teljesítménymérést nem lehet egzakt módon a tolvajok vagy jogosulatlan személyek elfogásához, tettenéréséhez mérni. A vagyonőrök pusztá jelenléte is visszatartó erőként képes hatni az elkövetőknél. Másrészt a tolvajok vagy illetéktelen személyek próbálkozása különböző időintervallumokban történhet. Mikor, mely biztonsági őrnél hányan próbálkoznak az előre megjósolhatatlan, kiszámolhatatlan. Éppen ezért szükséges több tényező együttes vizsgálata.

Munkakörtervezés: a munkakör olyan kialakítása, mely egyaránt szolgálja a szervezeti célok elérését és a dolgozók igényeinek kielégítését. A munkatevékenység alkalmassági vizsgálatához ismernünk kell a munka természetét, követelményeit (Klein, 2018).

A vagyonvédelmi szolgálatok vezetői gyakran követik el azt a hibát a vagyonvédelmi szolgálat kialakításánál, hogy nem megfelelően mérik fel az adott munkakörök tevékenységéből fakadó leterheltséget. Ebből következik, hogy az általuk delegált jelöltek nem fognak az élőerős vagyonvédelmi szolgálatba beilleszkedni. Egy többszereplős élőerős szolgálat minden elemének a maga teljesítményét kell a rendszer rendelkezésére bocsátania. Amennyiben egyetlen elem nem az elvárásoknak megfelelően teljesít, kontraproduktív hatást fejthet ki az egész biztonsági rendszer működésére. Egy csoportban közösen végzett munkánál egyetlen személy negatív tevékenysége a többi ember motivációját is tönkretelheti.

Alapvető probléma, hogy a dolgozó emberekben a képességeikről, tudásukról egészen másfajta kép alakul ki, mint amit a környezetük észlel a munkájukból. A dolgozó embernek folyamatos igénye van a teljesítményének visszajelzéséről. A cég ezen visszajelzésekből képes produktív, hasznos munkaerőt formálni a feladatokhoz.

A biztonságtechnikai mérnöki munkában eltöltött évek alatt megtapasztaltuk, hogy más-más rész-képességekre van szükség az egyes vagyonvédelmi feladatoknál, munkáknál.

Az értékelési program egyik alapaspektusa a feladatok célirányos felmérése, egy adott pozíció meghatározott képességekkel történő leírása, amely alapvető módon meghatározza annak eredményes végrehajtását (Christián, 2014).

A soron következő pozíciók felsorolásában egyedi, rájuk jellemző képességeket és elvárásokat hozok fel példaként.

Áruátvétel

Az önkiszolgáló áruházak egyik, ha nem a legfontosabb területe az áruvédelem szempontjából az áruátvétel. Itt történik a kereskedelmi egység által forgalmazott áruk beérkeztetése, tételes átvétele. Az áruátvételi tevékenység mellett további funkciókat is ellát az áruátvétel. Egyik ilyen funkció a „visszárú”, az áru visszaküldése, átadása a gyártó szállítójának. Több kereskedelmi egységet működtető szervezetnél további áruátvételi tevékenység az „áttár”. Az áttár nem más, mint az egyes áruházak közötti termékszállítás. További tevékenység lehet a nagy mennyiségben vásárlók kiszolgálása.

Az áruátvételen szolgálatot teljesítő vagyonőrnek a szolgálati utasításban több feladat kerül meghatározásra. Az egyik legfontosabb feladat a beérkező áru tételes mennyiségi és minőségi átvételének ellenőrzése, az áruátvételes dolgozóval közösen. A tényleges tevékenységet az áruátvételes áruházi dolgozó látja el, de a biztonsági őrnök felügyelni, sőt aláírni szükséges a tényleges áruátvétel folyamatát. A beérkező árumennyiség nem teszi lehetővé az asztalnál, számológéppel történő számolást, ezért rendkívül fontos, hogy az áruátvételen szolgálatot teljesítő vagyonőr kolléga fejben remekül számoljon. További kvalitás a térfogat- és felületszámítás képességének átlag feletti rendelkezésre állása. A raklapon szállított dobozok, csomagolások gyors, megbízható számolása rendkívül fontos. A számolás hibátlan végrehajtása iránti igény nyomás alá helyezi az embereket. Nem mindenki képes ilyen nyomás alatt hibátlanul teljesíteni. Egy nyugodt környezetben, asztalnál, tengernyi rendelkezésre álló idő mellett jól számolni nem egyenlő azzal, mintha több ember előtt, folyamatos feszültség alatt, kevés rendelkezésre álló idő mellett kell teljesíteni.

Pénztárzóna

Az áruházból történő távozás minden esetben a pénztáraknál történik. A lopások akár 40–60%-a is a kasszazónákon áthaladva történik, éppen ezért fontos, hogy az ebben a pozícióban szolgálatot teljesítő vagyonőrök milyen minőségben látják el a feladatukat. A szolgálat ellátása során több feladat is a vizuális memóriára hagyatkozik: az érkező vásárló arcának, ruházatának, a táskák állapotának – mennyire lapos vagy kitüremkedő – szemrevételezése, a pénztáros

tevékenységének figyelemmel kísérése. A tolvajok is a kasszazónánál érkeznek és távoznak, ezért rendkívül fontos, hogy az itt szolgálatot teljesítő vagyonőr mindig kommunikáljon az érkező vásárlókkal. A kommunikáció során igyekezzen a szemkontaktus felvételére, köszönjön, azonnal hívja fel a figyelmét a vásárlónak, ha valamilyen rendellenes dolgot tapasztal. A kommunikációja során legyen mindig kedves, határozott és tárgyilagos.

Meggyőződésünk szerint az aktív védelmet szolgáló intézkedéseken felül a preventív vagyónvédelemben is jelentős szerepe van a vagyonőr fellépésének. Az áruházban dolgozó vagyonőrrel a vásárlók által kialakított véleménynek további preventív hatásai lehetnek.

Operátor

Az operátor a vagyónvédelmi szolgálat „szeme”. A rendelkezésére álló kamera-rendszer segítségével kiszűri, azonosítja az eseményt, majd intézkedésre utasítja a vagyonőrt. Az utólagos bizonyítási eljáráshoz megkeresi és rendelkezésre bocsátja a megfelelő felvételeket. Tevékenysége a látogatók előtt elzártnak, a háttérben történik. Kiváló vizuális memóriával kell rendelkeznie. Képesnek kell lennie felismerni korábbi felvételek alapján az elkövetőket, akár más szemszögből is. Tudnia kell tevékenységét az átlag alatti ingerkörnyezetben is maximálisan ellátni. Az áruátvétel kameraképein észre kell vennie a megszokottól eltérő viselkedéseket, nem megfelelő beszállításokat. Ezen tevékenységek elsajátítását a gyakorlati tapasztalás és videóoktatás tudja megalapozni. Ezért tartjuk rendkívül fontosnak a rendkívüli események – ebben az esetben olyan eseményre gondolok, amelynél a készletgazdálkodással kapcsolatban történik cselekmény – videó által történő rögzítését és oktatási céllal történő levetítését.

Járőr

Akár áruházi, akár bevásárlóközponti járőrrel legyen szó, mindkét esetben hasonló tevékenység és képesség szükséges. Egyrészt van egy aktív jelenlévő szemlélődő és cselekvő attitűd. Szükség esetén a lehető legkorábban képes beavatkozni, elhárítani, segíteni bármilyen történésben. Másrészt a jelenléte preventív jelleggel megakadályozhatja, a nem kívánatos cselekmény (rongálás, szabálysértés, bűncselekmény) kialakulását. Az aktív tevékenység következtében emelkedik a preventív hatás is. Minél aktívabb, magabiztosabb egy vagyonőr fellépése, annál inkább rettent el a környezetében előforduló elkövetőket

cselekményüktől. A folyamatos mozgásból következően átlag feletti fizikai állóképességgel kell rendelkeznie. Gyakorlati tapasztalatból tudjuk, hogy egy-egy járőr a szolgálat ellátása során akár 30–40 ezer lépést is képes teljesíteni. Ez komoly fizikai kihívás elé állítja az egészséges szervezetet is. Ebben a pozícióban elsődleges kritérium a fizikai állóképesség.

Bevetés

A bevásárlóközpontok vagyónvédelmi szolgálatai előszeretettel alkalmazzák a bevetést, mint intézkedő egységet. Az elmúlt évek gazdasági hatásai a vagyónvédelmi kiadások megnyirbálását, az előerős szolgálatok létszámát is érintette, azonban az intézkedések számát tekintve nem lett kevesebb munkája a szolgálatnak. Ezért szükséges lett egy olyan beavatkozó egység létrehozása, amely a bevásárlóközpont területén bárhol képes rövid időn belül megjelenni és intézkedni. A személyzet összetételének elsődleges kritériuma az intézkedést határozottan, hatáskörét nem túllépve, kulturáltan végrehajtó vagyónőr, akit megjelenésében határozott fellépés és erős fizikum kell jellemezzen. A bevetés kialakítása során mindig azt tapasztaltuk, hogy rövid idő elteltével a látogatók biztonságérzete emelkedett. Minél több intézkedést látva megtapasztalja a vásárló, hogy az intézkedés szakszerű és arányos, annál inkább fogja nagyobb biztonságban érezni magát, és a látogatás alatti komfortja növekszik.

Egyszemélyes kormányablak

A kormányablakok vagyónvédelmi előerős biztosítása a vagyónvédelmi feladatok között igen speciális. A vagyónőr munkája során önállóan végzi tevékenységét, a szolgálati utasításban szereplő feladatok és elvárások alapján dolgozik. Időszakonként ellenőrzik tevékenységét, de a munkaideje több mint 95%-ában egyedül tevékenykedik. Elsődleges feladata a hivatal zavartalan működésének biztosítása. Az ügyfelek valamilyen okmány elintézése okán jutnak el kormányablakba, alapvetően mindenkinek az az érdeke, hogy minél egyszerűbben, minél gördülékenyebben történjen az ügyintézés. Eddig még nem volt rá példa, hogy valaki elsődleges szándéka a zavarkeltés lett volna. Zaklatott világunkban az utóbbi időben többször is előfordult, hogy kialakult az ügyfelekben az elégedetlenség. Azonban ezeket a szikrákat megfelelő kommunikációval és fellépéssel lehet tompítani és megszüntetni. Az előzőkből következik, hogy a vagyónőr egyik legfontosabb képessége a kommunikáció

és a határozott fellépés, továbbá az átlag felett kell rendelkeznie kommunikáció általi meggyőzőképességgel.

Pozíciók összehasonlítása

Az előbbi vagyoni pozíciók felsorolásából is jól látszódnak a különbségek. Az alábbi összehasonlítással szemléltetni kívánjuk két egymástól sok képességben eltérő munkapozíció különbségét.

- Áruházi vagyoni kiemelt feladatai
 - Megfigyelni és kiszűrni a gyanús vásárlókat (nagyobb területen mérsékelt embermennyiség).
 - Átlag feletti arcmemória.
 - Vásárlóbarát kommunikáció.
 - Átlag feletti fizikai állóképesség, akár napi 12 órát is állni kell.
 - Határozott fellépés.
 - Biztonságtechnikai, áruvédelmi ismeretek.
- Rendezvénybiztosító vagyoni kiemelt feladatai.
 - Megfigyelni és kiszűrni a rendbontókat (egy korlátozott méretű területen összezsúfolt emberek megfigyelése).
 - Határozott fellépés.
 - Gyors, eredményes intézkedés.
 - Jó arcmemória.
 - Átlag feletti monotonitás tűrés.
 - Átlag feletti fizikai állóképesség.
 - Átlag feletti stressztűrő képesség.

Ebből is tökéletesen látszik, hogy az egyik területen tökéletesen megfelelő vagyoni nem tudna tökéletes munkát végezni a másik vagyoni védelmi munkakörben. A képességeken kívül rendkívül fontos, hogy a munkavégzése során mennyire motivált a munkavállaló. A munkában elérhető siker az egyik legfontosabb motivációs tényező (Mintzberg, 1989).

Természetesen az egyik pozícióból bizonyos átképzéssel lehetőség van másik pozícióba kerülni, és az adott pozíció ellátásához szükséges képességek fejlesztésével lehetőség nyílik további tevékenységek ellátására is.

Munkaalkalmassági követelményrendszer

A magyarországi gyakorlat szükségessé tette a biztonsági vezetők feladatainak felhalmozását. A cégek mérete, az elvállalt munka mennyisége nem teszi lehetővé minden egyes vezetői pozícióra külön ember foglalkoztatását. A biztonsági vezető egy személyben felelős a toborzás, képzés, irányítás és ellenőrzés feladataiért. A biztonsági vezetők így további kompetenciák megtanulására kényszerülnek, s nem elhanyagolható a megsokasodott feladatok miatt rájuk nehezedő felelősség emelkedése is.

A követelményrendszer – mint egyértelmű célorientáció – a megbízók magas-szintű szakmai elvárásának kell megfeleljen. A szakmai tapasztalatok és a vagyoni védelmi irányelvek maradéktalan betartása teszi a követelményrendszert működőképesé. A munkavégzés során keletkező tapasztalatok beépítése a követelményrendszerbe teszi eredményessé a folyamatot.

A munkapozíció függvényében a fizikai igénybevétel változó. Az egyes munkapozíciók tekintetében – pénztárhoza, áruátvétel, járőr, személyzeti bejárát, operátor, szolgálatvezető – a fizikai állóképesség, koncentráció, precizitás, kommunikáció, problémamegoldás, intézkedés különböző mértékben hatnak a vagyoni örökre (Csege, 2017).

A munkaalkalmassági követelményrendszer lépésről lépésre.

- 1) A probléma meghatározása: a vagyoni védelmi tevékenységet tekintve milyen eredményt szeretnénk elérni. Erőforrást optimalizálni vagy eredményességet fokozni.
- 2) Az adatok összegyűjtése: a korábbi munkavégzések tapasztalatait és eredményeit objektív mérést követően kell rendszerezetten összegyűjteni.
- 3) Munkakör leírása: a pozíciókban pontosan meghatározni az elvégzendő feladatokat, valamint a feladatokhoz hozzá kell rendelni az időparamétert, azaz melyik munkafolyamat végrehajtása mennyi időbe telik. Természetesen az idő meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy nem mindenki egyformán teljesít egy azonos munkafolyamatban. Ezért meg kell határozni egy minimum és egy maximum értéket is.
- 4) A kritériumok meghatározása: melyik pozícióba milyen típusú emberek lennének a legmegfelelőbbek. Az egyén felvételizését követően meghatározzuk, hogy alapvetően milyen tevékenységre alkalmas. Leegyszerűsítve a megfogalmazást: a dolgozóra egy „skatulyát húzunk”.
- 5) Munkakör megtervezése: a fenti paraméterek összehangolását követően el kell készíteni a tényleges munkaköröket és azok tevékenységét.

Az alábbi táblázatok a vagyonvédelmi élőrös szolgálat tagjaival szemben támasztott elvárásokat mutatják be. Az elvárások több különböző képességet, tudást, attribútumot lefednek. Ezen képességek és készségek 1–5-ig terjedő skálán kerülnek értékelésre. Az 1-es értékelés kevésbé fontos az adott pozícióban, az 5-ös értékelés azt jelenti, hogy nagy mértékben meghatározza az adott pozíciót.

Az alkalmassági vizsgálat legtöbbször használt módszere az interjú (Elbert et al., 1993). A felvételi eljárás során a pályázó vagyonőrrel kitöltetünk egy önmagát értékelő munkaképesség, alkalmasság táblázatot. A munkakezdést követő harmadik hónap végén újra kitöltetjük vele a táblázatot. A kitöltés célja, hogy felmérjük a saját magáról alkotott képet. Ezt követően az új kollégára vonatkozóan a szolgálatvezető tölti ki a táblázatot.

A három táblázat összehasonlítását követően több tanulságot is le tudunk vonni.

- 1) A jelentkezőkben kialakult pozícióval kapcsolatos elvárások és ismeretek mennyire relevánsak.
- 2) A jelentkező mennyire értékeli az adott pozícióra megfelelőnek a saját képességeit.
- 3) A három hónap betanulás és munkafolyamat elsajátítást követően miként értékeli saját munkavégzését.
- 4) A szolgálatirányító személy milyen oktatási készségekkel és objektív értékelési képességekkel rendelkezik.
- 5) Az újonnan felvett vagyonőr pozíciójáról alkotott képe mennyire változott a három hónap alatt.

Az 1. számú táblázat általunk került kialakításra és bevezetésre egy barkácsáruházzal az őrzésvédelmével kapcsolatban 2017-ben.

1. számú táblázat: A munkavégzés egységeinek osztályozása

Áruházzal	Pénztárhozza	Járőr	Operátor	Áruátvétel	Szolgaálatvezető
Fizikai állóképesség	5	5	1	2	4
Kézügyesség	1	1	1	2	5
Figyelem	5	5	5	5	5
Kommunikáció	5	3	4	3	5
Intézkedés	5	4	2	2	5
Ügyfél kontakt	5	3	1	3	5
Ügyfél konfliktus	5	2	1	1	5
Ingerszegény környezet	2	4	5	4	1

Matematikai képességek	3	1	1	5	5
Vizuális memória	5	5	5	5	5
Monotonitás	2	5	5	5	2
Kollégákkal kapcsolat	2	2	3	3	5
Kollégákkal konfliktus	1	1	2	1	4
Irányítás alatt	4	4	2	1	2
Irányítás felelőssége	1	1	4	1	5
Ellenőrzés alatt	4	4	2	3	3
Ellenőrzés képessége	3	1	4	5	5
Biztonságtechnikai eszközhasználat	3	3	5	3	5

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

A táblázatból tökéletesen látszik az egyes pozíciókhoz szükséges képességek közötti különbségek. Az alábbi következtetések vonhatók le a táblázatból.

- 1) Nem minden munkavállaló alkalmas minden pozícióra. A kiválasztásnál figyelembe vett szempontok az irányadók. Ha áruátvételre keresek kollégát, nem vehetek fel pénztárhozónásnak megfelelő vagyonőrt, mert nem arra van szükség. A rendkívüli helyzetekben érvényes – a szükség törvényt bont kifejezés – sem megoldás hosszú távon. A mindennapokban az egyes pozíciók helyettesítése csak rövid ideig történhet egy másik pozícióra alkalmas jelölttel. Hosszú távon egy nem megfelelően orientált jelölttel történő helyettesítés esetén sérül az adott pozíció vagyónvédelemben játszott szerepe. Az élőerős szolgáltatón belül könnyen kialakulhat ilyen pozíciónál a leggyengébb láncszem effektus.
- 2) A szolgálatvezető személy minden pozíciót tökéletesen képes helyettesíteni, hiszen valamennyi pozíció felett ő rendelkezik ellenőrzési jogkörrel. A legnagyobb munkatapasztalattal és tudással bír valamennyi tevékenység vonatkozásában.
- 3) Minden vagyonőrnek a legmegfelelőbb pozíciót kell megtalálni, vagy oktatással ki kell képezni a legjobb munkabeosztásra (Skinner, 1973).

A 2. számú táblázat egy bevásárlóközpont vagyonőr pozícióit mutatja be. A vizsgált bevásárló központ Kispessten található, bruttó 50 000 négyzetméter kiskereskedelmi területtel. Összehasonlításképpen: Budapest legnagyobb bevásárlóközpontja, a Westend City Center bruttó 100 000 négyzetméter kiskereskedelmi

terület. Ez azért lényeges információ, mert a bűnügyi fertőzöttség nagyban befolyásolhat bizonyos kritériumokat. A másik lényeges befolyásoló tényező lehet a bevásárló központ mérete. Eme két tényező jelentős mértékben meghatározza az üzemeltetés során keletkező intézkedések számát és jellegét.

2. számú táblázat: Pozíciók összehasonlítása

Bevásárlóközpont	Kapus	Járőr	Parkoló	Operátor	Bevetés	Szintfelelős	Szolgálatvezető
Fizikai állóképesség	5	5	3	1	5	4	5
Kézügyesség	1	1	1	2	4	2	5
Figyelem	4	5	4	5	5	5	5
Kommunikáció	4	4	4	5	4	5	5
Intézkedés	4	4	4	5	5	5	5
Ügyfél kontakt	3	4	4	4	3	5	5
Ügyfél konfliktus	3	4	4	4	5	5	5
Ingerszegény környezet	1	3	2	1	2	3	2
Matematikai képességek	1	1	3	4	1	3	4
Vizuális memória	3	4	3	5	4	4	5
Monotonitás	5	4	4	5	3	4	3
Kollégákkal kapcsolat	2	3	3	5	3	4	5
Kollégákkal konfliktus	2	3	3	4	3	4	5
Irányítás alatt	4	5	4	3	3	4	3
Irányítás felelőssége	1	1	2	5	4	4	5
Ellenőrzés alatt	5	5	4	4	4	4	4
Ellenőrzés képessége	2	3	3	5	3	5	5
Biztonságtechnikai eszközhasználat	2	2	3	5	3	4	5

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

A 2. számú táblázatból egyértelműen látszik az egyes pozíciók közötti különbség. Az áruházi vagyonörökhöz hasonlóan itt is lehet helyettesíteni egy adott pozíciót másik pozícióval. Hosszú távon az eredményes vagyonvédelmi koncepció úgy tartható meg, ha minden pozícióra megtaláljuk vagy kiképezzük a megfelelő munkaerőt.

A 3. számú táblázat az eddig felvázolt két táblázathoz képest rendhagyó lesz. Eddig még nem beszéltünk azokról a vagyoni védelmi pozíciókról, amelyben egy fő vagyoni teljesít szolgáltatást. A feladat végrehajtásában, intézkedésben, az utasítások maradéktalan végrehajtásában magára van utalva (Kaló et al., 2003). A 3. számú táblázatot egy kormányablak vagyoni védelmi szükségleteinek és megbízási elvárásainak megfelelően alakítottuk ki 2019-ben.

3. számú táblázat: *A munkakövetelmény-elvárások (kormányablak, 1 fő vagyoni)*

Fizikai állóképesség	5
Kéz ügyesség	1
Figyelem	5
Kommunikáció	5
Intézkedés	5
Ügyfél kontakt	5
Ügyfél konfliktus	5
Ingerszegény környezet	2
Matematikai képességek	1
Vizuális memória	5
Monotonitás	5
Kollégákkal kapcsolat	1
Kollégákkal konfliktus	1
Irányítás alatt	1
Irányítás felelőssége	5
Ellenőrzés alatt	1
Ellenőrzés képessége	4
Biztonságtechnikai eszközhasználat	1

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

A 3. számú táblázatból tökéletesen látszik, hogy ez a feladat az eddig felvázolt vagyoni pozíciók közül egyiknek sem felel meg. Teljesen függetlenül, önállóan – autonóm módon – végzi munkáját (Bauer & Lévai, 2004). Közvetlen utasítást a megbízó képviselőjétől helyben kap. Időszakonként lehet ellenőrizni a munkáját, de igazából egész nap autonóm módon látja el vagyoni védelmi feladatait. Az elsődleges feladata a hivatal zavartalan működésének biztosítása,

azonban egy félre kezelt konfliktushelyzet bármikor okozhat működési zavart a hivatalnak. Ezért ebben a pozícióban – a többi pozícióhoz képest – sokkal nagyobb hangsúlyt kap a kommunikáció és a fellépés.

A 4. számú táblázat rendhagyó a maga módján. Olyan vagyónvédelmi szegmenst veszünk górcső alá, amely egyre nagyobb népszerűségnek örvend a vagyónörök között. Ez nem más, mint a rendezvénybiztosítás. Az alábbiakban több rendezvényen előforduló pozíciót mutatunk be. A táblázat 2019-ben, egy sportcsarnok rendezvénybiztosításával kapcsolatban készült.

4. számú táblázat: Munkakövetelmény-elvárások (rendezvénybiztosítás)

	Beléptetés	Járór	Pont biztosítás	Bevetés	Szolgálat irányító
Fizikai állóképesség	5	5	5	5	5
Kéz ügyesség	1	1	1	3	3
Figyelem	5	5	4	4	5
Kommunikáció	4	3	3	3	5
Intézkedés	5	4	4	5	5
Ügyfél kontakt	5	4	4	5	5
Ügyfél konfliktus	5	3	4	5	5
Íngerszegény környezet	4	3	5	4	2
Matematikai képességek	1	1	1	1	5
Vizuális memória	5	3	3	4	5
Monotonitás	4	5	5	4	2
Kollégákkal kapcsolat	3	3	2	3	5
Kollégákkal konfliktus	1	1	2	3	5
Irányítás alatt	4	4	3	5	2
Irányítás felelőssége	1	1	3	3	5
Ellenőrzés alatt	4	4	4	3	3
Ellenőrzés képessége	5	4	4	5	5
Biztonságtechnikai eszközhasználat	3	3	2	4	5

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

A korábban felvázolt pozíciókülönbség itt is felfedezhető, azonban megfigyelhetünk egy szignifikáns változást a korábbiakhoz képest. A rendezvénypozícióknál bármikor történhet ellenőrzés a folyamatos munkavégzés alatt.

A rendezvénymunkához hozzászokott emberek a legjobban reagálnak az ellenőrzésre. Nem érzik zaklatásnak, ha a tevékenységüket ellenőrizzük, s a folyamatos kontroll ellenére képesek önállóan dolgozni.

Az alábbi önértékelő lap a saját készítésünk, mely 2017-től került alkalmazásra. A toborzás során kiválasztott új jelöltekkel töltetjük ki. A munkában eltöltött három hónap után újra kitöltetjük és megbeszéljük velük a változások okát és mértékét. Több szempontból is fontos, hogy minél realisabb, a valóságnak megfelelő képet fessük az adott pozícióról a munkavállalóknak. Az egyik ilyen szempont, hogy az emberek igyekeznek a személyiségüknek leginkább megfelelő munkát és szervezetet megkeresni (Jordan, Herriott & Chalmers, 1991).

Önértékelő lap

	Saját maga	A feladathoz szükséges	Oktatás fejlődés
Fizikai állóképesség			
Kézügyesség			
Figyelem			
Kommunikáció			
Intézkedés			
Ügyfél kontakt			
Ügyfél konfliktus			
Ingerszegény környezet			
Matematikai képességek			
Vizuális memória			
Monotonitás			
Kollégákkal kapcsolat			
Kollégákkal konfliktus			
Irányítás alatti képesség			
Irányítás felelőssége			
Ellenőrzés alatt			
Ellenőrzés képessége			
Biztonságtechnikai eszközhasználat			
Autonómia			

Összegzés

A vagyonvédelmi élőrös szolgálatoknak eddig nem látott kihívásokkal kell szembenéznük. A képzett munkaerő toborzása és rendszerbe állítása komoly fejtörést okoz a biztonsági vezetőknek. A rendelkezésre álló állomány képzése, valamint az újonnan felvett munkaerő képességeinek felmérése releváns vagyonvédelmi feladat.

A munkaerő tudásáról, képességeiről a munkaalkalmassági vizsgálat alkalmával kaphatunk képet. A munkaalkalmassági vizsgálat igen szerteágazó tevékenység. A vizsgálat készítőjének alapos vagyonvédelmi felkészültséggel és a munkapszichológiában való jártassággal kell rendelkeznie. Az emberek képességeik és készségeik feladatorientált felhasználásával könnyen képesek lehetünk abszolválni a vagyonvédelmi feladatokat. A rendelkezésre álló humán erőforrás optimális felhasználásához ma már elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk az alkalmazottak képességeivel, tudásával.

Az eredmények hosszan fenntarthatóságához szükséges, hogy a munkaerő elfogadja az értékelésünk irányelveit (Roberts, 1995). A vagyonöröknek azonosulniuk kell az elvárásokkal a megfelelő minőségi munka kibocsátásához. A biztonságtechnika fejlődésének következtében a munkaerőnek folyamatos továbbképzésekre, új technológiák elsajátítására van szüksége. A képzések folyamatos biztosításával a vagyonvédelmi cégek képesek lesznek a jövőben jelentkező kihívásoknak megfelelni.

További negatív hatás a meglévő munkaerőnél a munkamorál leromlása. Az utóbbi időben nemcsak a fiatal munkavállalók körében vált gyakorlattá a motiválatlanság. A munkáltatónak már a motivációhiány kialakulásának kezdeti szakaszában érdemes beavatkozni. Időről időre munkaalkalmassági vizsgálatot kell folytatnunk az állománynál. Ha nem tudjuk megfelelő módon kezelni az állományt, könnyen zuhanhat a munkateljesítmény.

Az alkalmassági vizsgálat nem megfelelő felépítése több szempontból is hátrányos lehet a szervezetnek. Az első és leginkább pénztárcába vágó tényező az anyagi kiadások növekedése, amely direkt és indirekt módon is kifejtheti hatását (Lasz, 2011). A munka minőségi romlásán kívül a munkakör társadalmi elfogadottsága, megítélése is károsodhat. Ennek a káros folyamatnak a következtében a társadalom egyre szerényebben képzett rétegei lesznek a munkavállalóink. Ezen folyamat spirál szerűen egyre alacsonyabb minőséget bocsát rendelkezésünkre. Egy rossz hírű munkahelyre pedig nem szívesen jelentkeznek a munkavállalók, vagy ha jelentkeznek nem a legjobb minőségű munkát fogják a szervezet rendelkezésére bocsátani.

Felhasznált irodalom

- Bauer J. & Lévai Z. (2004). *A személyügyi tevékenység gyakorlata*. Szókratész Kiadó.
- Christián L. (2014). *A magánbiztonság elméleti alapjai*. Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- Csege Gy. (2017). *Élőerős őrzésvédelem továbbképzésének fejlesztésének lehetőségei a 21. Századi biztonsági kockázatok tükrében* (tézisfüzet). Óbudai Egyetem, Biztonság Tudományi Doktori Iskola.
- Elbert N., Farkas F., Karoliny M. & Poór, J. (1993). *Személyzeti emberi erőforrás menedzsment*. Jannus Pannonius Egyetem.
- Jordan, M., Herriott, P. & Chalmers, C. (1991). Testing Schneider's ASA Theory. *Applied Psychology: An International Review*, 40(1), 47–53. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1991.tb01357.x>
- Kaló J., Buzás G. & Simon A. (2003). *Személy és vagyonvédelem*. Őrtanoda Kft.
- Klein S. (2018). *Munkapszichológia*. EDGE. <https://doi.org/10.3311/ope.234>
- Lasz Gy. (2011). *A személybiztonság specifikumjai a magánbiztonsági szolgáltatók esetén*. *Hadmérnök*, 6(4) 26–33.
- Mintzberg, H. (1989). *The Structuring of organizations*. Prentice-Hall. Inc. https://doi.org/10.1007/978-1-349-20317-8_23
- Roberts, G. E. (1995). *A teljesítményértékelések fogadtatása*. *Humánpolitikai Szemle*, 66–75.
- Skinner, B. F. (1973). *A tanítás technológiája*. Gondolat Könyvkiadó.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Major Zs. & Kovács T. (2022). A vagyonőrök alkalmassági vizsgálatának koncepciója. *Belügyi Szemle*, 70(5), 943–959. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.4>

Nyomelmélet és nyomtan a 21. században

Theoretical Issues of the Trace and Pattern Evidences in the 21th Century

Petrétei Dávid

tanársegéd, rendőr őrmagy
Nemzeti Közszerzői Egyetem,
Rendészettudományi Kar
petretei.david@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A nyomelmélet a kriminalisztika egyik átfogó elmélete; a nyomtan a krimináltechnika részterületéként a nyomokkal kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismereteket tartalmazza. A két kategória egymáshoz való viszonya a szakirodalomban nem kellően tisztázott. A nyom fogalma forrásonként eltérő. A nyomképződés filozófiai alapjai az utóbbi évtizedek hazai szakirodalmában háttérbe szorultak. A nyomok osztályozási rendszerét a modern kriminalisztika eredményei kezdik szétfeszíteni. A tanulmány ezeket a problémákat járja körül.

Módszertan: A dolgozat hazai és néhány amerikai szakirodalom feldolgozásával, elemzésével, összevetésével azok szintézisét végzi el.

Megállapítások: A tanulmány kimutatja a nyom fogalmának evolúcióját, korszerű és átfogó új nyomfogalmat alkot. Eszerint a nyom olyan tárgyi elváltozás, ami visszatükrözi az azt okozó test alak- és méretbeli tulajdonságait, egyes szerkezeti és működési sajátosságait, illetve a nyomképződés folyamatát, és mindezek lehetővé teszik a nyomokozó azonosítását, illetve a nyom keletkezési körülményeinek meghatározását. A nyomképződés filozófiai alapjait a dialektikus tükröződéselmélet segítségével mutatja be. Pontosítja a nyomok osztályozásának klasszikus paradigmáját, illetve új osztályozási paradigmákat is bemutat. Tisztázza a nyomrögzítés kettős értelmét, azaz a jogi és a fizikai értelemben vett nyomrögzítést.

Érték: A nyom fenti fogalma lehetővé teszi, hogy a modern szakértői gyakorlat olyan eredményei, mint a vérnyomelemzés, a tüzesetek vagy a bűncselekmények rekonstrukciója, a kriminalisztika rendszerébe beilleszthetők legyenek.

Kulcsszavak: kriminalisztika, nyom, nyomelmélet, anyagmaradvány

Abstract

Aim: The „theory of pattern evidence” is one of the comprehensive theories of forensic science, working with pattern evidence requires theoretical and practical knowledge, as a subfield of forensic technology. The relationship between the two categories is not sufficiently clarified in the literature. The concept of pattern evidence varies from source to source. The philosophical foundations of pattern formation have been missing from the Hungarian literature of recent decades. The classification system of traces and clues is beginning to be exceeded by the results of modern forensics. The study covers these issues.

Methodology: The paper performs a synthesis by processing, analyzing, and comparing Hungarian and some American literature.

Findings: The study shows the evolution of the concept of pattern evidence, creating a modern and comprehensive new concept. According to this, pattern evidence is a material alteration or effect, that reflects the shape and size properties of the body causing it, also some certain structural and functional features, and the process of trace formation, all of which allow the object to be identified and the conditions of pattern formation to be determined. The paper presents the philosophical foundations of trace formation on the dialectical reflection theory. The study clarifies the classical paradigm of pattern classification and also introduces new classification paradigms. The paper clarifies the different meanings of „preserve evidence”, the legal and physical dimension of preserving.

Value: The above notion new concept of pattern evidence allows the modern expert fields, like bloodstain pattern analysis, fire examination, or crime reconstruction, to be incorporated into the system of theoretically sound forensic science.

Keywords: forensic science, marks, theory of pattern evidence, trace evidence

Bevezető

A „nyom” a kriminalisztika egyik leglényegesebb fogalma – gondoljunk arra, hogy a nyomozás szóban is benne rejlik. S nem csak magyarul: a latin *investigatio* szó az in (bennre, rajta) és a *vestigium* (lábnyom, állat nyoma) szavak összetételéből alakult ki, tehát ma angolul és az újlatin nyelveken „nyomozni” végső soron annyit tesz, mint állatot annak lábnyomain követni, cserkészni.

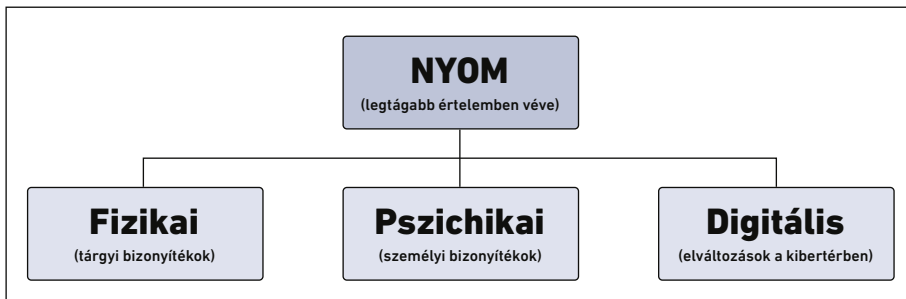
A traszológia a francia (és angol) *trace* (nyom) és a görög *logosz* (tan, tudomány) összevonásából született. Végső soron a latin *tractus* szó, annak is a vonalat húzni, vonni jelentése a forrás. (Az angol „trace evidence” ugyanakkor nem a nyomokat, hanem a mikroanyag-maradványokat jelenti.)

A nyomtan, a traszológia alapvető kriminalisztikai jelentőségét fémjelzi az is, hogy az ujj-, tenyér- és mezítlábas talpnyomokat tanulmányozó daktiloszkópia, illetve a lőfegyver-azonosítás egyaránt a nyomtan egy-egy különös területe voltak, onnan váltak le és önállósultak.

Mi a nyom?

Legtágabb értelemben nyomnak tekintünk minden olyan elváltozást, jelenséget vagy jelet, ami a bűncselekmény (vagy még pontosabban: a kriminalisztika segítségével vizsgált esemény) hatására vagy következtében jött létre. Ebben a legtágabb értelemben beszélhetünk emléknymokról, a kibertérben keletkezett digitális nyomokról, illetve a fizikai, tárgyiasult elváltozásokról (1. számú ábra).

1. számú ábra: Nyom a legtágabb, legáltalánosabb értelemben

Forrás: A szerző saját készítése.

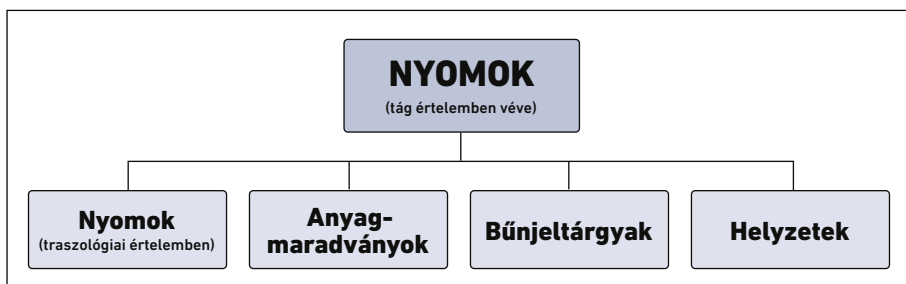
Számtalan olyan jelenség vagy tárgy van azonban, ami a kriminalisztika vagy az eljárásjog érdeklődésére számot tart, mégsem tekintem nyomnak. A nyom e fenti, legtágabb fogalmának központi kategóriája az „elváltozás”; anyagi jogi szempontból igen jelentős kérdés lehet, hogy a telek bekerített-e (vétségnek minősül a szabálysértési értékre elkövetett lopás, ha bekerített helyről történik), ennek tényét fel kell deríteni, rögzíteni kell, mégsem nyom. Hasonlóan a munkahelyi baleset vizsgálatakor, ha az állványról lezuhant munkás nem viselt sisakot és hevedert, úgy ezek hiánya sem „elváltozás”, jöllehet döntő fontosságú elem.

Az emberek tudatában létrejött nyomok személyi bizonyítékot képeznek, ezeket ebben a cikkben nem tárgyalom. A digitális világban létrejött elváltozások ugyancsak önálló tanulmányt, vagy akár monográfiai feldolgozást igényelnek. Valószínűleg éveken belül létrejön a krimináltechnika, krimináltaktika,

kriminálstratégia stb. mellett az önálló „kriminálkibernetika” a számítógépek, okoseszközök, adathordozók vizsgálatára, az interneten hagyott nyomok felkutatására, a közösségi oldalakon történő adatgyűjtésre stb. A digitális világ minden valószerűség szerint szétfeszíti az anyagról mint filozófiai fogalomról alkotott képünket; a digitális világban máshogy kell értelmezni az okság, a kölcsönhatás, az egyediség és a visszatükrözés kategóriáit.

A fizikai, tárgyiasult elváltozások, a tág értelemben vett nyomok ugyancsak feloszthatók négy alkategóriára. Ezek: a szűkebb (traszológiai értelemben vett) nyomok, az anyagmaradványok, a (bűnjel) tárgyak, és végül tárgyak, elváltozások egymáshoz képesti elhelyezkedése (2. számú ábra). Elek Imrével egyetértve, „komplex (...) megközelítésben a nyom bármilyen fizikai elváltozás lehet, amely a vizsgált esemény bekövetkezésével összefüggésben jött létre és a vizsgált eseményre nézve információval szolgál” (Elek, 2015).

2. számú ábra: A tág értelemben vett nyomok

Forrás: A szerző saját készítése.

Ebben a tanulmányban a fenti, legtágabb értelemben vett nyomfogalmat – értelemzavaró jellege miatt – nem használom. Nyomok alatt tág értelemben véve valamennyi tárgyiasult elváltozást értem, szűk értelemben pedig a traszológiai, nyomtani nyomfogalmat.

A nyom traszológiai fogalma

A szűk értelemben vett, traszológiai nyomfogalom a második világháborút követően, a szovjet eljárásjog és kriminalisztika hatására jelent meg. A második világháborút megelőzően a nyomokat csak tárgyalták, azaz fogalommeghatározás nélkül írtak a lábnyomok, vérnyomok, kéznyomok, egyéb nyomok kriminalisztikai jelentőségéről (Soltész, 1924); vagy a meghatározásból kiderül,

hogy a tágabb értelemben vett nyomokat értik alatta: „Nyom alatt minden – bárhol levő – elváltozást kell érteni, amelyet a nyomozó csendőr akár közvetlenül, akár tudományos eljárások segítségével érzékelhet utóbbiakkal magyaráztathat és a nyomozás vagy, a bizonyítás érdekében értékesíthet.” (Ridegh & Olchváry-Milvius, 1936).

A szűkebb, traszológiai, nyomtani értelemben vett nyom fogalmi összetevői kezdetben az alábbiak voltak: a nyom olyan tárgyi elváltozás, ami visszatükrözi az azt okozó test alak- és méretbeli tulajdonságait, így lehetővé téve annak azonosítását (Katona, 1965; Garamvölgyi, 1961). A második generációs nyomfogalom szerint is a nyom morfológiai jellemzői számítanak, melyek információval szolgálnak a nyomképzőről és a nyomképződés folyamatáról is (Balláné Füsster, 2004; 2011; 2019). Tehát a morfológia mellett a fogalomba emelték a nyomképződés folyamatát is, ami minőségi bővülés. Következtetést tudunk levonni ugyanis a hatásra, kölcsönhatásra, annak jellegére is. Elméleti fejtegetés helyett egy gyakorlati példa: más nyomot hagy a fegyver, ha rászorítják a meglőtt felületre, más nyomot hagy tíz centiméter, és megint más nyomot hagy tíz méter távolságból, jóllehet a fegyver ugyanaz marad. A morfológia és a nyomképződés folyamata mellett ezért egyes fogalmak tartalmazzák a nyomképző szerkezeti felépítésére, működésére vonatkozó adatok tükröződését is (Illár, 1984). Ismét egy gyakorlati példa: másképp működik, ezért más nyomot hagy az olló és a csapszegvágó; a hagyományos és a villanyborotva; a kerékpár és a kézikocsi két-két kereke stb. Ezt a megközelítést a nyomfogalom harmadik generációjának tekintem.

A traszológiai nyomok fogalmának e három generációja a traszológia korabeli céljait szolgálták elsősorban, ami a nyom okozójának azonosítása. A kriminalisztikában azonban legalább ilyen fontos lehet a nyom elemzése, és ennek alapján a keletkezési körülményeinek feltárása is, illetve az események rekonstrukciója is (Petrétei, 2020).

Egy harapásnyom esetén nem csak az okozó fogsor egyedi azonosítása vagy az indifferens fogsor kizárása lehet cél. Ugyanilyen fontos lehet annak megállapítása, hogy a harapás történhetett-e önsértésként, milyen erővel történhetett a harapás stb. (Petrétei, 2019). Holttest sérülései esetén általában nincs lehetőség az okozó eszköz egyedi azonosítására, ugyanakkor a sérülések keletkezési sorrendjének, keletkezési mechanizmusának, jellegének elemzése a felderítést és bizonyítást nagyban segítheti. A vérnyomok elemzése pótolhatatlan adatokat szolgáltat az események sorrendjére, az elkövető és a sértett mozgására, az ütések-vágások számára stb., ugyanakkor nyomokozóról traszológiai értelemben nem is beszélhetünk (Petrétei, 2017). Hasonló a helyzet az égésnyomok vizsgálata, a tűz mozgásának elemzése esetén: a tűz nem rendelkezik szilárd

körvonalakkal, nincsenek morfológiai jellemzői. A hatásai azonban elváltozásokat keletkeztetnek, és ezek elemzésével következtetéseket tudunk levonni a tűzzel kapcsolatban (Petrétei, 2013).

Hogy a nyom fogalma alá vonhassuk a vérnyomokat, égésnyomokat, szóródási vagy csorgási nyomokat, másodlagos lövési elváltozásokat stb. is, érdemes lehet kiegészíteni a fenti traszológiai nyomfogalmat, így megalkotva a fogalom negyedik generációját. Eszerint a nyom olyan tárgyi elváltozás, ami visszatükrözi az azt okozó test alak- és méretbeli tulajdonságait, egyes szerkezeti és működési sajátosságait, illetve a nyomképződés folyamatát. Mindezek lehetővé teszik a nyomokozó (vagy nyomképző) azonosítását, illetve a nyom keletkezési körülményeinek meghatározását. Ismét egyetértve Elek Imrével, aki szerint a traszológiai értelemben vett nyom legfontosabb ismérve *„az egymással kapcsolatba kerülő tárgyak (objektumok) közötti kölcsönhatás és az ebből kialakuló fizikai elváltozás, amely alakját, ill. formáját tekintve elegendő információt tartalmaz a nyomképző személy, vagy tárgy azonosítására. Az azonosítás szintjét a leképződött nyomban visszatükröződő általános és egyedi sajátosságok határozzák meg.”* (Elek, 2015).

Az anyagmaradványok, a bűnjeltárgyak és helyzetek

Az anyagmaradványok a bűncselekmény következtében létrejövő véletlenszerű mintavételnek tekinthetők. Azaz az anyagmaradvány olyan mintának tekinthető, ami a hátrahagyó objektum összetételére enged következtetni (Kertész, 1977). Ez lehet egy gépkocsi festékének darabkája, benzin maradványai az égési törmelékből, a csappantyú maradványai a lőfegyvert elsütő kézről, egy ember szaga vagy genetikai maradványa. Az anyagmaradványok biológiai, genetikai, toxikológiai, fizikai, kémiai vizsgálati módszerei külön-külön is óriási szakterületek, ebben a tanulmányban nem írok róluk. Csak annyit jegyez meg, hogy a klasszikus kriminalisztikai felfogásban a nyom és az anyagmaradvány egymás dialektikus párja (azaz egymásba átfolyó és ellentétükben is egységet képző két kategória). A valóságban előforduló elváltozások igen jelentős része egyszerre nyom és anyagmaradvány is: az ujjnyom a bőr által kiválasztott verejték hátra maradása által rajzolódik ki, az ajtót befedő vas festéke az ajtóra felkenődhet, a vér freccsenésének jellege a létrejöttének körülményeire utal stb.

Felvázolhatunk tehát egy más megközelítésű fogalompárt is. E szerint a nyomok alaki, az anyagmaradványok pedig anyagi jellemzőjüknél fogva segítik a felderítést, illetve a bizonyítást (Petrétei, 2017).

Hangsúlyozom azonban a megkülönböztetés viszonylagosságát. Egyfelől a nyomok jelentős része úgy képződik, hogy a nyomokozó a nyomhordozón anyagokat hagy hátra vagy onnan anyagokat visz el. Másfelől a hajszalak, szőr-képletek, elemi szálak minden forrás szerint vitán felül anyagmaradványnak minősülnek nyom helyett, mégis, szakértői vizsgálatuk megtörténhet mikroszkóp segítségével, pusztán morfológiai sajátosságaik feltárásával, összehasonlításával. Tehát: alaki jellemzőik felhasználásával. Ugyanílyen a talajminta; a fűrészelésből származó forgácsból rögzített fűrészfag; a kovamoszat azonosítása stb. is.

A tág értelemben vett nyomok harmadik fajtájába maguk a tárgyak, bűnjeltárgyak tartoznak. Ilyenek lehetnek az eszközök, fegyverek, okmányok, nyomhordozók stb. Ezeket is csoportosíthatjuk aszerint, hogy miként segítik a felderítést és a bizonyítást.

- 1) Lehetnek az elkövetés eszközei (kés, lőfegyver, csavarhúzó, kő, álkulcs stb.).
- 2) Lehetnek fontos nyomok, illetve anyagmaradványok hordozói (pohár, üveg, boríték stb.).
- 3) Lehetnek tárgytöredékek, amik rész-egész vizsgálat során azonosíthatják a tárgyat, amiből letörtek (fűrészfag, eltört hengerzárbetét stb.).
- 4) Lehetnek önmagukban tényállási elemet bizonyító tárgyak (hamis pénz, lőszer, kábítószer stb.).
- 5) Lehetnek az elkövetőre (vagy más szereplőre) közvetlenül utaló dolgok (személyi okmányok, mobiltelefon stb.).
- 6) Lehetnek más kriminalisztikai alapkérdésekre közvetlen választ nyújtó tárgyak (hely, idő: blokkok, számlák, autópálya-matrica stb.).
- 7) Lehetnek olyan tárgyak, amikből további adatok nyerhetők ki (levelek, naplók, könyvelési anyagok stb.).
- 8) Lehetnek olyan tárgyak, amikből további (digitális) adatok nyerhetők ki (okoseszközök, menetíró, biztonsági képrögzítő berendezés stb.).
- 9) Végül ide sorolhatjuk a lefoglalt digitális adatokat is (biztonsági felvételek, beléptető kapu naplója stb.).

Vannak olyan dolgok, tárgyak, amiket lefoglal a hatóság akár szemle, akár más eljárás keretében, mégsem tekintjük nyomnak. Ilyen elsősorban a vagyonviszasszerzés érdekében lefoglalt készpénz vagy egyéb vagyontárgyak, a nyomhordozónak nem minősülő eltulajdonított tárgyak stb.

A tág értelemben vett nyomok negyedik kategóriáját a helyzetek, a dolgok egymáshoz viszonyított elhelyezkedése alkotja. Lehetséges, hogy maguk az elváltozások bűnjeltárgyak, anyagmaradványok vagy nyomok lesznek, azonban ez nem szükségszerű. Ezek egymáshoz viszonyított helyzete is kirajzolhat olyan összképet, amit az egyes elváltozások külön-külön történő vizsgálatával nem

észlelnék, ugyanakkor fontos adatokat hordoz. (Nehezünkre esne szabatosan definiálni például a dulakodási nyom fogalmát, intuitíven azonban felismerjük az asztal, a szék és az asztalon lévő poharak, földön szétszóródott cigarettavégek stb. egymáshoz képesti helyzetében azt. Az üvegcserep elhelyezkedése elárulja, melyik irányból tört be az ablak. Fontos lehet, hogy az elkövető odahúzott egy asztalt, hogy fel tudjon mászni az erkélyre stb.)

A nyomképződés filozófiai alapjai

Az úgynevezett tükröződéselmélet eredetileg a dialektikus materialista filozófiai irányzat ismeretelméletének magva, lényege volt. Az emberi tudattól függetlenül, azon kívül létező valóság úgy ismerhető meg, hogy az visszatükröződik a tudatban. Ha a visszatükröződés pontos, a megismerés a valóságnak megfelelő lesz, ez pedig a gyakorlatban fog kiderülni, a megismerés próbákóve a gyakorlat (Angyal, 2019).

Az anyag a dialektikus materializmus szerint filozófiai fogalom, méghozzá maga a tudaton kívül létező objektív valóság (Lenin, 1964). A visszatükrözés képessége az anyag egyik általános tulajdonsága, ami azonban a dialektikus materializmusban sokkal kevésbé kidolgozott tétel az ismeretelméleti vonatkozásokhoz képest. Lenin maga pusztán zárójeles említést tesz róla a *Materializmus és empiriokriticizmus* című művében (Lenin, 1964), illetve csak feltételes módban fogalmaz (Lenin, 1964). Egy későbbi tanulmány szerint az óvatos fogalmazás oka a természettudományok korabeli viszonylagos fejletlensége, ami nem tette lehetővé a különböző visszatükrözési formák specifikumainak vizsgálatát; ugyanakkor a visszatükrözés az „egész anyag” attributív tulajdonsága, az anyag magasabb formáiban más és más megnyilvánulással (Végh, 1984). (Ehhez annyi megjegyzést fűzök, hogy a fizikában 1909-re, Lenin művének első megjelenésére, már lezajlottak azon forradalmi változások, amik a filozófiai háttér kidolgozását elvileg lehetővé tették volna, más kérdés, hogy ez még valószínűleg nem volt közismert.)

Hogy az eredeti, ismeretelméleti visszatükröződéstől megkülönböztethessük, az anyag általános tükrözőképességét ontológiai tükrözésnek nevezem. Az anyag, tehát a való világ valamennyi objektuma minden pillanatban folyamatos és sokirányú kölcsönhatásban van a környezetével, illetve más objektumokkal. Ez az anyag létezési módjának, a folyamatos mozgásnak a következménye, ez okozza a világban a szüntelen változást. Minden változás okkal történik, minden változás valamilyen hatás okozata. Az okozat nem véletlenszerűen alakul ki, az a hatástól, a hatás kiváltójától és a hatás elszenvedőjétől is függ. Az ontológiai

tükröződés lényege, hogy adott hatások adott változást okoznak, nem másilyent. Azaz a hatás eredményében a hatás tükröződik. A hatás, kölcsönhatás eredménye informatív, információelméleti értelemben vett jel. Feldolgozható adatokat hordoz a kölcsönhatás jellegéről és résztvevőiről.

Ez axióma, bizonyítása csak teljes indukcióval lenne lehetséges, azaz valamennyi lehetséges tükröződést meg kellene vizsgálnunk, ez pedig lehetetlen. „*Fügefá csak fügét teremhet*”, éneklí a Christian Epidemic zenekar a Tűz éjszakája című számukban, ami rájátszás Jakab apostol levelére a Bibliában („*Avagy atyámfiai, teremhet-é a fügefá olajmagvakat, vagy a szőlőtő fügét?*” Jk. 3:12), de a benne foglalt axióma azonos. Az okozat jellemző az okra. A delfin testét a vízi életmód alakította ki, ezért van uszonya láb helyett; a környezet és az életmód a törzsfajlódáson át tükröződik vissza a delfin testén. A várak, erődítmények jellegén ott tükröződött az építészet mindenkori fejlettsége, illetve az ostromfegyverek képességei az adott korszakban. Egy tetszőleges ókori társadalom felépítésében ott tükröződnek az éghajlati viszonyok, termelési módszerek stb.

A kriminalisztika területére ezt az ontológiai tükröződéseleméletet Kertész Imre az alábbiakban konkretizálta: „*A visszatükröződés tehát nem más, mint a kölcsönhatás következményeként kialakuló változás, amelynek információtartalma van, vagyis informál egyrészt magának a kölcsönhatásnak a mechanizmusáról, másrészt a hatást kiváltó tárgyról. E változás specifikus az adott kapcsolatra [...], izomorf az őt kiváltó tárggyal.*” (Kertész, 1972).

Az amerikai kriminalisztikai kézikönyvekben nem találunk dialektikus materialista filozófiát, sőt még az „axióma” szót sem, amikor pragmatikusan elmagyarázzák, hogy mi a nyom. „*Általában nyomok akkor fordulnak elő, amikor egy mintás dolog, például cipőtalp vagy az ujj fodorszála hozzáér egy felülethez, és azon lenyomat vagy benyomat keletkezik.*” (Shaler, 2012). „*Sok dolog külső felszínén van mintázat. [...] Mikor ez a dolog egy befogadó dologhoz vagy anyaghoz ér, megfelelő erővel, nyom keletkezik.*” (Houck & Siegel, 2010). (Annak igazolása, hogy a filozófiai megalapozottság hiánya összefügg-e azokkal a tudományos és jogalkalmazói kihívásokkal, amik az utóbbi huszoneg évben a klasszikus kriminalisztikát érték az Egyesült Államokban, külön tanulmányt igényelne.)

Az állítás, hogy adott hatás, adott eredményt vált ki, hogy az okozatban ott tükröződik az ok, axióma ugyan, ami nem bizonyítható, de falszifikálható (azaz elméletileg cáfolható). Ennyiben tehát nem álprobléma, és az axiómát kikezdené a cáfolat. Legalábbis a cáfolatra tekintettel finomítani kellene az axiómán. Ugyanakkor hétköznapi tárgyaink egész sora azért használható, mert adott hatás adott eredményt vált ki, és amikor nem, annak oka általában megállapítható. A tudományos mérőműszerek, vagy akár a képzőművészeti eszközök működése is erre az axiómára épül. A mérőműszereknek van felbontása, pontossága, hibaszázaléka

stb., de ezekkel együtt a vele közölt hatásra adott reakciója a mérés eredménye, többször egymás után mérve a tűréshatáron belüli eltéréssel. A fényképezőgép objektívje is lehet életlenre állítva, lehet a fény túl kevés vagy túl sok, lehet a színhőmérséklet rosszul beállítva, lehet a fényképész hibája miatt bemozdulás stb. Ha a fentiek közül csak az egyik hiba bukkan fel, azaz a „majdnem jó” kész kép alapján a fényképész meg tudja mondani, hogy mi volt a hiba. Ha több ilyen hiba is felbukkan, a kép értékelhetetlen lesz, például az almás tál helyett homályos színes foltot látunk; az azonban nem fordul elő, hogy az almás tál lefényképezése esetén portré jelenik meg vagy tájkép. A fodorszákat hordozó bőrfelület, ujj, tenyér, lábujj, talp, ha a felülethez ér, a bőrfodorszáak rajzolata képeződik le a felületen. Ez lehet elmosódott, lehet megcsúszott, lehet alaktalan folt vagy lehet tiszta rajzolat, látszódnak benne idegen tárgy nyoma vagy a felület egyenetlensége miatt hiányozhat belőle részlet; az azonban nem történhet meg, hogy másféle rajzolat képeződik le jó minőségben. Elméletben is nehéz ilyen hatást kitalálni, és gyakorlatban sem tapasztalunk ilyet.

Az evolúció, és ekként az egész földi élet azon alapul, hogy az utódokban az elődök tükröződnek. Ha az utódok nem hasonlítanak a szüleikre, a darwini elv nem működne (Szathmáry & Smith, 2012). Az evolúció során szerepet játszik a véletlen is, tehát időnként meg-megjelennek olyan tulajdonságok is, amik nem a szülőktől származnak, de egyrészt ez mindenképpen esetleges, másrészt pedig a tulajdonságok töredékére terjed csak ki. A főszabályt azonban nem gyengíti, hiszen azért tudjuk megállapítani, hogy nem a szülőktől származik az adott tulajdonság, mert van mihez viszonyítani: általában a szülőktől származnak a tulajdonságok. Megint másfelől a véletlen jelenség is az adott paradigmán belül van; nem „bármilyen” történhet meg véletlenül. A dialektikus materializmus szerint *„ahol a felszínen a véletlen űzi játékát, ott mindig benső, rejtett törvények uralkodnak rajta, és csak az a feladat, hogy ezeket a törvényeket felfedezzük”* (Marx, 1963). A modern tudományban ennek dialektikus ellentéte is egyre gyakrabban bukkan fel: a felszínen egyszerű törvények mögött a mélyben a véletlen űzi játékát (Székely, 2004).

Bármilyen másolat készítése a visszatükröződés elve miatt lehetséges. A másolat pontossága számos tényezőtől függ; egy lenyomat készítése csak a felszín alaki jellemzőit fogja visszatükrözni, a belső szerkezetet vagy az anyagi összetételt nem. A felszín alaki jellemzőinek visszatükrözése azonban ettől még lehet pontos.

Röviden összefoglalva, ha ismerjük a hatás eredményét, illetve rendelkezünk ismeretekkel az adott kölcsönhatásokról, és még eszközeink is vannak az eredmény feltárására, akkor a hatás eredménye alapján meg tudjuk ismerni annak lefolyását és másik (többi) résztvevőjét.

A hatás, kölcsönhatás résztvevői a nyomtanban a nyomkoko­zó vagy nyomképző, ami a nyomot létrehozza; a nyomhordozó, amin (amiben) a nyom létrejön; a nyomképződési folyamat, aminek során a nyom létrejön; és végül a nyom, a nyomképződés eredménye. E négy tényezőből, ha hármát ismerünk, a negyedik szinte determinált. Ha ismerjük a nyomot magát a nyomhordozón, és van verziónk a nyomképződési folyamatra, akkor nagyon jó becslést tudunk adni a nyomkoko­zó tulajdonságaira. Ha ismerjük a nyomot, a nyomhordozót és a nyomkoko­zót is, akkor majdnem pontosan meg tudjuk határozni a nyomképződési folyamat természetét. Például, ha tudjuk, hogy a fánál keményebb tárgyak megfelelő erővel a fába vágva abban bemélyedést hoznak létre, és a fában bemélyedést látunk, akkor következtetni tudunk arra, hogy valamikor az észlelésünket megelőzően a fába (megfelelő erővel) egy annál keményebb tárgy vágódott. Ha a tanúnk azt közli, hogy tegnap este tízkor egy sárga gépkocsit látott az utcán, akkor ennek az okozatnak az oka egy sárga gépkocsi volt a tanú látóterében tegnap este tízkor; persze ismernünk kell a hatás pontos lefolyását: honnan tudta a tanú az időpontot, az mennyire pontos, vajon nem fehér gépkocsit látott-e sárga közvilágítás alatt, mennyire jó a megfigyelőképessége és az emlékezőtehetsége stb. A bőrrel fedett koponyán a rászorított lőfegyver úgynevezett robbanási tasakot hoz létre, jellegzetes csillag alakú repesztett sérülést a lövedék bemeneti nyílásánál. Ez sem távoli lövéstől, sem fűrástól vagy hegyes-hengeres tárgy ütésétől nem alakul ki.

Nem véletlenül használom a kölcsönhatás helyett a hatás szót is. Bizonyos nyomképződési mechanizmusoknál a nyomhordozó elvileg és gyakorlatilag sem hat vissza a nyom okozójára. Ilyenek mindenekelőtt a kitakarással létrejövő nyomok, amikor a nyom okozója azáltal tükröződik vissza a nyomhordozón, hogy a nyomképző mechanizmus (fény- vagy hősugárzás, porszóródás stb.) útjába került és takarta azt.

Nyomképző és nyomhordozó elválasztása nem mindig lehetséges. Ilyen a szilárd tárgyak törése, amikor a két törésfelület a nyom, azaz mindkét fél egyszerre nyomhordozó és nyomkoko­zó is (Kertész, 1972).

A valóság valamennyi objektuma számtalan tulajdonsággal rendelkezik, és ezek a tulajdonságok egyenként is számtalan változó értéket vehetnek fel. A tulajdonságok konkrét felvett értékét nevezhetjük sajátosságnak. A nyomke­letkezés során a nyomképző objektum egyes sajátosságai a nyomhordozón leképeződnek. A nyomképző objektum egyes tulajdonságai a nyomban visz­szatükröződnek. Ez a leképeződés, ez a visszatükröződés a nyomkeletkezés folyamatában mindig csak a sajátosságok korlátozott (véges) számára terjed ki. (A dialektikus materialista filozófia szerint semmi sem tükröződhet vissza minden elemében, mert akkor sérülne az egyediség és a különbözőség egyetemes

törvénye.) A visszatükröződés tehát a sajátosságok véges darabszámára terjed ki, és a nyomban a sajátosságok tükröződésének minősége is rosszabb (legideálisabb esetben legfeljebb azonos minőségű), mint a nyomokozóban meglévő sajátosság minősége.

A teljes leképeződés korlátjai lehetnek a nyomokozó tulajdonságai, a nyomhordozó tulajdonságai vagy maga a nyomképződés folyamata. Gondoljunk arra, hogy a gyakorlatban az eltérő keménységű tárgyak közül általában csak a keményebb hagy nyomot a puhábbon. Ahogy például a cipőnyom minden apró részlete látszik a puha agyagban hagyott nyomon, míg gyöngykavicsban még a cipő mérete sem ítéhető meg centiméteresnél kisebb pontossággal. Ezen kívül a létrejötte után a nyom azonnal változni kezd, ahogy a világban mindig, minden folyamatosan változik. A nyomot alkotó tulajdonságok is elkezdnek változni. Egyes tulajdonságok órák alatt eltűnhetnek (például poros földúton hagyott lábnyomok az eleredő esőben), más sajátosságok lassabban enyésznek el.

A traszológiai értelemben vett nyomok osztályozása

A nyomok többféle szempont alapján osztályozhatók (Balláné Füsztér, 2019). Az alábbiakban az ismert osztályozási szempontokat kiegészítve mutatom be.

Az egyik legkézenfekvőbb osztályozás a nyomhagyó objektum jellege szerint történik. Azaz a nyomok csoportosíthatók az okozók alapján. Így beszélhetünk:

- a) fedetlen emberi testrészek nyomairól (ujj, tenyér, meztelen talp, ajak, fül, homlok stb.);
- b) fedett emberi testrészek nyomairól (kesztyű, lábbeli, egyéb ruhaszövet stb.);
- c) állatok nyomairól (lábnyom, orrnyom stb.);
- d) fog-, köröm- és karomnyomokról (emberi és állati harapás, karmolás, kaparás stb.);
- e) eszköznyomokról (szűrő, vágó, metsző, fúró, forgácsoló, ütő, feszítő, szorító stb. eszközök nyomai, zárnyitó célszerszámok nyomai stb.);
- f) egyéb tárgyak nyomairól (padlóra letett festékes tégely nyoma, falról leakasztott kép helye stb.);
- g) közlekedési eszközök nyomairól (gumibroncs nyoma, ütközés nyoma stb.);
- h) gépek és gyártósorok nyomairól (olyan elváltozásokról, amik a gyártás során jöttek létre);
- i) elsődleges és másodlagos lövési elváltozásokról;
- j) természeti jelenségek nyomairól (víz vájta kő, villámsújtotta fa, áramjegy a testen stb.);

- k) tűz terjedésének nyomairól;
- l) véryomokról (nyomként, nem anyagmaradványként tekintve!).

Ez nem kimerítő felsorolás. Ráadásul létrehozhatunk magasabb egységeket (például élőlények nyomai), vagy tovább bonthatjuk a meglévőket (egyszerű eszközök nyomai, összetett eszközök nyomai stb.) akár a végtelenségig.

Osztályozhatjuk a nyomokat a nyomképződés jellege szerint is. Így beszélhetünk:

- a) mechanikus nyomokról (erőhatás, mozgás mint nyomképző mechanizmus);
- b) termikus nyomokról (hőhatás mint nyomképző mechanizmus);
- c) vegyi nyomokról (sav- vagy lúgmarás, oxidáció, korrózió stb. mint nyomképző mechanizmus);
- d) fotokémiai nyomokról (felületek színét megváltoztató erős vagy tartós fény, ibolyántúli sugárzás mint nyomképző mechanizmus).

Elsősorban a mechanikai nyomok esetén megkülönböztethetünk statikus és dinamikus nyomokat.

- a) Statikus a nyom, ha a nyomokozó és a nyomhordozó a nyomképződés ideje alatt egymáshoz képest nem mozdult el.
- b) Dinamikus a nyom, ha a nyomokozó és a nyomhordozó a nyomképződés során egymáshoz képest elmozdul.

A dinamikus nyom tehát a megcsúszott, elkent stb. nyom. A pontszerű sajátosságok csíkként (vonalszerűen) jelennek meg, ez egyes nyomok esetében megnehezíti vagy lehetetlenné teszi az azonosítást (például daktiloszkópiai nyomok esetében). Más nyomok viszont gyakorlatilag mindig dinamikusak, és mégis alkalmasak kategorikus azonosításra (például a lövedéken ábrázolódó nyomok). A statikus-dinamikus is dialektikus ellentétpár, a csúszás végén, a dinamikus nyom végén gyakran statikusként is leképződik a nyom, a vágásnyom nyomfenekén statikusan képződhet le a vágóél nyoma stb. A térfogati nyomoknál, ha a nyomfenék statikus is, a nyom oldala mindig dinamikus lesz.

Osztályozhatjuk a nyomokat a nyomhordozón való ábrázolódásuk alapján is. Így beszélhetünk:

- a) térfogati nyomokról, ahol a nyomnak számottevő mélysége vagy magassága van,
- b) felületi nyomokról, ahol számottevő mélység vagy magasság nincs.

„Számottevő” alatt a fenti felosztásban a kriminalisztikai vizsgálat során alkalmazott eszközökkel és módszerekkel értékelhető, illetve a kriminalisztikai elemzés vagy azonosítás szempontjából jelentős mélységet és magasságot értjük.

A felületi nyomok esetén megkülönböztetünk:

- a) Réteglelerakódásos vagy rétegfelhordásos nyomokat, ahol a nyom azáltal képződik le, hogy a nyomokozó valamilyen anyagot a nyomhordozó felületére telepít. Ez lehet vér, festék, olaj, víz, verejték stb.
- b) Rétegleválasztásos nyomokat, ahol a nyom azáltal képződik le, hogy a nyomokozó a nyomhordozó felületére valamilyen anyagot magával visz. Ez lehet elsősorban por, esetleg friss festék, lakk stb.
- c) Egyéb felületi nyomokat, amikor nem lerakódás vagy leválasztás történik, hanem például hőhatás, vegyi hatás, fotokémiai hatás.

Amikor a rétegleválasztási és réteglelerakódási nyomok kategóriapárját megalkották, még nem vették figyelembe, hogy felületi nyomokat egyéb nyomképző mechanizmusok (vegyi, hő és fotokémiai) is létrehozhatnak. Ennek figyelembevétele szétfeszíti a fenti kategóriapár kereteit, ezért – jobb híján – megalkották az „egyéb felületi nyomok” kategóriáját is. Ennek ellenére fontos ésszen tartanunk, hogy réteglelerakódási nyom vegyszer által is létrejöhet, illetve réteglelerakódási nyom és termikus nyom létrejöhet azáltal is, hogy a nyomképző kitakar egy felületet a nyomhordozón.

Térfogati nyomnak indul, végül a nyomhordozó rugalmassága miatt mégis felületi nyomot hoz létre az a mechanikai hatás, ami a nyomhordozó anyagának mélyebb rétegeiben változást okoz, és ez (vagy ennek hatása) megjelenik a nyomhordozó felszínén. Például a bőrt fel nem sértő sérülések (ütés, harapás) nyomán létrejövő vérbeszűrődés a bőr felszínén felületi nyomként tükrözi vissza a sérülés okozóját (ököl, akár cipőtalp, fogazat stb.). Ugyancsak a mélyebb rétegekben okozott változás kimutatása történik az eltüntetett fémbeütések láthatóvá tételekor.

Osztályozhatjuk a nyomokat láthatóságuk alapján is. Így beszélhetünk:

- a) szabad szemmel is látható nyomokról,
- b) látens nyomokról,
- c) mikroméretű, ezért szabad szemel nem látható nyomokról.

A látens, összefoglaló kifejezés a nem látható („lappangó”) elváltozásokra. Ezeket a nyomokat különböző krimináltechnikai módszerekkel elő kell hívni, egyes esetekben a látható nyomot ugyanilyen módszerekkel meg kell erősíteni.

Elgondolások a tág értelemben vett nyomok csoportosításához

A bűnügyi helyszín elemzéséről, a bűncselekmény rekonstrukciójáról szóló kézikönyvek a tág értelemben vett nyomokat tartalmi szempontból csoportosítják, azaz abból a szempontból, hogy hogyan teszik lehetővé az elemzést vagy rekonstrukciót. Így a felosztás lehet: sorrend, irány, idő, elhelyezkedés, tevékenység, érintkezés, társítás, tulajdon, határoló, feltehető és pszichológiai (Turvey, 2012). Egy másik forrás szerint pedig átmeneti, feltételes, mintázat, érintkezés és társítás (Merck, 2013).

Átmeneti mindaz, ami gyorsan megváltozik vagy elenyészik, például a holttest hőmérséklete. Sorrend, ami az események sorrendjére utal, például lövések az üvegbe (a későbbi lövés repedései csak az előző lövés repedéseiig futnak), a vérnyomok (későbbi nyom elkeni a korábbi), a tűz terjedésének nyomai (mi égett előbb), vagy akár annak megítélése, hogy a véres üveg tört ki vagy a kitört üveg lett véres. Irányra utaló nyom lehet a lábbelinyom, amiből a haladás iránya megállapítható, a horzsolásoknál a felsodródott hámszázlócskák, a tűz felé meghajolva megolvadó üvegpalack, a vonszolási nyom, a lövés bemeneti és kimeneti nyílása, a gépkocsi féknyoma stb. Sok esetben az időpontra is lehet következtetni, például egy tankolási bizonylat esetében, de ilyen lehet az éjszakai zápor után megbontott tető (tehát nem esett be az eső), a behatolás helyénél a pókháló (legalább egy óra kell hozzá) vagy a véralvadás. A nyomok elhelyezkedése is informatív, illetve vannak nyomok, amik kifejezetten egy adott tevékenységre utalnak (például lövés nyoma). Ehhez hasonlít a feltételes nyom, aminek a meglétéből korábbi események, tevékenységek következtethetők ki (például gyomortartalom). Érintkezési nyom mindaz, ami dolgok, testek érintkezésekor jön létre; társítási, ha ez kölcsönös. Tulajdonra utal számos bűnjel-tárgy (telefon, igazolvány), de akár az a körülmény, hogy saját kulccsal nyitotta ki az ajtót. Határoló nyom lehet a nyomcsoportok széle (például vonszolási nyom kezdete vagy vége), a behatolás helye stb. Feltehető nyom az, ami hiányzik a helyszínről (betört ablak környékén nincs üvegtörmelék, a poros asztalon ott az ellopott laptop nyoma stb.), a pszichológiai nyom pedig mindaz, amikből az elkövető célzatára, motívumára, viselkedésére következtethetünk. Mintázat a szűkebb, traszológiai értelemben vett nyom.

Ennek a megközelítésnek a csírái már Kertész monográfiájában is megtalálhatók (Kertész, 1972). Egyrészt felvázol háromféle kapcsolatot a tárgyi bizonyítási eszköz és a benne tükröződő tény közt. Ez lehet genetikai kapcsolat. Nem a modern biológiai értelemben vett genetikáról van szó; Kertész monográfiájában a genetikai kapcsolat az ok és okozat, a feltétel és a feltétel teljesülésével

lehetővé váló következmény kapcsolata. A genetikai mellett időbeli és térbeli kapcsolat is van (lehet) a tárgyi bizonyítási eszköz és a benne tükröződő tény között. Másrészt kapcsolat lehet két bizonyíték, két elváltozás közt is. Ezek a kapcsolatok lehetnek genetikai, időbeli, térbeli, átalakítási, szubsztanciális, rész-egész kapcsolat, osztály-csoport kapcsolat, funkcionális és megfelelési kapcsolat. Genetikai kapcsolat alatt itt azt értjük, amikor a tárgyak eredete közös, vagy az egyik jelenléte a másik létrejöttének feltétele; ide tartozik az átalakítási kapcsolat, amikor a tárgyak egymás tulajdonságait megváltoztatják. Két nyom közti időbeli és térbeli kapcsolat különösebb magyarázatot nem igényel, lényegében a fent részletezett irány-, sorrend-, elhelyezkedési stb. nyomoknál írt példák tartoznak ide. Szubsztanciális a kapcsolat, ha két anyagmaradvány alapvető anyagi tulajdonságai megegyeznek. Ez lehet az alapja az osztályba, csoportba sorolásnak; ugyanakkor ez azért került külön kapcsolatként nevesítésre, mert anyagi tulajdonságokon kívül más tulajdonságok (alak, méret, működés, funkció stb.) is alapját jelenthetik, Kertész példája az azonos kaliberű lőfegyverek csoportja. A rész-egész kapcsolat a térbeli és a szubsztanciális kapcsolat egysége; alkatrészek felismerése, tárgy töredékek eredeti tárgyhoz történő kötése tartozik ide (például letört fűrészfog és a fűrész kapcsolatának azonosítása). A funkcionális kapcsolat áll fenn, ha az egyik tárgy változása függ a másiktól. Kertész példája a nyersanyag és a késztermék közti kapcsolat, de ilyen lehet az égésgyorsító is. Megfelelési kapcsolat áll fenn két nyom között, ha az egyik meglétéből következik a másik (például azonos fegyverből kilőtt hüvely és lövedék megfelelésége); és beszédes lehet e megfeleléség hiánya is, például eredeti irat és a másolat közti különbségek (mint a megfelelés hiánya).

A bizonyításban betöltött különös jelentőségük miatt a nyomkereszteződésekről ejtünk még szót. Nyomkereszteződés alatt a kölcsönös nyomhagyást, azaz a két felület közti traszológiai nyomok, illetve anyagmaradványok átadását értjük. Ez a jelenség nagymértékben képes egyediesíteni az adott kölcsönhatást.

Egy nagy tömegben sorozatgyártott nadrág, szoknya, harisnya, pokróc, ing és blúz elemi szálai gyakoriak. Még az is előfordulhat, hogy a pokrócon egy másik nadrág, a nadrágon egy másik pokróc hagyta ott a szálaikat. Az azonban, ha mindegyiken megtaláljuk mindegyik másik szálaikat, már nagyon nehezen magyarázható a véletlennel. Főleg, ha a bűncselekmény során más anyagmaradványok is keletkezettek: például eltört egy cserép vagy egy zománcozott hajcsat, letört némi morzsalék az ágymatrac szivacsából stb., és ezeket is megtaláljuk a ruhadarabok többségén (Sándorné Kovács & Gál, 2002). Ebben az esetben még időbeli becslésekre is vállalkozhatunk a nyomkereszteződés alapján.

A nyomképződés mint „közönséges” tükröződés mellett minőségileg több adat nyerhető ki tehát a tükröződés további fajtáiból. Ilyen az imént vázolt

nyomkereszteződés, más szóval találkozó tükröződés (mint a fenti példa az elemi szálakkal vagy a festékmaradvány a feszítővason), a sorozatos tükröződés és a párhuzamos tükröződés (Kertész, 1972).

A sorozatos tükröződés esetén azonos nyomokozó több nyomot képez egymás után. Ilyen, ha az ajtót több helyen feszíti be az elkövető ugyanazzal a feszítővassal, vagy a helyszínen többször is sikerül megtalálni jobblábas cipője nyomát. Az egyes nyomok korlátozottan tükrözik vissza a nyomképző objektum sajátosságait, de mindig különböző mértékben és a sajátosságkomplexum más-más részleteit. Így a több tükröződés együtt ki tudja egészíteni egymást, hiszen lesz olyan információ, ami mindegyikben megvan, és lesz, ami új információ a többihez képest. Ez adja a sorozatos tükröződés kriminalisztikai jelentőségét.

Az önműködő ujjnyom-azonosító rendszerek (AFIS) előtt a helyszíni nyomokat a tízujjas nyilvántartás ujjnyomat-lapjaival tudták csak összehasonlítani, ehhez azonban elvileg mind a tíz ujra szükség lett volna. A gyakorlatban azonban ez szinte soha nem állt rendelkezésre a helyszínen. Ha azonban az egyik helyen megvolt a hüvelyk- és mutatóujj nyoma, egy másik helyen a mutató-, középső- és gyűrűsujj nyoma, a harmadik helyen pedig a hüvelyk- és kisujj nyoma, akkor a három nyomban mint sorozatos tükröződésben megvan mind az öt ujj nyoma.

A párhuzamos tükröződés a szorosan összetartozó két nyomokozó által létrehozott nyomok esetét jelenti. Ilyen lehet ugyanannak a személynek a jobb és bal lába, a kék kocsis egyik és másik kereke, a laposfogó két szorítófelülete. A szorosan összetartozó különböző nyomokozók ebben az esetben is erősítik az egyes nyomok információtartalmát.

Hazánkban 10 sajátossági pont szükséges ahhoz, hogy egy ujjnyomot egyedi azonosításra alkalmasnak találjon a szakértő. Más országokban ez lehet több vagy kevesebb is. Vannak olyan országok, ahol egy ujj alkalmasságához 12 sajátossági pontra van szükség, azonos kéz két ujja esetén viszont már 8–8 sajátossági pont elegendő lehet.

A nyomok rögzítésének általános kérdései

A nyomokat nyomozási cselekmények során kell felkutatni, ez legtöbbször szemle, illetve kutatás keretében történik. A felkutatás szellemi szinten a gondolati rekonstrukció segítségével, fizikai szinten pedig a krimináltechnika eszköztárával történik.

A felkutatott, megtalált nyomot rögzíteni kell. A rögzítés egyrészt jogi, másrészt fizikai dimenzióban történik.

A jogi értelemben vett rögzítés változtatja a felkutatott nyomot bizonyítékká. Ez teszi lehetővé, hogy a nyom az eljárásba bekerüljön, tárgya legyen szakértői vizsgálatnak, végső soron jogalkalmazói értékelésnek.

Jogi értelemben a rögzítés annak kijelentését jelenti, hogy az adott tárgy, nyom, dolog: bűnjel. Tehát az adott dolgot az eljáró hatóság bűnjellé nyilvánítja, majd elrendeli a lefoglalását és tárgyleletébe helyezi.

A lefoglalás, a tárgyleletébe vétel és a bűnjelkezelés az eljárásjogi szabályok szerint történik. Nem kell lefoglalni, hanem úgynevezett lefoglalás nélküli bűnjelként kell tárgyleletébe helyezni mindazokat a dolgokat, amiket az eljáró hatóság állított elő: celluxok, fólik, öntvények, mintarögzítő pálcák (mirp), rázadékok stb. Nem kell tárgyleletébe helyezni, hanem iratmellékletként kell kezelni például az okmányokat; letéti számlára kell befizetni a készpénzt. Nem kell tárgyleletébe helyezni, hanem helyben hagyva lehet lefoglalni bizonyos bűnjelket. Élő állatot akár menhelyre kiemeléssel is le lehet foglalni. Nem kell lefoglalni, sem bűnjelként kezelni a holttestet.

A bűnjel megnevezését, szabatos leírását, feltalálásának (vagy előhívásának) helyét és körülményeit az eljárási cselekményről szóló dokumentációban rögzíteni kell. Ez a jegyzőkönyvbe (vagy hivatalos feljegyzésbe) foglalt leírást, a fényképen, videofelvételen stb. rögzítést, helyszínvázlaton vagy helyszínrajzon szerepeltetést jelenti. A szemle során rögzített bűnjelket számmal látják el, kutatás során ez nem mindig történik így.

A nyom fizikai rögzítése történhet képkötő eszközzel, mintázással vagy eredetben. Mintázás alatt tág értelemben valamennyi olyan módszert értek, ami az elváltozás anyagából mintát vesz, vagy annak alaki jellemzőit tükröző mintát származtat, azaz a térfogati nyomok rögzítése történhet öntvénnyel megmintázással, a felületi nyomok leemelhetők ragadós felületű fólin vagy celluxon stb. A nyom fizikai rögzítésének minősül a nyomot hordozó tárgy eredetben való biztosítása is.

Az egyes nyomok felkutatási és rögzítési módszereit ebben a tanulmányban nem tárgyalom. Itt most csak annyi megjegyzést teszek, hogy fényképen minden nyomot rögzíteni kell, és lehetőleg a helyszínen a nyomhordozó tárgy eredetben rögzítésével szükséges a nyomot biztosítani. Mintázásra akkor kell sort keríteni, ha az eredetben biztosítás nem vagy csak aránytalan nehézségekkel lenne lehetséges.

Traszológiai értelemben vett nyomot leírással vagy lerajzolással nem lehet fizikailag rögzíteni. A szabatos leírás és a szerepeltetés a helyszínrajzon a jogi értelemben vett rögzítés eszköze. A tág értelemben vett nyomok közül a bűnjeltárgyak jogi rögzítése a traszológiai nyomokéval megegyezik, fizikai rögzítésük elcsomagolással vagy bűnjelcímkével történő ellátással történik. Dolgok

egymáshoz képesti helyzete mint nyom esetében jogi rögzítésre, lefoglalásra nincs szükség (sem lehetőség), a helyzetet mint elváltozást ebben az esetben leírással és képalkotó eszközökkel kell rögzíteni.

Befejezés

A nyomelmélet a kriminalisztika három nagy elméletének egyike, az azonosításelmélet és a bizonyításelmélet mellett (Angyal, 2019a). A nyomtan a krimináltechnika egyik részterülete. A nyomelmélet és a nyomtan egymáshoz való viszonya nincs teljesen tisztázva, szerzőnként eltérhet. Hautzinger Zoltán nézete szerint a nyomelmélet a legtágabb értelemben vett nyomok keletkezésének törvényszerűségeivel foglalkozik (Hautzinger, 2019), ekként a krimináltechnika részét képező, a traszológiai értelemben vett nyomokkal foglalkozó nyomtan ennek csak egy kis szelete. Kármán Gabriella hasonló álláspontot képvisel, sőt továbbmegy annyiban, hogy a traszológiai nyomtan absztrahálása, általánosítása teremti meg a nyomelméletet (Kármán, 2017). Angyal Miklós tanulmányában a nyomtan általános részét, annak elméleti kérdéskörét tekinti nyomelméletnek (Angyal, 2019b), illetve Girhiny Kornélt említem meg, aki a nyomtan és nyomelmélet kifejezéseket szinonimaként használja (Girhiny, 2017).

Ebben a tanulmányban megkíséreltem a fenti álláspontok szintézisét. A nyomelmélet nem tárgyalható a nyomtan nélkül, attól elvonatkoztatva. A nyom fogalma, a fogalom szűkebb és tágabb értelmezése egyaránt része a nyomtanak és a nyomelméletnek. A nyomok felosztása, az egyes nyomfajták felkutatási, rögzítési, vizsgálati módszerei már kétségkívül a krimináltechnika, azon belül a nyomtan területéhez tartoznak. A nyomelmélet központi eleme – álláspontom szerint – a kölcsönhatások eredményeként, okozatént előállt helyzet, elváltozás, amiben ott tükröződnek a kölcsönhatás résztvevőinek egyes tulajdonságai és maga a kölcsönhatás lefolyása is.

A nyomelmélet alapjait így a visszatükröződéselmélet jelenti, ami a dialektikus materializmus egyik központi kategóriája. A dialektikus materializmus ideológiai alapokat jelentett a szocialista korszakban, marxizmus-leninizmusnak is nevezték, ekként érthető, hogy a kilencvenes évek eleje óta „nem divat” hivatkozni rá. Részrehajlás nélkül vizsgálva azonban megállapíthatjuk, hogy a dialektikus materialista ismeretelmélet mind a mai napig megállja a helyét, tételei a modern természettudományos eredményekkel sem állnak ellentétben. Az anyag mozgásának megértése és visszatükröző képességének kibontása, illetve a gyakorlat mint igazságkritérium elfogadása nélkül a nyomképződés elméleti alapjai nem (vagy nehezen) magyarázhatók; véleményem szerint e

hiányzó filozófiai alapok vezettek oda, hogy az Egyesült Államokban a klaszszikus kriminalisztikai szakértői területek ostrom alá kerültek (Petrétei & Angyal, 2018).

Felhasznált irodalom

- Angyal M. (2019a). Mitől tudomány a kriminalisztika? Újragondolt kriminalisztikai elméletek. *Rendőrségi Tanulmányok*, (1), 4–28.
- Angyal M. (2019b). A kriminalisztika mint tantárgy: a probléma-, felfedezés- és projektalapú tanulás kívánalma. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI.* (pp.143–159). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Balláné Füsztér E. (2004). Nyomtan (Traszológia). In Bócz E. (Szerk.), *Kriminalisztika I.* (pp. 333–342). BM Kiadó.
- Balláné Füsztér E. (2011). *Krimináltechnikai ismeretek*. Rendőrtisztviselői Főiskola.
- Balláné Füsztér E. (2019). *Krimináltechnika*. Dialóg Campus.
- Elek I. (2015). *A vagyonzvédelmi eszközök mint traszológiai nyomhordozók*. Doktori értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Garamvölgyi V. (Főszerk.) (1961). *Kriminalisztika. Általános rész*. Belügyminisztérium.
- Girhiny K. (2017). Gondolatok a helyszíni kihallgatásról a bizonyítási eljárások tükrében. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX.* (pp. 189–196). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Hautzinger Z. (2019). Gondolatok a kriminalisztika elméleti rendszeréről. *Jura*, 25(1), 84–93.
- Houck, M. M. & Siegel, J. E. (2010). *Fundamentals of Forensic Sciences*. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374989-5.00023-5>
- Illár S. (Szerk.) (1984). *Krimináltechnika*. BM Könyvkiadó.
- Katona G. (1965). *A nyomok azonosítási vizsgálata a büntetőeljárásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kármán G. (2017). *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*. Doktori értekezés. Eötvös Lóránd Tudományegyetem.
- Lenin (1964). *Materializmus és empiriokriticismus. Lenin összes művei 18*. Kossuth Kiadó.
- Marx K. (1964). *A tőke*. Kossuth Kiadó.
- Merck, M. D. (Ed.) (2013). *Veterinary Forensics: Animal Cruelty Investigations*. Wiley-Blackwell.
- Petrétei D. & Angyal M. (2018). Hol tart ma a kriminalisztika ontogenezise? *Magyar Jog*, 65(1), 51–57.
- Petrétei D. (2013). Gondolatok a helyszíni krimináltechnika egyes elméleti és gyakorlati kérdéseiről. *Belügyi Szemle*, 61(10), 34–64.
- Petrétei D. (2017). A véryomelemzés mint a kriminalisztika innovatív eszköze. *Belügyi Szemle*, 65(2), 100–129. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.2.8>

- Petrétei D. (2019). Fogaink és a kriminalisztika. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI.* (pp. 161–166). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Petrétei D. (2020). Gondolatok a kriminalisztikai azonosításméletről. *Belügyi Szemle*, 68(2), 7–22. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.2.1>
- Ridegh R. & Olchváry-Milvius A. (1936). *Bűnügyi Nyomozástan*. Hornyánszky Viktor R. T.
- Sándorné Kovács J. & Gál T. (2002). Kriminálisztikai mikroméretű anyagmaradványok a szakértői bizonyításban. *Belügyi Szemle*, 50(11-12), 137–148.
- Shaler, R. C. (2012). *Crime Scene Forensics. A Scientific Method Approach*. CRC Press. <https://doi.org/10.1201/b11595>
- Soltész I. (1924). *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a M. Kir. Csendőrség számára*. Palladis.
- Szathmáry E. & Smith, J. M. (2012). *A földi élet regénye*. Akadémiai Kiadó.
- Székely J. G. (2004). *Paradoxonok a véletlen matematikájában*. Typotex.
- Turvey, B. E. (2012). *Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-385243-4.00005-8>
- Végh Gy. (1984). Biológia és visszatükrözés. *Universitatis Szegediensis: sectio philosophica*, (27), 37–46.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Petrétei D. (2022). Nyomelmélet és nyomtan a 21. században. *Belügyi Szemle*, 70(5), 961–981. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.5>

A nemzetközi rendőri együttműködés kezdetei

The beginnings of international police cooperation

Sallai János

Prof. Dr. tanszékvezető, egyetemi tanár, rendőr ezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
sallai.janos@uni-nke.hu

Borszéki Judit

Dr. PhD, adjunktus
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
borszeki.judit@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja a nemzetközi rendőri együttműködés kezdeti folyamatának bemutatása, különös tekintettel az Európában és a magyar részvétellel lezajlott eseményekre.

Módszertan: A publikáció több aspektusból közelíti meg a címben megjelölt témát. A korszak magyar rendőri folyóirataiban megjelent beszámolóinak és a rendészettudomány jeles kortárs képviselőinek tudósításait feldolgozva ismerteti a nemzetközi rendőri együttműködés 1869 és 1938 között zajlott eseményeit, majd ezeket összeveti azzal az értékeléssel, amelyet a témával foglalkozó 21. századi angol nyelvű tanulmányok fogalmaznak meg a korról. Végül részletezi a finn-magyar rendőri kooperáció történetét a II. világháborút megelőző időszakban, amely jól példázza az akkori magyar rendőrség baráti országokkal folytatott kétoldalú együttműködési törekvéseit.

Megállapítások: Míg a korabeli beszámolók – érthető módon – az eseményekre és azok közvetlen okaira koncentrálnak, addig a 21. századi elemzések már – nagyobb rálátással – a nemzetközi együttműködést szükségessé és lehetővé tevő, illetve az annak kiteljesedését gátló szakmai, történelmi és politikai tényezőkre is rámutatnak.

Érték: Valamennyi forrás megegyezik abban a – napjainkban is vitathatatlan – következtetésben, hogy a történelmi-technikai fejlődés egy bizonyos pontján a határokon átnyúló bűnözés globális megjelenése, az elkövetési módszerek megváltozása szükségszerűvé teszi a rendőrségek (a tapasztalat- és információcserét, a megfelelő szervezetek létrehozását is magában foglaló) nemzetközi együttműködésének megszervezését.

Kulcsszavak: rendészet, nemzetközi bűnözés, nemzetközi együttműködés, Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Bizottság, kétoldalú kapcsolatok

Abstract

Aim: The aim of the study is to present the initial process of international police cooperation, with particular reference to the events that took place in Europe and with Hungarian participation.

Methodology: The paper approaches the subject indicated in the title from several aspects. It describes the events of international police cooperation between 1869 and 1938 by examining reports published in Hungarian police journals of the period, including the accounts of prominent contemporary representatives of police sciences, and compares them with the assessment of the period in 21st century written on the subject in English. Finally, it details the history of Finnish-Hungarian police cooperation in the period before the World War II., which is a good example of the efforts made by the then Hungarian police to establish bilateral co-operation with friendly countries.

Findings: While contemporary accounts understandably focus on the events and their immediate causes, 21st century analyses have a historical perspective of the professional, historical and political factors that made international cooperation necessary and possible and of those that hindered its development.

Value: All the sources agree on the conclusion – also undisputed today – that at a certain point of historical-technical development, the global emergence of cross-border crime and the changes in the *modi operandi* make it necessary to implement international cooperation among police forces (including the exchange of experience and intelligence and the establishment of the appropriate organisations).

Keywords: law enforcement, international crime, international cooperation, International Criminal Police Commission, bilateral relations.

Bevezetés

A nemzetközi rendőri együttműködés történetével számos hazai és külföldi kutató foglalkozott már, azonban az ebben való magyar részvétel számos aspektusa ez idáig feltáratlan maradt. Az alábbiakban nyomon követhetjük a nemzetközi bűnözés elleni harc első lépéseit, és azt, hogy ezekről miként számoltak be a korabeli magyar rendőri folyóiratok, majd megismerkedhetünk napjaink néhány külföldi kutatójának a korszakról adott értékelésével. Magyarország kétoldalú rendészeti kapcsolatainak alakulása a két világháború között, ezen belül a finn-magyar rendőri együttműködés ugyancsak feltáratlan terület, ezt ismerteti az utolsó fejezet.

A nemzetközi rendőri együttműködés kezdetei a magyar rendészeti folyóiratok beszámolóinak tükrében

A középkorban a korszerű utazó eszközök és utak hiánya, a feudalizmus sajátosságai csak nagyon kevés embernek tették lehetővé az utazást. Gazdagok, kereskedők, diplomaták, felfedezők, nagy utazók számára nyílt csak lehetőség az országhatárok átlépésére, nagyobb távolságokra történő utazásra. Az ipari forradalmak révén mindez megváltozott. Előbb makadám, majd jó minőségű utakat építettek, ahol posta- és magánkocsikon vált nagyobb számban elérhetővé az utazás, majd a vasutak, gőzhajók által tömegesen elkezdtek utazni emberek. A nagyobb ipartelepek létrejöttével az emberek a városokba özönltek, illetve a felfedezések révén a jobb megélhetés reményében – főleg Európából – emberek milliói vándoroltak új helyszínekre.

A fentiekkel párhuzamosan az egyszerű útonállók és piacokon elszaporodott tolvajok, rablók kora lejárt, és helyette a nagyobb haszon reményében, illetve a felelősségre vonás alól való kibúvás miatt a nemzetközi bűnözés teret nyert Európában és a világon egyaránt. Így például már az első rendészeti folyóiratunk, a *Közbiztonság* 1869-es első számaiban közölt külföldi hírekből tudhatjuk, hogy Bécsben egy „oláhországi” (romániai) férfi, aki bárónak adta ki magát, több fiatal lányt csábított el kéjvágynak kielégítésére, de Bécsben a rendőrhatalóságok letartóztatták (*Közbiztonság*, 1869). A papíralapú pénzek, értékpapírok, részvények, kötvények nemzetköziesedése nagy lehetőséget kínált a csalók, hamisítók számára, akik kihasználták, hogy az ipari forradalom hajnalán hiányoztak a centrális állami bűnüldöző szervek és a gyors híradás. A bűnözőknek nagy lehetőséget nyújtott a londoni tőzsde, a nemzetközileg ismert fürdőhelyek, látványos turisztikai célpontok, játéktérmekek, amelyek vonzották a gazdagokat, akiket csalás vagy erőszakos rablás révén meg szabadíthattak vagyonuktól, és az adott országból az elrabolt értékekkel továbbállhattak. A megszerzett értékeket a nemzetközi bűnözőknek minél hamarabb értékesíteniük kellett, mert tárolásuk a lebukás kockázatát erősítette. A nemzetközi bűnözői körökben nagy kvalifikáltságot igényelt a pénzhamisítás és annak értékesítése. *„A nagyobb szabású pénzhamisítás ma már majdnem kivétel nélkül csakis nemzetközi úton boldogul. Az államok ugyanis, éppen a hamisítások lehetetlenné tétele végett, a legtökéletesebb művészetet fejtik ki úgy a papír- mint az ércpénz előállításánál. Ennek a pénznek tökéletes utánzása tehát csakis megfelelő szakértő bevonásával lehetséges. Az ilyen szakértőnek a belföldön való megnyerése és a bűnös szándékkal való megismertetése nemcsak nehézséggel, de veszedelmes kockázattal is jár. Azért a nagyobb szabású pénzhamisítók a következő módon járnak el. A hamisító különböző fővárosokba utazik és mindenütt a szükséges lemezek csak egy*

bizonyos részét, így pl. egyik helyen a pénz egyik alakját, a másik helyen a széljegyzetet stb. rendeli meg” (Közbiztonság, 1911). A leírásból jó kivehető, hogy a hamis pénz gyártását nemzetközi viszonyok között jól megszervezett, felkészült bűnözők végezték, akikre nagyon nehéz volt lecsapni, ha az egyes államok bűnüldözői csak magányosan végezték a felderítő munkát.

A hamis pénz gyártása és forgalmazása mellett nagy kihívást jelentettek a közérkölcsoket érintő, sértő cselekmények, eszközök, amelyek a nemzetközi kereskedelemben és szórakoztató iparban uralkodtak el az ipari forradalmak „melléktermékeként”. Ezek a pornografikus jellegű irodalmak, nyomtatványok, illetve az „ősi” mesterség nemzetköziesedése, azaz a nemzetközi prostitúció, amelynek egyik virágzó szolgáltatása a nemzetközi leánykereskedelem volt. Így például a 19. század végén Magyarországon, magyar napilapokban, leánykereskedelmet álcázva, hirdetés útján kerestek fiatal pincérnőket Bajorországba. A kivándorlás, munkaerő-áramlás árnyoldalairól készített Belügyminisztériumi jelentés szerint a magyar lányok főleg Észak-Németországba kértek útlevelet pincérnőként való foglalkoztatáshoz, de sokan közülük a prostitúció áldozataivá váltak. A jelentés szerint a fehérrabszolga-kereskedelem Magyarországon gazdag területtel rendelkezik, amelyre rányomja még a bélyegét, hogy a magyar lányok¹ kedveltek Európában. Ezért a belügyminiszter szerint meg kellett védeni őket, mert sokuk áldozatul eshetett, és esett is a nyugat-európai piacon. Európában a „*leánykereskedelem kiviteli piacai gyanánt ez idő szerint legfőképpen Ausztria lengyel területe, valamint Oroszország jöhetnek tekintetbe. Különösen Oroszországban, ahol legfőképpen a zsidó lakosság annyi üldözésnek van kitéve és különben is olyan nyomorúságos gazdasági és kulturális viszonyok között élnek, a leánykereskedők ügynökeinek mindenkor alkalmas talaj kínálkozik bűnös üzelveik végrehajtására. Az áldozatok nem ritkán házasság ígéretével csábítatnak el. Sok esetben azonban maguk is tisztában vannak a rájuk váró sorssal és szívesen engedik magukat a fényes, de csalfa ígéreteknek. A szállítmányok rendszerint Észak-Amerika*” (Közbiztonság, 1911). A leánykereskedelem megakadályozására a 19. század végén, 20. század elején több kétoldalú megállapodás, majd 1904-ben Párizsban egy nemzetközi szerződés született, amelynek aláírói között a következő államok szerepeltek: Magyarország, Németország, Belgium, Dánia, Spanyolország, Franciaország, Anglia, Olaszország, Németország, Portugália, Oroszország, Svédország, Norvégia és Svájc. Ez a nemzetközi megállapodás

1 A Magyarországról folyó leánykereskedelem viszonylag egyszerű módon ment végbe. Ügynökök járták az országot, főleg a magyar vidéket, ahol a szebb lányoknak szakácsnői, pincérnői vagy más, művészi állást ajánlottak, majd elvitték őket, és nagyon sokat soha többé nem láttak viszont a lakóhelyükön.

már előrevetítette a jövőt azáltal, hogy az aláíró államok kötelezték magukat „központok létesítésére, melyek a leánykereskedelemre vonatkozó összes jelenségeket rendszeresen megfigyelik és egymással kölcsönösen megismertetik. Tudatják egymással kölcsönösen a leánykereskedéssel gyanúsítottak megérkezését, megfigyelik ezek tevékenységét és gondoskodnak az esetleg felfedezett áldozatoknak hazájukba való visszaszállításáról” (Közbiztonság, 1911).

A nemzetközi bűnözés kialakulása hajnalán Dr. Lindenau berlini kormánytanácsos a következő öt csoportba osztotta be a nemzetközi bűnözőket:

- a) *A cselekmény elkövetésének helyéről új földre menekülő gonosztevők.*
- b) *Az országban letelepedett külföldi gonosztevők.*
- c) *A nemzetközi csavargók.*
- d) *Egyes, országról, országra utazó professzionátus bűnözők.*
- e) *A nemzetközileg szervezett gonosztevők”* (Közbiztonság, 1911).

A nemzeti rendőrségek számára már a 19. század végén egyértelművé vált, hogy a bűnözői világban végbement fejlődés révén a nemzetközileg szervezett gonosztevők legmodernebb típusai, a szervezett bűncsoportok jöttek létre és fejtették ki áldásos tevékenységüket. „*A nemzetközileg szervezett gonosztevő állandó lakhelyen tartózkodik és hálóját innen szövögeti és terjeszti ki a többi országokra is. A nemzetközi összeköttetések itt a legjellemzőbben lépnek előtérbe. Ennek a nemzetközi szervezetnek közveszélyes volta nem pusztán a működési terület nagy kiterjedésében, hanem legfőképpen abban nyilvánul, hogy a tettes és áldozat többnyire más-más országbeli”* (Közbiztonság, 1911).

A fentiek elleni eredményes fellépés a különböző nemzetek rendőrségeit és a diplomáciai élet szereplőit arra sarkalták, hogy együttműködjenek, létrehozzák egymás között a nemzetközi rendőri együttműködés intézményeit, szervezeteit. Amennyire egyszerű volt a képlet, hogy az államok rendőrségei a nemzetközi, határokon átnyúló bűnözéssel szemben együttműködjenek, olyan vontatottan, nehézkesen jöttek létre a nemzetközi rendőrkonferenciák, értekezletek, szervezetek, amelynek oka valószínűleg az lehetett, hogy egyes államok féltették saját érdekeiket, félték attól, hogy egyes nemzetközi rendőri szervezetben a politikai befolyás teret nyer. A fenti aggodalmak ellenére a nemzetközi rendőri együttműködés megvalósult: az államok belátták, hogy hidat kell verni egymás között a bűnözés visszaszorítása érdekében. A folyamat legfontosabb hazai és nemzetközi mérföldkövei a II. világháború előtt a következők voltak.

A Budapest-fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. t.-c indokolása már utal a külföldön üldözendő bűnözőkkel kapcsolatos költségekre. Az 1898. évi május 27-én 46.826/98. B. M. szám alatt kiadott belügyminiszteri rendelet pedig „*kifejezetten felhatalmazza a budapesti főkapitányt és a városok rendőrkapitányait,*

hogy sürgős nyomozás vagy közbiztonsági intézkedés végett a külföldi hatóságokat közvetlenül is megkereshessék” (Dorning, 1937).

Az 1899-ben kiadott rendőrségi nyomozási utasítás (130.000/1899. B. M. sz. rendelet) már „külön foglalkozik a külföldi megkeresésre foganatosítandó tenivalókkal, s azt is szabályozza, miképpen kell eljárni, ha külföldi hatóság kiküldöttje jön hozzánk nyomozás teljesítése végett (18–19. §§.) Hazánkban tehát a nyomozó rendőrhatalóság régóta fennálló jogszabályok alapján érintkezik közvetlenül azokkal a külföldi rendőr-hatóságokkal, amelyek készek nekünk ily módon jogsegélyt nyújtani” (130.000/1899. B. M. sz. rendelet).

1898-ban Rómában és 1904-ben Szentpéterváron az anarchizmus elleni harc érdekében nemzetközi konferenciát hívtak össze (Sallai & Borszéki, 2021).

A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület 1905-ben Hamburgban megtartott értekezletén határozatot hozott arról, hogy „minden államban szükségesnek tartja központi hivatalok felállítását, amelyeknek a fővárosok rendőr- hatóságaival kell kapcsolatban államok, egymással közvetlenül kell érintkezniük s feladatuk küzdeni a nemzetközi bűnözés ellen” (Dorning, 1937).

1909-ben Párizsban volt a nemzetközi autóközlekedési konferencia², amelynek határozatai alapján adták ki Magyarországon az 57.000/1910. B. M. sz. körrendeletet, amely az első KRESZ típusú közlekedésrendészeti szabályozás (A Rend, 1926). 1912-ben a berlini német rendőrségi konferencia kizárólag a rendőrség szempontjából foglalkozott a nemzetközi kapcsolattartással. A „nagy német városok rendőrségei már régen gyakorolták (a külföldi kapcsolattartást) – az utasításaik még tiltották s a német külügyi hivatal nem is látta még a feljogosítást megadhatónak. A konferencia végül alapelveket fogadott el, amelyek szerint olyan nemzetközi egyezmény megkötésére kell törekedni, amely a nagy rendőri hatóságoknak megengedi, hogy milyen bűncselekménnyel gyanúsított egyének üldözésénél és más fontos rendőri ügyekben egymással közvetlenül érintkezhessenek” (Dorning, 1937).

1914-ben Monacóban, Az első Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Kongresszuson (Premier Congres de Police judiciaire internationale) megszületett a későbbi Interpol ötlete. 24 ország 300 tisztviselője tanácskozott a bűncselekmények nyomozása, az azonosítási technikák és a kiadatás területén lehetséges nemzetközi együttműködésről, továbbá szorgalmazták a bűnüldöző rendőrségek közvetlen érintkezésének megvalósítását (Tóth, 1937). Ezt követően egy új következett a nemzetközi bűnügyi együttműködésben, melynek fő oka a világtörténelem, azaz az I. világháború volt, amely a központi és az antant hatalmak között több mint négy évig tartott.

2 A konferencián 53 állam 111 küldötte vett részt. A tanácskozás során több magyar javaslatot elfogadtak.

1922-ben New York-ban megszervezték a Nemzetközi Rendőr Konferenciát (International Police Conference). A kongresszus eredményeként a különböző államok rendőri hatóságai érintkezésének megkönnyítése és olcsóbbá tétele céljából különleges távirati kódot vezettek be. Ez biztosította a táviratok szövegének titkosságát, továbbá csökkentette a szolgálati közlemények távirati költségeit (127.742/1925. B. M. számú körrendelet).

1923-ban a bécsi rendőrség elnöke, Johannes Schober kezdeményezésére az európai, ázsiai országok és az USA delegáltjainak részvételével Bécsben megrendezett Nemzetközi Rendőr Kongresszuson megalakult a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Bizottság, amely a következő időszakban, 1924 és 1938 között különféle európai országok fővárosaiban évente ülésezett (Tóth, 1937).

1924-ben a zoppoti nemzetközi rendőrkongresszuson a Német Birodalom³ nagyszámú képviselői mellett elküldte képviselőit Dánia, Svédország, Norvégia, Lengyelország, Hollandia, Ausztria, Csehszlovákia, Svájc, Japán és Magyarország is. Az itt történtek érdekessége, hogy a dán részről bemutatásra tervezett távazonosító eljárási rendszer elméletét és gyakorlatát a dán kormány és a konferencián részt vevők kérésére a magyar Dr. Binger rendőrkapitány kiküldött tartotta meg, aki később a közeli Gdanskban még két, hasonló témában sorra kerülő tanfolyamot vezetett le (A Rend, 1924). A konferencián elhangzott még a varsói Dr. Sonnenbergnek a nemzetközi köröző szolgálatról, a Siemens főmérnökének a legújabb rendőrségi jelzőkészülékekről, valamint egy berlini mérnöknek a rádió rendőrségnél való alkalmazásáról szóló előadása (A Rend, 1924). A rendőrtudományok nemzetközi életének pezsgését jelzi, hogy ebben az időben Németországban a porosz tartományi belügyminiszter megnyitotta a rendőrtudományok hetét a Berlini Közigazgatási Akadémián. Alig túl az első világháborún és a forradalmakon, a német közbiztonsági helyzet 1924-ben már lehetővé tette, hogy több száz rendőr elhagyja szolgálati helyét és részt vegyen a rendezvényen (Polizei-Führungsakademie, 2002). 1925-ben Karlsruhe-ban sor került az első, már nemzetközinek számító rendőrkiállításra.

Az 1923-as New York-i és az azt követő bécsi rendőr kongresszusok után a Bécsben és Berlinben tett külföldi rendőr tanulmányutak következő állomása Budapest volt. A külföldieket fogadó magyar kollégák a következőkre hívták fel szaktársaik figyelmét: „... a magyar rendőrségre általában, mint egyedülálló, egységes rendőri szervezetre, a magyar országos bűnügyi nyilvántartásra, mint nagy múltú, példaszerű és a maga nemében speciális intézményre, végül a magyar rendőri szakoktatásra, mint a leghatározottabb és legkövetkezetesebb ilyenmű megoldásra” (A Rend, 1926).

3 A korabeli híradásban leírtak szerint.

1926-ban rendezték meg a berlini nemzetközi rendőri⁴ kiállítást. A kiállításon a külföldi államok csak reprezentatív szerepet játszottak. „*Összekapcsolódott azonban a kiállítással – számos egyéb összejövetelen, megbeszélésen és bemutatókon felül – a nemzetközi rendőrségi kongresszus és az ezt követő általános rendőrségi konferencia is, amelyek már igazán nemzetköziek voltak. Az előbbire pl. 253 résztvevő jelentkezett s ezek közül 141 külföldi volt. (Köztük 19 magyar.) A kongresszussal kapcsolatban tartotta ülését a kongresszus állandó szerve is, a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Bizottság*” (Dorning, 1926). A kiállítás fő üzenete, hogy a rendőrségeket fel kell szerelni szikratávírókkal.

1926-ban a Berni Bűnügyi Kongresszuson a következő fontos témaköröket tárgyalták meg:

- 1) a nemzetközi rendőrségi távírókészülék;
- 2) a nemzetközi krimináltechnikai szótár;
- 3) a nemzetközi közbiztonság;
- 4) az azonosító szolgálat egységes jelzőlapjai;
- 5) a koppenhágai nemzetközi távazonosító iroda;
- 6) a közártalmúak nemzetközi nyilvántartása;
- 7) a nemzetközi bűnözők fényképeinek gyűjtése;
- 8) nemzetközi rendőr hullámok;
- 9) bűnügyélettani nyomozólap bevezetése;
- 10) nemzetközi küzdelem a kábítószer ellen;
- 11) a kiadatási eljárás könnyebbé tétele;
- 12) a nemzetközi toloncolás (A Magyar Detektív, 1928).

A berni kongresszus egyik legfontosabb eredménye, hogy a rendőr rádió és hullám ügyét⁵ megtárgyalták, és végleges változatát a New York-i kongresszusra előkészítették. A másik eredmény, hogy francia nyelven bemutatták a nemzetközi bűnügyi rendőr szótárt és több nyelvre lefordították a rendőri távírókódeket (Sallai & Borszéki, 2021).

Az 1926-os párizsi nemzetközi autókongferencia megtárgyalta a nemzetközi közlekedés megkönnyítésének lehetőségeit az autó-, vasút-, légügyi forgalom,

4 „Nagyon érdekes a badeni történelmi kiállítás. Számos régi rendőri vonatkozású okmányt látunk itt. A legtöbb a 18-ik századból való s a 19-ik század elejéről, de egyesek a 13-ik századból erednek, sőt még régebből. Van olyan rendelet, amely a cigányokat felakasztással fenyegeti, ha az országot el nem hagyják s büntetlenséget biztosít mindenkinek, aki a távozásra kitűzött határidő letelte után cigányt megöl” (A Rend, 1926).

5 »Az egyes programpontok közül legérdekesebb a rendőrrádió ügye. A külön „rendőrhullámok” ügye előrehaladott állapotban van, az idei év végén Washingtonban tartandó rádiókongresszus biztosítani fogja a külön rendőrhatalósági rádiószolgálat hullámaival s így ez a büntettesülődő modern eszköz is hamarosan a rendőrségek céljait szolgálhatja« (A Magyar Detektív, 1928).

a határrendészet és a vámügyi közigazgatás tekintetében. Erre vonatkozólag a magyar küldöttség a következő javaslatokat tette.

1. *Addig is, míg az útlevél kényszer szüksége fennáll, az útlevél- vízumok kiszolgáltatása könnyíttessék meg.*
2. *A beutazási vízum minden külön engedély (carte d'identité) nélkül is legalább kéthónapi tartózkodásra jogosítson.*
3. *Az útlevél ellenőrzést és vámvizsgálatot mindenütt a vonaton és hajón fogantatosítsák, anélkül, hogy emiatt ági utasoknak le kellene szállniuk.*
4. *Húsznál nagyobb beutazó külföldi zárt csoportok 33–50 százalékos menetdíj kedvezményben részesülhetnek.*” (A Rend, 1926).

A fenti közlekedés- és határrendészeti magyar javaslat egyhangúlag meghallgatásra és támogatásra talált.

1927-ben az amszterdami kongresszus határozatot hozott, amelynek értelmében a kapcsolattartás érdekében minden tagállamban létre kell hozni egy Nemzeti Központi Hivatalt. Az 1930-as budapesti rendőr rádió kongresszus eredményeként tovább folytatódott a rendőr rádióhálózat kiépítése.

A nemzetközi bűnügyi együttműködésről A Magyar Detektív hasábjain jelent meg 1930-ban a bécsi rendőrigazgató, Dr. Bruno Schultz cikke. A nemzetközi híró rendőrtiszt szerint a Bécsben lefolyt nemzetközi bűnügyi rendezvény kriminalisztikai fókuszpontjában a bűnözők kiadatásának kérdéses alapelvei, a pénzhamisítás terén a dollárhamisítás elleni küzdelem, továbbá a nemzetközi rendőri rádiószolgálat szerepelt. Ugyanebben az évben tartották meg a bűnügyrendészeti bizottság hatodik rendes ülészakát Bécsben. A zártkörű tanácskozás célja, hogy a részt vevő tagállamok rendőrhatalóságai minél szorosabb együttműködést valósítsanak meg a nemzetközi, közveszélyes hivatásos bűnözés elleni közös érdekű küzdelemben, továbbá a kiadati eljárás terén és a pénzhamisítás elleni küzdelemben.

1930-ban, az év végén rendezték meg – a bécsi tanácskozás folytatásaként – az antwerpeni kongresszust. A kongresszus 148 résztvevője között nyolc fő magyar delegáció szerepelt. A kongresszus eredményeként kibővítették a bécsi nemzetközi nyilvántartó hivatal hatáskörét a közveszélyes emberek, a bódító szerekkel való visszaélések, továbbá az elveszett és talált tárgyak, és az ismeretlen holttestek nemzetközi nyilvántartásával (A Magyar Detektív, 1930).

1931-ben a Népszövetség (Nemzetek Szövetséges, az ENSZ elődje) ülése keretén belül rendezték meg a nemzetközi menekültügyi hivatal tanácskozását és a központi rendőri hivatalok képviselőinek konferenciáját. A rendőri konferencia fő feladata volt, hogy a különböző államok rendőrhatalóságainak együttműködését tökéletesítse, különös tekintettel a pénzhamisításokra.

Az 1932-es Római Bűnügyi kongresszus a szervezet alelnökévé Dr. Dorning Henriket, a nemzetközi hírvé magyar bűnügyi szakembert választotta. „*Jones Statkus litván delegátus a nemzetközi bűnügyi rendészeti nap megrendezésének tervéről és előkészületeiről számolt be. Az érdekes terv szerint az év egy bizonyos, meghatározott napján a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Bizottság szervezetéhez tartozó mind az ötvenhat államban egyformán nemzetközi bűnügyi rendészeti napot rendeznének, amelyen rendőri díszszemlék, színházi és mozgóképszínházi előadások, felolvasások, uccai felvonulások stb. keretében próbálnák népszerűsíteni a bűnügyi rendészet munkáját*” (A Magyar Detektív, 1932).

1934-ben a bécsi Nemzetközi Központi Hivatal négy részleggel bővült, amelyek pénz, csekkek, útlevelek és értékpapírok hamisításával, az ujjlenyomatok és nemzetközi bűnözők fényképeinek megosztásával, nemzetközileg körözött bűnözők és a társadalomra veszélyes személyek nyilvántartásával foglalkoztak (Tóth, 1938).

1938-ban, a második világháború kitörése előtt 23 tagállam Bukarestbe küldte el a kriminalisztikai képviselőit. Elegáns környezetben, a Fekete-tengeren, egy hajón megtartott tanácskozáson a következőket fogadta el a nemzetközi bűnügyi rendészeti kongresszus:

- »1. Tudomásul veszi a bizottság vezetőségének az évi tevékenységéről készített jelentését.
2. Tudomásul veszi a „*portrait parlé*” egyszerűsítésére nézve folyó előzetes tárgyalásokról szóló előadói jelentést.
3. Ujjlenyomatok képleteinek távirati úton való továbbítása tárgyában tanulmányi bizottságot küld ki.
4. Útlevel hamisítások megakadályozására különféle intézkedéseket javasol.
5. Elfogadja a bécsi nemzetközi központok működéséről szóló jelentést.
6. Kábítószeres tiltott forgalmának megakadályozása céljából megfelelő ajánlásokat tesz.
7. Útlevel kiadásának megtagadása tárgyában különböző államok állásfoglalását tudomásul veszi és ajánlásokat tesz.
8. Elrendeli azoknak az adatoknak további gyűjtését, amelyek a bűncselekmények elkövetésére irányuló szándékot eláruló tevékenység vagy magatartás büntetésére vonatkoznak.
9. További tárgyalást rendel el a köröző lapok egységes adatfelsorolása érdekében.
10. Elfogadja a nemzetközi köröző lap kiadására vonatkozóan tett intézkedéseket s elrendeli, hogy megállapítsák, mely összegbe kerülne a köröző lapnak valamely új nyelven való kiadása.

11. *A nemzetközi „Kriminalisztikai Akadémiáival való együttműködés módját megállapítja.*
12. *Elhatározza, hogy minden következő ülészakon egy nap a gyakorlati kriminalisztikai tudomány problémáinak megvitatására fog fordíttatni. (Der Tag der Praktiker.)*
13. *Tudomásul veszi a bizottság a rádió-albizottság évi jelentését.*
14. *Tudomásul veszi a bizottság zárszámadását» (Magyar Rendőr, 1938).*

Ezt követően a nemzetközi történelmi események felgyorsultak, kitört a második világháború, amellyel a nemzetközi bűnügyi rendészeti együttműködésben véget ért egy virágzó időszak. A korábban együttműködő államok ellenséggé váltak, és Európa, majd a világ háborús hadszíntérré változott.

A téma értékelése napjaink angol nyelvű szakirodalmában

A téma külföldi szakértői is úgy tekintik, hogy a nemzetközi rendészeti együttműködés történelmi gyökerei a nemzetállamok 19. századi terjeszkedéséig nyúlnak vissza. Deflem több művében is (2002a; 2005) kifejti: a történelem folyamán általánosságban az a tendencia érvényesült, hogy a rendőri intézmények fokozatosan felhagytak a politikai rendőri feladatokkal, hogy egyértelműen bűnügyi célokra összpontosítsanak, és az együttműködés provizórikus és korlátozott formáiról a tartósabbakra és átfogóbbakra térhessenek át. Széles nemzetközi képvisellel rendelkező nemzetközi rendőri testületek csak akkor jöttek létre, amikor a rendőri intézmények már kellő autonómiával rendelkeztek, függetlenedni tudtak a saját nemzetállamuk politikai központjaitól, és így viszonylag autonóm szakmai szervezetként működhettek.

Jäger (2019) rámutat, hogy a 19. században a különböző államok rendőrségei nem reagálhattak külföldi rendészeti megkeresésekre, nem hozhattak létre közvetlen kommunikációs csatornákat egymás között a felettesek és az illetékes minisztériumok beleegyezése nélkül. A diplomáciai közreműködést igénylő kiadatási eljárások pedig rendkívül hosszadalmasak voltak. A nemzetközi rendészeti együttműködésről megkezdett diskurzust – véleménye szerint – különböző tényezők indították el, úgymint:

- a közlekedési hálózatok növekedése és korszerűsödése, a nemzetközi utazási lehetőségek növekedése;
- a rendőrség és különösen a bűnügyi és politikai rendőri szervezetek folyamatos bővülése;

- a bűnözés (statisztikailag kézzelfogható és értékelhető jelenséggként való) növekedése, a közbiztonság fenyegetettségének fokozódása;
- a nemzetközi együttműködésre való törekvés, mint általános tendencia;
- a tudományok és ezen belül a kriminológia területén végbement nagyarányú fejlődés.

A 19. század közepétől a legtöbb európai rendőrségi együttműködés az érintett államokban a konzervatív uralom megvédésével kapcsolatos politikai feladatokat érintette. Ennek talán legjobb példája hét német nyelvű állam (titkos) rendőrségeinek (Poroszországot és Ausztriát is magában foglaló) szövetsége (Police Union of German States – Geheimer Polizeiverein), amely a (demokratákból, anarchistákból és szocialistákból álló) politikai ellenzék elnyomása érdekében tevékenykedett 1851 és 1866 között. Az együttműködés főképp nyomtatott anyagokra alapozott információcserében nyilvánult meg, majd az 1866-os porosz-osztrák háborúval meg is szűnt (Deflem, 2002a; Calcara, 2020).

Jäger (2019) fontos eseményként említi az 1878-as nemzetközi pönológiai kongresszust (International Penal and Prison Congress), amelyen a kiadatási eljárások mellett felmerült egy olyan nemzetközi rendőri iroda felállításának szükségessége is, amely nyilvántartaná a nemzetközileg ismert bűnözők, a nemzeti bűnügyi nyilvántartó hivatalok adatait, lehetővé tenné ezen adatok cseréjét és megosztását, valamint kiadna egy nemzetközi rendőri folyóiratot. A rendőri képzések összehangolására is született javaslat. Végül azonban a küldöttek több mint fele csak a kiadatási törvények harmonizációjára vonatkozó javaslatot fogadta el, így a rendőri együttműködés ügye nem került be a kongresszusi határozatokba.

Bár a 19. század második felében a nemzetközi rendőri együttműködés terén észrevehető az elmozdulás a bűnüldözés irányába, továbbra is a politikai célok játszották a legfőbb szerepet, ezek között is az anarchizmus elleni harc (Deflem, 2005; Jäger, 2019). Ennek jegyében 1898-ban, Rómában nemzetközi konferenciát rendeztek 21 európai ország 54 küldöttje részvételével, amelynek jegyzőkönyvében javaslatot tettek egy nemzetközi rendszer felállítására, amelyen keresztül a létrehozandó anarchizmusellenes nemzeti ügynökségek információt cserélhettek. A konferencián a bűnözők azonosításának modern módszereit és az államfők ellen merényletet elkövetők kiadatását illetően is megállapodás született. A nemzetközi szerződéseket ratifikálni hivatott nemzeti kormányzati szinteken azonban az anarchizmust nem pusztán bűnügyi szempontból közelítették meg. A nemzetközi politikát érintő ideológiai különbségek is szerepet játszottak abban, hogy a római és az 1904-ben azt követő (jóval kisebb érdeklődést kiváltó) szentpétervári anarchizmusellenes konferencia a rendőri

gyakorlatban megvalósuló eredmény nélkül zárult, és a tervezett információs központ sem jött létre (Deflem, 2005).

Az angol nyelvű szakirodalom is kiemeli a 20. század elején folytatott nemzetközi rendőri együttműködés másik területét, a leány- vagy fehérrabszolga-kereskedelem elleni harcot. Ennek nemzetközi koordinálására hívtak össze tanácskozásokat Párizsban, 1902-ben, 1904-ben és 1910-ben. Tizenkét európai ország alá is írta a két utolsó kongresszuson született egyezményeket, azonban ezek is – bár nem politikai jellegűek voltak – a nemzetközi jog nyelvén megfogalmazott kormányközi döntések voltak, és inkább a nemzeti rendőrségek tevékenységében eredményeztek változásokat, mintsem a nemzetközi rendőri együttműködés terén. Deflem (2005) és Jäger (2019) ugyanakkor megjegyzi, hogy ezek az egyezmények már a nemzetközi rendőri tevékenységek intézménye felé törekvő, a szakértelmen alapuló európai rendőri kultúra növekvő befolyását is jelzik.

Az amerikai kontinensre tekintve érdemes megemlíteni az európaiakhoz hasonló latin-amerikai törekvéseket. 1905-ben és 1920-ban Buenos Aires-ben, 1912-ben Sao Paulóban hívtak össze nemzetközi rendőri konferenciát, ezek elsődleges célja azonban nem a nemzetközi bűnözés megfékezése, hanem a résztvevő országok rendőrségei közötti kapcsolatok megerősítése volt, és jelentősebb szakmai eredmény nélkül zárultak. 1922-ben, New Yorkban alakult meg a Nemzetközi Rendőr Konferencia (International Police Conference, IPC), amely, bár szándékai szerint a nemzetközi együttműködést volt hivatva elősegíteni, leginkább az amerikai egyesült államokbeli helyi rendészeti szervezetek szakmai fejlesztésével foglalkozott. Ennek okát Deflem (2002a; 2005) az Európától és a többi kontinensről elválasztó földrajzi távolságokon kívül abban látja, hogy ekkor az USA-ban még nem következett be a bűnözés nagyarányú nemzetközisége, és még a szövetségi rendőrség sem jött létre.

A nemzeti rendőrségeket érintő, az intézményi önállóság irányába mutató strukturális változások, a nemzeti kormányoktól való függetlenedésük vezetett a szakmai alapon történő, valódi nemzetközi együttműködéshez, amely a 20. század első néhány évtizedében kezdődött meg. A nemzetközi rendőri szervezet megalapítása felé tett első lépés valóban a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség 1914-ben, Monacóban rendezett első kongresszusa volt, amely már kizárólag a bűnüldöző munkára koncentrált. Deflem (2005) úgy értékeli, hogy a kongresszus mégsem hozott jelentős eredményeket. Még mindig nem rendőrök, hanem politikusok és jogászok szervezték (I. Albert monacói herceg kezdeményezte!), és a tárgyalások továbbra is a jogi keretekről szóltak. A viták nemzetközi jogi kérdésekről, például a kiadatás problémáiról folytak, a rendőri intézkedések csak a jogi alapelvek függvényében kerültek szóba. A nemzetközi rendőrszervezet ekkor még mindig nem jött létre, ez 1923-ig váratott magára.

Az Interpol közvetlen elődjének tekintett Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Bizottság (International Criminal Police Commission, ICPC – továbbiakban: Bizottság) megalakulása már nem diplomáciai kezdeményezések, hanem a különböző (főleg európai) országok rendőrségei önálló erőfeszítéseinek eredménye volt. A küldöttek nem kormányaik képviselőit, hanem magánszemélyként vagy megfigyelőként vettek részt a Bizottság felállításával végződött bécsi kongresszuson, amelyen nem is írtak alá nemzetközi egyezményt vagy okmányt. A szervezetnek, amelynek tevékenységét rendőrtisztviselők szervezték, tanácskozások, illetve levelezés útján, a saját kormányaiktól függetlenül, sokáig nemzetközileg elismert jogi státusza sem volt, és a rendőri testületeket jogi eljárás nélkül vették fel a tagok közé. Jäger (2019; Deflem, 2002a; General History of Policing, 2006) kiemeli Johannes Schober jelentős szerepét, aki az akkori bécsi rendőrfőnök volt, de egyben befolyásos politikus is. Azáltal, hogy kormánya támogatásával a saját rendőrsége biztosított helyet (sőt kezdetben rendőri állományt, adatbázist és finanszírozást is) (Calcara, 2020) a nemzetközi irodának, sikerült kiterjedt politikai tárgyalások nélkül intézményesíteni a nemzetközi rendőri együttműködést.

A Bizottság működését az I. világháborút követően a bűnözés határokon átnyúló formáinak elharapózása és nemzetköziesedése motiválta. Új típusú bűncselekmények jelentek meg azokban az országokban, amelyekben egyébként ugrásszerű társadalmi és technikai fejlődés is végbement. A Bizottság mindezekelőtt a nemzetközi rendőri kommunikáció korszerű technikai eszközrendszerét hozta létre, és a nehézkes kiadási jogi eljárások helyett az országok rendőrei között létrehozandó közvetlen kapcsolatokat szorgalmazta (Deflem, 2005).

Ugyancsak Deflem (2002a) állapítja meg, hogy a szervezet jelentősége egyebek között abban áll, hogy nem „külső szakértők” irányították, hanem a rendőri munkában részt vevő gyakorlati szakemberek. A súlyos vagyoni elleni bűncselekményeket már nem csupán helyi, belső biztonsági fenyegetésként, hanem a professzionális bűnözés működésével megjelenő nemzetközi problémaként kezelték, amely azonban az egyes országokban elkövetett lopásokban, csalásokban stb. öltött testet. A nemzetközi rendőri együttműködés logikus következménye volt több folyamatnak. Egyrészt a különböző országokban a rendőrségekben belül megalakultak a politikai rendőrségtől független, bűnügyi nyomozói osztályok. Másrészt a bűnügyi statisztikák kimutatták, hogy a számonkérés elől más országba szökő bűnözők akadálytalanul működhetnek. A problémát csak a büntetőítéletekre, gyanúsítottakra és körözött személyekre vonatkozó adatok nemzetközi megosztásával lehetett megoldani. Az együttműködésnek azonban az volt az alapfeltétele, hogy a bűnügyi nyilvántartások és a személyazonosító technikák azonosak vagy legalább összehasonlíthatók legyenek. Így

a nemzetközi rendőri együttműködés ahhoz is hozzájárult, hogy az ujjlenyomat-
vétel és Bertillon akkoriban népszerű antropometriai módszere (portrait parlé)
számos országban elterjedt (Deflem, 2002b). A Bizottság indirekt módon nyo-
mást is gyakorolt a nemzeti rendőri szervezetekre a központosítás, a moderni-
zálás és a szabványosítás érdekében. Az említett külföldi szerzők is megállapít-
ják, hogy 1934-re a bécsi központban már ujjlenyomatokkal és fényképekkel,
valuták és más értékes dokumentumok hamisításával, valamint a nemzetközi
bűnözőkről és gyanúsítottakról szóló különféle információk megosztásával fog-
lalkozó speciális részlegek működtek. A Bizottság a tagországokba eljuttatott
nyomtatott kiadványok mellett létrehozta a nemzetközi kommunikáció fejlett
technikai eszközeinek rendszereit is, például a távirati kódot és a rádiókommu-
nikációs rendszert, amelyek a rendőrségek közvetlen nemzetközi együttműkö-
désének hatékony eszközei voltak (Deflem, 2002b; Jäger, 2019).

Az angol nyelvű szakirodalom kiemeli a Bizottság politikamentes jellegét,
transznacionális hálózatként való működését is (Calcara, 2020). Ez tette lehe-
tővé, hogy az eltérő politikai beállítódással, jogrendszerrel, kulturális hagyó-
mányokkal rendelkező államok rendőrségei eredményes együttműködést foly-
tathassanak a nemzetközi bűnözésről alkotott ismeretrendszereik és a rendőri
munka hatékonyságát biztosító követelmények alapján. Paradox módon éppen
ez a politikamentes jelleg vezetett oda, hogy a nemzetiszocialista uralom idején
Németország kisajátította a szervezetet (Deflem, 2005; Jäger, 2019).

Finn-magyar rendészeti együttműködés a két világháború között

*„Minden ország rendőrségére nézve fontos a nemzetközi kapcsolat. itt vannak
azok a gyökerek, melyekhez közös szálak futnak mindenfelől és ez tette szük-
séggé és lehetővé a nemzetközi kapcsolatok kiépítési alapjának a szükséges-
ségét.”* – olvashatjuk Dr. Dorning Henriktől⁶ (Dorning, 1942) a nemzetközi
kapcsolatok elemzéséről szóló könyvrészletében. Dorning Henrik, aki a ma-
gyar rendőrség nemzetközi kapcsolatainak kialakításában meghatározó rendőri
vezető volt a 101 évvel ezelőtt létrejött centrális állami rendőrségben, jól látta,
hogy a nemzetközi rendőri, bűnügyi együttműködésben mindig meghatározók
az államok kétoldalú rendészeti kapcsolatai. Magyarországnak a két világhá-
ború közötti időszakában három országgal – Finnországgal, Lengyelországgal

6 Dorning Henrik (Polgárdi, 1880. február 24. – Csömör, 1960. február 16.) rendőrtiszt, rendőrségi szak-
író, ornitológus ([URL1](#)).

és Németországgal – alakult ki mintaszerű együttműködése. Mindhárom állam esetén a történelmi barátság és a geopolitikai környezet meghatározónak bizonyult a jó rendészeti együttműködés megvalósításában.

Terjedelmi okok miatt itt csak a finn-magyar bűnügyi-rendészeti kapcsolatok bemutatására nyílik lehetőség, amelynek főbb állomásai a két világháború között a következők. A finn-magyar kapcsolatok (URL2) kialakulása a 19. század közepére tehető, amelyet követően főleg nyelvészek, néprajzosok, magánszemélyek aktív kezdeményezései vezettek el az intézményes finn-magyar együttműködésig. A finn rendőrség hasonló úton járt ebben az időben. 1926-ban Onni Armas Vilkmonn rendőrtisztviselőt, aki ekkor a viipuri rendőrség vezetője, igazgatója volt, elküldték nyugat-európai tanulmányútra, amelynek részeként felkereste Ausztriát és onnan Magyarországra érkezett (A Rend, 1926). Tanulmányútjának fő célja nemzetközi szakirodalom gyűjtése volt a finn rendőrség újjászervezéséhez. A korábbi német és osztrák tapasztalatok után Magyarországon a fővárosi rendőrség helyzete, annak gyakorlati szolgálati végrehajtása volt, amiért felkereste Szeszlér Hugó helyettes főkapitányt. A finn rendőrtisztviselőt elsősorban Budapest rendőri szervezete érdekelte, majd néhány napi itt tartózkodás után hazautazott.

Ugyanebben az időben a Turán című lap szerint R. Syrjönen kerületi rendőrkapitány is ellátogatott Budapestre, hogy fővárosunk rendőri közigazgatását tanulmányozza. *„Útjának eredményével a legnagyobb mértékben meg volt elégedve s tapasztalatait értékesíteni fogja a finn rendőrintézmény javára.”* (Turán, 1927).

A két rendőri szervezet mélyebb megismerésének érdekében kezdetét vette egy Magyarországra látogató finn, és Finnországba látogató magyar bűnügyi-rendőri delegáció megszervezése. Erre először az 1930-as évben került sor, amikor *„május első napján Finnország legnevesebb és legelőkelőbb huszonöt kriminalistája – köztük magas rangú belügyminiszteri és igazságügy minisztériumi tisztviselők, rendőrfőnökök, fogházigazgatók, ügyosztályvezetők, megannyi hírneves tudós a rendészeti szolgálatnak – látogat el Magyarországra, hogy tanulmányozza az ország elismert hírnevű rendőri intézményeit és a testvérnemzet kultúráját”* (A Magyar Detektív, 1930). E látogatás előestéjén a Magyar Detektív folyóirat, Dorning Henrik által írt, hatvannégy oldalas, német nyelvű, képes ismertetésű külön számot készített a finn vendégek tiszteletére, amelyben a finn vendégek nyelvén is üdvözölte a hazánkba látogató delegációt. A finn delegációt a belügyminisztérium részéről a legmagasabb szinten fogadták, amely keretén belül Scitovszky Béla belügyminiszter (MTI Hírek, 1930) a budapesti főkapitányt, Bezegh-Huszágh Miklóst bízta meg a finn rendőr vendégek fogadásával és programjuk lebonyolításával. A fogadóbizottság tagjai Dorning Henrik főkapitányhelyettes, dr. Szilaveczy Lajos rendőrfőtanácsos, dr. Pászkan Ferenc

rendőrkapitány, dr. Schreiber Dániel rendőrkapitány, Hajós Lajos rendőr főfelügyelő és Gál Alajos detektív voltak (A Magyar Detektív, 1930). A szakmai látogatások során a következő helyszínekre és programokra került sor:

- a Budapesti Nemzetközi Vásár helyszínének, programjainak tanulmányozása;⁷
- a Budapesti Rendőrség tanosztály parancsnokságának, a Dagály utcai rendőrtelepének, a rendőri jóléti intézményeinek, a Mosonyi utcai rendőrlaktanyának, a rendőrkórháznak, a toloncháznak, a tűzoltóság Kun utcai főparancsnokságának meglátogatása;
- a Parlament és a Belügyminisztérium megtekintése, ott szakmai beszélgetések;
- ellátogatás a Böszörményi úti csendőrlaktanyába⁸, valamint a Fehérvári úti rendőri lakótelepre és a Rendőri Rádióállomásra;
- a programot a Névtelen katona emlékműve előtti tisztelgés, a Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményének, a Széchenyi-fürdő, a Községi Élelmiszerüzem és a sörgyár megtekintése zárta (Rendőr, 1930).

A delegáció finn visszhangja a Suomen Poliisilehti című napilapban látott napvilágot, amely terjedelmesen számolt be a sikeres⁹ magyarországi szakmai útról. A finn delegáció útjáról mind a magyar (Rendőr, 1930), mind a finn (Suomen poliisilehti, 1930) sajtó beszámolt.

Az első finn delegáció útjának következménye, hogy immár mind politikai, mind rendőri szempontból nagyfokú bizalomerősítést hozott, és egyben egy meghívást a magyar rendőrök számára Finnországba. Erre 1931 augusztusában került sor. A magyar delegációt (Rendőr, 1931) dr. Dorning Henrik főkapitányhelyettes vezette, amelynek tagja volt Hörty Béla és Benárd Vilmos rendőr főtanácsosok, Pataky Oszkár rendőrtanácsos, dr. Guóth Jenő rendőrfőfelügyelő és Háin Péter detektív főfelügyelő (Dorning, 1942). A magyar rendőrök útja Lengyel-, Lett- és Észtországon keresztül vezetett Helsinkibe. Az utazás során Varsóban töltöttek egy napot, amikor tanulmányozták a lengyel rendőrség szervezetét és működését, s amennyire lehetőség nyílt, rátekintettek a lengyel fővárosra. Ezt követően Riga és Tallin rendőrségével ismerkedhettek meg, ezek nagyon kellemes benyomást gyakoroltak a magyar rendőrtisztekre. A finn

7 Itt a finn delegációnak nagyon tetszett a magyar rendőrtisztek idegennyelv tudása (Rendőr, 1930).

8 A csendőrlaktanyában történt látogatásról az MTI 1930. 05.07. tudósításában részletesen beszámolt.

9 »A tárgyilagos, alapos cikk minden szavából dicséret, elismerés és elragadtatás áradt. Részletesen emlékezett meg a beszámoló „A Magyar Detektív” ünnepi számáról, amely finn- és németnyelvű cikkeiben ismertette a külföldi rendőrvendégek előtt a magyar rendőrség intézményét, továbbá a felejthetetlenül hangulatos estélyről, amelyet a Detektív Club rendezett tiszteletükre.« (A Magyar Detektív, 1931).

vendégszeretetre – jellemző módon – már az ész-tlett határon is odafigyeltek¹⁰ a magyar delegáció átkelésére, és Tallinban¹¹ fogadták¹² a magyar vendégeket, majd Helsinkibe érve a következő finn rendőri vezetők várták a magyar kollégákat: Esko Heilimo, a finn belügyminisztérium rendőri osztályának főnöke, az egész finn rendőrség legfőbb vezetője, Kaarlo Soinio, Helsinki helyettes főkapitánya, Poivo Hämäläinen, a rendőriskola parancsnoka, Pohjanheimo, a finn tengeri őrség parancsnoka. A delegáció fogadtatásról és annak eredményeiről a Magyar Detektív a következőket írta: „*Nemcsak a finn rendőrség, hanem az egész finn nemzet oly határtalan lelkesedéssel és páratlan vendég- szeretettel fogadta a magyar rendőrség képviselőit, amely a messze Északnak e jelentős és nagykulturájú országában nemcsak a látogatást tevő kis rendőr csapatnak, hanem az egész magyarságnak lelkes diadal-útja volt. A magyar delegáció a finn és magyar rendőrség közötti legmelegebb baráti kapcsolat kiépítésén kívül a két nemzet közötti barátságos harmónia megerősítését oly mértékben mozdította elő, melynek hatása a finn és magyar nemzet politikai és gazdasági együttműködésének jövőbeli útjain nagymértékben fogja éreztetni hatását.*” (A Magyar Detektív, 1931). A delegáció az általános protokollesemények után tanulmányozta a finn rendőri adminisztrációt, amelynek egyszerűsége nagy elismerést váltott ki a magyar rendőrök között. A magyar rendőrtisztek utazásaik során személyesen megtapasztalhatták Helsinki csendjét, a finn közlekedési kultúrát, amely nélkülözötte a fölösleges kiabálást, mutogatást, dudálást. Finnországban ekkor az autósoknak csak akkor volt szabad dudálni, ha előzni akart (Rendőr, 1931). A magyar delegáció tagjai érdeklődve tanulmányozták a finn rendőrök felszerelését (kard, gumibot, géppisztoly, gázárcső stb.), az önkéntes karhatalmi erőket, amelyben sok ezer nő is részt vett (hazánkban ekkor még nem szolgálhatott nő a rendőrségnél). A magyar rendőrök Stockholm, Koppenhága és Berlin útvonalon érkeztek haza, mely útjuk során a közbeeső nagyvárosokra lehetőség és idő függvényében szakmai szemüvegen keresztül tekinthettek rá. Az ismert történelmi körülmények miatt az 1930-as évek második felében már nem került sor ilyen nagyszámú delegáció ki- és beutaztatására finn-magyar viszonylatban. Ez alól csak egy kivétel akadt, amikor 1937-ben egy nagy európai körút keretén belül ismét volt finn látogatója a magyar rendőrségnek Arno Anthoni rendőrtiszt személyében (A Magyar Detektív, 1937), aki a finnországi Uusimaa tartomány rendőri felügyelője volt, és rövid budapesti tartózkodása

10 Az ész-tlett határon – a finnek gondoskodása révén – elmaradt a határellenőrzés (Rendőr, 1931).

11 Tallinban, a kikötőben a finn tengerészet egyik elit hajója várta a magyar delegációt, Helsinki rendőrfőnökével.

12 A finn belügyminiszter és a rendőrség nevében Marti E. Koskimies kormánytitkár várta és üdvözölte Tallinban a magyar delegációt.

során tanulmányozhatta a magyar közbiztonsági szerveket. Mind a kétoldalú, mind a nemzetközi rendészeti együttműködésben a II. világháború nagy törést, bizalomvesztést jelentett, ami a háború utáni geopolitikai környezet megváltozásával hosszú ideig hátráltatta a nemzetközi bűnügyi együttműködés hatékonyságát. A kétpólusú világban a vasfüggönyön innen és túl egyaránt árgus szemekkel figyelték a másik országokban zajló eseményeket, és nagyon nehezen éledtek újjá a két világháború közötti időszakban megtartott nemzetközi konferenciákon, értekezleteken elhatározott közös tevékenységek.

Konklúzió

Összegzés helyett Dorning Henrik gondolataival zárjuk a tanulmányt, aki mind a hazai, mind a nemzetközi rendészettudományban elismerést váltott ki, és maradandót alkotott. *„Minden ország rendőrségére nézve fontos a nemzetközi kapcsolat. Itt vannak azok a gyökerek, melyekhez közös szálak futnak mindenfelől és ez tette szükségessé és lehetővé a nemzetközi kapcsolatok kiépítési alapjainak a szükségességét. A rendőrség mindenütt a közrendet védi, a személy és a vagyon biztonságát oltalmazza. Bár az egyes államok különféleképpen szervezik meg a rendőrségüket, még ebben a szervezetben is sok a hasonló vonás, a feladatok egy része pedig azonos. A sűrű nemzetközi érintkezés lehetetlenné teszi, hogy az államok rendőri intézkedései csak a saját területükre tekintsenek. Gyakoriak az áthatások, a technika modern világában a büntettesek száguldiva utaznak és válnak a legrövidebb időn belül nemzetközivé. Sokszor az egyik távoli országban tervezik meg azt a lopást, csalást, vagy még súlyosabb bűncselekményt, amit a másikon azután elkövetnek, de a zsákmányt már egy harmadik országba viszik, hogy végül is a tettesek és a részek még másfelé, egy negyedik, ötödik országba szökjenek. Ezért igyekszik a modern rendőrség, különösen a bűnügyi rendőrség más államok rendőrségeivel lehetőleg közvetlen kapcsolatokat teremteni és együttes erőfeszítéssel megakadályozni a nemzetközi bűnözés terjedését és üldözni a szökevényeket.”* (Dorning, 1942).

Felhasznált irodalom

- A berni bűnügyi kongresszus. *A Magyar Detektív*, 1928/19. sz. 7.
- A bűnüldözés nemzetközi szervezete. *A Magyar Detektív* 1932/23–24.
- A Magyar Detektív*, 1930/9. sz. 3.
- A Magyar Detektív*, 1931/16. sz. 2.
- A Magyar Detektív*, 1931/19. sz. 1.
- A Magyar Detektív*, 1937/4. sz. 2.
- A nemzetközi bűnügyi rendőrségi bizottság 14. ülése Bukarestben (1938). *Magyar Rendőr*, 13, 291.
- A nemzetközileg szervezett gonosztevők (1911). *Közbiztonság*, 1911. április 23. 223.
- A párizsi nemzetközi autó konferencia határozatai. *A Rend*, 1928. VIII. évfolyam 55, 1.
- A Rend*, 1926. VI. évfolyam, aug. 25.
- A zoppoti rendőrkongresszus és rendőr szakkiállítás. *A Rend*, 1924, 4(59), 1.
- Calcara, G. (2020). A transnational police network co-operating up to the limits of the law: examination of the origin of INTERPOL, *Transnational Legal Theory*, 11(4), 521–548.
- Deflem, M. (2002a). *Policing World Society, Historical foundations of International Police Cooperation*. Oxford University Press Inc.
- Deflem, M. (2002b). Technology and the Internationalization of Policing: A Comparative-Historical Perspective. *Justice Quarterly*, 19(3), 453–475. <https://doi.org/10.1080/07418820200095311>
- Deflem, M. (2005). History of the International Police Cooperation. In Miller, M. & Wright, R. (Eds.), *The Encyclopedia of Criminology* (pp. 795–798). Routledge.
- Dorning H. (1926). A berlini rendőri kiállítás. *A Rend*, 6(81), 1.
- Dorning H. (1937). *A bűnügyi rendőrség nemzetközi összeműködése*. Pallas.
- Dorning H. (1942). A bűnözés nemzetközi hálózata. In Borbély Z. & Kapy R. (Szerk.), *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. (pp. 167–170). Halász irodalmi és könyvkiadó vállalat.
- Hírek (1927). *Turán*, 3–4.
- Jäger, J. (2019). The Making of International Police Cooperation, 1880–1923. In Härter, K. et al. (Eds.), *The Transnationalisation of Criminal Law in the Nineteenth and Twentieth Century* (pp. 171–196). Vittorio Klostermann.
- Közbiztonság*, 1869. augusztus 22. 1.
- Kurian, G. (Ed.) (2006). *World Encyclopedia of Police Forces and Correctional Systems, Second Edition*. Thomson Gale.
- Külföldi rendőri tisztviselők Magyarországon. *A Rend*, 1926. VI. évfolyam szept. 4. 3.
- MTI Hírek. 1930. 05. 06.
- Nemzetközi konferencia Parisban. *A Rend*, 1926. VI. évfolyam szept. 4.
- Polizei-Führungsakademie (2002). *100 Jahre Bildungsarbeit in Der Polizei*. 43.
- Rendőr*, 1930. június 28. 499.
- Rendőr*, 1931. október 17. 663.
- Rendőr*, 1931. október 31. 682.

Sallai J. & Borszéki J. (2021). Egy megvalósítható utópia? Közös munkanyelv keresése a nemzetközi rendőri együttműködés kezdetén. In Csaba Z. & Zsámbokiné Ficskovszky Á. (Szerk.), *Tehetség, szorgalom, hivatás* (pp. 129–141). Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2021.1.9>

Suomen poliisilehti, 1930. május 31. sz.

Teljes eredménnyel zárult az antwerpeni rendőri világkongresszus (1930). *A Magyar Detektív*, 20, 3.

Tóth V. (1937). Európai rendőrség. *Magyar Rendőr*, 24, 30.

Tóth V. (1938). Egységes nyelv a közbiztonság nemzetközi vonatkozásaiban. *Magyar Rendőr*, 3, 56.

Alkalmazott jogszabályok

1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről

130.000/1899. B. M. sz. rendelet

127.742/1925. B. M. sz. körrendelet

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Dorning Henrik*. <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/d-750BB/dorning-henrik-75291/>

URL2: *Vázlatok a finnugor őstörténet régészetéből*. <http://finnugor.elte.hu/?q=VJfgrregmo1>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Sallai J. & Borszéki J. (2022). A nemzetközi rendőri együttműködés kezdetei. *Belügyi Szemle*, 70(5), 983–1003. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.6>

Webshop a börtönben, avagy a zárt láncú csomagküldési rendszer tapasztalatai és hatása a biztonságra

Webshop in prison – experience and security implications of the hungarian prison webshop system

Czenczer Orsolya

Dr. PhD, egyetemi docens, bv. alezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
czenczer.orsolya@uni-nke.hu

Hinkel Tamás

mb. főosztályvezető, bv. alezredes
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága,
Biztonsági Főosztály,
Biztonsági Szolgálat

Absztrakt

Cél: 2018. július 1-jétől a magyar büntetés-végrehajtás életében egy újabb innováció segíti a fogvatartottak, hozzátartozóik és az állomány mindennapjait. Ez a nívó a fogvatartotti kapcsolattartás egyik legfontosabb elemét tette biztonságossá, kényelmessé és moderné: a csomagfogadást. A zárt láncú csomagküldési rendszer, azaz a webshop számtalan előnyével együtt az egyik leg-sikeresebb kapcsolattartási forma lett az elmúlt három évben. Jelen tanulmány igyekszik górcső alá venni a rendszer működési és jogi hátterét, előnyeit, kihívásait, és az elmúlt három év tapasztalatait. Továbbá mindezeket a büntetés-végrehajtás elsődleges és legfontosabb feladatának tükrében vizsgálja: a biztonság érvényesülésén keresztül.

Módszertan: A tanulmány első része részletesen bemutatja az adott jogintézményt és gyakorlati megvalósulásának célját, elemeit, működési módját, majd részletesen elemzi statisztikai módszerekkel a jogintézmény által érintett tiltott tárgyak alakulását az említett időszakban.

Megállapítások: A tanulmány célkeresztjébe helyezett zárt láncú csomagküldési rendszer célja nemcsak a praktikum volt, hanem az évek óta fennálló tiltott tárgyak magas arányának megtörése. A tanulmány megvizsgálta ennek a reintegrációs eszköznek a biztonság e területére vonatkozó hatásait, valamint a jogalkotói elvárásokat, és minden kétséget kizáróan számadatokkal igazolta, hogy a webshop kimutathatóan csökkentette a tiltott tárgyak bv. intézetbe történő bejutását.

Érték: Ezen jogintézmény biztonsági szempontú elemzése és annak nyilvánosságra hozatala korábban magyar rendészettudományi folyóiratban még nem történt meg. Ezt az űrt kívántuk betölteni, illetve a jövőben tervezzük a téma gazdasági/financiális aspektusait is górcső alá venni.

Kulcsszavak: webshop, börtön, csomagküldés, kapcsolattartás

Abstract

Aim: From 1th of July 2018, another innovation helped the everyday work of the Hungarian penitentiary service. This innovation made the life of detainees, their relatives and the prison staff work much more easier making one of the communication-types secure, convenient and modern: packadge reception. Together with the numerous advantages of the closed-chain packadge system, i.e. webshop, it has become one of the most successfull forms of communication between prisoners and relatives. The present study examines the legal and economic background, benefits, challenges, and experiences of the past three years, in the light of the primary and most important task of prison: through the enforcement of security.

Methodology: The first part of the study presents in detail the purpose, elements and mode of operation of the legal institution, and then analyzes in detail the development of prohibited objects affected by the webshop in the mentioned period using statistical methods.

Findings: The purpose of the webshop system placed in the focus of the study was not only by practical reason, but also to break the high proportion of the prohibited articles that had existed for years. The study examined the security implications of this reintegration tool, as well as the legislative expectations, and proves beyond a shadow of a doubt that the webshop had demonstrably reduced the number of banned items which accessed into the prison.

Value: The security analysis of this legal institution in Hungarian law enforcement journal has not yet taken place. We wanted to fill this gap and plan to examine the economic/financial aspects of the topic in the future.

Keywords: webshop, prison, packadge, communication

Célok, elvárások, fejlesztések

Egy adott ország társadalmának alapvető elvárása a rendvédelmi szervekkel szemben, hogy járuljanak hozzá a közrend és a közbiztonság védelméhez, ez által olyan rendszert működtessenek, amely szavatolja az állampolgárok biztonságát. Ennek kialakítása és fenntartása végső soron állami feladat a vonatkozó jogszabályok megalkotása, az igazságszolgáltatási rendszer, illetve a rendvédelmi szervek működtetésének tekintetében (Hinkel, 2020). A Büntetés-végrehajtási Szervezetnek (továbbiakban: bv. szervezet) a letartóztatottak és elítéltek fogva tartásával mindenek mellett biztosítania is kell, hogy azok a büntetésük letöltése végén lehetőség szerint úgy térjenek vissza a társadalomba, hogy abba sikeresen tudjanak visszailleszkedni, és jogkövető tagjává tudjanak válni (Bozsó, 2021). Ezek alapján a bv. szervezet által elérni kívánt társadalmi cél a közrend és a közbiztonság fenntartásában való közreműködés erősítése, továbbá a biztonságos fogva tartás szavatolása, az elítéltek őrzésére, felügyeletére és ellenőrzésére, a tiltott tárgyak bv. szerv területére történő bejutásának megakadályozására irányuló feladatok hatékony ellátása. A bv. szervezet országos parancsnoka által kiadott – az alapvető biztonságot és hatékony feladat végrehajtást biztosító – szabályozók, módszertani útmutatók és különböző protokollok minden esetben a vonatkozó jogszabályi háttérre épülnek. Ezek nyújtanak lehetőséget a biztonsági tevékenység magasabb szinten történő, differenciált végrehajtására. A biztonságot akár közvetve is érintő feladatok végrehajtását minden körülmények között fokozott figyelemmel kell megszervezni. A kialakított statikus biztonságon túlmenően – ideértve a folyamatos fejlesztésen áteső biztonságtechnikai rendszereket, valamint megújuló rendszerelemeket – kiemelt szerepe van a szakmailag felkészült, megfelelő létszámban bevethető személyi állománynak (Hinkel & Molitorisz, 2021). Ahhoz, hogy e rendszer szavatolni tudja a törvényeknek, társadalmi elvárásoknak megfelelő működést, rendkívül fontos, hogy a 21. századnak megfelelő technológiai, informatikai fejlődést nyomon kövesse, az innovatív megoldásokat a mindennapi munkába a biztonságos fogva tartás, a személyi állomány védelme, valamint a feladat-végrehajtás hatékonyabbá tétele és az adminisztratív feladatok csökkentése érdekében beépítse (Czenczer, 2009). A hétköznapi életben az emberek közötti felgyorsult információcsere, a kapcsolattartás, mind-mind áttevődött a virtuális térbe, és a technológiai fejlődés társadalmi változásokat is generált, amelyek hatással vannak a rendvédelmi szervekre (Berki & Nyitrai, 2021). A fogva tartás biztonságos végrehajtása érdekében a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP) a civil világban, a versenyszférában, valamint a rendészettel kapcsolatos nemzetközi trendekben megjelenő novumokat folyamatosan monitorozza, elemzi,

a gyakorlati munka során teszteli. Így került a hazai büntetés-végrehajtás látószögébe annak a lehetősége, hogy a civil szférában ismert, használt, közkedvelt online rendelési szolgáltatást rászabassa a büntetés-végrehajtás biztonsági kötelezettségű, de reintegratív szemléletű testére (Czenczer, 2021).

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, illetve a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet rendelkezéseiben 2018. július 1-jével módosítások léptek hatályba, melyek radikálisan érintették a fogvatartotti csomagküldés, illetve a kiétkeztetés rendszerét is. Az egyik legfontosabb változtatás értelmében – a megjelölt időponttól kezdődően – a fogvatartottak engedélyezett kapcsolattartói elsősorban az úgynevezett zárt láncú csomagküldési rendszeren (továbbiakban: webshop) keresztül tudnak élelmiszert és tisztálkodási szert küldeni a fogvatartottak részére, kontrollált módon.

Az új rendszernek számtalan előnye van.

A csomagot küldeni kívánó kapcsolattartó számára kényelmes, azaz otthoni ügyintézés keretében végezhető, továbbá a kiétkező boltokban az árukínálat országosan egységes, és a kiskereskedelmi üzletek átlagos árainál nem magasabbak az árak. Nem utolsó sorban a kapcsolattartó számára olcsóbb a csomagfeladás, így annak értékét is a büntetésüket tőlőkre fordíthatják. A webshop bevezetésével a kapcsolattartóktól érkező csomagból kitiltották az élelmiszert, tisztálkodási szert, dohányterméket, valamint a gyógyszert, gyógyhatású készítményt. Élelmiszert, tisztálkodási szereket tartalmazó csomagot tehát csak és kizárólag internetes felületen keresztül vagy látogatás során tudják a hozzátartozók megrendelni, amely sokkal gyorsabbá teszi a csomagküldés rendszerét. Nem utolsó sorban, az áru egységes volta okán, már nem fordulhat elő a minőségbeli különbségből származó konfliktus a fogvatartottak között. A rendszer működési elve szerint a megrendelés ellenértékének beérkezését követően az intézet két munkanapon belül összeállítja, a harmadik munkanapon belül pedig átadja a fogvatartottnak a küldeményt. A csomag súlyhatára továbbra is változatlan marad, az öt kilogrammot nem haladhatja meg. A kapcsolattartónak ezekre sem kell figyelni, a rendszer automatikusan számol.

A fogvatartott részére praktikus, gyors és kiszámítható. Ha a kapcsolattartó összeállította és kifizette a csomagot, akkor tulajdonképpen két-három napon belül kézhez kapja. Nem fordulhat elő, hogy a bv. nem tudja átadni a csomagot, mert abban tiltott tárgy található, vagy mert túlméretezett vagy túlsúlyos. Minden eddig előforduló kizáró tényező kiesik az egyenletből. Tehát a fogvatartott biztos lehet benne, hogy megkapja a csomagot teljes egészében.

Nemcsak a fogvatartottnak és a hozzátartozónak jelent előnyt az új rendszer, de a büntetés-végrehajtási intézet (továbbiakban: bv. intézet) által meghatározott házirendben megfogalmazott fogvatartottnál tartható tárgyak köre szempontjából is fontos előrelépés, hogy az összeállított csomag minden esetben megfelel ezáltal majd a birtokban engedéllyel tartható tárgyak körével és mennyiségével, továbbá egy régi probléma is részben orvoslásra kerül, nevezetesen a tiltott tárgyak bejutása, bekerülése. Tehát a bv. intézet számára a legnagyobb előny a biztonsági szempont.

A tiltott tárgyak a bv. intézetekbe ugyanis alapvetően két úton kerülhetnek be: csomagban vagy látogató fogadás során próbálják bejuttatni a kapcsolattartók a börtönbe. Ugyanakkor szintén jelentős előny az is, hogy megszüntethető ezáltal a felhalmozás vagy készletezés jelensége is.

A webshop a jogalkotó és alkalmazók elképzelése szerint is több aspektusban hatékony: egyrésztől kimutathatóan csökkentette a tiltott tárgyak bv. intézetbe történő bejutását¹, ugyanakkor a folyamatban lévő büntetőeljárás(ok) esetén az elítéltek kapcsolattartóinak az adatai, illetve az átutalási adatok segíthetik a (szózat) bűncselekmények felderítést az e-nyomozáson keresztül (Nyitrai, 2021).

Élet a bv. webshop előtt...

2018. július 1-je előtt, vagyis a zárt láncú csomagküldési rendszer bevezetését megelőzően, a csomagküldés és fogadás rendszere egységes volt. Csomagot postai úton fogadhatott a fogvatartott a regisztrált kapcsolattartójától. Amikor megérkeztek a csomagok a bv. intézet erre kijelölt helyiségébe vitték, ahol ellenőrzésnek vetették alá azokat. Az ellenőrzés történhetett csomagvizsgáló berendezéssel, kézi vagy kapukeretes fémkeresővel, esetleg kábítószer-kereső kutya bevonásával, illetve ezek kombinációjával, valamint a személyi állomány tagja részéről szemrevételezéssel és manuálisan. Ellenőrzés során megvizsgálták a csomagok tartalmát, összetételét, illetve annak eredetét (feladóját), megtörtént az adategyeztetés, azaz, hogy a csomagon szereplő feladó regisztrált kapcsolattartója-e az adott fogvatartottnak. Ellenkező esetben a csomagot nem kézbesítették, hanem a feladó terhére visszapostázták. Amennyiben a csomag minden eleme átment a kötelező szűrőpontokon, annak tartalmát csakis a fogvatartott jelenlétében osztották ki, amelyről jegyzőkönyvet is felvettek a későbbi visszaélések elkerülése végett.

¹ A webshop ezirányú hatékonyságát jelen tanulmány keretében az elmúlt három év tapasztalatai alapján és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága felmérései és ellenőrzési eredményei tükrében vizsgáljuk.

Az intézetekben három típusú csomagot különítettek el: általános, tisztasági vagy ruhacsomag, valamint írószer vagy tanszer csomagokat. Az általános csomagban az engedélyezett kereteken belül bármi elhelyezhető volt, havonta egy alkalommal, öt kg súlyhatárig.² Ez a csomag tartalmazta egyaránt az élelmiszereket is. A tisztasági vagy ruhacsomagot havonta szintén egy alkalommal engedélyezték a fogvatartott részére beküldeni, amely az öt kg súlyhatárt meghaladhatta. Ez utóbbi csomag súlya azért nem esett korlátozás alá, mivel az elítélt részére évszaknak megfelelő ruházatot a hozzátartozónak kellett biztosítania, például szabadulás vagy eltávozás esetére. Az írószer- és tanszer-csomagokat havonta szintén egy alkalommal fogadhatták a fogvatartottak, ez esetben is öt kg súlyhatárnak megfelelően, a tájékoztatókban meghatározott korlátok betartásával.³

A csomag kézbesítésére a fogvatartott részére lehetőség szerint a beérkezés napján kellett intézkedni. A beérkezett csomag ellenőrzése kiterjedt egyébként a csomagolások megbontására, folyadékok átöntésére, a gyárilag csomagolt termékek sértetlenségére stb., ezen ellenőrzés végrehajtása a fogvatartott jelenlétében történt. Amennyiben a csomagban tiltott tárgyat észleltek, azt a tárgy jellegétől függően a fogvatartott letétjébe helyezték vagy a fogvatartott költségére visszaküldték vagy megsemmisítették, illetve indokolt esetben bűncselekmény gyanúja miatt feljelentést tettek.

A régi rendszer szerint jelentős munka volt egy csomag érkezésekor, hogy az olyan állapotban kerüljön majd a fogvatartotthoz, amikor már sem a biztonságra nem veszélyes, sem a fogva tartásra, de mégis érvényesülnek a fogvatartotti jogok és a reintegratív szemlélet. A csomag ugyanis a fogvatartott részére – többek között – egy gesztus. Gesztus a kapcsolattartótól, gondoskodás, odafigyelés. Gesztus, ami egy kis külvilágot hoz a börtön falain belülre. Ezért is van óriási jelentősége a fogvatartotti reintegrációban.

Mára azonban a kapcsolattartóktól érkező csomagok nehezebben tudják kifejezni ezt gondoskodást, mivel a küldött tárgyak nagyrésze a bv. intézeteken belül működő kiétkező boltokban is elérhetővé váltak.⁴

Eljött tehát az idő, amikor a hazai büntetés-végrehajtás a kiétkezés és csomagküldés modernizációját időszerűnek látta. Szükség volt azonban egy olyan külső fejlesztő cég bevonására is, amelynek portfóliójában már szerepelt kereskedelmi

2 A csomagok esetében a súlyhatár-korlátozás mellett a méretbeli korlátozásra is sor került: 30 cm x 50 cm (magasság-szélesség) tekintetében.

3 Beküldhető írószerek például levelezéshez, tanuláshoz, önképzéshez szükséges eszközök, zsebnaptár, fényképek, iratok, kivéve az értékpapírokat, vagy amik annak minősültek.

4 Kiétkezési lehetőség havonta legalább egy alkalmat biztosít a fogvatartottak részére, hogy saját letéti pénzükből megvásároljanak olyan termékeket, amelyek a személyes szükségleteikhez hozzátartoznak.

alapon működő online áruház létrehozása és üzemeltetése, ugyanakkor szenzitív bűnügyi adatok kezelésében is kompetens. Szükség volt továbbá a webáruház virtuális tere mögött meghúzódó fizikai működtetésre, azaz a gyakorlati üzemeltetésre, illetve az árubeszerzésre, árukészletezésre is működtetőt találni. E körben azonban a büntetés-végrehajtás már rendelkezett kompetens társasággal, nem kellett külső üzemeltetőhöz fordulni, a webáruház működtetője a Bv. Holding Kft.⁵ lett. A Bv. Holding Kft. az árubeszerzés céljából leszerződött ez egyik legnagyobb magyarországi beszállítóval, a Metro áruházzal. A munkacsoporthoz időben később, azonban nem elhanyagolható módon a BVOP Központi Szállítási és Nyilvántartási Főosztály is csatlakozott, tekintve, hogy a webáruházhoz köthető ügyfélkapcsolati tevékenységet a már említett bűnügyi adatok kezelése, valamint az egész folyamat tagoltsága miatt érdemes volt egy arra alkalmas területre bízni (Cséri, 2020). Hangsúlyos azonban, hogy a webshop fogvatartotti adatokat nem tárol, hanem kizárólag a regisztrált kapcsolattartó által megadott, a regisztrációhoz és a számlázáshoz szükséges adatokat tárolja, amelyek a csomagküldés folyamatához szükségesek. Az adatok a felhasználó részéről módosíthatók és törölhetők.

A Bv. webshop működési rendszere és hatékonysága

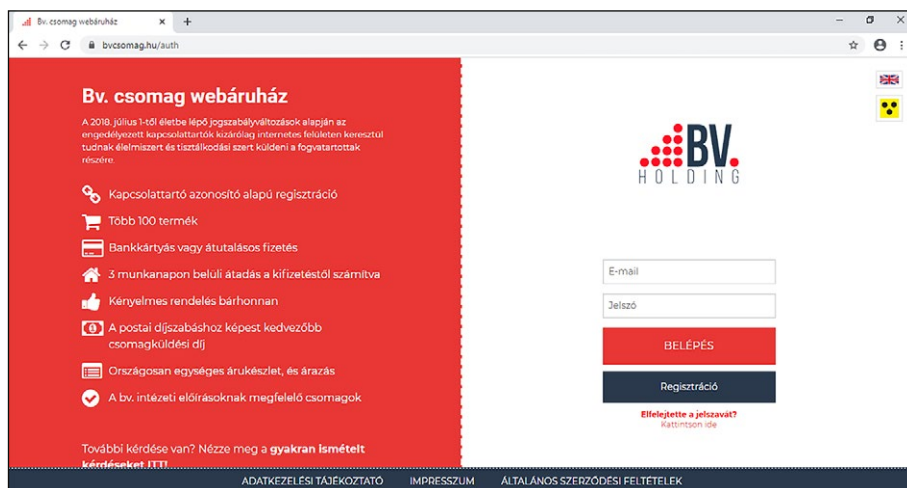
A 2018. július 1-jétől életbe lépő jogszabályváltozásokat⁶ követően a fogvatartottak részére beküldhető csomag súlya továbbra sem változott, azaz legfeljebb egy⁷ darab, öt kg súlyhatárt meg nem haladó csomag lehet. Arra, hogy ezt a csomagot a fogvatartott milyen módon kaphatja meg, a jogszabály immár két lehetőséget kínál fel, pontosítva azonban, hogy melyik csomag mit tartalmazhat. Az egyik lehetőség a jól ismert, hagyományos postai úton beküldött

-
- 5 A Bv. Holding Kft. a fogvatartottak hatékonyabb foglalkoztatása és a részben öfenntartó büntetés-végrehajtás megteremtésére épülő, a büntetés-végrehajtási gazdasági társaságokat összefogó vállalatcsoport. Tagjainak tevékenysége rendkívül sokrétű, ezek között a legfontosabbak: nyomdai termékek és irodaszerek gyártása, háztartási higiéniai papírtermékek és tisztítószer gyártása, textíliák, ruházati termékek (munka-, védő- és egyenruházati termékcsaládok), kórházi textíliák előállítása, lábbelik, bőrtermékek gyártása, mezőgazdasági termelés, gabona és ipari növények termesztése, tejtermelés, feldolgozott húsipari termékek és egyéb élelmiszerek előállítása, különböző faipari termékek és bútorok gyártása, mosodai szolgáltatás.
 - 6 Több jogszabály is módosult, elsők között a 2013. évi CCXL. tv. (Bv. Kódex), a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet, valamint megalkották a zárt láncú és általános fogvatartotti csomagküldés, valamint a kiétkelés egységes végrehajtásáról szóló 29/2018.(VI. 20.) OP szakutasítást.
 - 7 A járványügyi helyzetre való tekintettel a BVOP az átmeneti időszakra havi két webes csomagra ad engedélyt minden fogvatartott számára

csomag⁸. Ez a csomag azonban élelmiszert nem tartalmazhat. A másik lehetőség a bv. intézet területén működő üzlet kínálatából⁹ összeállított, interneten vagy látogató fogadás során rendelt, vásárolt csomag, azaz a webshopon keresztül történő vásárlás.

A Webshop nagyon hasonlóan működik, mint a civil életben ismert online vásárlási felületek. A bv-s webshop felületére történő első belépés alkalmával a kapcsolattartónak, aki felhasználóként vásárolna fogvatartott részére, regisztrálnia kell a felületen¹⁰, melynek sikeres teljesítéséhez e-mail cím megadása kötelező.

1. számú kép: A Bv. webshop bejelentkezési oldala

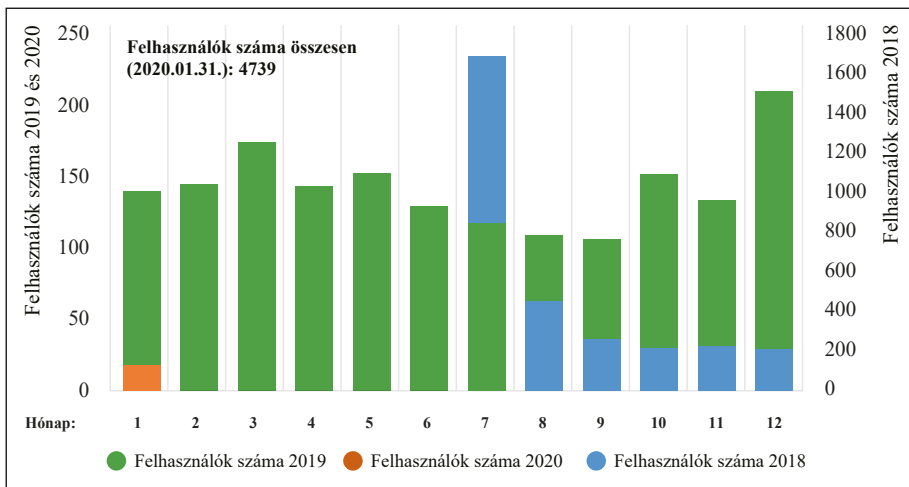
Forrás: URL1.

A fogvatartott részére célzott csomagküldéshez egy egyedi kóddal kell rendelkeznie a kapcsolattartónak. Az engedélyezett kapcsolattartók részére a fogvatartottak által postai úton kerül kiküldésre egy tájékoztató levél, amely tartalmazza

- 8 Ez a csomag tartalmazhat tisztálkodási felszereléseket, étkezési eszközöket, írószereket, papírárut, egyéb használati tárgyakat, vallási kegytárgyat és imakönyvet. Gyógyszert, gyógyászati vagy orvosi segédeszközt, gyógyhatású készítményt tartalmazó, kívülről, postai úton beküldött csomag a havi kereten felül akkor küldhető, ha a bv. intézet az adott termékeket biztosítani vagy beszerezni nem tudja, illetőleg a bv. orvos javasolja, a bv. intézet parancsnoka pedig előzetesen engedélyezi. Negyedévente egy alkalommal, kívülről beküldött csomag, a havi kereten felül (kizárólag ruházati anyagok, lábbeli).
- 9 A kiértékelő boltokat, valamint a weboldalt a külsős szolgáltató partnerek bevonása mellett a Bv. Holding Kft. Csomagküldési és Bolti Értékesítési Osztálya működteti.
- 10 Sikeres regisztrációt követően akár azonnal meg lehet kezdeni a csomagrendelést, de a későbbiekben a regisztrációkor megadott adatokat használva bármikor be lehet lépni és rendelést lehet feladni.

a weboldalon történő regisztrációhoz szükséges egyedi kódot.¹¹ Ez az egyedi kód azonosító számból és egyedi ellenőrző kódból áll, a kapcsolattartók ezekkel regisztrálhatnak a honlapon, melyen belépve összeállíthatják és megrendelhetik a jogszabályi rendelkezéseknek, az egységes Házirendnek és egyéb belső szabályoknak, valamint a súlybéli korlátozásoknak egyaránt megfelelő csomagküldeményt.¹² Megkönnyítendő a rendelést, a felhasználók támogatása céljából a webes felület jelzi a kötelezően kitöltendő adatokat, valamint a rendelés feladásakor a rendszer ellenőrzi, hogy a felhasználó által regisztrált egyedi kód érvényes-e, illetve a kódhoz tartozó fogvatartott jogosult-e csomagot kapni (azaz nem merítette-e ki a havi keretet, rendelkezik-e csomagküldési engedéllyel, nem tölt-e magánelzárást stb.). Amennyiben a feltételek nem teljesülnek a rendszer nem engedélyezi a rendelést. Abban az esetben azonban, ha az engedélyek rendben vannak, a rendszer zöld utat ad a csomag összeállítására.

1. számú ábra: Az adott hónapban regisztrált felhasználók száma

Forrás: BVOP Biztonsági Szolgálat.

- 11 Az egyedi kód beírásakor a kapcsolatot el lehet nevezni, így a későbbiek folyamán a rendeléskor az elnevezés segíthet beazonosítani az adott fogvatartottat.
- 12 A csomag a BVOP által engedélyezett termékkörből, a kietkező boltok termékkínálatából állítható össze. A „Termékek” felíratra kattintva megjelenik az engedélyezett terméklista, mely további alkategóriákra bontva szűrhető (például termék kategória szint: vegyi áru/wc papír, törlőkendő). Minden terméknel feltüntetésre kerül a bruttó ár, a bruttó súly (hangsúlyos, hogy a csomag a jövőben is legfeljebb 5 kg súlyú lehet) és a maximális rendelhető mennyiség, amennyiben egy adott termékre az egységes Házirendben van erre vonatkozó korlátozás. Ha az összeállított csomag súlya meghaladja az 5 kg-os maximális súlyhatárt, abban az esetben a rendszer jelez, és nem lehet továbblépni a „Fizetés” menüre. Hasonló a helyzet, ha valamelyik cikk esetében a maximálisan rendelhető mennyiségnél több került a kosárba. A „Tovább” gomb csak az összes feltétel egyidejű teljesülése esetén lesz aktív.

A 2018-as indulást követően a bv. webshop látogatottsága és a regisztrált, aktív felhasználók száma látványosan nőtt. 2018. július 1. és 2020. január 31-ig bezárólag összesen 4739 felhasználó regisztrált, ebből természetesen a kezdő hónapban, azaz 2018 júliusában figyelhető meg a legnagyobb érdeklődés, de természetesen a december hónap – az ünnepnek betudhatóan is – kiemelkedő számokat eredményezett (1. ábra).

A rendszer nagyon sok könnyítést alkalmaz. A csomag összeállítása után például a csomag kifizetése kapcsán is több lehetőség közül választhat a vásárló: online bankkártyás fizetéssel vagy átutalással is rendezheti a tartozást. Amennyiben a fizetés sikeres volt, a rendszer SMS-ben vagy e-mailben visszajelzést küld a megrendelő kapcsolattartó részére, illetve az adott felületen a megrendelés összesítője elérhetővé válik.

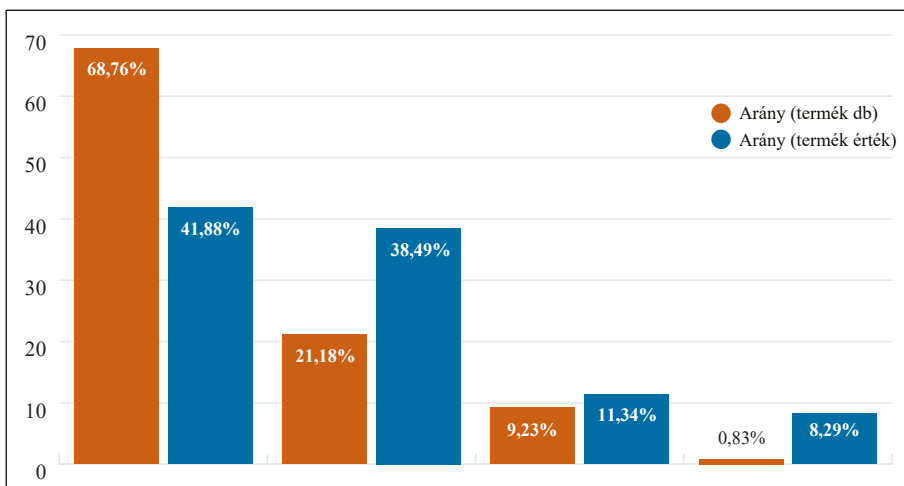
Ezt követően elindul a csomag összeállításának folyamata, azaz a csomag összekészítésre kerül annak a bv. intézetnek a kiétkező boltjában, ahol a címzettként érintett fogvatartott tartózkodik. A csomag érintett fogvatartott számára történő átadását a bv. intézet végzi az összeg beérkezésétől számított három munkanapon belül. Fontos részlet, hogy a webshop felületén összeállított csomag esetében figyelembe kell venni, hogy az a kiétkezési boltok árukészletének teljes kínálatát nem fedi le, az ily módon összeállított csomagban hűtést igénylő tejtermék, illetve egyéb romlandó élelmiszer nem vásárolható. 2020. március 1-jétől viszont a webshop kínálatára kiegészült a dohánytermékek kínálatával is. A dohánytermék rendeléséhez azonban szükséges a fogvatartott előzetes nyilatkozatát a dohányzási szokásáról, amely így nyilvántartásba kerül. Nem dohányzó fogvatartott részére nem rendelhető dohánytermék. A dohánytermékeket, valamint egyéb termékeket bővített kínálatából – a fogvatartott a személyes szükségleteire fordítható összegből – a kijelölt üzletben vásárolhatja meg kiétkezések alkalmával, míg a hozzátartozók a havi csomag terhére, látogatás során állíthatatnak össze és vásárolhatnak meg dohányterméket is tartalmazó csomagot¹³ (Farsang, 2019).

A Bv. webshopon keresztül megrendelt csomagok összeállítására, majd a fogvatartott részére történő átadására a jogszabály értelmében csupán három munkanap áll a bv. intézetek részére, ezen átadások 2020-ban (3766 db rendelés történt webes felületen keresztül) átlagosan 2,8 naptári napon belül történtek meg, ezáltal a határidő betartása is sikerként könyvelhető el. A 2020-as évet tekintve átlagosan 2,7–2,8 naptári nap volt az átlagkézbesítési idő. Ez azért is jelentős,

13 Az üzlet a megfelelő kínálat biztosítására a bv. intézet parancsnokának jóváhagyásával négy, különböző értékű és árkategóriájú termékeket tartalmazó – 2500, 5000, 7500 és 10 000 forint összegbe kerülő – csomag megrendelését biztosítja, amely csomagok dohánytermékeket nem tartalmaznak, amennyiben az ilyen jellegű csomag megrendelése a webshopon keresztül történik. Látogatás során vásárolt fix ár-kategóriájú csomag kizárólag dohánytermékkel bővíthető ki.

mert az alábbi ábra tanulsága szerint is, lényeges mennyiségű csomag kézbesítéséről kell a büntetés-végrehajtásnak intézkednie.

2. számú ábra: A cikkszámcsoport szerinti eladás

Forrás: BVOP Biztonsági Szolgálat.

A 2. számú ábra a termékcsoportok szerinti eladásokat foglalja össze 2018. július 1-jétől 2021. január 31-ig, darab és érték viszonylatban. Ahogy azt az ábrán is jól látjuk, kiugróan magas az élelmiszerek és étkezési eszközök eladási aránya (68,76 termék darab és 41,88 termék érték), majd ezt követi a dohánytermék száma (21,18 termék darab és 38,49 termék érték), itt említenék meg, hogy ezek a számok valószínűleg közel azonosra fognak növekedni az élelmiszerek és étkezési eszközök adataival, mely a dohánytermékek webshopon keresztül történő rendelésének köszönhető. A harmadik számadatként szerepel a tisztasági felszerelések (9,23 termék darab és 11,34 termék érték), végül pedig az egyéb termék kategória (0,83 termék darab és 8,29 termék érték). Mivel számszerűsített pontos adatot minősített adatnak számít, ezért körülbelüli értéként adjuk meg az Összes eladás (db): ~ 635 000 és Összes eladás (érték): 300 000 000 forint számadatait.

Az új jogszabályok bevezetése tehát egy, a mai kor követelményeinek megfelelő, modern informatikai háttérrendszerrel működő webshop létrehozását tette lehetővé. A csomagküldés menete egyszerűsödött, illetve az ezzel járó kockázatok minimálisra csökkentek úgy a kapcsolattartók oldaláról, mint a fogvartartottak vagy a bv. szervezet részéről egyaránt.

A webshop és a biztonság összefüggései

A bv. szervek működését, biztonságát a fogvatartottak birtokában nem tartható tárgyak jelentősen veszélyeztetik, azok felderítése – a miniatürizáció, az újabb és újabb kifinomult rejtési módok miatt – a hagyományos eszközökkel, illetve módszerekkel egyre nagyobb nehézséget jelent, fokozott figyelmet igényel (Kovács, 2018).

2. számú kép: Mikró méretű csomagban előtalált mobiltelefon

Forrás: BVOP Biztonsági Szolgálat.

A csomagok fogadása kiemelt rizikó faktor a bv. szervek rendjének, biztonságának fenntartásában, ugyanis tiltott tárgyak, anyagok, szerek elrejtésre alkalmasak, ellenőrzésük időigényes, rendelkezésre álló személyi állományt, precízen működő felderítési technikai eszközöket kíván. Az elmúlt évek előtalálási esetszámainak elemzése alapján a BVOP megállapította, hogy ugyan a tiltott mobiltelefonok bejutása a csomagvizsgáló berendezéssel és manuális átvizsgálással megakadályozható, de a kábítószergyanús anyagok, legfőképp az újonnan megjelenő „dizájner drogok” előtalálása szinte lehetetlen feladat, a feladók ugyanis legtöbbször azokat élelmiszerbe, ruházati termékekbe vagy papírlapokba áztatják.

A hagyományos csomagküldési eljárás a személyi állomány csomagosztással foglalkozó tagjainak rendkívül nagy munkaterhet jelentett, bv. intézettől függően egyes napokon akár 100–150 csomag átvizsgálását, kiosztását is végre kellett

hajtani. Emellett ki kell emelni, hogy a csomag tartalmával kapcsolatban csak minimális kontrolltevékenység tudott érvényesülni, a fémkereső eszközök, csomagvizsgáló berendezések mellett a manuális átvizsgálás és kábítószer-kereső szolgálati állattal történő vizsgálás nem nyújtott kellő hatékonyságot a tiltott tárgyak bv. szervbe történő bejutásának megakadályozására (Kovács, 2021). A jelenlegi rendszer szavatolja, hogy az egyes árucikkek ne legyenek kábítószergyanús anyaggal fertőzve, a termékek csomagolása sértetlen marad, ezzel biztosítható, hogy a fogvatartottak így nem jutnak tiltott tárgyakkhoz. A csomagküldés-fogadás területén a tiltott tárgyak keretében elsősorban a mobiltelefonok, infokommunikációs eszközök és kábítószergyanús szerek bejuttatása okozott kihívást a szervezetnek.

A csomagok weboldal segítségével történő megrendelése, majd azok központi helyen történő összeállítása nagy mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy tiltott tárgy ne kerülhessen a fogvatartottak birtokába (Schmehl, 2021). A zárt láncú csomagküldési rendszer három év távlatából egyértelműen beváltotta a hozzá fűzött reményeket a tekintetben is, hogy bevezetésével jelentősen csökkentette a tiltott tárgyak bv. intézetbe történő bejutásának számát. Elsősorban azzal, hogy innovatív módon forradalmasította a csomagküldést, amely során a nem engedélyezett tárgyak, eszközök bejutásának lehetőségét szinte nullára redukálta, továbbá azzal, hogy jelentős humán erőforrást szabadított fel, ezáltal csökkentette a személyi állomány felelősségét és leterheltségét. Mivel a fogvatartottak továbbra is fogadhatnak lehetőség szerint a bv. szerven kívülről érkező csomagot a Bv. Kódex 176. § (4) bekezdése alapján, így tehát természetesen a folyamatos ellenőrzés, valamint a tiltott tárgyak kiszűrése a továbbiakban is kiemelt feladat.

Mobiltelefonok

A mobiltelefonok és egyéb infokommunikációs eszközök több tekintetben is veszélyesek, egyrésztől a letartóztatott, illetve folyamatban lévő büntetőügyekkel rendelkező fogvatartottak az eljárást befolyásolni tudják az engedély nélküli kommunikációval, valamint a fogvatartotti populáció ellenőrizetlenül tudja hozzátartozóival a kapcsolatot tartani, így nem monitorozhatók a magánéletükben bekövetkezett esetleges negatív körülmények, amelyek akár rendkívüli események kialakulásához is vezethetnek. Kiemelt feladata ugyanis a bv. szervezetnek, hogy a jogkorlátozott személyek – kiszolgáltatottságuk révén – életét és testi épségét is védje, ám az ellenőrizetlen kommunikáció során esetleges családi problémák önkárosításhoz, szuicid problémákhoz vezethetnek, így az illetékes személyi állomány tagjai – információ hiányában – nem tudják

meghozni a szükséges intézkedéseket ezen események preventív kezeléséhez. Ezen aggályok mellett fontos még megjeleníteni, hogy a tiltott mobiltelefonokkal a bv. szervek falain belül is lehetőség nyílik bűncselekmények (például csalás) elkövetésére, büntető- és nyomozati eljárások befolyásolására, tiltott kapcsolattartásra is. További problémát jelent, hogy a bejutatott tiltott infokommunikációs eszközökkel a fogvatartotti hierarchiában vezető szerepet betöltő fogvatartottak, a bv. szerveken belül működő bűnözői körök kereskednek (akár az eszközökkel, akár a telefonálás jogával). Fontos megemlíteni, hogy az illegális mobiltelefonok típus szerinti trendjeiben 2017-től markáns változásokat lehet megállapítani. Megjelentek a mikro méretű mobiltelefonok, melyeket külföldi weboldalakról lehet beszerezni a hagyományos eszközök árának töredékéért. Emellett – kisebb méretükből adódóan – előtálalásuk nagyobb kihívás a személyi állomány számára, valamint olyan alkatrészekből állnak, melyeket a hagyományos kereső eszközök (kapukeretes, kézi fémkeresők) nehezen vagy egyáltalán nem tudnak kimutatni.

Az alábbi táblázat egyértelműen mutatja mind a webshop működtetésének köszönhető csökkenő tendenciát mutató tiltott tárgyak körét, mind pedig a lineárisan emelkedő mikro méretű mobiltelefonok számát.

1. számú táblázat: *A bv. szervekben előtálalt illegális mobiltelefonok 2018–2021 évek bontásában*

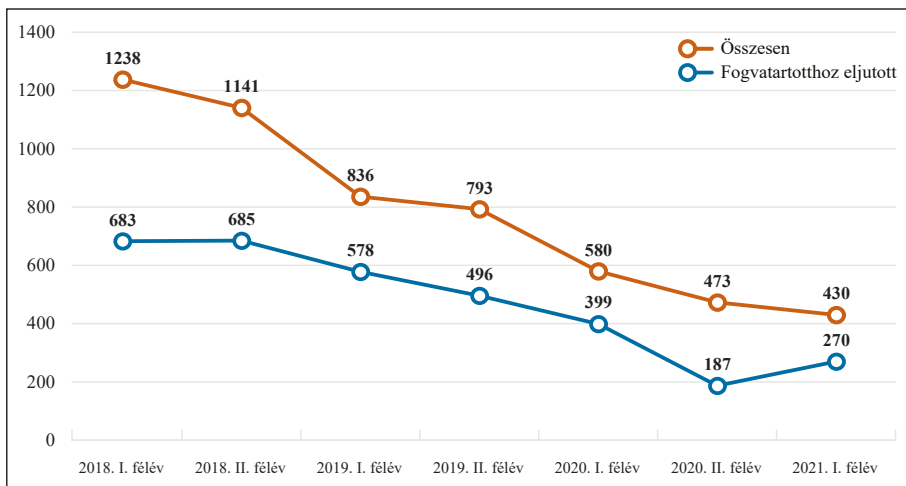
Időszak	Összesen előtálalt tiltott mobiltelefon	Mikró méretű mobiltelefon	Százalékos arány
2018. I. félév	1238	576	44%
2018. II. félév	1141	682	59%
2019. I. félév	836	574	68%
2019. II. félév	793	533	68%
2020. I. félév	580	362	63%
2020. II. félév	473	335	71%
2021. I. félév	430	331	77%

Forrás: BVOP Biztonsági Szolgálat.

A tiltott tárgyak bejutásának megakadályozásával kapcsolatban bevezetett intézkedések hatékonyságának elemzéséhez 2018-tól 2021. I. félévig terjedő adatokat hasonlítottuk össze. Az ábra nagyon kifejező. Fontos megjegyezni, hogy 2020. év I. félévében az előtálalt, nem engedélyezett készülékek száma közel 1288 darab volt, míg 2021. év első félévében 430 darab volt. Az előtálalt mobiltelefonok számában, illetve a fogvatartottakhoz eljutott készülékek számában is látványos

csökkenés tapasztalható. Ugyanakkor megállapítható az is, hogy arányaiban 2021. év I. félévben az összes 430 készülékből 270 darab jutott el a fogvatartotthoz, ami 62,8%, míg 2020. I. félévben 579 készülékből 68,7% az eljutott készülékek száma, vagyis a vizsgált időszakban 5,9%-kal kevesebb mobiltelefon jutott el a fogvatartottakhoz. Az előtalált készülékek típusában és egyéb tulajdonságaiban nem figyelhető meg jelentős változás. 2020. év I. félévében a nem engedélyezett telefonok 41,8%-a volt „mikró” méretű, tárgyév I. félévében az előtalált eszközök 62,3%-a. Kiemelést érdemel, hogy ezen eszközök előtalálása rendkívül nehéz feladat a méretükből, valamint abból adódóan, hogy kevés fém alkatrész tartalmaznak, a hagyományos kapukeretes és kézi fémkeresőkkel, illetve egyéb technikai eszközökkel nem vagy csak nehezen kimutathatók.

3. számú ábra: Előtalált mobiltelefonok 2018-2021.

Forrás: BVOP Biztonsági Szolgálat.

A 3. számú ábra olvasatában is egyértelműen megállapítható, hogy a zárt láncú csomagküldés rendszerének 2018. július 1-jei bevezetése meghozta a várt eredményt. Az illegális infokommunikációs eszközök számában a rendszer bevezetését követően radikális csökkenés mutatható ki, a havi átlagos 30–40 előtalált eszköz helyett nagyságrendileg 10–15 darab ilyen eszközt találnak elő a személyi állomány tagjai.

A kábítószergyanús anyagokkal kapcsolatban e kép már árnyaltabb, tekintettel arra, hogy a csomagküldő rendszer a levelezést nem váltotta ki, így azokban próbálják meg bejuttatni a kábítószergyanús anyagokat a hozzátartozók.

Kábítószergyanús anyagok

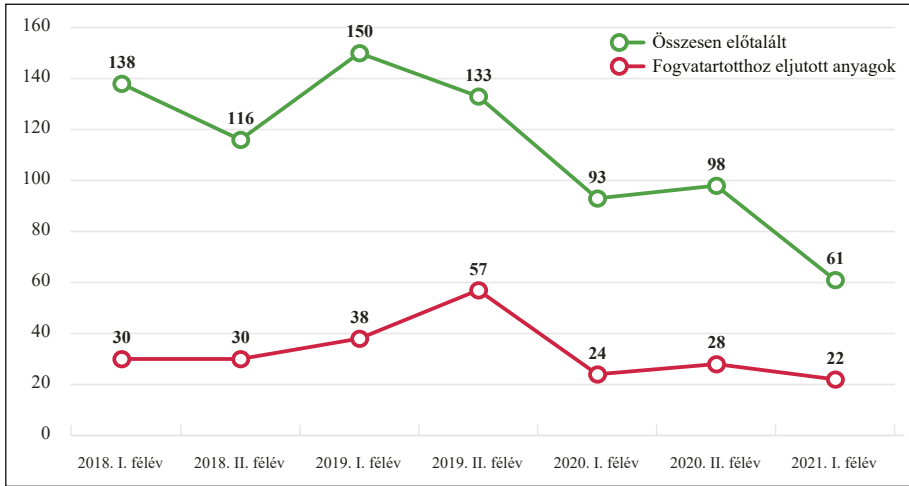
A büntetés-végrehajtás egészségének egyik legnagyobb kihívása a bejuttatni kívánt kábítószergyanús anyagok előtalálása, különösen az egyes vegyszerekkel, tudatmódosító szerekkel átitatott textíliák, levelek, anyagok vonatkozásában (Montanari et al., 2021). E szerek hatása sok esetben az egyészségügyi, toxikológia szektorok előtt is ismeretlen, így a bódult állapotban lévő fogvatartottak magatartása nem kiszámítható, esetleges agresszív ellenállásuk nem prognosztizálható. A BVOP Főügyelet külön adattáblát vezet az előtalált kábítószergyanús anyagokról típusa szerint, s ezek alapján megállapítható a „dizájner” drogok térhódítása.

A kábítószergyanús anyagokkal kapcsolatos utánkövetésnél a bv. szervezetnek további nehézségei akadnak, ugyanis a rendőri szervek által lefoglalt tételek bevizsgálását követően az eredményről csak elenyésző esetben kap tájékoztatást az érintett bv. szerv, így a valós esetszámokat teljes pontossággal kimutatni nem lehet. Ennek ellenére azt pontosan tudjuk, hogy – csak példa jelleggel kiemelve – 2021. év első féléves időszakában összesen 61 esetben találtak a kollégák kábítószergyanús anyagot, ebből 34 (55,7%) alkalommal érkezett postai küldeményben. 2020 hasonló időszakában összesen 92 esetben találtak elő kábítószergyanús anyagot, ebből 65 (70,6%) alkalommal érkezett postai küldeményben. A kábítószergyanús anyagok bv. szervek között történő kereskedelmére a körszállítások, majd 2020 évtől a központosított szállítások során nyílt leginkább mód, de ezek elmaradása a COVID–19-járvány okán igen beszűkítette a fogvatartottak lehetőségeit. Továbbra is elmondható, hogy az átitatott papírok képezik az előtalált kábítószergyanús anyagok túlnyomó részét. Növényi származék (két eset), por (három eset), míg tablettá és gyanta (hat eset) 2021-ben elenyésző esetben került elő.¹⁴ (4. ábra)

A bv. szervezet technikai eszköztárának bővítéseként – az UV lámpák alkalmazásán túlmenően, a kábítószergyanús anyagok kiszűrése érdekében – RAMAN lézerspektroszkópos vizsgálatokat hajtottunk végre a társ rendvédelmi szervek bevonásával, amelyek segítségével eredményes kimutatásokra nyílik lehetőség. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Biztonsági Szolgálat által vezetett elemzések alapján, a 2020-as mutatókhoz viszonyítva, a bódító vagy kábító hatású növényi származékok, valamint a szintetikus bódítószerek előfordulása csökkenő tendenciát mutat, míg a pszichoaktív szerekkel átitatott, jellemzően a fogvatartottak részére postai úton érkezett folyóiratok, levélpapírok és borítékok száma növekedett. Tehát erre a tiltott tárgy kategóriára a csomagküldés-fogadás módosítása nem volt szignifikáns hatással.

14 BVOP hivatalosan lekérdezett adatok (Biztonsági szolgálat – 2021. november 30.).

4. számú ábra: Az előtalált kábítószergyánús anyagok darabszáma és megoszlása (2018–2021)

Forrás: BVOP Biztonsági Szolgálat.

Összegzés – tervek – jövő

A zárt láncú csomagküldő rendszer hároméves retrospektív vizsgálata alapján megállapítható, hogy a bv. szervezet a jogszabályi rendelkezések hatályba lépéséig eredményesen felkészült a fogvatartotti csomagküldés és -fogadás országos szintű egységes bevezetésére. Az eltelt időszak csomagküldéssel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatainak feldolgozását és értékelését – a jövőben lehetséges kockázatok felmérése, illetve azok csökkentése és megszüntetése, a rendkívüli események bekövetkezésének megelőzése érdekében – a BVOP megkezdte és rendszeresen vizsgálja a bv. intézetekkel együttműködve. A fejlesztési tervek a webshop platformjába történő újabb nyelvek megjelenítését célozzák. Az árubeszállító cég monitorozásával párhuzamosan új, országos beszállítók felkutatása indult meg a Bv. Holding Kft. részéről, amely nemcsak az árszínvonal tartása, de a beszállítási pontosság javítása érdekében is nagyobb biztonságot adhat a bv. szervezet célkitűzéseinek tekintetében.

A zárt láncú csomagküldés rendszerének bevezetésével kapcsolatban elmondható, hogy a várt eredményt részben elérte. A tiltott tárgyak bejutásának, előtalálásának csökkenő tendenciája mellett pozitívként jelentkezett, hogy a központi webshop miatt egységes tételek vásárlására van lehetőség egységáron – e rendszer megjelenése előtt ez a fogvatartottak tekintetében hangulati tényező volt. További pozitívum, hogy az egyes megvásárolt tételek teljeskörűen

ellenőrizhető, úgy a gyártás, mint a forgalmazás vonatkozásában is. Az egyes termékekhez történő hozzájutás vélhetően csökkenti a fogvatartottak közötti cserekereskedelmet, így, ha közvetve is, de az egymás sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények csökkenéséhez is vezethet e rendszer. A kábítószergyánús anyagok előtalálása, illetve a bv. szervek berkein belül fogyasztott kábítószeresek visszaszorítása, csökkentése terén további fejlődést lehetne elérni, ha a csomagküldés mellett a kapcsolattartás más formájának, a levélküldemények küldésének rendszerét is új alapokra helyezné a bv. szervezet, például e-mail formájában (Somogyvári, 2021). S nem utolsó sorban a zárt láncú csomagküldési rendszer előnyei között említendő többek között az étel- és higiéniai biztonság, a járványügyi biztonság kérdésköre.

A COVID-19-járvány kirobbanása okán a bv. intézetek élete is teljesen átalakult a látogatások ideiglenes felfüggesztésének, az előállítások, szállítások nagymértékű csökkenésének vonatkozásában. Ebből következik, hogy a tiltott tárgyak beszerzése, elosztása sokkal lassabb és körülményesebb (Horváth, 2021).

Az elmúlt években a modern, innovatív technológia adta lehetőségeket a büntetés-végrehajtás nagy elánal kezdte beépíteni az egyes szakfeladatok végrehajtásába. Felismerte ugyanis, hogy a 21. században a biztonság megteremtésének szerves része tud lenni a technológiai vívmányok megfelelő alkalmazása. A biztonsági és az informatikai szakterületek fúziót kell képezzenek a maximális biztonság elvének érvényesülése érdekében (Hinkel, 2021). Éppen ezért a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága szakirányítási szakterületei folyamatosan monitorozzák a tárgykört érintő nemzetközi trendeket, keresik az új, innovatív megoldásokat. Kétség nem fér hozzá, a bv. webshop számos előnnyel bír a régi csomagküldési rendszerrel szemben: gyors, kényelmes, egy-egy áru kínálatával rendelkezik, s nem utolsó sorban a tiltott tárgyak bejutása előfordulási arányának csökkenésében is nagy szerepet játszik.

Felhasznált irodalom

- Berki A. & Nyitrai E. (2021). Mesterséges intelligencia gyakorlati alkalmazásának lehetőségei – okos város, okos rendőrség. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3, 4–47.
- Bozsó Z. (2021). A koronavírus járvány pozitív hozadéka, országosan megújuló protokollok, metodikák, egységes eljárásrendek. *Börtönügyi Szemle*, 40(3-4), 189–208.
- Czenczer O. (2009). Külföldi minták – honi tennivalók a fiatalok büntetés-végrehajtásában. *Börtönügyi Szemle*, 28(1), 1–10
- Czenczer O. (2021). Pandémia – Paradigmaváltás a büntetés-végrehajtásban Nemzetközi kitekintés és a magyarországi jó gyakorlatok bemutatása. *Belügyi Szemle*, 69(5ksz), 12–36. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.5.1>

- Cséri Z. (2020). Autonóm törekvések az innováció ösvényén – Új utakon a büntetés-végrehajtási gazdasági társaságok és a Bv. Holding Kft. *Börtönügyi Szemle*, 39(4), 7–18.
- Esztergomi C. (2020). *A Büntetés-végrehajtási Szervezet innovációja: a zárt láncú csomagküldési rendszer*. Szakdolgozat. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar.
- Farsang T. (2019). Munkáltatás a Büntetés-végrehajtási Szervezet gazdasági társaságainál. *Börtönügyi Szemle*, 38(4), 29–46.
- Hinkel T. & Molitórisz R. (2021). A büntetés-végrehajtási szervezet COVID–19 humánjárvány elleni védekezésének bemutatása. *Belügyi Szemle*, 69(5ksz), 37–65. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.5.2>
- Hinkel T. (2020). Az innovatív technikai megoldások hatása a fogvatartás biztonságára. *Börtönügyi Szemle*, 39(2), 75–79.
- Horváth A. (2021). A COVID–19-humánjárvány büntetésvégrehajtási szervek biztonságára gyakorolt hatása. *Börtönügyi Szemle*, 40(3-4), 171–188.
- Kovács M. (2018). Zárt láncú csomagküldés a magyar Büntetés-végrehajtási Szervezetben. *Börtönügyi Szemle*, 37(4), 55–64.
- Kovács M. (2021). A koronavírus-járványhelyzet során kialakított fogvatartási stratégiák bemutatása, a védekezéssel és megelőzéssel kapcsolatosan végrehajtott feladatok és jó gyakorlatok tükrében. *Belügyi Szemle*, 69(5ksz), 66–90. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.5.3>
- Montanari, L., Teltzrow, R., Van Malderen, S., Ranieri, R., Martín Peláez, J.A, Vandam L., Mounateny J., Pirona A., Meroueh F., Giraudon I., Matias J., Skarupova, K., Royuela, L. & Mor-el d'Arleux, J. (2021). The impact of the COVID–19 lockdown on drug service provision in European prisons. *International Journal of Prisoner Health*, 17(3), 217–232.
- Nyitrai E. (2021). A sorozat-bűncselekmények nyomozásának metodikája. *Belügyi Szemle*, 69(2), 31–47. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.2.2>
- Schmehl J. (2021). A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Operatív Törzsének működése és a COVID–19-járvány elleni védekezésben betöltött szerepe. *Börtönügyi Szemle*, 70(3-4), 11–29.
- Somogyvári M. (2021). A koronavírus hatása a fogvatartotti kapcsolattartásra – Kihívások és szervezeti válaszok A fogvatartotti videóhívások alkalmazásának empirikus vizsgálata. *Belügyi Szemle*, 69(5ksz), 110–144. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.5.5>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: Bv. csomag webáruház. <https://www.bvcsomag.hu/auth>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Czenczer O. & Hinkel T. (2022). Webshop a börtönben, avagy a zárt láncú csomagküldési rendszer tapasztalatai és hatása a biztonságra. *Belügyi Szemle*, 70(5), 1005–1023. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.7>

Kriminalisztikai pszichológia: hogyan segíthet a pszichológia a bűnüldözésben?

Forensic Psychology: How Can Psychology Help Law Enforcement?

Erdélyi Ákos

komplex nyomozati tevékenységet ellátó szakügyintéző, kriminológus
Budapesti Rendőr-főkapitányság,
V. kerületi Rendőrkapitányság,
Vizsgálati Osztály

Absztrakt

Cél: Jelen cikkben azt szeretném bemutatni, hogy a pszichológia, különösen annak kriminalisztikai alkalmazott területe, hogyan segítheti a nyomozó hatóságokat az egyes bűncselekmények eredményes felderítésében. Noha a rendvédelemben dolgozó pszichológusok többsége alapellátó szakemberként dolgozik, és alapjaiban a kollégák pszichikai alkalmassági vizsgálatait végzik, illetve a mentális jó- és jóllét megteremtésén dolgoznak, lényeges látnunk, hogy a pszichológia tudománya ennél jóval összetettebb módon alkalmazható a rendvédelemben, és nagy relevanciával bír a bűnügyi területeken is.

Módszertan: Hazai és nemzetközi tanulmányok is sokat foglalkoznak ezen témával, noha néhány esetben a kriminálpszichológia és kriminalisztikai pszichológia szinonimaként kerül megnevezésre. Jelen tanulmányban szakirodalmi áttekintést teszek, hogy a kriminalisztikai pszichológia milyen eszközökkel segítheti az eredményes felderítést.

Megállapítások: Noha a specifikus elkövetői profilalkotás módszere nem újdonság, az elsősorban sorozat-bűncselekmények felderítésére kidolgozott eljárás az egyedi bűncselekmények felderítésekor is nagy relevanciával bír. Továbbá az életellenes bűncselekményeken túl a szexuális jellegű bűncselekmények elemzés-értékelése során is jól alkalmazható, ahogyan a kihallgatási stratégiák megtervezésekor is.

Érték: Jelen tanulmányban a kriminalisztikai pszichológia két módszertani eleme, a profilalkotás és a kihallgatási stratégia kerül elemzésre, a szexuális bűncselekmények tükrében.

Kulcsszavak: kriminálpszichológia, kriminalisztikai pszichológia, bűnügyi profilalkotás, kihallgatási technikák, szexuális bűncselekmények.

Abstract

Aim: In this article, I would like to show how psychology, especially its forensic field, can help investigative authorities effectively detect individual crimes. Although most law enforcement psychologists work as primary care professionals, basically conducting psychological aptitude tests of colleagues and creating mental well-being, it is important to see that the science of psychology can be applied to law enforcement in a much more complex way.

Methodology: Both domestic and international studies make researches with this topic, although in some criminal psychology and forensic psychology are used to be synonyms. In the present study, I review the literature on the means by which forensic psychology can assist in effective detection.

Findings: Although the methodology of profiling specific offenders is not new, the procedure was developed primarily for the detection of serial crimes, but it has a great relevance in the detection of individual crimes. Furthermore, in addition to crimes against life, it can be used well in the analytical assessment of sexual offenses, as well as in the design of interrogation strategies.

Value: In the present study, two methodological elements of forensic psychology, profiling and interrogation strategy, are analyzed in the light of sexual offenses.

Keywords: criminal psychology, forensic psychology, criminal profiling, interrogation techniques, sexual offenses.

Bevezetés – mi a kriminálpszichológia?

Noha a pszichológiai gyakorlat a rendvédelmi szervek munkájában is igen hamar megjelent, az, hogy pszichológus bűnügyi területen lásson el feladatot, tapasztalatom szerint ritka. A kerületi kapitányságok a nyomozati szakban lévő ügyek felderítésekor nem alkalmaznak pszichológust, noha egy-egy kihallgatás megtervezésekor, a kihallgatás fókuszának felállításakor a nagy tapasztalattal rendelkező nyomozóval jó párost alkotnának. A felettes szervek ugyanakkor bizonyos feladatellátásra – különösen a nagy figyelmet igénylő ügyek során – megbízhatnak pszichológusokat. De hogyan is illeszkedik a pszichológia a rendészettudományba vagy akár a – néhol represszív, néhol resztoratív – igazságszolgáltatásba?

A pszichológia számos olyan aspektussal rendelkezik, amelyeknek köszönhetően jól ki tudja egészíteni a jogot, és tágabb értelemben az igazságszolgáltatást.

Boros János a *jogpszichológia* terminust használja, és mint mondja, „*a jogpszichológia felöleli az igazságszolgáltatás teljes területét: nyomozás, kihallgatás, vádemelés, szakértés, bírói ítékezés, beleértve a polgári és családjogi eseteket is (például gyermekelhelyezés), büntetés-végrehajtás, az áldozatlélektant, a bűnözéstől való félelmet. Ezen túlmenően a jogpszichológia foglalkozik olyan kérdésekkel is, mint a munkahelyi diszkrimináció, a nők hátrányos helyzete, a rasszizmus, a szexuális zaklatás a munkahelyen*” (Boros, 2004). Kiemel egy olyan taxonómiát, mely három különböző formában vizsgálja a jog és pszichológia kapcsolatrendszerét.

Pszichológia a jogban – a jogrendszer dominanciáját hirdeti, és eszközként alkalmazza a pszichológia tudásanyagát, lásd pszichológus szakértői vélemény a terhelt beszámíthatósága kapcsán.

Pszichológia és a jog – a pszichológiai módszerek és eszközök egyenrangúságát hirdeti.

A jog pszichológiája – ebben a megközelítésben a pszichológia dominál, mivel a pszichológiai érdeklődés tárgya jelen esetben maga a jog.

Nem utolsó sorban, a pszichológia jól dolgozik a kriminológiával, vagyis inkább a kriminológiai gondolkodás él a pszichológia úttörőinek gondolataival, amikor a bűnözés okait kutatja.

Visontai-Szabó Katalin szintén alkalmazza a *pszichológia a jogban* és a *jogi pszichológia* terminusokkal. Az előbbi „*azt vizsgálja, hogy miként élnek a jogászok saját tevékenységük során a pszichológia eszközeivel, például miként tudják a tanút, a perbeli ellenfelet vagy a szakértőt összezavarni vagy zavarba hozni, hogy ellentmondásba kerüljön önmagával és így vallomása valóságtartalma megkérdőjelezhető legyen*” (Visontai-Szabó, 2017). Utóbbi azokat a szakembereket gyűjti és rendezi egy fogalomba, akik mindkét tudományterület művelői, és mint szaktanácsadók vesznek részt a büntetőeljárás egyes szakaszaiban. A *jog pszichológiája* középpontjában maga a jog áll, annak szükségessége, társadalomra gyakorolt hatása, továbbá a személyek jogtudata és jogkövetése.

A kriminálpszichológia rendészettudományi vonatkozása jóval erősebb. A hazai szakirodalmi hivatkozások szerint a kriminálpszichológia tárgya a bűnelkövető, vizsgálja az elkövető és az áldozat közötti kapcsolatot, a bűnözés és a bűnözővé válás kérdéskörét, kutatja az áldozattá válás okait, mindezt pszichológiai kontextusban (Pásztor, Mityók & Németh, 2009). Popper Péter definíciója értelmében a kriminálpszichológia alapkérdése és alanya a bűnöző, és a hozzá kapcsolódó lélektani mechanizmusok feltárása: „*a kriminálpszichológia alkalmazott lélektani tudományág, amely a bűnelkövető, a bűntett és a bűnözés elleni harc (bűnüldözés, büntetés-végrehajtás, megelőzés és utógondozás) pszichológiai problémáival foglalkozik*” (Popper, 2014), Visontai (2017) pedig egyenesen a kriminológia egyik

ágának tekinti a kriminálpszichológiát. Úgy vélik, nemcsak egyéni, hanem társadalmi szintű elemzéseket kell folytatnia, hiszen a bűnözés társadalmi jelenség. A kriminálpszichológia a beszámítható, ép tudatállapotú elkövetőkkel foglalkozik, „*emellett, bizonyos mértékig, a nem beszámítható vagy korlátozott beszámítási képességgel rendelkező személyekkel is dolgozik*” (Vilics, 2020).

A kriminálpszichológia három ágra tagolható.

A kriminológiai pszichológia feladata a bűnözővé válás egyéni és társadalmi pszichogén tényezőinek vizsgálata, „*a bűnelkövetésig súlyosbodó antiszociális magatartásformák mögött álló személyiségstruktúra és mechanizmusok sajátosságairól szóló szakág*” (Popper, 2014). Főként a klinikai pszichológia módszereiből merít, jelentős szerepet tulajdonítva a pszichológiai anamnézisnek, autoanamnézisnek, explorációs technikáknak, valamint a projektív teszteknek.

A kriminalisztikai pszichológia fókusza a büntetőeljárás fő szakaszainak pszichológiai támogatása. Központi eleme a tényállás-diagnosztika, a kihallgatási stratégia megtervezése, illetve alkalmazott módszerek kutatása és bevezetése a nyomozati munkába.

A büntetés-végrehajtási (börtön)pszichológia tárgya a reszocializációs (a társadalomba történő visszailleszkedés segítése) és reintegrációs eljárások, az állampolgári szerepek felvétele, kutatása, bevezetése, valamint a prizonizáló hatások csökkentése (Vilics, 2020; Fliegauf, 2012; Popper, 2014; Korinek, 2013).

A kriminalisztikai pszichológia tárgya és alkalmazott módszerei

Csernyikné megállapítása szerint „*a kriminalisztikai pszichológia a bűnüldözés nyomozati és bírói szakaszának, a bűnfelderítő munkának a pszichológiai aspektusait vizsgálja. [...] Foglalkozik a bűnüldözői, bűnfelderítői munka, pl. a kihallgatások pszichológiai aspektusaival, a tanúvallomások megbízhatóságával is*” (Csernyikné & Fogarasi, 2006). Módszertanához tartozik a profilalkotás, az emlékezésen alapuló kikérdezés, illetve olyan pszichofiziológiai módszerek alkalmazása, mint a poligráfos eljárás.

Az alábbiakban pedig két módszertani elemét mutatom be előbb általánosságban, majd olyan specifikus bűncselekmények kapcsán, mint a szexuális jellegű bűncselekmények.

A bűnügyi profilalkotásról általában

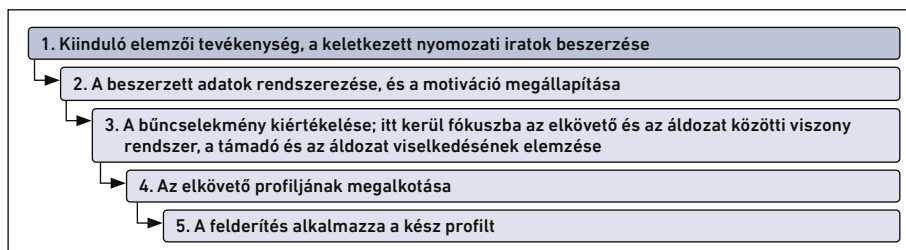
A profilalkotás az 1900-as évek második felétől hódította meg először az Egyesült Államok bűnüldöző szerveit, majd amerikai közvetítéssel fokozatosan jutott el

az európai szervekhez, és épült be a nyugat-európai kriminalisztikai gondolkodásba és gyakorlatba. A módszert a kasszasikeres filmeknek és sorozatoknak köszönhetően (mint A bárányok hallgatnak, a Hetedik vagy a Gyilkos elmék című műsorok) mítoszok övezik, ami kevésbé járul hozzá ahhoz, hogy a való életben megbízhatóság épüljön ki a módszer és a nyomozók között. A filmekben a profilozó nagyjából 90 perc leforgása alatt elemzi a helyszínt, az elkövetői magatartást, miközben elemzi az elkövető és az áldozatok közötti viszonyrendszert. Majd egy csapásra megalkotja az elkövető profilját, aminek köszönhetően a nyomozó hatóság kézre keríti a tettest. A valóságban azonban egy tudományos alapokon nyugvó eljárásról van szó, ami időigényes, ahogyan az egyes eljárási cselekmények mindegyike. Az eljárás alkalmazhatóságának területe az utóbbi években kiszélesedni látszik, és eredményesen alkalmazható a (terror)elhárítás terén is (Hamden, 2021; Nagy, 2020; Nagy, 2019; Szijártó, 2018).

A profilalkotás olyan elemző-értékelő tevékenység, mely egyaránt merít a pszichológia, a pszichiátria, a kriminológia és a szociológia ismereteiből. Az eljárás eredménye az elkövetői személyiségrajz, mely magában foglalja az elkövető fontosabb személyiség- és viselkedésbeli jellemzőit. Célja a nyomozás támogatása azáltal, hogy segít a még ismeretlen tettes felkutatásában a lehetséges gyanúsított kör szűkítésével, az ismeretlen elkövető viselkedésének, elkövetői magatartásának elemzésén keresztül (Alföldi, 2012; Cserényikné & Fogarasi, 2006; Lehoczki, 2011).

A módszert az amerikai Szövetségi Nyomozó Iroda ügynökei alkalmazták és alkalmazzák a legeredményesebben, első sorban sorozat-bűncselekmények felderítése során (Douglas, Ressler, Burgess & Hartman, 1986). Bűnügyi nyomozati elemzésük eredményeként sikeresen kidolgozták a szexuális emberölések motivációs modelljét, valamint a szervezett-szervezetlen elkövetői tipológiákat. A vizsgálat menetét öt lépésben foglalták össze (Lehoczki, 2011; Innes, 2007), melyet az alábbi folyamatábra szemléltet.

1. számú ábra: Az FBI szakemberei által kidolgozott profilalkotási eljárás öt szakasza

Forrás: Lehoczki, 2011; Innes, 2007.

Mint már említettem, az amerikai hatóságok főként sorozat-bűncselekmények felderítésére alkalmazzák a módszert. A holland módszer ezzel szemben multidiszciplináris: a rendőrség berkein belül felállított Elkövető Profilalkotó Egység tagjai nemcsak törvényszéki ismeretekkel rendelkező szakemberek, hanem szociológusok és matematikusok. Emellett a kutatói tevékenységben is aktívan részt kell venniük (Innes, 2007).

A profilalkotás multidiszciplináris jellegének köszönhetően több nézőpontot és irányzatot ötvöz, melyek közül – lévén, hogy jómagam is ezen a tudományterületen képződtem és képződök – kiemelem az úgynevezett *diagnosztikus értékelés* megközelítését.

Eszerint a nézőpont szerint a pszichológusok, pszichiáterek közreműködése nagyban segítheti a felderítés folyamatát. *„Az irányzat képviselőinek általában nincs ugyan nyomozati tapasztalatuk és ehhez szükséges speciális ismeretük, a személyiségpatológiák, diagnosztikus kategóriák és együtt járások klinikai praxisból származó beható ismerete igen gazdag, komplexitásában más módszerrel nem reprodukálható információt tud nyújtani”* (Lehoczki, 2011). Ehhez kapcsolódóan kezd ismét teret nyerni a klinikai pszichológiai/pszichiátriai megközelítés: úgy tűnik, hogy *„a pszichiátria olyan információkat tud szolgáltatni, amelyeket más profílozási eljárások nem, ezért könnyen lehetséges, hogy a megközelítésnek, mihelyt sikerül túllépnie a kezdeti nehézségeken, szerepe lesz a profilalkotásban”* (Haller, Bellavics & Baráth, 2020). Erre jól reflektál a francia módszer, ahol a pszichológiai profilalkotást nem a rendőrség kezdeményezi, hanem egy erre a célra felállított bizottság határoz. Abban az esetben, ha a bizottság úgy ítéli meg, hogy a profilalkotás eredményre juttathatja a nyomozati cselekvést, az iratanyagot átadja egy klinikai pszichológusnak vagy pszichiáter szakorvosnak véleményezésre (Innes, 2007).

Hazánkba a profilalkotás művészete az 1990-es években (Kemény, 1999), angol közvetítéssel, Fülöp Gyula szociológus által jutott el. Ő volt az elsők egyike, aki kísérletezett a módszer hazai meghonosításával. Az Országos Rendőr-főkapitányság Kriminálisztikai Azonosító Szolgálat munkatársaként 1997 és 1999 között 14 gyilkossági ügyben készítette el az ismeretlen elkövető profilját, amelyből négy esetben vált ismertté a tettes. A profilalkotói folyamat jelenleg az ORFK Elemző-Értékelő Főosztályán történik. A magyar módszer statisztikai-szociológiai alapokon nyugszik, ugyanis annak érdekében, hogy a profilalkotás itthon is alkalmazható legyen, át kellett dolgozni az amerikai módszert. Ennek oka kettős: egyrészt jelentős mértékben eltér a két ország gazdasági-társadalmi helyzete, másrészt a módszert eredetileg nagyobb számú, sorozat-jellegű ügyek felderítésére fejlesztették ki. Hazánkban azonban – szerencsére – ritkán fordulnak elő sorozat-bűncselekmények. A szociológiai megközelítés két alapelve épül:

- felfedezhető a bűncselekménynek olyan aspektusai, amelyeket ismerünk, felmérhető (például az áldozat személyazonossága, az elkövetés körülményei), és vannak olyanok, amelyek nem azonosíthatók és nem ismerjük őket, amelyek főként az elkövetőre vonatkoznak;
- a már korábban felderített bűncselekmények között felfedezhető olyan esetek, amelyek *„az ismert adatokban eléggé hasonlóak az ismeretlen esethez, és ezek alapján feltesszük, hogy az ismeretlen eset a nem ismert változóiban is az e hasonló csoport sajátosságait tükrözi”* (Nagy & Elekesné, 2004).

Az említett alapelveket követve meg kell említenünk két szociológiai szempontú hipotézist, melynek tesztelése a profilkészítés alapjául szolgál. A szakértők tapasztalataik alapján úgy vélik, hogy *„a hasonló adottságokkal rendelkező és hasonló körülmények között élő személyek egy adott szituációban hasonló módon viselkednek. [...] Így tehát a szociológiai típusú profilalkotás azon a felismerésen alapul, hogy ha hasonló sértettek sérelmére, hasonló módon követnek el bűncselekményt, akkor feltehetőleg az elkövetők is azonos körből kerülnek ki”* (Nagy & Elekesné, 2004).

Amint említettem, a profilalkotás nem pusztán a nyomozás során, annak stratégiai megalkotásában játszik fontos szerepet, de egy jól felépített profil nagy jelentőséggel bír a kérdezőtechnikákat illetően is.

Kriminalisztikai pszichológia a szexuális bűncselekmények felderítésének tükrében

Alkalmazható lehet-e a profilalkotás a szexuális bűncselekmények felderítésekor? A kérdés megválaszolására nézzünk egy példát.

Az első elkövető este támad egy általa sokáig megfigyelt helyszínen. Áldozata egy éppen arra kocogó futónő, aki alkalom szülte áldozat. Az elkövető a cselekmény végrehajtása során kesztyűt és maszkot visel, az áldozata ruháit leveszi, fehérneműjét félrehúzza. Az aktus során nyugtatja a sértettet, hogy ne féljen, nem fogja megölni, illetve biztatja, hogy jelezze, ha fájdalmat okoz neki. Az aktus befejeztével sietősen hagyja el a helyszínt. A másik elkövető szintén este támad, ugyanakkor végrehajtása brutálisabb. A sértettet késsel tartja sakkban. Ruháit levágja, közben a pengével bőrét szándékosan megsebzí. Az elkövetés során kegyetlen, áldozatát annak megölésével fenyegeti. A cselekmény végrehajtását elnyújtja, annak minden pillanatát kiélvezi (Petrétei, 2019). A két fiktív esetleírás alapján nézzük, mire jutunk a profillal.

Minkét elkövető este támad, ugyanakkor az időpont minkét esetben mást szolgál. Az első elkövetőnél egyfajta védekezés és a lebukás veszélyének csökkentése. Bizonytalan, rendezetlen, a sötétben pedig protektív tényezőt lát. Viselkedése részben szervezett: ugyan a helyszínt kiválasztotta, és az elkövetéshez szükséges egyéb eszközt (kesztyűt, álarcot) magával vitte, áldozatválasztása eseti, célpontja nem előre kiszemelt. Mikor elindult otthonról, lehet, nem is úgy készült, hogy cselekményét aznap végrehajtsa. Bizonytalansága abban is megmutatkozik, hogy a cselekmény során nyugtatja a sértettet, elidőzik annak megnyugtatásával, és nem akar neki fájdalmat okozni. Ennél az elkövetőnél a cselekmény végeztével poszt-offenzív érzelmként megjelenhet a büntudat és az áldozattal való együttérzés, azonosulás, ami pedig olyan viselkedésben manifesztálódhat, ami környezete számára feltűnő lehet. A másik elkövető ennél sokkal másabb. Viselkedésében jelen van egy nagyfokú sadizmus, és ő az az elkövető, aki vélhetően nem azért erőszakol, hogy szexuális vágyát kielégítse. Esetében az erőszak, a sadisztikus tendenciák, az áldozat integritásának totális megtörése és a teljes kontroll jelenti a szexuális izgalmat. Módszeresen készült cselekménye végrehajtására, viselkedése tervezett-szervezett. Cselekménye végeztével nem esik kétségbe, nem gyötri lelkiismeret, nem érez megbánást. A két elkövető tehát eltér motivációjukban, áldozatválasztásukban, a pre- és poszt-offenzív viselkedésükben.

Ebből a fiktív és a teljesség igénye nélkül készült személyiségrajzban láthatjuk, hogy az elkövetői profilalkotás a szexuális bűncselekmény során is alkalmazható – az más kérdés, hogy vajon a nyomozó hatóság hasznára lenne-e a készült személyiségprofil. Mindezek mellett – ahogyan minden egyéb bűncselekménytípus kapcsán – a szexuális jellegű bűncselekmények során is relevanciával bír a profilalkotás alapkérdése, vagyis, hogy milyen típusú ember az elkövető. Addig, ameddig ez a kérdés releváns egy-egy cselekmény felderítésekor, a profilalkotásnak mindig lesz helye az eljárási cselekmények között.

Azon túlmenően pedig, hogy az eljárást eredendően sorozat-bűncselekmények, így sorozat-jelleggel elkövetett szexuális bűncselekmények felderítésére dolgozták ki és alkalmazták eredményesen (Schlesinger, Kassen, Mesa & Pinizzotto, 2010; Gee & Belofastov, 2007; Hazelwood & Warren, 2003), úgy vélem, egyedi esetek nyomozása során is jó eredménnyel lehet alkalmazható.

A következőkben pedig rátérek a szexuális abúzus áldozatainak – mint különleges bánásmódot igénylő sértettek – kihallgatási stratégiájára.

A kihallgatás nem más, mint „személyi jellegű bizonyíték-forrás, a vallomás beszerzésére szolgáló nyomozati cselekmény, amely során a vizsgált eseményről az adott személy tudatában megmaradt, megrögződött tényeket lehet megismerni. Célja az objektív tényállás, minél pontosabb igazság szóbeli megismerése” (Pásztor, Mityók & Németh, 2009). Mielőtt megkezdődik a terhelti/gyanúsított

kihallgatás, a protokoll javaslata szerint ideális esetben tájékoztatni kell az eljáró nyomozót a terhelt aktuális pszichés állapotáról, érzelmi-értelmi képességeiről.

A szexuális bűncselekmények sértettjeinek kihallgatása sokszor rendkívül érzékeny eljárási cselekmény. Nem véletlen, hogy a nemi élet és nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjei a különleges bánásmódot igénylő sértettek közé tartoznak. Ennek meghatározására a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 81. és 82. §-a ad iránymutatást, továbbá a 89. § (1) bekezdésében rögzíti, hogy a sértettet csak vele azonos nemű személy hallgathatja ki, illetve, hogy a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az eljáró nyomozó hatóság részéről a sértettel azonos nemű személynek is jelen kell lennie, valamint, hogy a nyomozó hatóság biztosítja, hogy a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze.

A szexuális sértettek kihallgatása során fokozottan kell ügyelni az ismétlődő viktimizáció és traumatizáció elkerülésére, ennek érdekében fontos, hogy az eljáró hatóság lehetőség szerint egy alkalommal, a történet teljességének feltárására irányuló kérdésekkel hallgassa ki a sértettet, és a kihallgatást megfelelő eszközökkel rögzítse. Kihallgatásuk rögzítése az előbbieken túl azért is lehet célszerű, mert a felvétel visszanezésével jobban elemezhető nonverbális kommunikációjuk, valamint explorációjuk is, amiben sok utalás lehet elrejtve, ugyanis más a nyelvhasználat egy akut vagy egy hosszan tartó abúzus explorációja kapcsán. *„Akut bűncselekmények esetében az emlékezetet inkább az epizodikus memória aspektusai jellemzik, tehát egy esemény személyes vonatkozásai, míg egy hosszan tartó abúzus kapcsán a forgatókönyv memória jelei mutatkoznak meg, tehát az események sztereotip, tipikus mozzanatai”* (Szatmári, 2019).

A szexuális bűncselekmények áldozatainak kihallgatására ideális lehet az úgynevezett kognitív interjú technika alkalmazása.

A kihallgatás a múltban lezajlott cselekmények felidézésére fókuszál. Ugyanakkor számolni kell az emlékezeti funkciók és a tudattartalmak időbeliségével. Minél több idő telik el az esemény és a kikérdezés között, annál nagyobb az esélye annak, hogy bizonyos részletek eltűnnek vagy átkódolásra kerülnek az emlékezetben. Azokra a hiányosságokra pedig, amikre a személy nem emlékszik vagy úgy véli, hogy nincs rálátással, konfabuláció útján „kitölti”, és kreál egy, az eseménysorba illeszkedő részletet, ami gyakran irreleváns információ. Ezen a természetes deficiten a kihallgatás során megteremtett légkör ronthat, ugyanis az ott kialakult distressz-állapot kognitív teljesítménycsökkenést idézhet elő (Csernyikné & Fogarasi, 2006). Ennek az emlékezeti hiányállapotnak a kiküszöbölésére alkották meg 1984-ben a kognitív interjú technikát. A módszer maga négy olyan komponenst foglal magába, amelyek serkentik az emlékezőfunkciókat, melyet az alábbi táblázat foglal össze.

1. számú táblázat: A kognitív interjú négy vezető komponense

1. lépés	Feladat: rekonstruálni kell a korábbi érzelmi aspektusokat ↳ Olyan helyzetet kell teremteni, amibe visszahozhatók azok az emlékek, amelyek intuíciókat, érzéseket, érzelmeket tartalmaznak
2. lépés	Feladat: a kihallgatott személynek minden, a legkisebb részletet is fel kell idéznie ↳ Ezen emlékek relevanciájának vizsgálata ezen a ponton kihagyandó: a lényeg, hogy minden elemet sikerüljön a kihallgatott személy tudatába hoznia
3. lépés	Feladat: időbeliség ↳ Arra kéri a személyt, hogy állítson fel időrendi sorrendet
4. lépés	Feladat: perspektívaváltás ↳ Arra kéri a személyt, hogy váltson nézőpontot, vagyis, hogy képzelje el a történetet egy másik személy szemszögéből vagy egy másik helyszínről tekintsen a cselekményre

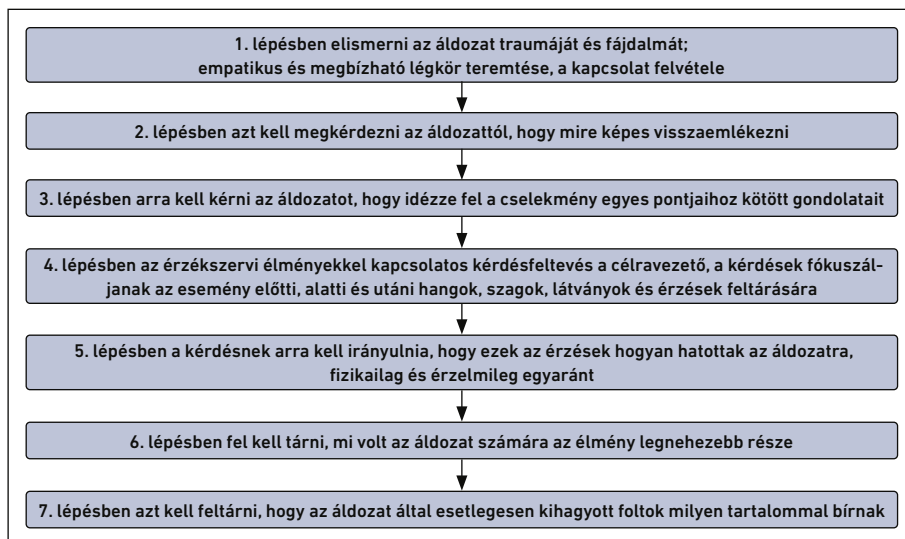
Forrás: Csernyikné & Fogarasi, 2006.

A perspektívaváltásra azért van szükség, mert amikor az ember sajátos élményt él át, a tartalmak feldolgozása érdekében megjelenik az eseménnyel kapcsolatos belső reprezentáció, mely minden esetben egyéni. Azzal, hogy a fent bemutatott négy lépéssel instruálják a kihallgatott személyt, kognitív funkciói mozgósíthatók, emlékei előhozhatók. Csernyikné szerint ugyan „*a kognitív mintában is lehetnek hibák, de a belső kép előhívása segít kiküszöbölni a torzításokat, csökkenteni a konfabulációt*” (Csernyikné & Fogarasi, 2006).

A kognitív interjú mintegy jó alapul szolgált a Forensic Experiential Trauma Interview (FETI) kidolgozására.

A protokoll alapja egy olyan kognitív szempontú megközelítés, miszerint a sértettek akkor tudnak a leginkább megbízható információval szolgálni a feltett kérdésekre, ha azokat pontosan teszik fel nekik, valamint a kérdések megválaszolása során mind az absztrakt, mind a logikus gondolkodás aktivizálására szükségük van. A protokoll hét lépésben foglalja össze, hogyan is lehet hatékonyan kihallgatni a szexuális abúzus áldozatait (O’Donohue, 2021).

2. számú ábra: A FETI kérdezéstechnika folyamata

Forrás: Strand, 2017.

Elengedhetetlen hangsúlyozni, hogy mindezt csak mély empátiával, ítéletmentesen, a kihallgatott dinamikájához igazítva, s csak úgy lehet alkalmazni, hogy az a sértettre ne hasson túlzott és ismétlődő traumatikus élményként.

Összegzés

Az elméleti összefoglaló – bízom benne – jól reprezentálja a pszichológia kiaknázásának lehetőségeit. Ebben a tanulmányban igyekeztem megmutatni egy apró szeletét annak, hogy kellően szervezett logisztikával és apparátussal a pszichológia tudománya a rendészetben, a bűnüldözésben is alkalmazható. De nemcsak a büntető igazságszolgáltatás, hanem a honvédelem, a titkosszolgálatok is eredményesen alkalmazhatják a pszichológia módszereit, legyen szó kvantitatív vagy kvalitatív elemekről.

Úgy vélem, hogy a pszichológia és a jog, valamint annak határterületei – így a kriminológia –, kapcsolata, viszonyrendszere hazánkban nincs megfelelő mértékben alkalmazva. A gyakorlati oldalt kiemelve, a pszichológus kollégák főként alapellátó tevékenységet látnak el, bűnügyi területeken végzett pszichológiai feladatok elvégzésére viszonylag kis számú státusz kerül biztosításra mindamellett, hogy a felderítés vagy elemzés-értékelés területeken is jól alkalmazható

egy pszichológus tudása. Ugyanakkor úgy látom, hogy napjainkban alakulóban van egy intenzív törekvés arra, hogy gyakorlott (kriminál)pszichológusok segítsék a nyomozati szakasz eljárási cselekményeit. Bár törekvés van, ennek megvalósítása kis léptekkel lépdel előre.

A specifikus bűnelkövetői profilelemzés kapcsán, amint az látszik, a magyar hatóságok is igyekeznek integrálni a profilalkotás adta lehetőségeket, és kezdik ismét felfedezni a régi-újnak tekinthető klinikai/pszichiátriai profilalkotást is.

Petőfi Attila vezérőrnagy úr szerint ugyanakkor nagy szükség lenne a módszerrel kapcsolatos képzések, kutatások és ismeretanyagok bővítésére. A 2008–2009-es roma gyilkosság sorozat kapcsán taglalt kriminalisztikai bukkánók és tanulmányok kapcsán úgy fogalmaz, hogy „*az elmúlt évek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a Magyarországon szerencsére ritkán előforduló emberölés-sorozatok nyomozása során az FBI profilalkotói – néhány napos magyarországi tapasztalatcsere során – csak viszonylag általánosan megfogalmazható pszichológiai profilt tudnak adni*” (Petőfi, 2017). És nemcsak az életlenes, sorozat-jellegű bűncselekmények felderítése során bír relevanciával az elkövetői profilelemzés, hanem „*az egyéb élet, ne mi erkölcs, illetve vagyon elleni bűncselekmények felderítésénél is szükség lenne elkövetői profilra*” (Petőfi, 2017). Vezérőrnagy úr gondolata is alátámasztja azt, hogy a pszichológiának és az elkövetői profilalkotásnak igen is helye van a szexuális bűncselekmények felderítése során is.

A szexuális abúzus sértettjei kihallgatása kapcsán elmondható, hogy bár vannak törvényi szabályozások azok foganatosítására, a gyakorlatban szükség lenne olyan helyiségek kialakítására, mint amilyen a gyermekbarát gyermekmeghallgató helyiségek. A gyermekbarát helyiségek jól illeszkednek a gyermeki dinamikákhoz (Szatmári, 2019), és ezt felismerve szükséges lenne olyan, kerületi kapitánysági szinten is különleges meghallgató szobák kialakítására, ahol a szexuális bűncselekmények sértettjeit is zavartalanul ki lehet hallgatni. Célszerű lenne egy eljárási-kihallgatási szakmai protokoll kidolgozása is a szexuális bűncselekmények sértettjei vonatkozásában (O’Donohue, 2021).

Úgy hiszem, a kriminológia és a pszichológia, illetve a rendészettudomány és pszichológia egymáshoz való kapcsolata, eredménye, tudásanyaga igenis teret érdemel a bűnüldöző szervek hétköznapi gyakorlati feladatellátása között is. Fontos lenne olyan pszichológus kollégák alkalmazása és a nyomozati szakban való bevonása, akik tudásukkal, szakértelmükkel jól tudják alkalmazni a kriminalisztikai pszichológia már meglévő tudásbázisát, és azt tovább tudják gyarapítani, így segítve nemcsak az állomány pszichés jóllétét, hanem az eredményes felderítést.

Felhasznált irodalom

- Alföldi Á. D. (2012). A profilalkotás tudományterületi elhelyezkedése és elméleti modelljei. *Magyar Tudomány*, 173(8), 980–987.
- Boros J. & Csetneky L. (2000). *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó.
- Boros J. (2004). Jogpszichológia és kriminálpszichológia. *Belügyi Szemle*, 52(6), 5–19.
- Csernyikné Póth Á. & Fogarasi M. (2006). *Kriminálpszichológia*. Rejtjel Kiadó.
- Douglas, J. E., Ressler, R. K., Burgess, A. W. & Hartman, C. R. (1986). Criminal profiling from crime scene analysis. *Behavioral Sciences & The Law*, 4(4), 401–421. <https://doi.org/10.1002/bsl.2370040405>
- Fliegauf G. (2012). A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. *Börtönügyi Szemle*, 31(1), 45–62.
- Gee, D. & Belofastov, A. (2007). Profiling Sexual Fantasy: Fantasy in Sexual Offending and the Implications for Criminal Profiling. In Kocsis, N. R. (Ed.), *Criminal Profiling – International Theory, Research and Practice* (pp. 49–72). Humana Press. https://doi.org/10.1007/978-1-60327-146-2_3
- Haller J., Bellavics Zs. M. & Baráth N. E. (2020). Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20(3), 119–135. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.7>
- Hamden, R. H. (2021). *Psychology of Terrorists – Profiling and Counter Action*. CRC Press, Taylor & Francis Group.
- Hazelwood, R. R. & Warren, J. I. (2003). Linkage analysis: Modus operandi, ritual, and signature in serial sexual crime. *Aggression and Violent Behavior*, 8, 587–598. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(02\)00106-4](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(02)00106-4)
- Innes, B. (2007). *Bűnös elmék. Pszichológiai profilalkotás a bűntények felderítésében*. Skandi-Wald Könyvkiadó.
- Kemény G. (1999). A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 47(3), 3–20.
- Korinek L. & Lévay M. (2013). A kriminológia fogalma, feladata, kutatási területei; helye és szerepe a bűnügyi tudományokban és a társadalomban. In Gönczöl K, Kerecsi K., Korinek L. & Lévay M. (Szerk.), *Kriminológia – Szakkriminológia* (pp. 23–44). CompLex Jogi és Üzleti Kiadó.
- Lehoczky Á. (2011). Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban. *Belügyi Szemle*, 59(6), 62–81.
- Nagy E. & Elekesné Lenhardt Zs. (2004). A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 52(6), 51–65.
- Nagy M. (2020). *A női terrorizmus*. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem.
- Nagy M. (2019). A terrorista profilalkotás lehetséges tendenciái. In Baráth N. E. & Mezei J. (Szerk.), *Rendészet-tudomány-aktualitások. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével* (pp. 206–212). Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- O’Donohue, W. (2021). A Forensic Interview Protocol for Adult Sexual Assault: Content Validity and Consumer Acceptability. *International Journal of Psychology & Psychological The-*

- rapy*, 21(1), 133–147.
- Pásztor A., Mityók Cs. & Németh F. (2009). A rendvédelmi bűnügyi-kriminálpszichológiai tevékenység szakmai protokollja. In Vajger É. & Virág L. (Szerk.), *A rendvédelmi tevékenység szakmai protokollja* (pp. 303–331). Határrendészeti Tanulmányok.
- Petőfi A. (2017). A 2008–2009-es romagyilkosság-sorozat nyomozása. *Belügyi Szemle*, 65(7-8), 38–55. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.7-8.2>
- Petrétei D. (2019). Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése. *Rendőrségi Tanulmányok*, 1, 3–50.
- Popper P. (2014). *A kriminalitásig súlyosbodó személyiségzavarok pszichikai tényezőinek vizsgálata*. Saxum Kiadó.
- Schlesinger, L. B., Kassen, M., Mesa, B. & Pinizzotto, A. (2010). Ritual and Signature in Serial Sexual Homicide. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 38, 239–246.
- Szatmári A. (2019). A különleges bánásmódot igénylő sértettek meghallgatásának bűnüldözési lehetőségei és tapasztalatai a rendőrségi eljárásokban. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői* (pp. 181–189). Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XXI. Magyar Hadtudományi Társaság.
- Szijártó L. (2018). *Alkalmazott pszichológiai módszerek a terrorizmus elleni harcban. Szélsőséges csoportok és személyek internetes tevékenységének pszichológiai szempontú tartalom-elemzése*. Doktori disszertáció. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Vilics T. (2020). Kriminálpszichológia és kriminálpszichológus. *Magyar Rendészet*, 20(4), 219–239. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.4.14>
- Visontai-Szabó J. (2017). A jog és a pszichológia összekapcsolódása: úton egy új tudományág kialakulása felé. In Homoki-Nagy M. & Hajdú J. (Szerk.), *Ünnepi kötet dr. Zakár András c. egyetemi tanár 70. születésnapjára* (pp. 291–302). Szegedi Tudományegyetem.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Erdélyi Á. (2022). Kriminálisztikai pszichológia: hogyan segíthet a pszichológia a bűnüldözésben? *Belügyi Szemle*, 70(5), 1025–1038. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.8>

Az Európai Unió humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikájának bemutatása

Presenting the Humanitarian Aid and Civil Protection Policy of the European Union

Teknős László

Dr. PhD, adjunktus, t. sz. azados
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
teknos.laszlo@uni-nke.hu

Ambrusz József

Dr. PhD, adjunktus, tűzoltósági főtanácsos,
mb. tanszékvezető, t. ezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
ambrusz.jozsef@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: Jelen cikk célja, hogy bemutassa az Európai Unió humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikáját, megvizsgálja a COVID–19 helyzetet és értékelje a vírus által okozott világgjárvánnyal kapcsolatos segítségnyújtási intézkedéseket, a hatékonyságot.

Módszertan: Elemzi a jövőbeli fejlesztési igényeket és a lehetőségeket a megelőzés, felkészülés, reagálás vonatkozásában. Ennek érdekében az Európai Unió honlapján található infografikai ábrák és a feltüntetett adatok elemzése mellett, az Európai Polgári Védelem és Humanitárius Segítségnyújtási Műveletek Főigazgatóságának napi jelentéseit, az Európai Bizottság adatait vizsgálták meg a szerzők.

Megállapítások: Az adatok alapján megállapítható, hogy az Európai Unió a polgári védelmi mechanizmusán keresztül globálisan nyújt segítséget, még a COVID–19 járványügyi helyzetben is, mikor a koronavírus mindegyik uniós tagállamot időben és térben egyszerre sújtotta.

Érték: A kollektív együttműködés hiányosságai a válság első évében igazolták azt, hogy a fenyegetések kezelésére irányuló erőfeszítések hatékonyságát növelni kell, a tagállamok közötti segítségnyújtási hajlandóságot, képességeket, kapacitásokat erősíteni, fejleszteni szükséges.

Kulcsszavak: Európai Unió, EU humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitika, COVID–19, válságkezelés

Abstract

Aim: The article aims to present the humanitarian aid and civil protection policy of the European Union; examines the COVID–19 situation and evaluates the effectiveness of the measures taken in response to the pandemic caused by the virus.

Methodology: It analyses future development needs and opportunities in terms of prevention, preparedness and response. In order to accomplish this, in addition to analysing the infographic figures and data on the original website of the European Union, the authors studied the daily reports of the European Directorate-General for Civil Protection and Humanitarian Aid, as well as reports of the European Commission.

Findings: The data show that the European Union is providing global assistance through its civil protection mechanism, even in the epidemiological situation of COVID–19 – all during a time when the coronavirus has affected all EU Member States simultaneously, regardless of time and place.

Value: The shortcomings of its collective co-operation in the first year of the crisis confirmed the need to increase the effectiveness of efforts to address the threats, to strengthen and develop the willingness, capabilities and capacities of the Member States to provide assistance.

Keywords: European Union, EU humanitarian aid and civil protection policy, COVID–19, crisis management

Bevezetés

Általános szakmai közhely, hogy a katasztrófák nem ismernek határokat. Ez nem csak magára az eseményre, illetve hatásaira értelmezhető, de a következmények kezelésére is. A katasztrófákat előidéző okok bekövetkezési valószínűségének csökkentése, elhárítása, felszámolása, a helyreállítási tevékenységek mind nemzetközi együttműködést (is) követel(het). Ennek értelmében a határon átnyúló megállapodásoknak, eljárásrendszereknek, a környező országok egységesebb szabályrendszereinek relevanciája van, sőt ezek még magasabb szintű kollektív védekezési rendszerekbe tömörülnek. Ezek lesznek európai oldalról nézve a közös szakpolitikák, melynek céljai a regionális, nemzeti és helyi szintű intézkedési rendszerek kiépítése, fenntartása, fejlesztése, továbbá az ehhez szükséges támogatási lehetőségek (anyagi eszközök) kiépítése, hozzárendelése, a közös védekezési kapacitások növelése, a felajánlott, vállalt képességek spektrumának dinamikus bővítése, a változó biztonsági környezethez igazodó, azzal arányos

mértékű kialakítása, az aktív szerepvállalási kedv (motiváció) erősítése. Másik általános szakmai közhely, de lényeges kijelentés, hogy a katasztrófák hatásai nemcsak a ténylegesen érintett területen érvényesülnek, hanem annak, akár több ezer kilométerre is lehetnek gazdasági, társadalmi, válságkezelési következményei, hisz itt is érvényesül(het) a minden, mindennel összefügg elv. Ennek értelmében alakult ki a nemzetközi katasztrófa segítségnyújtási és -kérési rendszere, melynek európai gyakorlati eleme a 2001-óta működő Európai Unió polgári védelmi mechanizmusa (továbbiakban: mechanizmus) (Muhoray, 2002; Teknős, 2018). A mechanizmus lényege, hogy az abban önként felajánlott – katasztrófaelhárítási, válságkezelési – képességekkel a rászoruló, a természeti és/vagy antropogén (civilizációs, technológiai eredetű) katasztrófa által sújtott területen élőknek (kérés alapján, akár világszerte) segítséget nyújtsanak, intézkedésekkel növeljék a túlélési esélyeket, s kialakítsák a biztonságos környezeti feltételeket az újrakezdéshez.

A mechanizmust a működése óta több mint 420 alkalommal aktivizálták, melyek széles körben fedték le – főként – a természeti katasztrófát előidéző okok elhárítását, felszámolását ([URL1](#)).

2020-tól a koronavírus hatásai elleni védekezés jelentős mértékben terhelte meg a nemzetek ellenállóképességét, gazdasági és egészségügyi kapacitásait, melyek kihatottak a veszélyhelyzetkezelési, katasztrófavédelmi, polgári védelmi szervek feladat-, eszköz- és intézkedési rendszereire. Európában a polgári védelmi mechanizmust, a kölcsönös segítségnyújtást ez rendkívüli kihívások elé állította. A COVID–19 vírus által okozott világjárvány (a továbbiakban: pandémia) során világossá vált, hogy az Európai Uniónak (a továbbiakban: EU) jobban fel kell készülnie a jövőben esetleg bekövetkező súlyos veszélyhelyzetekre. Ennek okán az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) szükségesnek tartja, hogy az uniós mechanizmus megerősítése érdekében további módosításokat javasoljon a meglévő jogi kerethez.

A szerzők az EU humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikájának aktuális helyzetét vizsgálják, külön bemutatva az EU polgári védelmi mechanizmusának a pandémiával kapcsolatos válságkezelését, továbbá a megtett intézkedéseket elemzik, értékelik a hatékonyságot, vizsgálják a jövőbeli fejlesztési igényeket, lehetőségeket a megelőzés, felkészülés, reakció vonatkozásában.

Az Európai Unió szakpolitikáiról dióhéjban

A Bizottság hivatalos honlapján 2021-ben összesen 297 darab szakpolitikai terület van feltüntetve, megadva ([URL2](#)). Az adóügytől kezdve, a közlekedésen keresztül,

a mezőgazdaságon át számos üggyel, kérdéskörrel, témával foglalkozik az EU (URL3). A vámuniót tekintve egységes valamennyi tagállamra érvényes szabályzók vonatkoznak, míg például az oktatásra és a kultúrára vonatkozóan pedig úgynevezett puhább eszközök állnak rendelkezésre. Úgy is lehet fogalmazni, hogy a hatáskörtípus jellege adja meg azt a mélységet, mely meghatározza az uniós vagy tagállami szervek mozgástereit. Ennek értelmében megkülönböztethetünk¹ a kizárólagos hatáskörbe tartozó területeket (például vámunió, közös halászati politika, mely a Brexit után az angolok és franciák között komoly nézeteltéréseket okoz, az euró mint a közös hivatalos pénznem, közös kereskedelempolitika) (URL4)², a támogató, összehangoló és kiegészítő hatáskör³ (URL5) alá eső területeket (például idegenforgalom, oktatás, polgári védelem stb.) (Láncos, 2019). Az utóbbiak esetében a tagállamok az elsődleges döntéshozók. A harmadik, az úgynevezett megosztott hatáskörök⁴ (például mezőgazdaság, környezetvédelem és az energiaügyek, szociálpolitika, fogyasztóvédelem, gazdasági, társadalmi és területi kohézió stb.) esetében eltérő lehet az integráció szintje, az EU-s szabályozások mélysége és mennyisége. A megosztott hatáskörök területébe tartozik a szakpolitikák döntő többsége. Speciális szabályozás vonatkozik a közös kül- és biztonságpolitika területén, mivel az EU-s hatáskör kiterjed az egész külpolitikára, illetve az EU biztonságát érintő összes kérdésre (Gyenyey, 2018; Juhász, 2014).

A Bizottság hat prioritást jelölt meg 2019–2024 között, melyeket a szakpolitikákon keresztül valósít meg. A szakpolitikák vonatkozásában megfigyelhető, hogy egyre inkább előtérbe kerülnek az egyes katasztrófákat előidéző okok kialakulási valószínűségét csökkentő és megelőzés centrikus kollektív intézkedések (közös kockázatbecslés, felkészülés, műszaki megoldások, gyakorlatok, finanszírozás, modulok kialakítása stb.). Ennek oka, hogy a katasztrófák hatásai elleni küzdelem gyakran követeli meg a nemzetközi szintű együttműködést – a katasztrófamenedzsment ciklusait tekintve – mind a megelőzés, mind a felkészülés, mind a beavatkozás, mind pedig a helyreállítási feladatok ellátásában (Ambrusz, 2018; Vass & Bleszity, 2020).

A katasztrófavédelmi szempontból (is) érintett szakpolitikák közül jelen publikáció a humanitárius segítségnyújtással és a polgári védelemmel foglalkozik. A Bizottság segítségnyújtási rendszerének két meghatározó eszköze, lehetősége

1 Az uniós hatáskörök fajtái: úgymint a.) kizárólagos uniós hatáskör; b.) megosztott hatáskör; c.) támogató, összehangoló, kiegészítő hatáskör.

2 Ezen területeken kizárólag az Unió alkothat és fogadhat el kötelező erejű jogi aktust.

3 Meghatározott területeken és a szerződésekben megállapított feltételek mellett az Unió hatáskörrel rendelkezik a tagállamok intézkedéseit támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések megtételére.

4 Ha egy meghatározott területen a szerződések a tagállamokkal megosztott hatáskört ruháznak az EU-ra. Ezen e területen mind az EU, mind pedig a tagállamok alkothatnak és elfogadhatnak kötelező erejű jogi aktusokat.

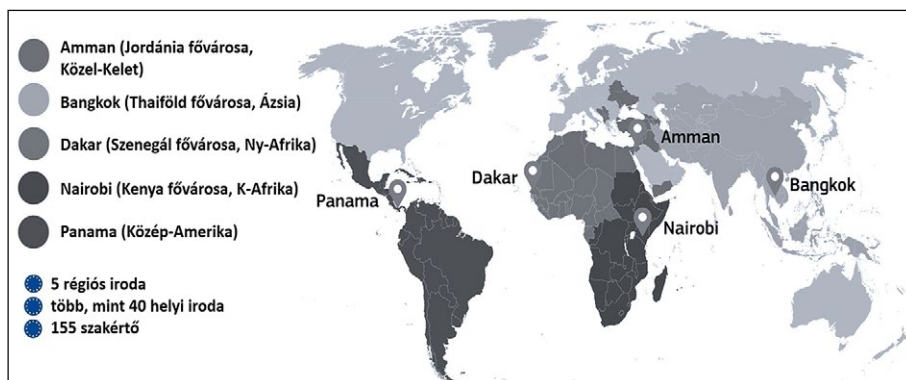
a humanitárius segítségnyújtás és a polgári védelem. A humanitárius segélyek jelentőségét mutatja, hogy a Bizottság 1992 óta nyújt humanitárius segítséget több mint 110 országban, a segítendők létszáma minden évben eléri a 100 millió főt (URL6). Ennek értelmében a humanitárius segítségnyújtás és a polgári védelem célja „az emberi élet megmentése és megóvása, az emberi szenvedés megelőzése és enyhítése, valamint a természeti katasztrófák és az ember által okozott válságok által sújtott lakosság integritásának és emberi méltóságának védelme” (URL7). Marján Attila, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem (a továbbiakban: NKE) docense szerint az EU a belső biztonság javítását a bűnüldözés, a határigazgatás, a polgári védelem és a katasztrófavédelem területeken kívánja fokozni (Marján, 2014).

Humanitárius segítségnyújtás

Az EU külkapcsolati rendszerében jelentős helyet foglal el a humanitárius segítségnyújtás, melyet a brüsszeli székhelyű Humanitárius Segélyek és Polgári Védelem Főigazgatóság (European Commission Humanitarian Aid & Civil Protection, a továbbiakban: ECHO) irányít (Perchinig, Rasche & Schaur, 2017). Öt regionális és 40 országban levő helyi irodájával együtt felel az uniós humanitárius segélyek gyors és hatékony célba juttatásáért (Marján, 2014) (URL8). Az elmúlt években a humanitárius műveletekre fordított összeg elérte az egymilliárd eurót, mely több mint 100 millió rászorulóknak segített évente (Czene, 2014) (URL6).

A humanitárius segítségnyújtás mellett az ECHO a polgári védelem uniós szintű összehangolásában is segít.

1. számú ábra: Az ECHO hálózata a 2021-ben működő regionális irodáival

Forrás: URL8.

A nemzetközi humanitárius elvek⁵ alapján, és a humanitárius segítségnyújtásról szóló európai konszenzusban (URL8; URL9) foglaltak szerint rengeteg anyagi támogatást biztosít olyan humanitárius jellegű projektekhez, melyekben részt vesznek NGO (nem kormányzati, civil) szervezetek, egyéb nemzetközi szervezetek, a Nemzetközi Vöröskereszt és Vörösféldhold Nemzetközi Szövetsége (IFRC), valamint az ENSZ olyan szakosított szervei, mint például az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezet (FAO), Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), Gyermekprogramja (UNICEF), Egészségügyi Világszervezete (WHO) stb. (Teknős, 2018). A koronavírus-járvány kitörésének kezdetétől kezdve már több esetben koordináló szerepet töltött be, olyannyira, hogy például az EU Egészségügyi Főigazgatóságának a munkáját is segítette (főként egyéni védőfelszerelések, orvosi eszközök, műszerek igényfelmérésében, a felajánlások irányításában) (Gulyásné Gyurka & Vass, 2021). A segítségnyújtás, a válsághelyzeti és segélyezési műveletek olyan területekre terjednek ki, mint például az élelmiszer és táplálkozás, menedék, egészségügy, víz, higiénia és veszélyhelyzeti oktatás (felkészülés), és olyan formákban, mint az ellenállóképesség fejlesztése (az alkalmazkodóképesség fokozása), gyorssegélyek (pénzbeli juttatásként, élelmiszerek, gyógyszerek, szükségleti cikkek stb. vásárlásához, helyreállítási munkálatok finanszírozásához), élelmezési segély (éhínség vagy aszály sújtotta területeken), menekültek segélyezése, katasztrófakockázat csökkentésére szánt segély (felkészültség fokozása) (URL6; Czene, 2014).

Polgári védelem

Katasztrófák esetén – kérésre – a Bizottság megteszi a szükséges reagálási válaszintézkedéseket, melynek keretén belül globális szinten működteti és koordinálja a mechanizmus keretében felajánlott országok képességeit, polgári védelmi célú erőforrásait (URL7). Ennek a segítségnyújtási rendszernek az alapja, maga a közös polgári védelmi intézkedések összehangolásának kezdeti lépései az 1990-es évekre tehetőek (URL10), melynek tényleges megalakulása 11 évvel később, 2001-ben valósult meg a polgári védelmi mechanizmus által (Teknős, 2018). Az Európai Parlament és a Tanács 1313/2013/EU határozata szerint maga a mechanizmus kiterjed a segítségnyújtás anyagi forrásaira, a mentőerőkre/beavatkozókra, szakértőkre, a lakosság és az anyagi javak (kulturális örökség) védelmére is.⁶ De segítségnyújtás kérhető a terrorcselekmények

5 Úgy mint: emberiesség, pártatlanság, semlegesség, függetlenség.

6 Az Európai Parlament és a Tanács 1313/2013/EU határozata, 1. cikk (1)–(5).

következményeinek kezelésére, a tengerszennyezések, egészségügyi válságok idejére, továbbá egyéb környezeti katasztrófák hatásainak felszámolására egyaránt. A terrortámadásokat és a radiológiai okok miatt bekövetkezett eseményeket tekintve a mechanizmus a felkészültségi és a reagálási intézkedéseket támogatja (Schweickhardt, 2018).

Az Európai Unió humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikájának aktuális helyzete – COVID–19 vírus által okozott világvárosszal kapcsolatos intézkedések

Az EU-ban a válságkezelés koordinálása három szinten működik, mely lehet politikai, műveleti, technikai. Ennek értelmében megkülönböztethetők a Bizottság válsághelyzeti működéssel kapcsolatos eljárásai (lásd például ARGUS riasztási rendszer), az EU Tanácsának integrált politikai válságreakálási intézkedései (a továbbiakban: IPCR) és az Európai Külügyi Szolgálat (a továbbiakban: EKSZ) válságreakálási mechanizmusa (főként a terrorelhárítás, a kibebiztonság és a migráció területén játszik szerepet).

Az EU Tanácsának soros elnökségi tisztségét 2020 januárjában Horvátország töltötte be 2020. január-július között, hat hónapon át. Az új koronavírus-járvány fokozódó terjedése miatt a horvát elnökség aktiválta az uniós politikai szintű integrált válsághárítási mechanizmust (Integrated Political Crisis Response, a továbbiakban: IPCR) (Gulyásné Gyurka & Vass, 2021). A mechanizmus lényege, hogy a súlyos válsághelyzetek esetén biztosítja a tagállamok közötti információcserét, elősegíti a koordinált tagállami fellépést, a leggyorsabb és legösszehangoltabb uniós döntéshozatalt nagyobb természeti katasztrófák, több ágazatot érintő civilizációs katasztrófák, illetve terrorcselekmény következményeinek kezelésében. Az EU-s válságkezelésnek a keretét a Lisszaboni Szerződés adja meg. Olyan területekre is kiterjed, mint például a polgári védelem, az egészségügyi biztonság és a humanitárius segítségnyújtás. De tartalmazza a „szolidaritási klauzult”, mely egyfajta kötelezettség is a tagállamoknak, egyfajta közös felkészülést, fellépést, segítségnyújtást jelent. Az EU elveit, célkitűzéseit, mozgásterét a szakpolitikai területeit meghatározó, az EU működéséről szóló szerződés (EUMSZ) (URL11), illetve annak 222. cikke által bevezetett szolidaritási klauzula biztosítja a közös fellépést, az uniós országok területein a terrorizmussal kapcsolatos megelőzést, továbbá a természeti vagy civilizációs katasztrófa bekövetkezésekor a segítségnyújtást (Juhász, 2021).

2019. december 8-án mutatták ki először a COVID–19 vírust a Hupej tartományban található Vuhan városban (Skorka, 2020; Hegyaljai, 2020; Hautzinger,

2020, Goniewicz et. al., 2020), majd 2020 januárjában egyre több EU-s tagállamban diagnosztizálták az új típusú koronavírus által okozott megbetegedést, ezért január 28-án⁷ aktiválták az IPCR információmegosztási üzemmódját, majd második lépésként 2020. március 2-án a teljes körű IPCR mechanizmust (Varga & Zsigovits, 2020; URL11). 2020. január 28-án a Bizottság is aktiválta a válságelhárítási koordinációs rendszer (a továbbiakban: ARGUS) második szakaszát, majd Franciaország segítségkérésére életbe lépett az EU polgári védelmi mechanizmusa. A mechanizmus keretén belül a kínai Vuhan tartományban rekedt uniós állampolgárokat két repülőgéppel szállították haza. A Bizottság 2020. március 18-án stratégiai mentési célú európai uniós készletet hozott létre, hogy támogassa a tagállamokat a COVID-19 világjárvány elleni küzdelemben. Március 20-án lépett hatályba a Bizottság 2019/570 EU végrehajtási határozata az orvosi készletezési kapacitásokkal kapcsolatban. Magyarország a határozatban foglaltaknak megfelelően egészségügyi eszközöket készletezett az EU számára.⁸ Márciustól az EU Veszélyhelyzet-reagálási Koordinációs Központon (ERCC) keresztül számos segítségkérés érkezett. Az állampolgárok hazaszállítása érdekében több száz járatot indítottak el a világ különböző pontjaira. A pandémia válságkezelésének hatékonyságnövelése céljából a Bizottság egészségügyi eszközökből rescEU készletet hozott létre 2020. március 19-én (az európai fertőzötték regisztrálásainak korai szakaszában). A lélegeztetőgépeket, védőmaszkokat, védőkesztyűket és egyéb laboratóriumi felszereléseket tartalmazó rescEU raktárakat Németország és Románia után, a szeptemberi hónapban Magyarország, Dánia, Görögország és Svédország is létrehozta. Ezzel a raktárakkal az európai lefedettség is bővült, a közös segítségnyújtási kapacitás jelentősen növekedett.

2020 áprilisában az EU ERCC koordinálta azt a román és norvég egészségügyi csapatot, melyek az olasz pandémiás területeken láttak el szolgálatot. Júniusban német, olasz, litván egészségügyi sürgősségi csoportot küldtek Örményországba, ahol a válságkezeléshez szükséges egészségügyi kapacitások nem álltak megfelelő minőségben és mennyiségben rendelkezésre. Június 18-án az EU nyilvánossá tette a Szükséghelyzeti Támogatási Eszközön (a továbbiakban: ESI) a mobilitási csomagja keretében történő finanszírozás igénylésének feltételeit. Az ESI-n keresztül juttatott források a határokon átnyúló együttműködést

7 Az EU területén 2020. január 24-én regisztrálták az első megbetegedéseket. Magyarországon 2020. március 4-én regisztrálták az első új koronavírusos megbetegedéseket (két fő esetében), majd hét nappal rá már a magyar kormány veszélyhelyzetet hirdetett ki.

8 Magyarországon 2020. március 11-én veszélyhelyzetet, vagyis különleges jogrendet (normál igazgatástól eltérő) időszakot hirdetett ki a kormány [40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről] (László, 2021).

hivatottak fedezni. Több alkalommal érkezett megkeresés a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatósága (a továbbiakban: BM OKF) részére a nemzetközi segélyszállítmányok Magyarországon történő átutazásának megsegítésére.⁹ Augusztusban olasz egészségügyi személyzetből álló sürgősségi segélyszolgálati csoportot vetettek be az Azerbajdzsáni Köztársaságban (ezzel is jelezve, biztosítva a globális segítségnyújtást).

A COVID–19 elleni küzdelem 2020. évi hiányosságainak orvoslása, és a hasonló esetek jövőbeni előfordulásának megelőzése érdekében a Bizottság 2020 őszén bejelentette, hogy az EU új Egészségügyi Veszélyhelyzeti Készenléti és Reagálási Hatósága (HERA) (korábbi nevén EU-BARDA) jönne létre (Európai Parlament). Az ügynökség pontos hatóköréről hivatalosan még nem állapodtak meg, illetve nem jelentették be, de várhatóan hasonló lesz az Egyesült Államok Biomedical Advanced Research and Development Authority-éhez (BARDA), és átfogó céljai közé tartozik a főbb egészségügyi veszélyek horizontjának átvizsgálása, a K+F finanszírozása lehetséges orvosi ellenintézkedésekre, a gyártási kapacitás támogatására, valamint az alapvető orvosi kellékek és felszerelések felhalmozására (Forman & Mossialos, 2021; Anderson – Forman & Mossialos, 2021).

A segítségnyújtás folytonosságát és széles körű jellegét mutatja, hogy októberben segélyszállítmányok érkeztek Hollandiából a Szent Márton-, Curaçao- és Aruba-szigetekre. Decemberben Ukrajna lélegeztetőgépeket, Grúzia egyéni védőeszközöket kapott Dánia jóvoltából, Albániába – észt felajánlással – segélyszállítmány érkezett, Moldova pedig egyéni felszerelésekhez, takarókhöz jutott hozzá osztrák és lengyel támogatással. 2021-ben a segítségnyújtás tovább folytatódott. Januárban Észak-Macedónia és Mongólia kért és kapott védőfelszereléseket, majd a fokozódó ellátási problémák megoldására a februárban regionális projektet hoztak létre, mely hétmillió euróval támogatta a nyugat-balkáni országokat. Szlovákiába román orvosi csoport segítette az intenzív ellátást, de Románia védőruhákat, maszkokat, oltóanyagokat jutatott a szomszédos Moldovába is. Oltóanyagokat tekintve júniusban Koszovót támogatta Norvégia, júliusban Görögország által Albánia és Észak-Macedónia jutott hozzá vakcinákhoz, majd augusztusban Tunézia (1,3 millió dózist). Tunézia mellett más afrikai országok is kaptak egyéni védőeszközöket, orvosi eszközöket, anyagi támogatást (mintegy 700 ezer eurót). A 2021 őszi járványügyi helyzet jelentős

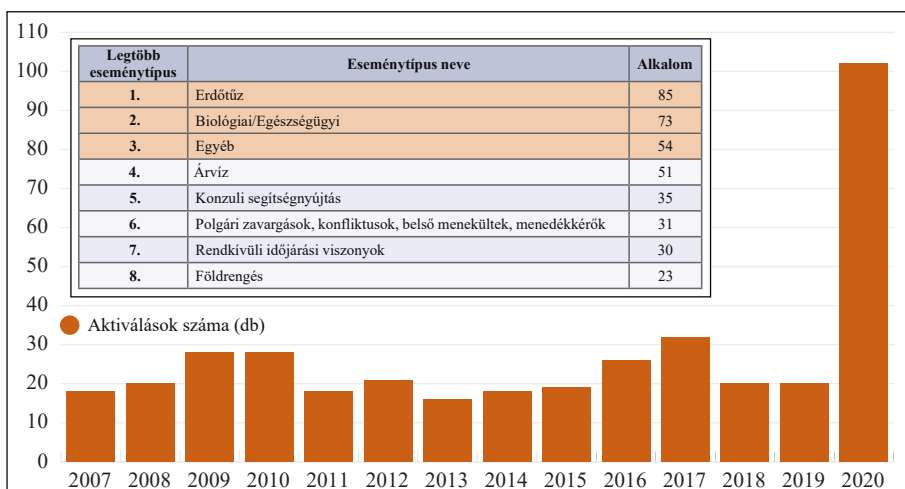
9 A BM OKF 2003 óta nemzeti kapcsolattartó pont, majd a 2004-es EU csatlakozás után az európai katasztrófavédelmi együttműködés aktív tagjává vált. Nemzeti kapcsolattartó pontként működik még az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete (NATO), az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és egyéb regionális és kétoldalú katasztrófavédelmi együttműködési rendszerben [234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet 15. § (1)]

romlása miatt Románia lélegeztetőgépeket, oxigénkoncentrátort kapott, s magyarországi kórházakba (főként Debrecenbe) helyeztek el román fertőzötteket az ottani egészségügyi ellátó rendszer rendkívüli leterheltsége okán (URL12).

Az EU polgári védelmi mechanizmus aktiválása 2007–2020 között

Az aktiválások bemutatásai a Bizottság interneten található infógrafikai és a DG ECHO napi térképtámogatású jelentései alapján történtek meg.

2. számú ábra: Az EU polgári védelmi mechanizmus aktiválása eseménytípusok megoszlása szerint 2007–2020 között

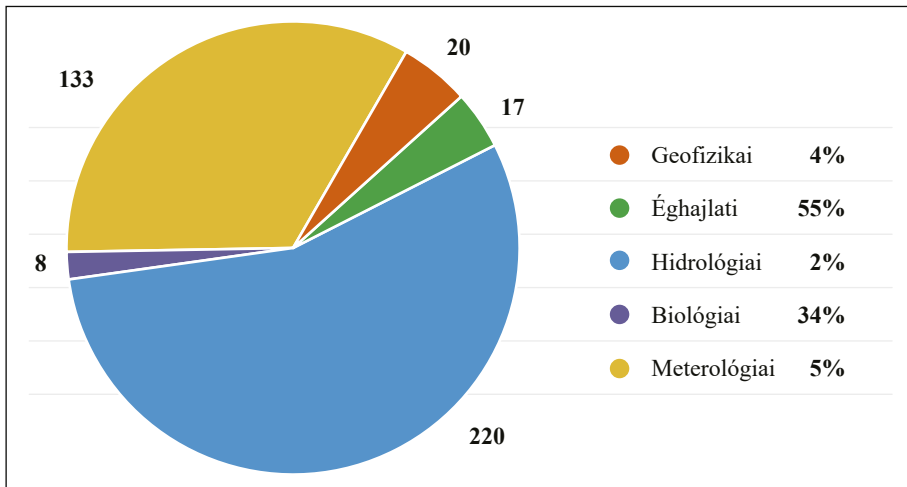

Forrás: URL12, az ábrát szerkesztette Teknős László.

A 2. számú ábrán az EU polgári védelmi mechanizmus aktiválása látható 2007–2020 között. Az egyes éveket tekintve megállapítható, hogy a 2020-as év a többi évhez képest jelentős mértékű aktiválási darabszámmal rendelkezik. Bár az ábrán nem látszik, de a 102 alkalomból 85 darab a COVID–19 járványügyi helyzethez kapcsolódik (83,33%), 17 darab (16,66%) egyéb (természeti és antropogén eredetű ok miatti). Ha a 2007–2019-es időszak átlagát nézzük, akkor 23,66 darab aktiválást jelent, mely a 2020-as egyéb kategória 17-es értékével még átlag alulinak is tekinthető. A növekmény (85 db) vagy az év rendkívülisége közvetlenül 54 aktiválással a biológiai és egészségügyi veszélyekhez és a konzuli segítségnyújtáshoz (27 db) köthető. Az ábrából leolvasható, hogy különböző eseménytípusok

kezeléséhez kértek segítséget, úgymint – rendszerezve természeti¹⁰ és antropogén¹¹ eredetűre – biológiai és egészségügyi veszélyekhez, földrengésekhez, rendkívüli időjárási viszonyokhoz, viharokhoz, árvizekhez, erdőtüzekhez, polgári zavarásokhoz, konfliktusokhoz, belső menekültekhez, menedékkérőkhöz, konzuli segítségnyújtáshoz stb. (URL13). Az ábrán (bal felső sarokban) elhelyezésre került kis táblázat a vizsgált időszak rangsorolt eseménytípusait mutatja be az aktiválás darabszám értékeivel. Látható, hogy a legtöbb eseménytípus az erdőtüzekhez kapcsolható (85 alkalommal), ezt követik a biológiai és egészségügyi veszélyek (73 darabbal), majd az egyéb kategória következik a maga 54 esetszámaival. Amennyiben a 2020-as évet természeti eredetű eseménytípusok alapján tovább szeretnénk elemezni azzal a céllal, hogy milyen kategóriájú események következtek be, akkor az EM-DAT katasztrófa adatbázisban rögzített adatokat lehet segítségül hívni (lásd 3. számú ábra).

3. számú ábra: A 2020-ban rögzített természeti eseménytípusok darabszámai az EM-DAT adatbázis szerint (név/darab/%)

Forrás: URL14, az ábrát készítette az EM-DAT adatbázis adatai alapján Teknős László.

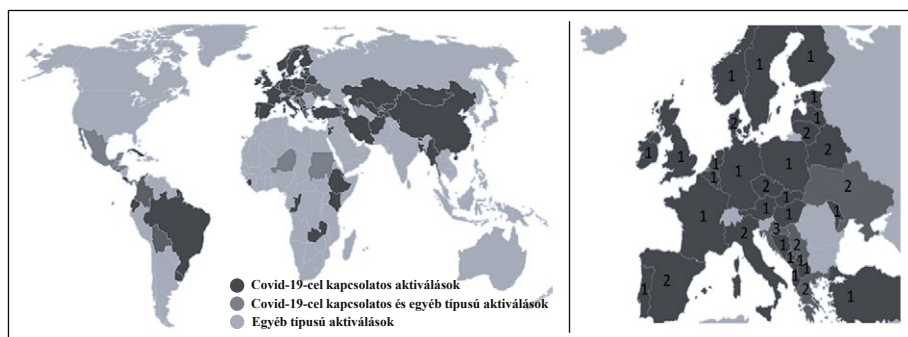
A 3. számú ábrán a 2020-ban rögzített természeti eseménytípusok darabszámai láthatók az EM-DAT adatbázis szerinti felosztásban. A katasztrófa-adatbázis

10 Természeti eredetű: földrengések, rendkívüli időjárási viszonyok, viharok, árvizek, erdőtűz (öngyulladás, villámcsapások miatti), biológiai és egészségügyi veszélyek.

11 Polgári zavarások, konfliktusok, belső menekültek, menedékkérők, konzuli segítségnyújtás, erdőtűz, biológiai és egészségügyi veszélyek.

nyílt, sajátos módszertan¹² alapján dolgozza fel az adatokat, melynek szerzői lekérdezése és feldolgozása alapján készült el a nevezett ábra. Az ábrából leolvasható, hogy öt kategóriára történt a természeti események adatsorainak lekérdezése, úgymint hidrológiai, meteorológiai, geofizikai, éghajlati, biológiai. Az egyes esetszámok összeadása szerint a vizsgált évben összesen 398 (kár)eseményt regisztráltak, melyek egymáshoz való viszonyát tekintve a legtöbbször a hidrológiai eredetűek (főként árvizek, villámárvizek) fejtették ki hatásaikat. Ezt követi 133 esettel a meteorológiai (például viharok) alkategória, majd bár nagyságrendekkel kevesebb értékkel, de a geofizikai (földrengés stb.), éghajlati (extrém hőmérséklet, aszály, erdőtűz stb.) és a biológiai is. A 2. és 3. számú ábrák alapján megállapítható, hogy a bekövetkezett természeti eredetű események kezelésére történtek aktivizálások az EU polgári védelmi mechanizmusát tekintve, így van kapcsolat az ábrák között, de a 2020-as év biológiai és egészségügyi veszélyei az EM-DAT adatbázisban olyan esemény, mely csak egyszer szerepel, de a legtöbb segítségnyújtás ehhez az eseményhez köthető 2020-ban.

4. számú ábra: Az EU polgári védelmi mechanizmus aktiválása 2020-ban

Forrás: URL13, az ábrát szerkesztette a Bizottság adatai alapján Teknős László.

A 4. számú ábra az EU polgári védelmi mechanizmus aktiválásait mutatja be a 2020-as évre vonatkozóan világszerte (balra) és Európát kiemelve (jobbra). Az egyes területeken történt segítségnyújtások egész jól lokalizáltak, melyek alapján megállapítható, hogy a legtöbb aktiválás Európára terjedt ki, de egyéb típusú segítségnyújtás valósult meg Mexikót, Panamát, Fidzsi- és Vanuatu-szigeteket tekintve egy-egy alkalommal trópusi ciklon okán, egyszer Nigerben árvíz következtében, kétszer Szudánban, árvíz és menekültek miatt. Európában a legtöbbször segítséget kérő ország Horvátország volt, mely a COVID–19

12 Legalább tíz áldozata, 100 érintettje van, veszélyhelyzetet hirdettek ki, nemzetközi segítségkérés történt.

helyzet (védőeszközök, felszerelések) mellett földrengéssel kapcsolatosan kért támogatást. A 2. és a 3. számú ábrát tekintve megállapítható, hogy egyrészt a „megszokott” természeti eredetű kihívások 2020-ban is jelentkeztek, másrészt, hogy a COVID–19 járványügyi helyzet a világ számos pontján okozott olyan gondokat, melyek kezeléséhez szükséges volt a polgári védelmi mechanizmuson keresztül megvalósult segítségnyújtásra. Történt ez úgy, hogy maga a segítségnyújtók válságkezelési rendszerét is nagymértékben terhelték meg egyfelől a COVID–19, másfelől egyéb események hatásai is. Mindenesetre ezek a bekövetkezett események már előremutatók abban, hogy az EU humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikáját fejleszteni, úgynevezetten reziliensebbé kell alakítani.

Összegzés, következtetés

A katasztrófákkal kapcsolatos humanitárius segítségnyújtás és polgári védelem szakpolitika alapja a megalapozott információkra vonatkozó teljes körű igény biztosítása, a gyors és felkészült reagálás, a hatékony koordináció és együttműködés a segítségnyújtásban, valamint a szükséges erő és eszköz rendelkezésre állásának megszervezése, illetve azok átfogó irányítása. A szakpolitikai fejlődés és a tagállami katasztrófavédelmi szervezetek áttekintése során nincs egységesen kialakított szervezeti felépítés, azonban a feladatok értelmezését az EU tagországok mindinkább egyöntetűen kezelik. A katasztrófavédelmi rendszer fejlesztésére tett – főképpen szabályozási és eszközfejlesztési – lépések következtében, a bekövetkezett természeti, civilizációs és egyéb eredetű katasztrófák kezelésének értékeléséből levont következtések alapján elengedhetlenné vált a biztonság politikai, belügyi, gazdasági, pénzügyi, társadalmi, valamint környezeti dimenziójának szinte egyidejű kezelése, az érintett ágazatokon túli megoldások keresése, a nemzetközi kapcsolatok további elmélyítése.

„Az Európai Unió katasztrófavédelmi tevékenységében Magyarország a *BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság útján vesz részt*” (URL15) intézményi szinten a Bizottsággal, valamint az EU Tanácsával tart fenn szakmai kapcsolatot (58/2014. számú BM OKF főigazgatói intézkedés). Fontos kiemelni azonban, hogy a BM OKF szoros nemzetközi kapcsolatokat ápol a regionális és kétoldalú katasztrófavédelmi együttműködési rendszerekben is¹³ [2011. évi CXXVIII. törvény; 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet – Kat. vhr.]. 2011 első felében, az uniós magyar elnökség idején a BM OKF vezette az EU Tanácsi

13 Kat. 23. §. (5), illetve Kat. vhr. IV. fejezet.

Polgári Védelmi Munkacsoportot (PROCIV)¹⁴ (URL16). Az elnökség eredménye a Bel- és Igazságügyi Tanácsban három jelentős tanácsi következtetés elfogadtatása volt az integrált árvízi védekezés, a katasztrófakockázatok felmérése és a kritikus infrastruktúra védelem területén. Magyarország legközelebb 2024 második felében látja el a soros elnöki teendőket (URL17).

A koronavírus gazdasági, társadalmi-szociális hatásai egyértelműek (Welfens, 2020). Ahogyan az a pandémia kezelése során beigazolódott, a kölcsönös európai szolidaritást a jövőre nézve erősíteni kell, ha a tagállamok többsége vagy mindegyike egyszerre szembesül ugyanazzal a veszélyhelyzettel. A teljes reagálási mechanizmus hatékonyságát a kapacitások rendelkezésre bocsátása és a rescEU erőforrások bevetéséhez társuló – az igény felmerülésének helyétől független – reziliencia növelése fogja maximalizálni.

Összegezve, a polgári védelmi mechanizmus hasznos eszköznek bizonyul a részt vevő államok által az unión belüli és kívüli válsághelyzetekre reagálva nyújtott segítség mozgósításában és koordinálásában, valamint kézzelfogható bizonyítékát adja az európai szolidaritásnak. A hirtelen, a világ minden részén jelentkező COVID–19 járványügyi helyzet és a nemzeti egészségügyi rendszerek kezdeti reagálási nehézségei, a kollektív együttműködés hiányosságai a válság első évében igazolták azt, hogy a fenyegetések kezelésére irányuló erőfeszítések hatékonyságát növelni kell, a tagállamok közötti segítségnyújtási hajlandóságot, képességeket, kapacitásokat erősíteni, fejleszteni szükséges. Az EU-nak nagyobb szerepet kell vállalnia a nemzetközi támogatásban, a COVID–19 egészségügyi válság bebizonyította a szolidaritás fontosságát a határokon átnyúló veszélyhelyzeti reagálásban, a reziliencia növelésének szükségességében (Forman & Mossialos, 2021).

Felhasznált irodalom

- Ambrusz J. (2018). A katasztrófavédelem. In Bába I. (Szerk.), *Közszolgálati protokoll. IV. könyv. Hivatásrendek protokollja* (pp. 77–93). Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Anderson, M., Forman, R. & Mossialos, E. (2021). Navigating the role of the EU Health Emergency Preparedness and Response Authority (HERA) in Europe and beyond. *The Lancet Regional Health – Europe*, 9, 100203. <https://doi.org/10.1016/j.lanpe.2021.100203>
- Balla J., Christián L. & Hautzinger Z. (2021). Rendészet a járványügyi veszélyhelyzet idején. In Koltay A. & Török B. (Szerk.), *Járvány sújtotta társadalom: A koronavírus a társadalomtudományok szemüvegén keresztül* (pp. 67–86). Ludovika Egyetemi Kiadó.

14 Working Party on Civil Protection (PROCIV) – EU Tanácsi Polgári Védelmi Munkacsoport.

- Czene G. (2014). *Az Európai Unió konfliktus és válságkezelő intézményrendszere, valamint gyakorlati alkalmazásai*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- Forman, R. & Mossialos, E. (2021). The EU Response to COVID–19: From Reactive Policies to Strategic Decision-Making. *Journal of Common Market Studies*, 59, 56–68. <https://doi.org/10.1111/jcms.13259>
- Goniewicz, K., Khorram-Manesh, A. J., Hertelendy, A., Goniewicz, M., Naylor, K. M. & Burke Jr., F. (2020). Current Response and Management Decisions of the European Union to the COVID–19 Outbreak: A Review. *Sustainability*, 12, 3838. <https://doi.org/10.3390/su12093838>
- Gulyásné Gyurka T. & Vass Gy. (2021). A hivatásos katasztrófavédelmi szerv koronavírus-járvány-kezelés kapcsán végrehajtott feladatai. In Koltay A. & Török B. (Szerk.), *Járvány sújtotta társadalom: A koronavírus a társadalomtudományok szemüvegén keresztül* (pp. 111–122). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Gyenyey L. (2018). Az uniós polgárság. In Szabó M., Debisso K., Gyenyey L. & Pünkösty A. (Szerk.), *Az Európai Unió jogának alapjai*. Pázmány Press.
- Hautzinger Z. (2020). A migráció szabályozásának reaktív tényezői. *Belügyi Szemle*, 68(9), 47–62. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.9.3>
- Hegyaljai M. (2020). A COVID–19 járvánnyal összefüggésben bevezetett intézkedések a határok ellenőrzése tekintetében Magyarországon és Ausztriában. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *A hadtudománytól a rendészettudományig társadalmi kihívások a nemzeti összetartozás évében* (pp. 299–309). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Juhász K. (2014). *Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikája, az EU válságkezelési tevékenysége*. PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem.
- Juhász L. (2021). Az EU válságkezelési mechanizmusa. *Honvédségi Szemle*, 147(4), 50–64.
- Láncos P. L. (2019). Az európai közigazgatás rendszere. In Szabó M., Láncos P. & Gyenyey L. (Szerk.), *Uniós szakpolitikák* (pp. 10–23). Pázmány Press.
- László V. (2021). A hatályos magyar szabályozás és a koronavírus-járvány első hulláma idején kihirdetett veszélyhelyzet során bevezetett kormányzati intézkedések vizsgálata. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 9(1), 43–76.
- Marján A. (2014). *EU közpolitika és szakpolitikák*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- Muhoray Á. (2002). *A katasztrófavédelem területi irányítási modelljének vizsgálata*. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- Perchinig, B., Rasche, L. & Schaur, K. (2017). *Humanitarian Aid and Civil Protection Policies in the European Union and the MICIC Agenda*. International Centre for Migration Policy Development.
- Skorka T. (2020). Rendőrség a koronavírus ellen. *Magyar Rendészet*, 20(4), 174–192. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.4.11>
- Schweickhardt G. (2018). *A katasztrófavédelem rendszere*. Dialóg Campus Kiadó.
- Teknős L. (2018). A klímaváltozás, mint új kihívás megjelenése az Európai Unió Polgári Védelmi Mechanizmus feladatrendszerében. *Hadtudomány*, 28(E-szám), 188–210.

- Varga M. & Zsigovits L. (2020). Globálisan kialakuló veszélyhelyzetek (COVID–19 koronavírus okozta megbetegedés) hatása a rendészeti infokommunikációs technológiára. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXII.* (pp. 193–199). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Vass Gy. & Bleszity J. (2020). The Analysis Of The Process Of Rehabilitation Following Disasters. *Védelem Tudomány*, 5(1), 98–117.
- Welfens, J. J. P. (2020). *Corona-Weltrezession: Epidemiedruck und globale Erneuerungs-Perspektiven*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-31386-9>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Polgári védelem az EU-ban*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/civil-protection/>
- URL2: *Policies*. https://ec.europa.eu/info/policies_en
- URL3: *Topics of the European Union*. https://europa.eu/european-union/topics_en
- URL4: *Yves Bot Főtanácsnok Indítványa*. 2012. december 11. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:62011CC0274&from=LV>
- URL5: *Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata – Első Rész: Alapelvek – I. CÍM: Az Unió Hatásköreinek Típusai és Területei – 2. cikk*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
- URL6: *Néhány humanitárius segítségnyújtás számokban*. https://ec.europa.eu/echo/what/humanitarian-aid_en
- URL7: *Humanitárius segítségnyújtás és polgári védelem*. https://ec.europa.eu/info/topics/humanitarian-aid-and-civil-protection_hu
- URL8: *Field network*. https://ec.europa.eu/echo/who/about-echo/field-network_en
- URL9: *Commission Staff Working Document Implementation Plan of the European Consensus on Humanitarian Aid*. SWD (2015) 269 final, Brüsszel, 2015. https://ec.europa.eu/echo/sites/default/files/2015_Consensus_Implementation_Plan_en.pdf
- URL10: *Humanitárius segítségnyújtás és polgári védelem*. https://ec.europa.eu/info/topics/humanitarian-aid-and-civil-protection_hu
- URL11 *Az Európai Parlament és a Tanács 2011/95/EU Irányelve a harmadik országbeli állandó lakosok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról*, 2011. december 13. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=celex:32011L0095>
- URL12: *A mechanizmus aktiválása 2007 és 2020 között*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/civil-protection/>
- URL13: *A mechanizmus aktiválása világszerte 2020-ban*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/>

[infographics/civil-protection/](#)

URL14: *EM-DAT, the International Disaster Database*. <https://public.emdat.be/>

URL15: *NATO és EU tagságból eredő feladatok*. <https://www.katasztrofavedelem.hu/26429/nato-s-eu-tagsgbl-ered-feladatok>

URL16: *Nemzetközi kapcsolatok*. http://www.szentflorian.hu/?pageid=katved_nkapcsolatok&menuid=katved

URL17: *Európai Unió rendszere*. http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_nemzetkozi_eu

Alkalmazott jogszabályok

2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról.

Az Európai Parlament és a Tanács 1313/2013/EU határozata (2013. december 17.) az uniós polgári védelmi mechanizmusról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Teknős L. & Ambrusz J. (2022). Az Európai Unió humanitárius segítségnyújtási és polgári védelmi szakpolitikájának bemutatása. *Belügyi Szemle*, 70(5), 1039–1055.

<https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.9>

Gondolatok a gyermekek ellen elkövetett szexuális abúzzsal (CSA¹) kapcsolatban

Néhány kriminológiai és pszichodinamikus következtetés nemzetközi szakirodalmak alapján

A few thoughts on child sexual abuse (CSA)
Some criminological and psychodynamic conclusions
based on international literature

Fliegauf Gergely

Dr. PhD, pszichológus
Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet,
Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Osztály
gergely.fliegauf@gmail.com

Sófi Gyula

Dr. osztályvezető főorvos, igazságügyi
gyermekpszichiáter és gyermekgyógyász szakértő
Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet,
Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Osztály
drsofigyula@gmail.com

Absztrakt

Cél: Ebben a rövid áttekintő cikkben a gyermekkori szexuális abúzus (CSA) témáját járjuk körbe különböző sarokpontok szerint. A CSA háttérben kriminológiai és pszichodinamikus jellegzetességeket tártunk fel. A célunk az volt, hogy a 2000 után megjelent átfogó kutatási eredményeket elemezzünk.

Módszertan: A nemzetközi kutatási eredmények elemzése során az alábbi témákat jártuk körül: 1) a CSA definíciója és a megelőzés koncepciója közötti különbségek, és az ebből eredő problémák; 2) a CSA okozta korai agyi neurobiológiai változások; 3) a serdülőkorban nyomon követhető, a CSA által indukált magatartászavarok; 4) a szadizmus és a kínzás lelki háttere; 5) a generációkon átívelő CSA kérdése; 6) a CSA ismétlődése a gyermekkorban; 7) a CSA kiderülése és feltárása.

Megállapítások: A nemzetközi kutatási eredmények tanulsága szerteágazó. A probléma komplex és körültekintőbb megközelítést igényel. Számos szakma képviselői foglalkoznak azokkal az emberekkel, akik a CSA áldozatai voltak, vagy azokkal a gyermekkel, aki a CSA-t nem régen szenvedték el. A rendvédelem és az egészségügy kiemelkedő szerepet játszik ebben a tekintetben. A CSA

1 Child sex abuse/Childhood sexual abuse.

korai felismerése a társadalmi mentálhigiéné hatékony védelme szempontjából is kiemelkedő fontosságú.

Érték: A cikkben bemutatjuk, hogy érdemes a CSA megtörténtét egy szten-derd rendszer alapján megállapítani. Kitértünk arra, hogy a CSA és bizonyos deviáns magatartásformák együttállása a szabadságelvonó intézkedések ér-lyes rizikófaktora. Rávilágítottunk arra, hogy az addikció és a szadizmus lelki háttere hasonló lehet. Felhívtuk a figyelmet arra, hogy a CSA a szenzitív ne-velési attitűd kialakulásának kudarcával járhat. Végül jeleztük, hogy a nem-zetközi kutatások szerint a CSA feltárása egy folyamat eredménye, nem az egyik pillanatról a másikra történik. Hazai esettanulmányok közlésével a fent megnevezett témákat a magyar olvasó számára hatékonyan körbe lehetne jár-ani a jövőben.

Kulcsszavak: gyermekkori szexuális abúzus, az agy neurobiológiája, a kínzás pszichológiája, a trauma ismétlődése, feltárás

Abstract

Aim: In this short overview article, we are exploring the topic of Child Sexual Abuse (CSA) from different angles. We seek the criminological and psychodynamic features underlying CSA. Our aim was to analyse comprehensive research findings published after 2000.

Methodology: During the analysis of these international findings, the child sexual abuse (CSA) is approached from different points of view: 1) problems arising from different definitions and conceptualizations of CSA, 2) CSA induced early changes in neurobiology of the brain, 3) traceable and CSA triggered conduct disorders in adolescence, 4) psychological background of sadism and torture, 5) issue of transgenerational CSA, 6) re-occurrence of CSA in childhood, and 7) disclosure of CSA.

Findings: The conclusion from international research are wide-ranging. The problem requires a complex and more careful approach. Many professionals are working with people who have been victims of CSA in the past or with children who have recently experienced CSA. Law enforcement and health care play a prominent role in this respect. Early detection of CSA is also of paramount importance in the effective protection of mental health in society.

Value: In this article, we have shown that it is reasonable to use a standardised system to confirm that a CSA has taken place. We have pointed out that the combination of CSA and certain forms of deviant behaviour is a strong risk factor for custodial measures. We highlighted that the psychological background of addiction and sadism may be similar. We noted that CSA can be associated

with a failure to develop a sensitive educational attitude. Finally, we indicated that international research suggests that the disclosure of CSA is the result of a process and does not happen instantly. By publishing national case studies, the above-mentioned issues could be effectively explored for the Hungarian reader in the future.

Keywords: child sexual abuse, neurobiology of the brain, psychology of torture, re-occurrence of trauma, disclosure

Kritikai szempontok és kérdések a CSA definíciós nehézségeiből eredően

A mindennapokban és a szakmai fórumokon is kifejezetten nehéz definiálni a gyermekek ellen elkövetett szexuális abúzust. Többféle nemzetközi – angol nyelvű – meghatározás létezik a szakirodalomban (Matthews & Collin-Vézina, 2019). Ezek a következők: child sexual abuse, child sexual assault, child sexual victimization, child sexual exploitation, adverse sexual experiences, unwanted sexual experiences. A magyar diszkurzusban minimálisan a következő kifejezések és konnotációk élnek: szexuálisan bántalmazott gyermekek, (iskolai) szexuális zaklatás, pedofília, szexuális abúzus, szexuális gyermekbántalmazás, kiskorú veszélyeztetése.

Több gond adódik abból, hogy a CSA meghatározása nem kielégítő és egyértelmű (Matthews & Collin-Vézina, 2019). Mivel minden fentebb említett fogalom más és más szemantikával és akár szakmai asszociációs mintázattal rendelkezik, a fogalmak alapján megállapított prevalencia értékek nem hasonlíthatók össze egymással, ezért nem teljesen világos, hogy a népesség milyen arányban veszélyeztetett. Félreértés ne essék: a veszélyeztetettség tény, azonban annak természete nem tisztázott konceptuális definíció hiányában. Nemzetközi szinten jogilag is nehézségeket okoz a CSA bizonytalan meghatározása. Magánjogi szempontból nem lehet egyértelmű, hogy a CSA melyik formájáért jár(hat) valamilyen szintű kártérítés. A büntetőjog területén a szankciók és a kriminalizáció stratégiája nem világos. A gyermekvédelmi jog a definíció hiányában nehezen azonosítja a CSA-t, és a megelőzés keretei is határozatlanok. Alkotmányjogi szempontból a CSA és a véleménynyilvánítás szabadságának kapcsolata kérdésessé válik, ugyanis az eltérő definíciók miatt más és más normák érvényesülhetnek régióként vagy országokként. A szexuális bűnelkövetők utánkötése is akadályozott, mert nem lehet tudni, milyen típusú elkövetőket kell vagy lehet korlátozni abban, hogy gyermekekkel érintkezessenek. A koncepció hiánya

a prevenciós színtereken is útvesztőbe vezet: mi a teendő a megelőzéssel kapcsolatban a gyermekekkel, az elkövetőkkel, a szülőkkel, az intézményekkel vagy a közösségekkel? A nemzetközi és a nemzeti normák összehangolása és az elvek alkalmazása is akadályba ütközik az egységes koncepció hiányában; nem is beszélve az emberek társas normáiról.

Nemzetközi összehasonlító szinten, és az alkalmazott kérdőívekben² a definíciók között nincs összhang abban a tekintetben, hogy milyen korú lehet a gyermek, akit bántalmaznak, és a lehetséges bántalmazó életkora sem nyugszik megállapodáson. További kételyre ad okot, hogy nincs meghatározva egységesen, mik azok a „szexuális dolgok”, amelyek beletartoznak a CSA körébe. A harmadik nagyobb horderejű kérdés a hozzájárulás vagy a beleegyezés kérdése, pedig ez jelentős elhatárolási szempont lehet az egyetértésen alapuló kortárs együttlétek esetén.

Teljesen konkrét gyakorlati és további kérdés (vagy példa) lehet, hogy egy képzeletbeli esetben mennyire kell védeni és óvni a személyiségi jogait egy olyan majdnem 14 éves fiúgyermeknek, aki több 12 év alatti kislánnyal játszott meztelenül, és a szexuális aktus is megtörtént. Egyértelmű, hogy nem lehet nyilvánosságra hozni egy ilyen cselekmény részleteit sem az áldozatok, sem pedig az elkövető gyermek védelme érdekében. Mit teszünk azonban akkor, ha a példában említett fiúgyermek a kortársai körében dicsekszik a tetteivel, és erről tudomásunk van? Mennyire stigmatizáló vagy etikus a fiúgyermekkel szemben, ha beindítjuk az antiszociális személyiségfejlődést megelőző mechanizmusokat? Mit tehet ebben a helyzetben egy gyermekvédelmi szakember, egy rendőr, egy pszichiáter vagy egy pszichológus (Sófi, 2016)? Ezekre a gyakorlati kérdésekre minden bizonnyal könnyebb lenne válaszolni, ha a CSA-nak lenne nemzetközileg elfogadott koncepcionális meghatározása.

Közelítsük meg a problémát egy modell alapján! Matthews és Collin-Vézina (2019) egy négylépcsős, hierarchikus döntési folyamatábrát állítottak fel a CSA konceptuális modelljéről. Ezek az elemek a következők: 1) Gyermek-e a sértett személy? 2) Történt-e valódi beleegyezés? 3) Zajlott-e szexuális tevékenység? 4) A tett kimeríti-e a „bántalmazás” fogalmát? A rendszerben sorrendben kell haladni 1–4-ig, s minden kérdésre három válasz közül kell választani („lehet”, „igen”, „nem”), és csak mind a négy feltétel teljesülése esetén lehet azt állítani, hogy CSA történt. Tehát a szerzők modellje alapján a fenti példában, ha az

2 Juvenile Victimization Questionnaire, ISPCAN Child Abuse Screening Tools Retrospective version, ISPCAN Child Abuse Screening Tools Child version, Adverse Childhood Experiences Study, Adverse Childhood Experiences International Questionnaire, Sexual Abuse and Violence in Ireland instrument, Quebec Youth's Romantic Relationships Survey. Meg kell jegyezni, hogy a cikkhez felhasznált irodalom szerzői és a kutatók általában a független változók összegyűjtésére is különféle kérdőíveket használtak.

első három kérdésre igen a válasz, azonban a 4-es lépcsőnél adható „lehet” válasz miatt a CSA megtörténte kérdéses; de természetesen ez csak egy példa, és a többi kérdésre továbbra sem adható igen vagy nem válasz.

Ha azonban a fenti képzeletbeli esetben az utolsó kérdésre is határozott igennel válaszolunk, akkor a lányok CSA áldozatok, a fiú pedig CSA elkövető. A koncepció világosnak mondható, de rendkívül fontos, hogy erre a koncepcióra intézményrendszer is épüljön ([URL2](#)).

A CSA által indukált neurobiológiai és pszichodinamikus változások

Freud a hisztéria etiológiájáról szóló, 1896-ban publikált esszéjében (idézi Herman, 2003) fejtette ki, hogy ha a prepubertás korú gyermek szexuális abúzus áldozata lesz, akkor annak felnőttkori hisztéria és neurózis lesz az eredménye, és azt is hangsúlyozta, hogy ezek a tünetek egyértelműen azért alakulnak ki, mert a korai bántalmazást a személy a későbbiekben elfojtja. Talán kijelenthető, hogy ez a hipotézis teremtette meg a pszichoanalízist. Freud később visszalépett, és úgy vélekedett, hogy a kora gyermekkori CSA-ról szóló emlékek inkább csak elfojtott gyermeki fantáziák.

Teicher (2000) szerint ezzel az utóbbi elmélettel Freud majdnem egy évszázad időtartamra megingatta a pszichiátriát, és a korai abúzus szerepe a pszichiátriai betegek pszichopatológiájában elhomályosult. A szerző (Teicher, 2000) hipotézise szerint az abúzusból eredeztethető traumák egy, a sérülékeny agyi képletek fejlődését szabályzó hormonokra és a neurotranszmitterekre is kiterjedő hatássorozatot indítanak be. Ezek a következők: a limbikus rendszer irritabilitása, a bal agyfélteke differenciálódásának csökkenése a kérgi és a hippokampális területeken, a bal és a jobb agyfélteke integrálódásának hibái, valamint a kisagyi vermis (a két kisagyi félteke közti féregszerű képlet) abnormális aktivitása. Ezekhez a neurológiai elváltozásokhoz a következő tünetek társulnak: temporális epilepszia, abnormális agyhullámok, bal agyféltekei alulműködés eredetű verbális deficitek, jelentősen kisebb baloldali hippokampusz, ami szintén verbális és emlékezeti és felidézési deficitet okoz. Érdekes, hogy a két agyféltekét összekötő kérgestest (corpus callosum) a szexuális abúzust átélő lányoknál sokkal jelentősebb elváltozást mutatott, mint a fiúknál. A vermisben bekövetkezett változások szerepet játszanak a hangulatzavarok, a szkizofrénia, az autizmus és a figyelemhiányos hiperaktivitászavar (ADHD) kialakulásában.

Számos deviáns életvitelű gyermekben megfigyelhető az ADHD jellegzetes tünetegyüttese: a hiperaktivitás, a figyelemhiány és az impulzivitás. Mindez

talán arra is enged következtetni, hogy CSA és bizonyos antiszociális magatartásformák (például csavargás, hazudozás) együttjárása a deviálódás felé sodorhatják a gyermekeket. A csavargás és a hazudozás a bántalmazó családi dinamika jele és következménye lehet. Legelőször az alapellátásban jelennek meg, majd gyermekvédelmi vagy egészségügyi intézményekbe kerülnek, az intézményrendszerek és az utca között ingáznak. A büntető igazságszolgáltatás keretei közé kerülve, már a deviálódott fejlődésük közepén találják magukat, valamint a manipulatív önkárosításuk és a szerhasználatuk miatt kórházi környezetbe is kerülhetnek. A börtönök és a pszichiátriák közös vonása a személyi szabadságtól való megfosztottság, ami pszichodinamikai szempontból a korai abúzus ismétlési kényszerével analóg helyzetet jelenthet, azaz a gyermek (a felnőtt) a gyermekkori traumáját éli meg újra és újra, legalább semleges, de sokkal jellemzőbben hideg érzelmi közegben fogvatartottá válik. A másik opcionális patológikus fejlődési vonal a borderline személyiség szerveződés. Merza Katalin, Papp Gábor és Kuritárné Szabó Ildikó (2013) kutatása szerint a borderline személyiségzavarral (BPD) diagnosztizált pszichiátria betegek nagy része érintéses, orális, penetrációs vagy nem teljes penetrációs szexuális abúzus áldozata volt gyermekkorában, a legnagyobb arányban ezek havonta fordultak elő, és a látencia időszakára voltak tehetőek, de jelentős volt a prepubertáskori bántalmazás aránya is. (Mivel itt sem egyértelműek a definíciók, így a százalékos arányok nem elég informatívak.) A regressziós statisztikai vizsgálatban a nemi szervek simogatása (intrafamiális settingben) volt a BPD diagnózisának legerősebb prediktora. A korai gyermekkori trauma eredménye a borderline személyiség szerveződésben oda vezet, hogy az egyén képtelen lesz a mentalizációra, és visszavonul, azaz nem fogja észlelni a másik személy belső folyamatait (Gabbard, 2016). A szexuális abúzuson átesett gyermekek (és felnőttek) értéktelenné, méltatlannak vagy reménytelennek érezhetik magukat, nem tudják elhinni, hogy valaha valaki számára fontosak lehetnek, és gyakran nem is tudják, hogy kik is ők valójában. Mindez intenzív ürességélményhez vezet, amit a DSM–5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) a BPD kilenc kritériuma közé sorol. Ez összefüggésben lehet azzal, hogy a szexuális abúzus idején az elkövető által objektifikálódtak, azaz csupán szexuális tárgyként kezelték őket, és ezt a dinamikát internalizálták.

A CSA által indukált serdülőkori magatartászavarok

A CSA által okozott neurobiológiai változások mellett kiemelten fontos, hogy milyen magatartászavarokat okoz a szexuális abúzus, és hogy ezt hogyan lehet

kimutatni. Teljesen egyértelmű, hogy ha családon belüli erőszakról vagy annak végignézéséről van szó, kifejezetten nehéz a helyzet, mert maga a család az, ami megakadályozza, hogy a CSA-ra fény derüljön. A legtöbb esetben a CSA úgy derül ki, hogy a gyermek a hatóságok vagy az egészségügy látókörébe kerül. A CSA ismétlődése tekintetében ennek bizonyára jelentős protektív szerepe van, azonban ezekben az esetekben a gyermek nem biztos, hogy kikerül a fenyegető közegből. Ha a gyermek mégis kiemelésre kerül, akkor egy másik társas közegbe lép, ahol ismételten traumák érhetik, és ezek a traumák néha az alaptraumát is felülmúlhatják. Ezért lényeges, hogy a gyermekekkel foglalkozó intézményrendszer szerves része legyen egy jelzőrendszer, amely képes támogatni a protektív tényezőket. A jelzőrendszer intézményesítése stratégiai feladat, amihez empirikus adatok kellene. Empirikus adatokat az adott közösségben reprezentatív mintavétellel lehet nyerni. Természetesen ezek a mintavételek csak név nélkül történhetnek. A tudományos eredmények nemzetközi publikálása fontos, mert feltehető, hogy az emberi közösségek hasonlóan működnek a világ minden részén. A CSA értelemszerűen minden társadalomban nehéz téma, és tabu a kisebb közösségekben, mégis rendkívül fontos kriminálpreventív szerepe van a kapcsolódó empirikus adatok feldolgozásának és értelmezésének (URL1).

Egy kanadai reprezentatív kutatásban (Hérbert, Amédeé, Blais & Gauthier-Duchense, 2019) például a szerzők arra voltak kíváncsiak, hogy a CSA mennyire befolyásolja a serdülők mentális egészségét, és a korábbi CSA milyen későbbi egészségügyi kockázati magatartásokkal hozható kapcsolatba. Nagy általánosságban elmondható, hogy a CSA a későbbi élet során növeli a distressz kockázatát, az egészségügyi intézményrendszer igénybevételét, valamint az egészséget veszélyeztető magatartásminták előfordulását. Kutatások (Afifi et al., 2014) számolnak be arról, hogy a CSA megháromszorozza a felnőttkori egészségügyi problémákat (például krónikus fájdalom, emésztési, szív- és érrendszerei problémák, rosszindulatú daganatos betegségek). A CSA egy másik kutatás szerint megnöveli az öngyilkossági gondolatok és kísérletek gyakoriságát.

Hérbert és munkatársai (2019) tanulságos nemi különbségekre bukkantak reprezentatív kutatásuk során. Mintájukban a lányok többféle magatartászavart mutattak a CSA következményeként, mint a fiúk. A lányoknál szorongás, depresszió, antiszociális viselkedés, alkohol és drogfogyasztás együttesen jelentkezett, míg a fiúknál csak az alkoholfogyasztás volt nagyobb, mint a CSA-t nem átélteknél. A lányok gyakrabban éltek át nem kívánt simogatást és behatolással járó bántalmazást. Ugyanebben a kutatásban a lányoknál gyakoribb volt a distressz, a poszttraumatikus stressz zavar (PTSD), a szuicid fantáziálás, az öngyilkossági kísérlet és az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele, ha CSA-t éltek át. A fiúknál ugyanakkor csak a bűnözésbe való bevonódás volt magasabb.

A lányoknál növekedett a THC fogyasztása, a fiúknál pedig az önbizalom esett vissza. A kihasznált lányoknál magasabb volt a problémás alkoholfogyasztás, míg a fiúknál nem volt különbség az alkoholfogyasztás terén, ha CSA-t éltek át.

A CSA-t átélt serdülők körében a magatartászavarok esélyének növekedése is generalapú eltéréseket mutatott Herberték (2019) eredményei alapján. A lányoknál négyszeresére emelkedett az öngyilkossági kísérletek száma, míg ez a fiúknál háromszoros értéket mutatott. A lányoknál a PTSD és az öngyilkossági gondolatok háromszoros eséllyel jelentkeztek, míg a fiúknál nem mutatkozott eltérés a nem CSA-s fiúkhoz képest. A lányok kétszer nagyobb eséllyel fordultak egészségügyi szolgálatokhoz, míg a fiúknál itt nem volt eltérés. A fiúknál pedig az alacsony önértékelés jelentkezett kétszeres szorzóval, míg a lányoknál ilyen eltérés nem volt. Végül érdekes, hogy mindkét nemnél kétszeresére nőtt a distressz esélye, ha CSA-t éltek át.

Ezek az adatok alátámasztják a korábbiakban ismertetett neurobiológiai kutatási eredményeket, ha az alexitímiára gondolunk. A bal agyféltekét érintő verbális funkciózavarok hozzájárulnak ahhoz, hogy a gyermekek (kamaszok) nehezen fejezzék ki érzelmeiket szavakkal, és impulzívabbak legyenek, ha CSA-t éltek át.

Gyakorlati szempontú kérdés lehet, hogy mihez kezdjünk például egy olyan (több valós esetből a példa kedvéért kreált) 14 éves lánnyal, akinek alkoholfüggősége van, rendszeresen szív cannabis tartalmú cigarettát, folyamatosan falcolásokkal sérti önmagát, nincs jóban a szüleivel, viszont bizonyos kortárs kapcsolatait hol isteníti, hol elátkozsa, már több szexuális kapcsolata volt a csavargásai során, és kijózanodva kiüresedettnek érzi magát. Ha ezeket a tüneteket elolvassuk borderline személyiség szerveződésre gyanakodhatunk. A lány a vizsgálati beszélgetés legelején csak kapargatja a karján lévő, falcolásból eredő sebeket; sír, és nem akar megszólalni. A beszélgetés végére azonban már nevetgél, és úgy tesz, mintha nem is a kórházban lenne vagy legalábbis a helyzete nem lenne komoly. Amikor szembesül azzal, hogy a beszélgetés elején egészen más hangulatban volt, értetlenül néz. Ez a hirtelen hangulatváltozás, és annak tagadása nagyon hasonlít a Kernberg (idézi Gabbard, 2016) által leírt specifikus elhárító mechanizmusokra, amelyek a borderline személyiség szerveződés egyik szerves elemét képezik. Gabbard (2016) azonban azt is kiemeli, hogy ez a kernbergi rendszer több személyiségzavart is magában foglal. Amikor a példabeli lánnyal beszélgettünk, az a negatív perspektíva bontakozott ki, hogy ha így folytatja, szinte biztosan speciális gyermekotthonba fog kerülni, sőt esetleg később börtönbe is. Tehát a lány életében az antiszociális személyiségzavar egyes kritériumai is megmutatkoztak. Arra szeretnénk felhívni a figyelmet ezzel az „esettel”, hogy mindkettő (a borderline és az antiszociális) fejlődési vonal kirajzolódik a lány narratíváiban, és megfigyelhető magatartásában is. Az

az érdekesség, hogy a kétféle fejlődési vonalra különböző intézményrendszeri háttér reagál, és eltérő mechanizmusok lépnek működésbe, valamint az is fontos, hogy a kétfajta jelenségkör (a mentális egészségromlás és a deviálódás) együttes figyelembevétel nélkül nem érthető meg, és úgy tűnik, hogy a közös alap mégis a CSA lehet. Fennáll a gyanú, amit nem lehet vagy nehéz bizonyítani.

A szadizmus és a kínzás lelki háttere

Vajon mi mozgatja belülről azokat a személyeket, akik a gyermekek ellen fordulnak és/vagy a gyermekeken élük ki a szexuális vágyukat? Felmerülhet a kérdés, hogy milyen arányban játszanak szerepet külső és belső tényezők.

Banerjee (2020) remek tanulmánya alapján a szexuális tortúra (kínzás) felől közelítjük meg a kérdést. A prepubertás korú gyermekek esetében egyáltalán nem beszélhetünk beleegyezésről vagy konszenzusról olyan felnőtt parafiláknak való kitétség esetén, mint a szadizmus. A gyermek egy ilyen helyzetben mindenképpen kiszolgáltatott és fájdalmat él át, ezért analóg a CSA elkövetése a szadizmussal.

Engdahl és Eberly (1990) szerint pszichológiai értelemben a kínzás (mint például a gyermekek szexuális abúza) az elkövető szempontjából a felsőbbrendűségi érzés nárcisztikus szükségletét elégíti ki, és segíti az észlelt gyengeség és a hibák tagadását az egyénben annak érdekében, hogy az tökéletesnek érezze magát. Ez egybecseng Kohut (2012) klasszikus gondolatával, miszerint a szadizmus (és a mazochizmus) viselkedéses megnyilvánulása másodlagos jelenségként fedi le az elsődleges drive-ot, ami nem romboló vagy nem is önromboló tendencia, hanem az elvesztett szelftárggyal³ való egyesülési kudarc miatt a szelf⁴ patológiás reparációs törekvése. Gyógyíthatatlan seb tátong tehát a bántalmazó lelkén.

Kriminológiai és emberi jogi szempontból ehhez hozzá lehet tenni, hogy kifejezetten drámai, ha fogvatartási helyeken találkozunk hasonló motivációkkal az őrzők részéről, és az talán még inkább sokkoló, ha az őrzött személy gyermek, de most nem is erről van szó, mégis lényeges elem a fogvatartás. A gyermekbántalmazó ugyanis fogva tartja az áldozatát, úgy is uralkodik rajta, mintha egy gonosz hatóság lenne, és a gyermek jogvesztett lenne. Tudni kell, hogy a fogvatartási helyeken a büntetlenség azért valósulhat meg, mert

3 Olyan tárgykapcsolati minta, aminek megelégek A minden alkalommal azt várja B-től, hogy úgy viselkedjen, mintha nem független és különálló lény volna, hanem A szelfjének része.

4 Érzéseinkből, gondolatainkból, továbbá önmagunk és a világ iránti attitűdjeinkből szövődik össze.

a közeg nem éppen aktívan támogatja a rossz bánásmódot, hanem többnyire passzívan szemet huny felette. Hasonló dinamika figyelhető meg a bántalmazó gyermekek családjában.

Más szempontból a rossz bánásmód tanult viselkedés, és viszonylag egyszerűen modellezhető akár a frusztráció-agresszió hipotézissel (Berkowitz, 1989), amely szerint az érzelmi distressz és frusztráció olyan ürességet okoz az egyénben, hogy fellép egy szükséglet a blokkolására. Ez a szükséglet nyilvánul meg agresszióban és erőszakban. Az említett indíttatás háttérében soha nem a szeretet áll, és kevésbé fedezhető fel a szerelem vagy a tiszta szexuális vágy motívuma, hanem sokkal inkább a hatalom megszerzésének igénye és a dominancia vágya mozog a háttérben, mert az egyén a társas hierarchia csúcsára kíván kerülni. A hatalmi játszmákban az egyén a külvilágban és/vagy a múltban, egy másik helyzetben frusztrációt élt át, és e konfliktusát áttolja egy olyan személyre, akivel a kiszolgáltatottsága miatt kevesebbet kell küzdenie, mint a valós riválisával. Ezzel a taktikával az egyén el tudja magában nyomni a kisebbségi érzését. Fontos itt megjegyezni, hogy az agresszió ebben a kapcsolati helyzetben amellet, hogy axiomatikusan károsítja a gyermek lelkét és moralitását, az elkövetőben is nyomot hagy (Agger & Jensen, 1993). Az elkövető is traumatizálódik (avagy korábbi hasonló traumáit fedi el), és ez – egyfajta ördögi körben – erőszakos szinergiát szül, ami arra sarkalja, hogy az abúzust mindenképpen folytassa. A jelenlegi és a korábbi traumák súlya egyre inkább arra készteti az egyént, hogy domináns attitűdjeinek kiélésével kísérletezzon, tovább torzítsa a valóságról alkotott képét. Ennek következtében a helyzetből való kilépési költsége egyre nagyobb lesz. Így kell értelmezni az erőszak-szinergiát.

Továbbgondolva az imént megfogalmazott állításokat, a szadizmus, a gyermek szexuális bántalmazása olyan függőségi helyzetet is eredményez, amely nagyon hasonlít az addikcióra. Tanulmányok mutattak rá arra (Christoffersen & Soothill, 2003; Hussong et al., 2008), hogy a CSA elkövetésének háttérében súlyos szerhasználati zavar is állhat. Ez egy nagyon komplex rendszer, amiben többek között szerepet játszik a szegénység, a testvérek deviálódása, a szülők mentális problémái és természetesen a gyermekben bántalmazás egyéb formái. Fontos felismerni ugyanakkor, hogy nem az összes szerhasználó szülő bántalmazza a gyermekét, hanem inkább azt mondhatjuk, hogy a szegénység egy fontosabb faktor a CSA háttérében. A szerfüggő személyek néha tudatosan tartják fent a fájdalukat vagy a szenvedésüket (Gabbard, 2016), ez tulajdonképpen saját korai traumáik ismétlési kényszerét jelenti, ami dinamikai szempontból nagyon hasonló az erőszak-szinergiához.

A gyermekbántalmazás transzgenerációs hatásai

Hétköznapi nyelven szólva, létezik egy olyan közvélekedés, hogy az a gyermek, akivel rosszul bántak a szülei, az a saját gyermekeivel is rosszul fog bánni. Ezzel egy cirkuláris folyamat indul be, ami generációkon keresztül behatárolja egy család mozgásterét. Ezt a mindennapi tapasztalatunk is alátámasztja. Kérdés azonban, hogy ezt az átöröklődést milyen arányban képesek a biológiai és a szociális faktorok befolyásolni, azaz epigenetikusan mennyire beágyazott a bántalmazó magatartás. Máshogyan fogalmazva: a szülők bántalmazott gyermeki múltja (vagy egykori bántalmazó környezete) képes lehet arra, hogy az utódok génállománya megváltozzon, és ennek köszönhetően az utódok is bántalmazzák a saját gyermekeiket. Van Wert és munkatársai (2019) 59 alaputatást tanulmányoztak át e témában, és nem találtak a kérdésre választ. Az elemzések-ből kiderült, hogy a gyermekkorban elszenvedett rossz bánásmód a későbbiek során a következő tényezőkre van a fejlődés szempontjából negatív hatással: érzelemszabályozás, kötődés, identitás, önbecsülés, kortárs kapcsolatok, tanulmányi teljesítmény, alkalmazkodás, internalizációs és externalizációs képesség közötti egyensúly, PTSD-re való hajlam, alkoholabúzus, elhízás, krónikus fájdalom, munkanélküliség, szegénység, a szociális hálózat kihasználása, a figyelem irányítása, absztrakt gondolkodás, verbális és nonverbális kommunikációs képesség, problémamegoldás és munkamemória. Teljesen egyértelmű, hogy e negatív tényezők mindegyike nehezíti a szenzitív nevelési attitűd kialakulását. A neurobiológiai hatás már nem olyan egyértelmű, és a (humán) génkifejeződés egyáltalán nem bizonyítható. Ez sok szempontból optimizmusra ad okot. A legfontosabb, hogy a neurobiológiai hatások szociális szinten helyrehozhatók (APA, 2013).

Társas és neurobiológiai szinten a szerzők (Van Wert et al., 2019) a következő munkahipotézist állították fel. A gyermekkori rossz bánásmód magasabb stressz-szintet eredményez, aminek kevésbé hatékony érzelemszabályozás lesz a következménye, ami miatt a szenzitív szülői szerep kialakulása nehezített, és ez utóbbi növeli a gyermekbántalmazás lehetőségét. A magasabb stressz-szint hatással van a HPA (hipotalamusz-hipofízis-mellékvesekéreg) tengelyre, ami közvetett és bonyolult hormonális kauzalitás eredőjeként hatással van a mentális egészségre, ami szintén növelheti a gyermekbántalmazás lehetőségét. Azaz a stressz rövid és hosszú távon biológiai változásokat eredményez a szervezetben. Mivel a legtöbb ilyen jellegű kísérletet patkányokon végezték, nem lehet az emberi magatartásra következtetni. Egy kísérletben (Meaney, 2001) például azon a patkányokon mértek magas stressz-szintet, amelyeket az anyaállat kevesebbet nyalogatott vagy dédelgetett.

Amennyiben a gyermekbántalmazást, ezen belül a családon belüli erőszakot vagy a CSA-t bűnelkövetői megnyilvánulásnak tekintjük, akkor az átöröklődés jelensége egyértelműnek tűnik, különösen, ha a differenciált asszociációs elméletet vesszük figyelembe, amit Edwin Sutherland (1947) közel száz éve, 1924-ben fejtett ki. Az elmélet fő tétele, hogy a bűnelkövető magatartás elsősorban tanult, és abból ered, hogy azok a személyek lesznek bűnözők, akik többször voltak/vannak együtt bűnözőkkel. Az egyébként haladó szellemiségű elmélettel szemben fel szokták vetni, hogy determinisztikus, és nem veszi figyelembe a reziliencia jelenségét. Ennek az elméletnek egyértelmű kapcsolata van – legalább a börtönbeli – kognitív behavior terápiákkal (Fliegauf, 2009). Társadalomtörténeti vagy kritikai kriminológiai szempontból azt is mondhatjuk, hogy az általános tanuláselméleteknek óriási hatása volt a kriminálpszichológiai diszkurzusra, aminek következtében egyfajta intervenció módszer alakult ki, de ezek fókuszából kiesett, hogy az egyén önmaga is képes megváltozni.

A gyermekbántalmazás ismétlődése, különös tekintettel a CSA-ra

Kérdéses, hogy hogyan lehet mérni a gyermekbántalmazás ismételt előfordulását. További kérdés, hogy mennyire lehet egy ilyen becslés szubjektív. A kérdések megválaszolása rendkívül nehéz a korábban említett definíciós problémák miatt. Majdhogynem objektíven lehet mérni a gyermekbántalmazás bizonyos független változóit kórházi adatok elemzésével, ahogy ezt Wongcharoenwatana és munkatársai (2021) tették. Itt le kell szűkíteni a CSA definícióját azokra az áldozatokra, akik kórházba is kerülnek. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben súlyos, többnyire brutális, esetleg halállal végződött abúzusokról van szó. Ezek a fajta kutatások, a szerzők szerint, a CSA-t a gyermekbántalmazások egyik részhalmazának tekintik, és ez teljesen megalapozott, mert nagy az átfedés az elhanyagolás, a fizikai abúzus és a szexuális abúzus gyermek áldozatai között. Dinamikai szempontból nagyobb különbség van a szexuális és más abúzusok között, ezért most kitérünk a kockázatok elemzésére, mert a részhalmazok egymáshoz való viszonya is érdekes.

Wongcharoenwatana és munkatársai (2021) egy indiai kórházban kutattak, és korábbi, nemzetközi, a gyermekbántalmazás ismétlődéséről szóló tanulmányokat hasonlítottak össze saját eredményeikkel. Érdekes, hogy a fő eredmények között nagyon kevés eltérés volt. (Itt ismételten fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy súlyos bántalmazásokról van szó.) A CSA a kutatási eredményekben sajátosan jelent meg. Vizsgálták a nem konszenzuson alapuló szexuális

aktusokat, és a megerőszkolással való fenyegetést is. A CSA-t a fizikai bántalmazás következményeként vagy részeként is fel lehet fogni, továbbá olyan szkript is létezik, hogy a fizikai bántalmazás azért történik, hogy szexuális abúzus jöjjön létre. Továbbá CSA volt ebben az esetben a prostitúcióra kényszerítés is, további magyarázat nélkül. A CSA önálló független változóként nem szerepelt a kutatásban. Ilyen szempontból statisztikai rizikófaktor volt, ha a gyermek életkora egy és tíz év közé esett. Csecsemők (egyéves életkorig) nem szerepeltek az adatok között. Ennek az is lehet az oka, hogy egyéves kor alatt két alkalommal is kórházba kerülni gyermekbántalmazás miatt teljesen kivételesnek mondható. A szerzők a csecsemőkkel kapcsolatban kiemelték azt a sajnálatos ténytet, hogy gyakori a körükben a halál is, ha kórházba kerülnek, és ezek között az ő mintájukban a szubdurális hematóma állt mint oki tényező, aminek a hátterében a megrázott gyermek szindróma bontakozott ki. Az egytől tízéves korig terjedő életkor tehát rizikófaktor az ismételt gyermekbántalmazás szempontjából.

Nem jelentett rizikófaktorot a gyermek neme, a koraszülöttség, a fogyatékoság és a testvérek száma sem. Igaz, hogy a koraszülött gyermekek vulnérabilisak a gyermekbántalmazás ismétlődésére, de ez nem jelent meg statisztikai szinten.

Ismétlődés szempontjából a gyermekbántalmazás leggyakoribb formája az elhanyagolás, majd a fizikai abúzus, aminek – a fentebb leírtak szerint – része a szexuális bántalmazás. A szerzők kitérnek arra, hogy az elhanyagolt gyermekek nagy eséllyel nem kerülnek kórházba, mert az ő fizikai állapotuk nem jelent közvetlen életveszélytet, mint a bántalmazott gyermekeké, akik többnyire zúzódásos vagy égéses sérüléseket szenvednek el. Érdekes kérdés lehet, hogy vajon a CSA mennyiben protektív faktor az elhanyagolás vagy a fizikai bántalmazás vagy annak ismétlődése szempontjából, hiszen a szexuális abúzus valamilyen testi integritást kíván meg, amit a legsúlyosabb esetekben a gyermek elveszít.

A fenti jelenségek tovább erősítik azt a képet, hogy a CSA-nak óriási a látenciaja. Több mint valószínű, hogy az ismétlődő bántalmazás miatt kórházba került gyermekek fizikai sérülései mögött vagy mellett pszichológiai sérülések is állnak, és az is feltételezhető, hogy igen gyakori a szexuális abúzus, mint a fizikai abúzus kísérő jelensége, azonban arra is vannak eredmények, hogy a szexuális jellegű abúzus független a többi formától.

A szexuális gyermekbántalmazás és a fizikai abúzus közötti átfedés néha rendkívül drámai és brutális módon manifesztálódik. A kilencvenes években, amikor jelen cikk egyik szerzője börtönben dolgozott pszichológusként, az egyik munkatársa egy – gyermek szexuális bántalmazásával kapcsolatos – különös esetre hívta fel a figyelmét. Az eset csak illusztrálja az átfedés egyik mozzanatát.

A súlyosan intoxikált⁵ elkövető a feleségével veszekedett a konyhában, ahol a tíz év körüli leánygyermekük éppen kamillás főzetet inhalált. A vita hevében a férfi úgy lökte meg az asztalt, hogy a gyermek leforrázta magát. Az orvosszakértői vélemény szerint az égési sérülés a gyermek egész medencéjét érintette. A dokumentumban az is szerepelt, hogy az áldozat a későbbiekben nehezen fog tudni kiegyenesedetten járni, és maradandóan károsodott a nemi szerve, a húgyvezetéke és a végbélnyílása is. Huszonéves fiataként rémes volt olvasni ezt a véleményt, és a mai napig képtelenség elfelejteni az esetet: nem lehet úgy gondolni rá, hogy a gyermek szexuális bántalmazása valahogyan nem volt része a történetnek. A fogvatartottat a bűncselekménye jellege miatt már a kilencvenes évek közepén is védeni kellett a társaitól.

A CSA feltárása és kiderülése

Ha megismerjük azokat a tényezőket, amelyek segítik vagy hátráltatják a CSA kiderülését és feltárását, az áldozatok nagyobb eséllyel kaphatnak késedelem nélküli segítséget, és további viktimizáció is könnyebben elkerülhetővé válhat. Az említett tényezők ismeretére stratégiát lehet építeni, aminek köszönhetően a társadalmi és állami szervek preventív funkcióját hatékonyra lehet tenni. Ehhez hasonló vélekedések nyilván különös eréllyel fogalmazódtak meg a CSA-val foglalkozó vagy az azt kutató személyek, és minden bizonnyal az áldozatok gondolataiban is. A tudományos cikkek optimumokat szoktak megfogalmazni, amelyek túlzónak tűnhetnek a gyakorlatban megvalósítható lehetőségekhez képest. Mégis érdemes ezeket a tényezőket tudatosítani, máskülönben azzal lehet vádolni a társadalmi aktorokat, hogy passzívan tűrik a CSA jelenségét (Foucault, 1999).

Egy metaanalitikus, az egész világra kiterjedő, majdnem tízmillió ember retrospektív adatait elemző holland kutatás (Stoltenborgh, van IJendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg, 2011) azt tárta fel, hogy a felnőtt emberek egynyolcada volt CSA áldozata, míg a hivatalos statisztikák szerint 250 emberből csak egy él át gyermekkori szexuális abúzust. Ez a különbség elvileg jól mutathatja a látencia mértékét, de a szerzők kiemelik, hogy az elemzési mintában szereplő kutatásoknak nagyon eltérő volt a módszertana. Egy csak Svájcra kiterjedő kutatás (Maier, Mohler-Kuo, Landholt, Schnyder & Jud, 2013) szerint 1000

5 Nagyobb mennyiségű drog szervezetbe kerülését követő átmeneti állapot, amikor zavarok támadnak a lelki és az élettani funkciókban. A tünetek közül kiemelkednek a tudatossággal, felismeréssel, észleléssel, érzelmekkel, valamint a viselkedéssel összefüggő változások.

személyből csupán 2,68 tárja fel a CSA-t. Érdekes, hogy ez a svájci mutató alig tér el a világszázaléktól. Kérdés, hogy ezeket az adatokat hogyan lehet összehasonlítani. Egy írországi mélyinterjúkon alapuló kutatás (McElvaney, 2014) azt állapította meg, hogy az áldozatok a CSA-t késve vagy csak részlegesen jelentik, és ez egy hosszú ideje fennálló trend. Sokan csak felnőttkorban vagy esetleg időskorban beszélnek a gyermekkori traumáikról. Ezzel az elsődleges probléma az, hogy minél később kerül valaki szakellátásba CSA miatt, annál nagyobb eséllyel fejlődik ki a depresszió, a szorongás, a traumához kapcsolódó zavar vagy a szerfüggőség.

Egy Kanadában publikált tudományos tanulmány szerint (Alaggia, Collin-Vézina & Lateef, 2019) – amely 2000 után publikált 33 alapkutatást tekint át – a CSA kiderülésének két szintje van. Az első szint inkább a CSA kiderülésével foglalkozó alapkutatások összehasonlíthatóságának limitjeit írja le. A szerzők e szint négy elemét tarták fel, ezek a következők:

- 1) Az alapkutatások hol elmondásnak (telling), hol feltárásnak (disclosure) nevezik a CSA kiderülését, azaz azt a folyamatot vagy egyszeri alkalmat, amikor a CSA-ra fény derül. Az elmondás egyértelműen verbális információközlés, míg a feltárás kissé árnyaltabb, ezért is nehéz a globális trendek megállapítása.
- 2) A feltárás formái változatosak: történhetnek felszólításra, célirányosan, visszatartottan, véletlenül, indirekt vagy közvetlen módon. Egyértelmű, hogy e módok között is különbség van, és az összehasonlítás nehézkes. Érdekes, hogy az elemzés szerint az egyhetes és egyhónapos életkorban elszenvedett CSA kiderülése 20–46 évet késhet.
- 3) A CSA kiderülésére irányuló kvalitatív (például mélyinterjúval dolgozó) alapkutatások és esettanulmányok száma a 2000-es évektől kezdődően növekszik. Ezzel a szélesebb közönség elé tárul a gyermekek egyéni CSA tapasztalata és percepciója, ami a prevenció és a jelenség társadalmi tudatosulása szempontjából kiemelt jelentőségű.
- 4) A kvantitatív kutatások – mint azt a fentiekből is láttuk – kevésbé hasonlíthatók össze. Ezek a kutatások általában a módszertan tekintetében eltérnek egymástól, és az eredmények attól is függhetnek, hogy hol, ki és milyen megrendelésre végezte a kutatást. Az eredmények nem feleltethetők meg egymásnak, és nem vihetők át az egyik populációról a másikra.

A második szint az elmúlt húsz-huszonöt év változásait elemzi, és az elsőnél jóval összetettebb. Ramona Alaggia és munkatársai (2019) szerint itt szintén öt téma merül fel, amit a rizikófaktorok és a facilitátorok átfedései miatt négy pontban foglalunk össze.

- 1) A CSA kiderülése nem mindig köthető egy adott pillanathoz, hanem egy folyamat eredménye. Néha élethosszig tart ez a folyamat, párbeszéd kell hozzá. A 2000 után publikált eredmények szerint kiemelten fontos jellemző, hogy a CSA kiderülése pszichodinamikus alapokon nyugszik. Summit 1983-ban írta le a CSA kiderülésének folyamatát: titkolózás, tehetetlenség, adaptációs fázis (ami lehet jó vagy rossz, de mindenképpen az egyén túlélését és a megküzdést szolgálja), konfliktusos és nem meggyőző feltárás, majd visszavonás és felemlegetés (Summit, 1983). A Summit-féle kontinuum a 2000 után publikált eredmények szerint is érvényes. A közgondolkodás az elmúlt közel negyven év során jelentősen változott az észak-atlanti régióban. Ez jelentősen hozzájárult a CSA kiderülésének belső és külső motivációjához. A CSA-diszkurzus kiemelkedő terepei lehetnek ilyen szempontból a prevenciót szolgáló fórumok. A fókuszált dialógus jelentősen segíti a CSA feltárását.
- 2) A szocioökonómiai státusz (SES) nagyban befolyásolja a CSA kiderülését. Ha ezt a trendet ismerjük, nagyobb esélyünk van a hatékony beavatkozás megszervezésére és a feltárás elősegítésére. A holisztikus megközelítés szerint a kiderülést egyéni, családi, kontextuális és kulturális tényezők is befolyásolják. A feltárás történhet indirekt módon is, nem verbálisan, hanem viselkedéses kommunikációval (bizonyos szempontból ide tartozhat a borderline személyiségszerveződés, amiről korábban volt szó, de a kisgyermekes jellegzetes kötődészavarai is jelentősek lehetnek). Nem csak a felderített emlékek vezethetnek a CSA kiderüléséhez, hanem a kiváltott (triggerelt) emlékek is szerepet játszhatnak. A pszichodráma módszerre például jelentősen hozzájárulhat egy ilyen jellegű triggerhez, például úgy, hogy az áldozat ki mer lépni a nyilvánosság elé, és nem azt tapasztalja, hogy az élményei miatt őt hibáztatják vagy nem hisznek neki, hanem megértő és elfogadó közeggel találkozik. Ennek természetesen a bizalom a nélkülözhetetlen alapja. Nyilván minden feltáró pszichoterápiás módszer alkalmas erre. Egy ilyen kitárulkozásnak a CSA áldozatok számára felbecsülhetetlen az önismereti értéke.
- 3) Számos olyan tényező van, amely hátráltatja vagy éppen elősegíti a CSA kiderülését. A családon belül a merev gender szerepelosztások, a patriarchális attitűd, a hatalmi egyensúly megbomlása, a kaotikus struktúra, a diszfunkcionális kommunikáció, a társas izoláció és a közeli hozzátartozó elkövető nehezítik a CSA feltárását. Ugyanakkor a támogató szülő-gyermek kapcsolat, a szemtanú jelentése, a közösségbe ágyazódás és a szakértők jelenléte növeli a CSA felismerését. Az iskolában a támogató közeg és a bizalom hiánya, valamint a problémás diáktársak jelenléte kifejezett

kockázati faktort jelent. Külön gondot jelent, ha a szex tabutémának számít, ha a nem kívánt szexet az élet velejárójaként kezeli az adott társas közeg, ha a CSA iskolai elmondása óriási családi szégyent jelentene, ha a CSA áldozatait stigmatizálják, továbbá, ha nem veszik komolyan a gyermeket. Ezzel szemben a szexről való nyílt beszélgetés, a közösség bevonása erős preventív tényező. A férfiak és fiúk gyakran azért odázzák el a CSA jelentését, mert a toxikus maszkulin normák miatt attól tartanak, homoszexuálisnak fogják őket tartani. A homoszexuálisnak címkézéstől való félelem nem homofóbia, dinamikájában azonban a két jelenség hasonlóságot mutat, és a homofób közeg elősegíti a fiúkban az ilyen félelmet. Szintén a fiúknál akadály, ha nő az elkövető, mert a nemi sztereotípiák ezt sugallják. A lányok és a nők – mint ezt már ismertettük – eltérő okok miatt nem mernek megnyílni. Az elsődleges ok, hogy félnek attól, hogy a CSA miatt őket fogják okolni és nem hisznek nekik.

A CSA áldozatává vált gyermekek vagy felnőttek esetében a kutatások még nem tártak fel életút-perspektívát, pedig a fejlődés pszichopatológiai kontextus vizsgálata nagyon fontos lenne. Achenbach meghatározása szerint „*A fejlődés-pszichopatológia metaparadigma, mely az átlagos fejlődés és a kóros eltérések közötti kapcsolatot vizsgálja, a pszichopatológiai jelenségeket az életciklus során bekövetkező fő változásokkal összefüggésben tanulmányozza.*” (Miklósi, 2016). Sroufe és Rutter szerint „*A fejlődéspszichopatológia a nem megfelelő adaptáció egyéni mintázatának eredetével és lefolyásával foglalkozó tudományág.*” (Fonagy & Target, 2005). A legtöbb CSA-ra fókuszáló kutatás retrospektív, nagyon kevés a hosszmetzeti kutatás. Longitudinális kutatások esetén meg lehetne ismerni az azonnali CSA hatásokat, és a későbbieket is. Fel lehetne tárni a CSA kiderülését elősegítő faktorokat. Ennek köszönhetően a szükséges beavatkozások tervezhetőek lennének gyermek-, serdülő- és akár felnőttkorban is. Az életkori vagy normatív krízisek és a CSA okozta krízisek átfedéseit a gyakorlatban jól lehet látni. Erre példa lehet az otthonról elszökött kamaszlány, aki a baráti körében CSA áldozata lesz, és nem meri elmondani, a traumák miatt viszont önsértési és szerhasználati problémái is lesznek. A felfedés szempontjából facilitáló faktor a kiegyensúlyozott párkapcsolat és a gyermek születése. Gyakori az olyan helyzet, hogy a CSA-t elszenvedők egy romantikus kapcsolat bizonyos fázisai során el tudják mondani a párjuknak, hogy mi történt velük. A pszichotraumák által a CSA szexuális diszfunkciókat is okozhat (Gabbard, 2016; Lukács, 2015), és ebből a szempontból is kiemelkedően jelentős a feltárás. Más fontos életeseményeknek is szerepe lehet a CSA feltárásában.

Munkánk során a gyakorlatban sokszor tapasztaltuk, hogy a CSA feltérési folyamatában – mint az a korábbiakból is kiderül – rendkívül fontos szerepe van a bizalomnak. Az áldozatokkal lehet, hogy egészségügyi szakember, rendőr, pedagógus vagy egyéb hivatalosnak mondható személy találkozik, és a találkozás célja nem éppen a CSA feltérása, hanem az aktuális probléma megoldása. Ilyen esetekben az a tapasztalatunk, hogy az illetékes szervek a maguk hatáskörében próbálják megoldani a problémát, holott a probléma rendkívül komplex, és körültekintőbb megközelítést igényel. A CSA egyáltalán nem csak a gyermekeket mint áldozatokat érinti. A CSA-nak rendkívül változatos hosszmetzeti hatásai vannak, amelyek nagyon gyakran az egész élet során fennállnak. Szintén fontos tényező, hogy a rendvédelmi és a segítő szakmák milyen módon fedik le egymást, és hogy a különböző profilú szakemberek milyen folyamatok mentén kerülnek egymás látókörébe. Ez a cikk a CSA kriminológiai és pszichológiai aspektusaival foglalkozik, közel sem átfogó módon, de nem győzzük hangsúlyozni a szakmaközi eszmecsere kiemelt jelentőségét.

Felhasznált irodalom

- Afifi, T. O., MacMillan, H. L., Boyle, M., Taillieu, T., Cheung K. & Sareen J. (2014). Child abuse and mental disorders in Canada. *CMAJ*, 186(9), 324–332. <https://doi.org/10.1503/cmaj.131792>
- Agger, I. & Jensen, S. B. (1993). The psychosexual trauma of torture. In Wilson, J. P. & Raphael, B. (Eds.), *International Handbook of Traumatic Stress Syndromes* (pp. 685–702). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-2820-3_57
- Alaggia, R., Collin-Vézina, D. & Lateef, R. (2019). Facilitators and Barriers to Child Sexual Abuse (CSA) Disclosures: A Research Update (2000–2016). *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(2) 260–283, <https://doi.org/10.1177/1524838017697312>
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. American Psychiatric Publishing. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Banerjee, D. (2020). “Beyond the Fifty Shades...”: Intersections of Sadomasochism and Sexual Torture. *Journal of Psychosexual Health*, 2(3-4) 210–214., <https://doi.org/10.1177/2631831820970039>
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59–73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>
- Christoffersen, M.N. & Soothill K. (2003). The long-term consequences of parental alcohol abuse: a cohort study of children in Denmark. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 25(2), 107–106., [https://doi.org/10.1016/s0740-5472\(03\)00116-8](https://doi.org/10.1016/s0740-5472(03)00116-8)
- Engdahl B. E. & Eberly R. E., (1990). *The Effects of Torture and Other Maltreatment: Implications for Psychology*. Hemisphere Publishing Corp.

- Fliegau G. (2009). A differenciált asszociációs elmélet és a kognitív behavior terápiák kapcsolata: a börtön mint a kriminológia és a szociálpszichológia érdeklődésének metszéspontja. *Börtönügyi Szemle*, 28(3), 83–96.
- Fonagy, P. & Target, M. (2005). *Pszichoanalitikus elméletek a fejlődési pszichopatológia tükrében*. Babes-Bolyai Tudományegyetem.
- Foucault M. (1999). *A szexualitás története I. A tudás akarása*. Atlantisz Könyvkiadó Kft.
- Gabbard G. O. (2016). *A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve*. Ötödik kiadás. Oriold és társai.
- Hérbert, M., Amédeé, L. M., Blais, M. & Gauthier-Duchense, A. (2019). Child Sexual Abuse among a Representative Sample of Quebec High School Students: Prevalence and Association with Mental Health Problems and Health-Risk Behaviors. *The Canadian Journal of Psychiatry / La Revue Canadienne de Psychiatrie*, 64(12), 846–854. <https://doi.org/10.1177/0706743719861387>
- Herman J. L. (2003). *Trauma és Gyógyulás*. Háttér Kiadó – Kávé Kiadó – NANE Egyesület.
- Hussong, A. M., Bauer, D. J., Huang, W., Chassin, L., Sher, K. J. & Zucker, R. A. (2008). Characterizing the life stressors of children of alcoholic parents. *Journal of Family Psychology*, 22(6), 819–832. <https://doi.org/10.1037/a0013704>
- Kohut, H. (2016). *The Restoration of the Self*. The University of Chicago Press.
- Maier, T., Mohler-Kuo, M., Landholt, M. A., Schnyder, U. & Jud, A. (2013). The tip of the iceberg. Incidence of disclosed cases of child sexual abuse in Switzerland: Results from a Nationwide Agency Survey. *International Journal of Public Health*, 58, 875–883. <https://doi.org/10.1007/s00038-013-0498-6>
- Matthews, B. & Collin-Vézina, D. (2019). Child Sexual Abuse: Toward a Conceptual Model and Definition. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(2), 131–148. <https://doi.org/10.1177/1524838017738726>
- McElvaney, R., Greene, S. & Hogan, D. (2014). To tell or not to tell? Factors influencing young people's informal disclosures of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 29, 928–947. <https://doi.org/10.1177%2F0886260513506281>
- Meaney M. J. (2001). Maternal care, gene expression, and the transmission of individual differences in stress reactivity across generations. *Annual Review of Neuroscience*, 24, 1161–1192., <https://doi.org/10.1146/annurev.neuro.24.1.1161>
- Merza, K., Papp, G. & Kuritárné Szabó, I. (2015). The role of childhood traumatization in the development of borderline personality disorder in Hungary. *European Journal of Psychiatry*, 29(2), 105–118. <https://doi.org/10.4321/S0213-61632015000200002>
- Sófi G. (2016). A gyermekkori bántalmazások pszichés és mentális összefüggései. In Nagy A. & Törő, K. (Szerk.), *Gyermekbántalmazás* (pp. 207–225). Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Stoltenborgh, M., van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M. & Bakermans-Kranenburg, M. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16, 79–101. <https://doi.org/10.1177/1077559511403920>
- Summit, R. C. (1983). The sexual abuse accommodation syndrome. *Child Abuse & Neglect*, 7, 177–193. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(83\)90070-4](https://doi.org/10.1016/0145-2134(83)90070-4)
- Sutherland, E. H. (1947). *Principles of criminology* (4th ed.). J. B. Lippincott.

- Theicher, M. H. (2000). Wounds That Time Won't Heal: The Neurobiology of Child Abuse. *Cerebrum: The Dana Forum of Brain Science*, 2(2), 50–67.
- Van Wert, M., Anreiter, I., Fallon, B. A. & Sokolowski, M. B. (2019). Intergenerational Transmission of Child Abuse and Neglect: A Transdisciplinary Analysis. *Gender and the Genome*, 3, 1–21.
- Wongcharoenwatana, J., Tarugsa, J., Kaewpornasawan, K., Eamsobhana, P., Chotigavanichaya, C. & Thanase Ariyawatkul, T. (2021). Identifying children at high risk for recurrence child abuse. *Journal of Orthopaedic Surgery*, 29(1), 1–7. <https://doi.org/10.1177/2309499021996411>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: Szexuális zavarok kognitív viselkedésterápiája. Klinikai szakpszichológus képzés. https://semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2018/11/LukacsEszter_SzexualiszavarokKVT.pdf

URL2: A fejlődépszichológia modelljei. https://semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2020/03/A-fejl%C5%91d%C3%A9si-pszichopatol%C3%B3gia-alapvet%C5%91-modelljei_MM_2016.pdf

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Filegauf G. & Sófi Gy. (2022). Gondolatok a gyermekek ellen elkövetett szexuális abúzzsal (CSA) kapcsolatban. *Belügyi Szemle*, 70(5), 1057–1076. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.10>

K I T E K I N T É S

A Disaster Victim Identification – az Interpol speciális részlege

A legjobbak közé tartozunk, de fejlődnünk nekünk is kell!

The Disaster Victim Identification
The special department of Interpol
We are among the best, but we need to improve too!

Hertelendi Lajos

Dr. kooperatív szerkesztő, rendőr alezredes
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztőség
hertelendi.lajos@bmkzf.hu

Absztrakt

Cél: A Disaster Victim Identification (DVI) a tömegszerencsétlenségek, katasztrofák, terrorcselekmények áldozatainak azonosítását jelenti. A válságkezelés szemszögéből egy apró, de annál fontosabb momentum, hiszen a médiát, ezen keresztül a lakosságot is az érdekli, hogy a bekövetkezett incidenst, ahol többen életüket veszítették, mi vagy ki okozta, a rendszer hogyan és milyen gyorsan reagált az eseményre, mennyi áldozatot azonosítottak. Az áldozatok mennyit szenvedtek, hogyan haltak meg, ha még nem azonosították őket, mikorra fogják azonosítani, hogyan bántak a hozzátartozókkal, mikor állítják helyre a rendet, és mindez mennyibe került. Ezen kérdésekre a válaszokhoz az információkat – a nyomozási adatokon kívül –, az azonosítást, a mentesítést, helyreállítást végző szakegységektől várhatják a kommunikációs szakemberek, tehát ezen tevékenységeket mindenképp szervezeten, magas minőségben kell végrehajtani.

Módszertan: A tanulmány leíró jellegű elméleti kutatás.

Megállapítások: Bármely fejlett állam nagy presztízsveszteséget szenved el, ha nem képes az egységes nemzetközi normáknak megfelelő áldozatazonosítási tevékenység elvégzésére. Az Interpol DVI alapvető filozófiája: interdiszciplináris megközelítés, szabványosított eljárások, előkészület a szervezés és képzés vonatkozásában, illetve a kegyeleti és emberiességi szempontok tiszteletben tartása.

Érték: A tanulmány olyan érdekes témát dolgoz fel, amely a szélesebb közvélemény körében is érdeklődésre tarthat számot, de az olvasók, a kutatók és a hallgatók is profitálhatnak a feldolgozásából, jó vitaindító lehet.

Kulcsszavak: Disaster Victim Identification, Interpol, CBRN mozaikszó

Abstract

Aim: Disaster Victim Identification (DVI) means the identification of victims of mass accidents, disasters and acts of terrorism. From the point of view of crisis management, it is a small but all the more important moment, as the media, and through them the population, is interested in how fast the system reacted to the incident, how many victims were identified, and who or what caused the incident, where people lost their lives. How much the victims suffered, how they died, if they have not yet been identified, when they will be, how their relatives were treated, when order will be restored and how much it costs. To answer these questions, in addition to investigative data, the communication specialists can expect the information from the identification and discharge recovery units, so these activities must be carried out in an organized and high-quality manner.

Methodology: The study is a descriptive theoretical research.

Findings: Any developed state suffers a great loss of prestige if it is unable to carry out victim identification activities in accordance with uniform international standards. The basic philosophy of the Interpol DVI is: an interdisciplinary approach, standardised procedures, preparation in terms of organisation and training, and respect of humanity and dignity.

Value: The study explores an interesting topic that may be of interest to the wider public, but readers, researchers and students can also benefit from its elaboration, and it can be a good discussion starter.

Keywords: Disaster Victim Identification, Interpol, CBRN acronym

A Disaster Victim Identification (a továbbiakban: DVI) a tömegszerencsétlenségek, katasztrófák, terrorcselekmények áldozatainak azonosítását jelenti. Az Interpol ehhez nyújt kidolgozott ajánlásokat, metodikákat. A DVI alapvető filozófiája interdiszciplináris, szabványosított eljárásokkal dolgozik, standardizált, minőségi munka jellemző a folyamatra, a professzionalizmus jelenik meg a szervezés és képzés vonatkozásában, úgy, hogy mindeközben tiszteletben tartják és előtérbe helyezik a kegyeleti és emberiségügyi szempontokat. Az

áldozatazonosítási tevékenység nem váltja ki a büntetőeljárásban, közigazgatási eljárásban tevékenykedő helyszínelők munkáját. Egyes államokban kiegészítik a munkát, részfeladatokat vállalnak át (például halottszemléket annak érdekében, hogy egyetlen szervezetnek se kelljen az erőforrásait szétaprózni). A DVI egységek létrehozásánál fontos a hitvallás, amely szerint minden áldozat hozzátartozójának joga van a saját családtagját eltemetni, eltemettetni.

A DVI 1980 óta az Interpol állandó bizottsága (2016 óta munkacsoportja), amely 190 tagállamot számlál soraiban, és részükre ajánlásokat fogalmaz meg és segítséget nyújt a tömegszerencsétlenségek áldozatainak azonosításához (Angyal & Petrétai, 2019). A tömegszerencsétlenségek, természeti csapások napjainkban Európában gyakorlatilag majdnem mindig egynél több állam polgárait érintik. Tehát a DVI tevékenység kizárólag széles és intenzív nemzetközi együttműködésben valósítható meg hatékonyan. Bármely fejlett állam nagy presztízsveszteséget szenved el, ha nem képes az egységes nemzetközi normáknak megfelelő áldozatazonosítási tevékenység elvégzésére. Az Interpol DVI alapvető filozófiája: interdiszciplináris megközelítés, szabványosított eljárások, előkészület a szervezés és képzés vonatkozásában, illetve a kegyeleti és emberiességi szempontok tiszteletben tartása. Az Interpol a DVI tevékenység egységét kézikönyvvel (DVI Guide), illetve egységes formanyomtatványok rendelkezésre bocsátásával segíti (Angyal, 2014). Minden DVI egység a helyszíni gyakorlaton kiemelt jelentőséget tulajdonított a társszervekkel való együttműködésre annak érdekében, hogy valós helyzetben erre az együttműködésre zökkenőmentesen kerülhessen sor, hiszen a katasztrófahelyzetek, tömeges események felszámolása összetett, multidiszciplináris szakértelmet igénylő feladat. Katasztrófák bármikor, bárhol előfordulhatnak, és megfelelően felkészültnek kell lenni minden annak felszámolásában részt vevő ellátónak, és soha nem szabad azt gondolni, hogy „velünk ez nem történhet meg”.

Íme egy példa arra az esetre, amikor az érintett állam nem rendelkezett DVI egységgel: Franciaországban a 2003-as bombatámadást megelőzően bekövetkezett terrortámadásoknál (1970–2015 között 2016 incidens volt, 400 halott) nem alkalmazták a DVI azonosítási módszereket, ennek eredményeként tévesen kerültek az áldozatok beazonosításra, azokat összekeverték a magatehetetlen sérültekkel. Hasonlóság és személyes tárgyak alapján hajtották csak végre az azonosítást. Több héttel később derült csak ki a tévedés (áldozatokat eltemették), ami alapján a hozzátartozók kártérítést követeltek a rendőrségtől.

A fentiekben írt példa is hűen tükrözi, hogy a DVI feladatok ellátása szoros együttműködést igényel a katasztrófa felszámolásában részt vevő szereplőktől, a rendőrség szakembereitől, a katasztrófavédelem, az egészségügy, a polgári védelem munkatársaitól, esetenként a katonaságtól. Számos tagállam jól működő

gyakorlattal rendelkezik mind a polgári védelem, mind a DVI egységek tekintetében. Nemzetközi szinten ezeknek az egységeknek kétoldalú kapcsolata van az Interpollal. Viszont az egységek az Európai Unió szintjén még nincsenek teljesen összekapcsolva, de az Európai Unió Tanácsának Bűnüldözési munkacsoportja (LEWP¹) megkezdte, és 2019-ben tagállamai részére megfogalmazta az együttműködést, miszerint különböző felületeken speciális koordinációs egység kialakítását tervezi a nemzetek által delegált képviselőkkel, akik bevetetők egy-egy nagyobb területre kiterjedő incidens esetén.

A DVI egység tevékenysége nemzetközi szinten három tevékenységi körre bontható.

1. A Recovery és Post Mortem (PM) csoport a katasztrófa helyszínén (adott esetben tehát más országban) a holttestekkel kapcsolatos helyszíni feladatvégrehajtást, és a tevékenység elvégzésére alkalmas orvosszakértőket, fogorvosszakértőket, bűnügyi technikusokat foglalja magába, akik elvégzik a holttestekkel kapcsolatos adminisztrációt (egyedi jelölések, fényképezés, videó készítés, ujjnyomatolás, DNS-minta biztosítása, vetkőztetés, tárgyak átvizsgálása, holttestrészek összeszedése), logisztikát, közreműködik a szállításban, elhelyezésben. Minden egyes holttestről egységes formanyomtatvány (lelet) kerül kitöltésre. A helyszíni munkát követően kerül sor a holttestek megvizsgálására – általában boncteremben vagy erre a célra kijelölt helyen. Itt történik a test egyedi azonosítóinak feltérképezése, a fogászati és az orvosszakértői vizsgálat, utóbbi tekintetében akár az azonosítás érdekében történő boncolásra is sor kerülhet. Külföldi katasztrófa esetén a PM csoport szakemberei gondoskodnak a holttestek hazaszállításának (szakmai) előkészületeiről is.

1 2018-ban megalakult az LEWP (Law Enforcement Working Party, az EU Tanácsának bűnüldözési munkacsoportja, áldozatazonosítás katasztrófák esetén – alcsoport) célja, hogy minden országban legyenek kijelölt kapcsolattartók, kontaktpontok, akiket megkeresve gyorsan és hatékonyan tudnak zajlani az adatcserék és a műveletek, a rendelkezésre álló ismereteket, segédleteket (guidelines) minden Interpol ország megfelelően kell, hogy alkalmazza. Az LEWP munkacsoportjai (WG) az alábbi területeken foglalkoztak meg elvárásokat.

WG 1: Olyan élő sérültek azonosítását tudják gyorsan és hatékonyan megoldani, akik nem tudják magukat azonosítani, például kómában lévő sérültek.

WG 2: Az ismeretlen személyazonosságú elhunyt személyek azonosítása esetén – nemzeti szinten is – az Interpol DVI protokollja kerüljön bevezetésre.

WG 3: Olyan egységes DVI hálózat létrehozása, ahol meg lehet osztani a feladatokat, adatokat (ideértve a védőfelszerelések, egyéni védőeszközök listáját, valamint a bevethető egységek szakmai összetételét is), így könnyítve a DVI egységek azonnali műveleti bevetését. (A munkacsoport nem csupán felmérte a nemzeti eszközkapacitásokat, de rendelkezésre bocsátott egy listát, azzal a nem titkolt céllal, hogy a listán szereplő felszerelésekkel rendelkeznie kell minden nemzeti DVI egységnek.)

WG 4: A munkacsoport folyamatosan kutatja a DVI egységek CBRN (chemical, biological radiological, nuklear) környezetben való bevetetőségének lehetőségeit, megkísérel kialakítani egy jó gyakorlatot.

WG 5: Feladata, hogy új DVI nemzeti egységeket hozzanak létre, az újonnan alakult egységek felszerelését segítsék, személyzeti struktúrájuk kialakítását megalapozzák.

2. Az Ante Mortem (AM) csoport nyomozókból, fogorvosokból, orvosokból, pszichológusokból áll, akik összegyűjtik az eltűnt, szóba jöhető személyek azonosítás szempontjából releváns adatait, mintát vesznek a hozzátartozóktól, szelektálják, majd – meghatározott formában – formanyomtatványon, speciális program segítségével dokumentálják az információkat. Kapcsolatot tart a hozzátartozókkal, call centert működtet, pszichológusaival, gyógyító orvosaival segíti a baleset híreinek befogadását a hozzátartozókkal, az azonosításban részt vevő kollégákkal. A csapat általában akkor kezdi meg a munkáját, amikor elkészülnek az első PM adatok. A csoport minden esetben az anyaországban tevékenykedik. A PM és AM csoportok által összegyűjtött adatokat számítógépes úton, az erre a célra létrehozott adatbázisba rögzítik.

3. Reconciliation: a tevékenységek összehangolását végző központi egység tagjai genetikai, daktiloszkópiai szakértők, az adatgyűjtést és elemzést végző kollégák, orvosszakértők, bűnügyi vezetők, akik azt a csapatot alkotják, amely a holttestek azonosságát bizottsági szinten kimondják.

4. A rendszer működésének jelenleg érezhető legnagyobb gyengesége a menedzsment hiánya. Egy olyan szervezeti egységé, amely koordináltan végzi az erőforrások tervezését, szervezését, irányítását és összehangolását, a teljes folyamat szabályozását, a szabályok betartatását, ellenőrzését.

DVI HUN mérőföldkövek:

- 1) 2018. június 20. és 22. a DVI feladatra alkalmasnak tűnő személyek kiválasztása.
- 2) 2018. június 25–28. Interpol Basic Law Enforcement PM DVI training, amelyen 24 fő rendőr és 13 fő orvosszakértő és fogorvos került kiképzésre.
- 3) 2019. május 29. – július 05. Sétahajó-baleset áldozatainak vizsgálata (Recovery PM boncterem, AM adatgyűjtés, Reconciliation).
- 4) 2019. EU Tanács LEWP munkacsoport ülésen képviselő.
- 5) 2019. június 18–20. Bányatereny PM gyakorlat.
- 6) 2019. október 28., hét halálos áldozattal járó baleset M5 autópályán (PM boncterem adatrögzítés).
- 7) 2020. online training 17
- 8) 2021. június 24. Rendészet a rendkívüli helyzetekben – Pécs, továbbképzés.
- 9) 2021. augusztus 15. M7 autópályán buszbaleset (PM boncterem, Be. halottszemle – AM adatgyűjtés – Reconciliation)
- 10) 2021. október 25–27. Interpol Basic Law Enforcement AM-PM DVI training, Dental training.
- 11) 2021. október 28–29. International DVI Practice.

Többek között Ausztriában, Szlovákiában, Portugáliában, Szerbiában a CBRN (chemical, biological, radiological nuclear) DVI jellegű gyakorlatok legalább tíz napon keresztül tartanak, 100–150 résztvevővel, akiknek feladata szakaszosan keletkezik a scenárió alapján. A magyar szakemberek a legjobban megtervezett infrastruktúrákat képesek létrehozni, a major incidensek² nagy számának köszönhetően.

A terrortámadásoknak, katasztrófáknak ugyanakkor sok esetben halálos áldozata, nem ritkán több halálos áldozata is lehet. Magyarország csaknem 8000 km-es vasúti hálózatán (URL1) vonatok ezrei közlekednek, a közel 170 000 km-es úthálózaton (URL2) buszok, veszélyes anyagot szállító kamionok járnak, az 1366 folyami kilométeren (URL3) utasszállító hajók viszik az utasokat. Alig 40 kilométeres földalatti metróhálózatunkon (URL4) több százezer ember utazik naponta. Nemzetközi repülőtereinken jelentősen megnövekedett a forgalom. Elég egy támadás, figyelmetlenség, műszaki meghibásodás vagy rosszul kiszámított manőver, és emberek tucatjainak, százainak élete kerülhet veszélybe.

A DVI tevékenység lényege, hogy halálos áldozattal járó esemény bekövetkezése esetén:

- nemzetközi standardok alapján, jól kidolgozott tapasztalati séma szerint;
- felkészült és kiképzett szakemberekkel;
- megfelelő infrastrukturális feltételrendszerrel;
- természettudományos módszerekkel;
- minőségbiztosított áldozatkezelést és áldozatazonosítást végezzen el.

Az áldozatok azonosításánál az alábbi kérdésekkel szembesülünk, ha az említett „katasztrófaesemények” közül bármelyik is bekövetkezik.

- Hogyan, és ki által történjen a holttestek azonosítása?
- Biztos, hogy a megfelelő személyt azonosítottuk?
- Ki végzi a sérült személyek azonosítását?
- Ki biztosítja ehhez a feltételrendszert?
- Mi lesz az azonosított áldozatokkal?
- Ki az, aki a hiteles, ellenőrzött adatokat közli?
- Hova gyűjtsük össze a halottakat és testrészeiket (koporsók, hűtőkapacitás)?
- Kik végezzék az összegyűjtést, hogyan, mivel, kinek a felügyeletével?
- Hogyan és mivel jelöljük a holttesteket?
- Mindegyik magyar, vagy van közöttük külföldi?

2 Olyan incidens, amelyben az élő sérültek száma, súlyossága vagy típusa vagy a helyszín rendkívüli erőforrásokat igényel, amely komoly veszélyt jelent a közösség egészségére, és amely megzavarja az egészségügyi szolgáltatást.

- Mi van akkor, ha a 100 magyar halott külföldön van (például metróbaleset, légi baleset)?
- 100 halott az legalább 400 hozzátartozó. Ki tartja velük a kapcsolatot?
- Ki kezeli az eltűnt, szóba jöhető személyek adatait?
- Mik ezek az adatok, hogyan szerezzük be őket?
- Ki fogadja a hozzátartozók hívásait?
- Hogyan lehet ezeket az adatokat kezelni?

A 2021-es magyarországi képzést épp úgy, ahogy a 2019-est, nagy várakozás előzte meg az Interpol székhelyén, amelyet Mark Mueller az Interpol DVI műveleti részlegének jelenlegi vezetője közvetített a szervezők és a vezetés felé. Hangsúlyozta, hogy Magyarország már az első képzéssel is jelentős lépést tett a nemzetközi szintén: tagságot szereztünk és elkezdünk kialakítani egy olyan egységet, amely az esetleges magyar áldozatot követelő tömegszerencsétlenség, baleset, katasztrófa, terrorcselekmény helyszínén hatékony áldozatazonosítást képes végrehajtani, valamint a világ bármely pontján szükség esetén bevethetővé válik. Viszont csak abban az esetben lehetünk sikeresek, ha az EU LEWP 3-as munkacsoportja (WG3) által meghatározott felszerelések megléte is biztosított a feladat végrehajtásához.

Az alapismereteket frissen tartó és bővítendő a képzések folytatódnak, amelyeken az ország területeiről érkező kollégák, nemzetközi szakemberek instruálása mellett, évente vehetnek részt. A már meglévő egység képzése mellett tervezett a fenti egységek létszám-bővítése is. Az egység megfelelő működéséhez szükséges technikai berendezések, felszerelések beszerzése jelenleg folyamatban van. Fentiekből látható, hogy az áldozatazonosításra csak a bűnügyi szemlével párhuzamosan vagy csak annak végeztével kerülhet sor. Meg kell jegyeznünk, hogy az ilyen jellegű eseményeken elengedhetetlen a társszervekkel való kohézió, ezért a katasztrófa-helyzeteket imitáló gyakorlatok megtartására a jövőben a Belügyminisztériummal és az irányítása alatt lévő szervekkel, az Emberi Erőforrás Minisztériumának bevonásával kell sort keríteni a minél hatékonyabb együttműködés reményében (Kreitz, 2019).

Minden ország, amely megtette a kezdeti lépéseket, és elkötelezte magát a megvalósítás mellett az első 4–5 évében belső válságon megy keresztül a DVI egység kialakítását illetően. Ausztriának három évig tartott a megalakítás. Németországban az IDKO (Identifizierungskommission) (URL5) önkéntesekből álló egységet alakított. Ennek felállítására három évre volt szükség. A felszerelés általában az európai egységeknél 4–5 év alatt áll össze oly mértékben, hogy nemzetközi technikai segítség nélkül képesek legyenek az áldozatkezelésre. Minden államban 2–4 fő van, aki profiltisztán foglalkozik a DVI feladatokkal,

képviseli az anyaországot a nemzetközi szinten, szervezi a hazai képzéseket, előkészíti a nemzetközi gyakorlatot. Egy nemzetközi gyakorlat megszervezése 8–10 hónapot vesz igénybe, magas költségei miatt 2–3 évente kerülnek megrendezésre. A DVI HUN esetében a 2021. évi basic és nemzetközi gyakorlat megtervezésére három hónapot tudtunk készülni a napi egyéb teendők mellett, hisz nincs olyan kollégánk, akinek a DVI tevékenységgel kapcsolatban lennének csak feladatai, aki felügyeli, koordinálja a beszerzéseket, előkészületeket.

A jelenlegi egységünkben a menedzsment szerepek, a publikációkat készítő személye, az Interpol munkacsoportokban részt vevők között nincs összhang, amelynek az egyik oka az eltérő szervezetbe való tartozás. Kezdetekben azt gondoltuk, hogy működhet a rendszerünk jogi szabályozások nélkül, hasonlóan Németországhoz, ahol egy virtuális szervezetet hoztak létre, amely esemény idején áll össze önkéntesekből. Jogszabályok helyett minőségbiztosítási szabványt készítettek, ebbe foglalták a jelentősebb incidensek során az áldozatazonosítási feladatokat. Nem végeznek Recovery, azaz helyszíni vizsgálati szakaszt, az a mindenkori bűnügyi helyszínelők feladata. Franciaországban szintén hasonló a metodikával dolgoznak.

Úgy vélem, hogy hazánkban is IDKO metódus működhet jól. Ehhez azonban az kell, hogy a bűnügyi helyszínelők mindegyikét legalább háromnapos képzésben részesítsék annak érdekében, hogy a folyamatokat megismerjék, elsajátítsák, szükség esetén alkalmazzák úgy, hogy minden körülmény között a büntetőeljárás vagy közigazgatási folyamatban a DVI protokoll azonosítási folyamatait szigorúan dokumentálniuk kell. Ebben az esetben nincs szükség párhuzamos eljárásokra. A hazai jogszabályok tartalmazznak kötelező elemeket, de közel sem olyan alapos, mint amit a DVI jegyzőkönyv megkövetel. Ezt a dokumentumot minden ismeretlen holttestnél alkalmazni lehetne. Egyedi, összetéveszthetetlen jelöléseket tartalmazó, „pipálás” jegyzőkönyv, amelyet a NOVA Helyszínelő, közismert nevén az eSzemle alkalmazásban is lefejlesztettek.

Olyan esetről, ahol felmerül az igény arra, hogy az áldozatok DVI módszerek szerint kerüljenek azonosításra, az egyeztetést a DVI egység vezetője, a mindenkori NNI igazgatója vagy a DVI vezető-helyettese, az NNI Bűnügyi Technikai Főosztály vezetője végzi.

Az igénybevétel kérdése, azaz kit, mikor hova markáns kérdés, hisz a DVI egység tagjait önkéntesek alkotják, a hazai önkéntes mentőszervezetekhez hasonlóan. Azt, hogy ki dolgozik az adott helyszínen, eddig az döntötte el, hogy mikor kellett a feladatot megkezdeni, az várhatóan meddig fog tartani.

Nemzetközi vonalon a csapat tagjainak lelkesedése olyan szintig repítette a DVI egységünket, hogy helyet kaptunk az EU bizottsági ülésen, amelyen személyesen vagyunk jelen, számít a szavunk, számít a véleményünk. Sokat

dolgoztunk ezen, természetesen párhuzamosan a nagyobb helyszíneken felmerülő biológiai, esetleg vegyi, kémiai, radiológiai, nukleáris szennyezés (CBRN) kockázatainak kezelésével is, hisz a nagyszámú holttest vagy sebesült esetén a helyszínen ez mindig jelen van. Sikerült a szakértői kapacitásunkat növelni fogászokkal, szakértő jelöltekkel, orvosszakértőkkel, valamint egy genetikus-sal és antropológussal, akik a nemzetközi munkacsoportok tekintetében is lehetőséget kaptak. Az EU DVI Network, WG5 egyik célkitűzése a DVI egységek felállításának támogatása olyan tagállamokban, amelyekben még nincs ilyen. Számos országnak már ad hoc tudása és eszköze van az áldozat azonosítását igénylő esemény kezelésére, ezért a 2017-ben megalakított szakértői hálózat ezt hivatott összefogni. Pénzügyi támogatás nyújtását tervezik DVI szakemberek számára szervezett elméleti képzések és helyszíni gyakorlatok megrendezéséhez és lebonyolításához, amelyet az Europol, a Cepol is támogat. A képzési programok támogatása, illetve nemzetközi szinten is bevethető „first respons” egységek kialakítása is a tervek között van.

Az Interpol protokollt az utóbbi pár évben a Cepol is oktatni kezdte kifejezetten abból a célból, hogy az EU valamennyi tagállamában ismerjék és használják az egységes nemzetközi eljárásokat, és így egy esetleges tömegszerencsétlenséget követő áldozatazonosítási munkába a környező államok egységei is azonnal bekapcsolódhassanak (Angyal & Petrétei, 2018), ezen felül a nemzetek az Interpol munkatársaival képeztetnek vagy saját gyakorlatot tartanak. Például Ausztriában ötévente komplex három hetes gyakorlat van Bécs Donaustadt Kaisermühlen városrészében, az osztrák rendőrség Dampfschiffhaufen 2. szám alatti szabadidős és sportlétesítményének területén. Minden nagyobb helyszíni gyakorlaton a társzervekkel történő együttműködésnek kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az Interpol DVI munkacsoport alapvető filozófiájával összhangban, hogy éles helyzetben az együttműködésre zökkenőmentesen kerülhessen sor. Ausztriában a végleges személyazonosság kimondása (identification) jogi aktus, amelyet az azonosítási szakasz eredményeinek ismeretében a szakértők és nyomozók által testületileg állapítottak meg. Ezek után kerül csak sor a temetési engedélyek kiadására.

Az Interpol nagyon sok területen határoz meg irányelveket a tagállamoknak. Bár nem szükséges, hogy a szervezetek egy irányítási rendszerben működjenek, viszont mindegyiknek ki kell dolgoznia egy olyan irányítási rendszert, amely összhangban van az Interpol által meghatározott főbb irányelvekkel, az elvégzett tevékenységeknek és a levont következtetéseknek megfelelően tudomásnyosnak kell lennie.

Magyarországon jelenleg rendelkezünk Recovery, AM és PM csapattal, de nem rendelkezünk a funkciókat ellátó és biztosító csoportokkal, és sem fő- vagy

rész munkaidőben dolgozó DVI munkatársakkal. Mindenki csatolt 4–5. feladatként végzi ezen tevékenységét. Tehát szükség lenne 2–3 főre, akik ezen a területen dolgoznak főmunkaidőben. Szükséges lenne képzéseket tartani a kollégáknak, szakértőknek: a helyszíni feladatokat teljesítő biztosítók, a helyszínek vizsgálatát és rögzítését, bizonyítékok kinyerését, kezelését végzik, a boncmesterek, segédjeik, akik az emberi maradványok előkészítését és kezelését látják el. Szintén fontosak az ügykezelők, akik a PM és AM dokumentumokat, információkat kezelik, akik intézik a PM műveletek támogatását, az emberi maradványok átvételét, kezelését a ravatalozókban, halottasházakban, az igazságügyi orvos, fogorvos, ujjnyomat-, antropológus, genetikai szakértők, a radiológusok, a vagyon kezelését, az eltűnt személyek AM műveleteit végzők, akik a kommunikációt és információgyűjtést végzik.

Összességében azt gondolom, hogy az alcímben megfogalmazott gondolatban leírtak alapján – „*A legjobbak közé tartozunk, de fejlődnünk nekünk is kell!*” – nincs olyan élethelyzet, amelyre bármelyik egység a világon tökéletesen tudna reagálni. Viszont az elmúlt időszakban bekövetkezett katasztrófáknál, a világsajtót is bejárt események során nyújtott szervezettségünk megmutatta, hogy képesek vagyunk helyén kezelni a dolgokat, a megfelelő tanulságok levonásával pedig előbbre léphetünk.

Felhasznált irodalom

- Angyal M. & Petrétei D. (2018). *A magyarországi áldozatazonosítási szolgálat felállításának kihívásai és tapasztalatai*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Angyal M. & Petrétei D. (2019). Az Interpol DVI-protokoll-adaptációjával a hazai áldozatazonosítás fejlesztésének útján. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7(1), 3–17. <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.1.1>
- Angyal M. (2014). A hurghadai buszbaleset áldozatainak azonosítása. In BMOKTF (Szerk.), *A rendvédelem és a honvédelem területén végzett orvosi és pszichológiai tevékenység kihívásai napjainkban* (pp. 190–197). BM Oktatási, Képzési és Tudományszervezési Főigazgatóság.
- Kreitz Zs. (2019). A magyar áldozatazonosító szolgálat munkájának bemutatás. In M-Kiss M. (Szerk.), *Rendőrség 2019*. (pp. 144–147). Országos Rendőr-főkapitányság.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Országok listája a vasúthálózat hossza szerint*. https://hu.wikipedia.org/wiki/Orsz%C3%A1gok_list%C3%A1ja_a_vas%C3%BAt%C3%A1ll%C3%B3zat_hossza_szerint

URL2: *Úthálózat*. http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/jelszall/tabljsz09_02_01a.html

URL3: *Magyarország vízi közlekedése*. https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_v%C3%ADzi_k%C3%B6zleked%C3%A9se

URL4: *Budapesti metró*. https://hu.wikipedia.org/wiki/Budapesti_metr%C3%B3

URL5: *Identifizierungskommission (IDKO)*. https://www.bka.de/DE/UnsereAufgaben/BesondereFunktionen/Identifizierungskommission/identifizierungskommission_node.html

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hertelendi L. (2022). A Disaster Victim Identification – az Interpol speciális részlege. *Belügyi Szemle*, 70(5), 1077–1087 . <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.11>

RECENZIO

Absztrakt rendőrség

**Jan Terpstra, Nicholas R. Fyfe és Renze Salet:
The Abstract Police: A conceptual exploration
of unintended changes of police organisations
című tanulmányának ismertetése¹**

Abstract Police

**Review of the study of Jan Terpstra, Nicholas R. Fyfe and Renze Salet:
The Abstract Police: A conceptual exploration of unintended changes
of police organisations**

Budavári Árpád

kapitányságvezető, rendőrségi főtanácsos, rendőr ezredes
Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság,
Gárdonyi Rendőrkapitányság
budavaria@fejer.police.hu

Absztrakt

Cél: A globális biztonsági kockázatok kezelése, valamint a 21. század információtechnológiai fejlődése jelentős változásokat eredményezett a rendőrség és a társadalom kapcsolatában. E változások vizsgálata alapvető jelentőségű a rendészet jövőbeni szerepének meghatározásához. A szerző e megfontolásból vállalkozik Jan Terpstra, Nicholas R. Fyfe és Renze Salet „*The Abstract Police: A conceptual exploration of unintended changes of police organisations*” címmel 2019 decemberében, a Sage Journal online kiadásában publikált tanulmányának ismertetésére.

Megközelítés: A recenzio e tanulmány elsődleges forráselemzése, valamint a témában született nemzetközi szakirodalom feldolgozásával készült. A 2013-ban átalakított skót és holland rendőrség reformjának járulékos hatásaként

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

a rendőrség belső viszonyai és a társadalom civil közösségéhez való kötődései is egyre formalizáltabbá, elvontabbá válnak.

Eredetiség: Azok a társadalmi és technológiai változások, amelyek az rendőrség absztrakttá válását elősegítették óhatatlanok, ezért kevésbé befolyásolhatók. Éppen ezért nem az a kérdés, hogy mit tehetünk ellene, hanem az, hogy miként tudunk alkalmazkodni a megváltozott helyzethez.

Megállapítások: A tanulmányban feltárt jelenség alapján a jövőben szükséges megvizsgálni, hogy az absztrakt rendőrség milyen módon jelentkezik a magyar rendészetben és milyen válaszlépések tehetők annak érdekében, hogy a rendőrség és a társadalom szoros kapcsolata megmaradjon.

Kulcsszavak: absztrakt rendőrség, rendőrségi reform, közösségi rendészet, holland rendőrség, skót rendőrség

Abstract

Aim: Managing global security risks and the development of information technology in the 21st century have led to significant changes in the relationship between the police and the society. Examining these changes is essential to determine the future role of law enforcement. With this in mind, the author undertakes to present a study by Jan Terpstra, Nicholas R. Fyfe, and Renze Salet, entitled “*The Abstract Police: A Conceptual Exploration of Unintended Changes in Police Organizations,*” published in the online edition of the Sage Journal in December 2019.

Methodology: The review is based on the primary source analysis of this study and the elaboration of the international literature on the subject. As a side effect of the reform of the Scottish and Dutch police, which were reorganized in 2013, the internal relations of the police and the connections to the civil communities of the society are also becoming more formalized and abstract.

Findings: The social and technological changes, that have helped the police to become abstract, are inevitable and therefore they can be hardly influenced. That is why the question is not what we can do against that, but how we can adapt to the changed situation.

Value: Based on the phenomenon revealed in the study, it is necessary to examine in the future how the abstract police present in the Hungarian law enforcement and what responses can be made in order to maintain a close relationship between the police and the society.

Keywords: abstract police, police reform, community policing, Dutch police, Scottish police

Bevezetés

Skóciában és Hollandiában 2013-ban az addig alapvetően települési és regionális szinten szerveződő rendőrségek megreformálásával több nyugat európai országhoz hasonlóan egységes nemzeti szervezetek jöttek létre. A rendőrségi reformokat kutató rendészettudósok közül Jan Terpstra, Nicholas R. Fyfe és Renze Salet 2019 decemberében a Sage Journal online kiadásában „*The Abstract Police: A conceptual exploration of unintended changes of police organizations*”, azaz „*Az absztrakt rendőrség: A rendőri szervezetek nem szándékos változásainak fogalmi feltárása*” címmel közölték tanulmányt (Terpstra, Fyfe, & Salet, 2019). Ebben a reformoknak azokat a nem kívánt következményeit vizsgálják, melyek eredményeként számos nyugat-európai ország rendőrségének működése az addig tapasztalt közösségorientált működéshez képest új irányt vett. A változások Hollandiában és Skóciában a 2013-ban véghezvitt rendőrségi reform nem kívánatos melléktermékei lettek. Az egységes nemzeti rendőrségek leginkább a biztonságot fenyegető globális veszélyek (a migrációs folyamat közbiztonsági kockázatai vagy a terrorizmus) kezelésére összpontosítanak, miközben viszonyuk a közösségekkel egyre személytelenebb, formálisabb, kevésbé közvetlen, környezetével kevésbé törekszik szoros és harmonikus kapcsolatra. Ezt a folyamatot erősíti az a körülmény is, hogy a rendőrség egyre kevésbé függ tagjainak hely- és személyismeretétől, mivel ezt egyre inkább a digitális adatrendszerek logikája váltja fel. A rendőrség működését új technológiák segítik, melyek kevésbé igénylik a rendőr és a közösségek szoros partnerségét. E körülmények pedig a rendőrséget a társadalom szövetéből kiszakadó absztrakt szervezetté kezdik formálni. A tanulmány felhívja a figyelmet arra is, hogy az absztrakt rendőrség térnyerése részben e reformok jelentős, ám nem szándékos eredményének tekinthető, azonban a fokozatos és hosszú távú társadalmi folyamatok is hozzájárultak az új rendőri szervezethez. Ez azonban azt feltételezi, hogy az egyre elvontabb rendőri szervezetek más nyugat-európai országokban is megtalálhatók, talán a két országban tapasztaltnál szerényebb mértékben és kezdetlegesebb formákban. A jövőben számítani lehet arra, hogy a rendőrség elvont jellege még kifejezettebbé válik, amely távlatosan befolyásolja és megváltoztatja majd a rendőri szervezetek tagjai közötti kapcsolatokat, a rendőri munkát, valamint a rendőrség és társadalom viszonyát. Hatással lehet a „jó” rendfenntartással kapcsolatos uralkodó nézetekre, valamint a rendőri szakmaiságra és vezetésre is. A felsoroltak miatt az absztrakt rendőrség szintén fontos fogalom a rendőrség jövőbeli változásainak előrejelzése szempontjából.

A tanulmány ismertetése

A szerzők szerint a rendőrség korábbi működési koncepciójától való eltávolodás tehát különösen olyan országokban tapasztalható, ahol a rendőrség szervezeti átalakítását követően erősen központosított nemzeti rendőrségek jöttek létre. Ezek közé tartozik Hollandia és Skócia is (Terpstra & Fyfe, 2014, 2015). Ezekben az országokban a szervezeti reformok célja a szervezeti széttagoltság megszüntetése és a rendőrség hatékonyságának javítása volt. A szerzőhármas tanulmányának alapvető célja az elvont rendőrség fogalmának feltárása, a fogalom rendészettudományban betöltött szerepének bemutatása. A tanulmány kutatási háttérét elsősorban a skót és a holland rendőrségi reformokról szóló empirikus kutatások eredményei szolgáltatták, melyek a rendőri szolgálatok egyre elvontabb jellegét szemléltetik (Fyfe, 2018; Hail, 2016; Salet & Terpstra, 2017, 2018; Scottish Government, 2016, 2017; Terpstra, 2017, 2018; Terpstra, Foekens & Van Stokkom, 2015; Terpstra, Van Duijneveldt, Eikenaar, Havinga & van Stokkom, 2016).

Állításaik alátámasztására egy-egy eseményt idéznek fel a holland és a skót rendőrség elmúlt évekbeli működésére vonatkozóan.

A hollandiai Waalwijk kórház parkolójában 2015. augusztus 10-én egy Linda van der Giessen nevű 28 éves nőt agyonlőttek, amikor munkája végeztével az autójához igyekezett. A nyomozás hamar kiderítette, hogy az emberölést volt élettársa követte el. Hamarosan az is megállapítást nyert, hogy az előző hetekben Linda többször jelentette a rendőrségen, hogy volt élettársa súlyosan megfenyegette, üldözi, és az is tudott volt, hogy fegyvert vásárolt.

Az esettel kapcsolatban a rendőrség intézkedéseit kivizsgáló bizottság 2016 májusában tette közzé jelentését (Commissie Eenhoorn, 2016). Ebből kiderült, hogy a tragédiát megelőző hetekben legalább hét rendőr szerzett tudomást a nőt ért fenyegetésekről. Az érintett rendőrök számára azonban nem volt világos, hogy ki, miért felel Linda ügyében. A hét rendőr közül csupán egyetlen volt, aki súlyának megfelelően próbálta kezelni a nő jelzéseit, egyedül azonban nem tudta megoldani a problémát. A vizsgálat azt is megállapította, hogy a rendőrség csupán a tudomására jutott információk büntetőjogi vonatkozásaival volt elfoglalva, és mivel a rendőrség tudomására jutott tények alátámasztották a volt élettárs bűnösségét, a további teendőket már elhanyagolták. A bizottság megállapította, hogy az elégtelen intézkedések alapvető oka a rendőrség rendkívül összetett és széttagolt munkafolyamata, melyben a felelősségi viszonyok tisztázatlansága és az ismert körülmények által jelzett veszélyek felismerésének hiánya döntő szerepet játszott abban, hogy a rendőrség nem tudta megakadályozni a tragédiát.

A második, a skót rendőrséget érintő esemény 2015. július 5-én történt az M9-es autópályán, Stirling közelében. A segélyhívó rendszeren bejelentés érkezett arról, hogy egy autó letért az autópályáról, majd egy töltésen legurult. A rendőrség rögzítette a hívást, de nem reagált rá. Az autót három nap múlva találták meg, szintén egy bejelentés alapján. Az autóban ülő két személy közül a 28 éves John Yuill ekkorra már halott volt, utasa, a 25 éves Lamara Bell súlyos sérülései ellenére túlélte a három napot, a kórházban azonban később ő is elhunyt.

Az esemény Skócia-szerinte jelentős politikai és médiafigyelmet kapott. Az eseményt követő kivizsgálás során a Skót Rendőrség Királyi Főfelügyelősége (Her Majesty's Inspectorate for Constabulary in Scotland, rövidítve: HMICS) megállapította, hogy a skóciai rendőrség nemzeti híváskezelő rendszerében jelentős hiányosságok mutatkoznak (HMICS, 2015). A HMICS szerint ezeket döntő részben a híváskezelők létszámának jelentős csökkenése okozta, melynek következtében a határidők betartása és a segélyhívások kezelésének mennyiségi mutatói jóval fontosabbá vált, mint a hívások ügyfélszolgálati funkciói. A skóciai rendőrségi reform egyszerre tűzte ki a költségek csökkentését és a hatékonyság növelését, mely a fenti torz állapotot eredményezte. A hívásfogadások központosítása következtében elveszett az a helyismeret, amely a segélyhívásokra adott megfelelő válaszok megválasztásában korábban nagy segítségére volt a rendőröknek.

A szerzők a fentieket kommentálva kifejtik, hogy az általuk megalkotott absztrakt rendőrség fogalma a rendőri szervezeten belüli változásokra is utal. Először is jelentősen átalakultak a belső kapcsolatok, amelyek kevésbé személyesek és közvetlenebbek, formalizáltak és a belső rendszerek által irányítottak. Másodsor pedig az absztrakt rendőrség megjelenésével a fentiekhez hasonlóan jelentősen átalakult a rendőrség és a közösségek viszonya, és a rendőrség partneri kapcsolatai is.

Fontos kiemelni, hogy a szerzők az elvont rendőrség fogalmat a Max Weber (1922) által leírt ideál-típus meghatározásként értelmezik. Az ideális (vagy „tisza”) típusok olyan absztrakciók, amelyek a társadalmi valóság bizonyos elemeit vagy perspektíváit hangsúlyozzák. Az absztrakt rendőrség fogalom ideáltípusának használata nem azt jelenti, hogy a rendőrség empirikus valósága teljes mértékben megfeleltethető a fogalmi meghatározásban foglaltaknak, hiszen a mindennapok valósága ennél jóval összetettebb. A rendőrség elvonttá válása tehát nem azonos a helyi beágyazottság elvesztésével. Még az elvont rendőri szervezetek is foglalkozhatnak helyi problémákkal, vagy kiváló kapcsolatokat ápolhatnak partnereikkel, azonban ezekben a személyes kapcsolatok ápolása helyett sok tekintetben már a partnerek informatikai rendszereihez történő hozzáférések biztosítják a helyi viszonyok ismeretét. Bár a rendőrség

egyre elvontabbá válik, a hagyományos szervezeti típusok és szervezeti kultúra elemek is megtalálhatók benne. Am ezek megléte nem a rendőrség elvont voltának cáfolata. Nem az a kérdés tehát, hogy az elvont rendőrség minden fogalmi eleme megtalálható-e korunk rendőrségeiben, hanem az, hogy e koncepció hasznos-e a kortárs rendőrségi szervezetek egyre dominánsabb elemeinek jobb megértéséhez.

A tanulmány ezután a fogalom két dimenzióját fejti ki részletesen a holland és a skót rendőrség példáján keresztül. A belső kapcsolatok fokozódó elvontságát tekintve kulcsfontosságú lépés volt a nemzeti rendőrségek felállítás. Ez mindkét országban azzal járt, hogy a hagyományosan kistelepüléseken működő rendőri egységeket megszüntették és nagyobb szervezeti elemmé változtatták (Terpstra et al., 2016; Terpstra, 2018). A változás azt is jelentette, hogy a rendőröknek idegen kollégákkal és idegen területeken kellett dolgozniuk. Megállapítják azt is, hogy a rendőrség formalizálása, valamint a fokozott horizontális és vertikális széttagoltság is elősegíti a belső kapcsolatok változását (Terpstra et al., 2016; Terpstra, 2018). A közösségorientált rendőrség működésében jelentős változásokat okozott, hogy a közösségi rendőrök helyismerete gyengült. Korábban sok kérdésben nagyfokú önállósággal kezelték a területükön jelentkező problémákat. Ha kollégáik segítségére volt szükségük, azt gyakran személyes kapcsolataikon keresztül, informálisan rendezték. Ma részletes protokollokat kell követniük, melyek pontosan megszabják, hogy mely esetekben, hogyan vehetnek igénybe segítséget feladataik ellátásához.

A skót rendőrségi reform egyik fő célja volt, hogy nemzeti szinten olyan speciális egységeket hozzon létre, amelyhez minden általános egység egyenlő eséllyel fér hozzá. Számos tanulmány (Fyfe, 2018; Hail, 2016) megállapította, hogy az új szervezeti rend nagyobb távolságot teremtett a helyi rendőrök és a speciális egységek között.

A szerzők által vizsgált mindkét országban komoly problémát jelent a hívásfogadó központok és a településeken dolgozó rendőrök nagy távolsága. Az ezekben az országokban végzett vizsgálatok szerint a helyi rendőrök úgy érzik, hogy a központokban dolgozókból hiányzik a helyismeret, emiatt kevésbé értik a közösségek problémáit (Terpstra et al., 2016).

A skóciai kutatások arról is beszámoltak, hogy sok rendőr úgy érzi, hogy az egységes skót nemzeti rendőrség létrehozása óta a feletteseikkel való kommunikáció első számú formája az e-mail és az internet, holott a rendőrökben erős igény jelentkezett a személyes kommunikáció iránt is (Scottish Government, 2016, 2017). Szintén az egységes rendőrség bevezetéséhez kötődő tendencia a mennyiségi jellegű teljesítményelvárások megfogalmazása. A központilag megfogalmazott teljesítménycélokat a szervezet feletti centrális ellenőrzés

eszközöként is lehet értelmezni. A jelenség is következtetni enged arra, hogy a centrális irányítású rendőrség nézőpontjából az egységes teljesítménycélok azt jelentik, hogy a közbiztonság problémái Skócia-szerte egyformák és egyformán is kezelendők.

A rendőrség egyre növekvő elvont jellege a külső kapcsolatokban is megmutatkozik. Mindkét vizsgált országról elmondható, hogy az egységes nemzeti rendőrségre való áttérés nagyobb távolságot eredményezett a rendőrség és a társadalom közösségei között, melyhez a rendőrörsök bezárása, nyitvatartási idejük lecsökkentése is hozzájárult. Ennek a változásnak része volt a rendészeti stílus megváltozása, kevesebb figyelem fordult a helyi problémák megoldására, jóval több a segélyhívásokra történő reakcióra.

A holland rendőrség értékelésében Terpstra és munkatársai megállapítják, hogy a rendőrség új szolgáltatási modellje is hozzájárult a rendőrség és a polgárok közösségei közötti növekvő távolsághoz. Ez az úgynevezett többcsatornás modell lehetővé teszi az emberek számára, hogy telefonon és interneten is bejelenthessék sérelmeiket. A modell bevezetése óta jelentősen megnőtt a rendőrséghez az internetes csatornákon fordulóók száma, és lecsökkent azoké, akik személyesen tettek bejelentést.

Úgy tűnik tehát, hogy számos tényező együttes hozzájárulásának köszönhető a rendőrség egyre elvontabb jellege. A szervezeti folyamatok és a rendőrséggel kapcsolatos nézetek változásai különösen erőteljesen hatottak ennek megerősödéséhez. A szervezeti folyamatokat vizsgálva több fontos körülmény emelhető ki:

- a. Az újonnan létrehozott rendőri szervezet alapvetően változtatta meg a rendőrség belső és külső kapcsolatait.
- b. A nemzeti rendőrség létrehozása a munkafolyamatok egységesítését és egységes szervezését eredményezték (Terpstra & Fyfe, 2015). A szabványosítási törekvések eredményeként a szervezeti és munkafolyamatok egyre inkább formalizálódtak.
- c. A rendőrségi reformok hatékonyságot növelő céljaival a létrejött nemzeti rendőrségekben a felelősségi rendszerek horizontálisan megváltoztak, „új belső határok” jöttek létre. A hollandiai Waalwijk kórház közelében történt drámai esemény a példa arra, hogy az ilyen széttagoltság a rendőri munkára nézve milyen káros következményekkel járhat (Commissie Eindhoven, 2016).
- d. A rendőrség az elmúlt évtizedekben egyre inkább támaszkodik a számítógépes, internetes rendszerekre, ami a kapcsolatokban és a munkafolyamatokban jelentős változásokat eredményezett. Nemcsak a rendőrség külső, hanem belső kapcsolatai is egyre inkább függenek az informatikai rendszerek által nyújtott szolgáltatásoktól.

A szervezeti folyamatok változásai mellett az absztrakt rendőrség felé vezető úton jelentős volt a befolyása a szervezettel kapcsolatos nézetek megváltozásának is, de itt is hangsúlyozni kell, hogy a rendőrség közösségtől való eltávolodása ezeknek a hatásoknak nem szándékolt eredménye.

Az 1980-as évektől számos nyugati országban teret nyert NPM² mindkét vizsgált ország rendőrségi reformjában az alapvető célok között szerepelt. A hatékonyság és a költségek csökkentésének jegyében vonták össze a helyi rendőri egységeket, a hatékonysággal indokolták a központi segélyhívó rendszerek bevezetését, és a piaci szolgáltatások rendőrségen történő meghonosításának indoka fontos szerepet játszott az ügyfelekkel történő kapcsolattartás internet-alapúvá változtatásában is. A helyi szervezetek összevonását például Hollandiában úgy kommunikálták, hogy ha a bankok megtehetik, hogy vidéki intézeteik egy részét bezárják, akkor miért ne tehetné ugyanezt meg a rendőrség is (Terpstra et al., 2016).

A hírszerzésalapú rendészeti stratégiai megközelítés – mint a probléma orientált rendészet kifinomult és modern változata – az ezredfordulót követően terjedt el széles körben. Mind a probléma orientált rendészet (Problem Oriented Policing), mind pedig a hírszerzésalapú rendészet (Intelligence Led Policing) azon a feltételezésen alapul, hogy a rendőri munkát szisztematikus tájékoztatással és a problémák elemzésével kell vezetni. A rendőri tevékenység illetően megközelítése óriási mennyiségű adat feldolgozását teszi szükségessé erre speciálisan képzett szakemberek segítségével, mely óhatatlanul maga után vonta a rendőrök közvetlen, személyes és gyakran informális ismeretei értékének és fontosságának folyamatos értékvesztését.

Harmadszor – főként Hollandiában – az elmúlt időszakban komoly vitát keltett az a folyamat, amelyben a közösségi rendészet egyre inkább háttérbe szorult, és a rendőrség csupán alapfeladataira koncentrált (Terpstra, 2017). A közösségi rendészet visszaszorulása mellett ez azzal is járt, hogy a rendőri munka lényegévé a rendőrség büntető igazságszolgáltatási feladatainak ellátása vált, melyre példa a waalwijk-i kórháznál történt tragikus esemény előzményeinek kezelése. Amennyiben a rendőrség csupán alapfeladataira koncentrált, háttérbe szorult a jelenlét, a láthatóság, az emberek szolgálata.

A rendőrség absztrakt jellegének sokrétű és ellentmondásos következményei lehetnek.

2 Az NPM a New Public Management közigazgatási elmélet rövidítése, amely az 1980-as években vált elterjedté Nyugat-Európában. Eszerint a közigazgatás lényegében ugyanolyan ismertetőjegyek alapján működik, mint más szervezetek, ezért a közigazgatásban is lehetséges a racionális vezetés és működés megvalósítása.

- 1) Az egyre növekvő absztraktság miatt a rendőrség kevésbé tájékozott, kevésbé rugalmas és kitett a merev informatikai rendszereknek.
- 2) Az elvont rendőrség kevésbé képes arra, hogy a polgárok és közösségeik problémáira megfelelő választ találjon, mivel a belső folyamatok és a szervezeti eljárások széttagoltak, nehezen átláthatók, és negatívan befolyásolják a közösség iránti felelősségérzetet.
- 3) A belső széttagoltság hozzájárulhat a koordináció és a kommunikáció eddig nem tapasztalt problémáihoz. A helyi rendfenntartás erősen függhet azoktól a központi egységektől, amelyeknek nincs ismerete a helyi helyzetekről és kapcsolatokról.
- 4) A rendőrség egyre növekvő elvont jellege megzavarhatja a végrehajtó rendőrök és a vezetők közötti szoros, közvetlen és személyes kapcsolatokat is (Terpstra et al., 2016; Scottish Government, 2017). Alááshatja a hagyományos rendőri kultúrát, melyben különös jelentősége van a szolidaritásnak, az összetartásnak, valamint a rendőrök mindennapi munkájuk során felmerülő kockázatokra és problémákra adott hagyományos, kollektív válaszainak.
- 5) Hosszú távon a növekvő absztraktság mellett nemcsak a rendőrség szervezeti vonatkozásai változhatnak, hanem az alkalmazott rendészeti modell is. A rendőrség és az állampolgárok, a közösségek és a közbiztonság fenntartásában szerepet kapó partnerszervezetek közötti távolságot nehéz lehet összehangolni a nyugat-európai sok rendőri szolgálat politikai ambícióit uraló közösségi rendfenntartás fogalmaival.
- 6) Az elvont rendőrség létrehozása szintén hatással lehet a rendőrség szakmai és szervezeti kultúrájára is. Az információs rendszerek, az informatikai kommunikáció és a rendszerszintű bürokráciák felé való elmozdulás fokozódó függőségével az ezek kezeléséhez kapcsolódó készségeket jobban értékeli a hagyományos rendőri szerepnél, melyekben hangsúlyos a saját belátáson alapuló döntések kreatív kiaknázása a gyakorlatban adódó problémák kezelésére (Bittner, 1979). A hatékonyság, kiszámíthatóság és az ellenőrzés javítása mint fókuszba állított szervezeti célok oda vezethetnek, hogy az emberi ítélőképességet a szabályok, előírások és struktúrák diktátuma váltja fel, ami azt eredményezi, hogy a munkafolyamatok kevésbé függenek az emberi készségektől, képességektől és tudástól (Ritzer, 1993).
- 7) Elgondolkodtató az is, hogy a polgárok szempontjából milyen következményekkel járhat a rendőrség növekvő elvont volta. Korábbi tanulmányok azt mutatták, hogy az állampolgárok elvárták, hogy a rendőrség látható, megközelíthető és elérhető legyen (Van der Vijver, 2004). Kérdés, hogy mennyire változtatják meg az állampolgárok az egyre elvontabb korszakban elvárásaikat? Számos nyilvánvaló oka van annak, hogy a személyes és

közvetlen kapcsolatok a rendőrség munkájában a jövőben is nagyon fontosak lehetnek. A rendőrséggel szembeni bizalomban alapvető fontosságú, hogy az emberek jobban bíznak azokban a rendőrökben, akiket személyesen ismernek (Van der Vijver, 2004). A súlyos bűncselekmények áldozatai nagyobb bizalommal fordulnak problémáikkal a személyében is megjelenő rendőrhöz, mint az absztrakt távközlési vagy informatikai rendszerekhez (Boekhoorn & Tolsma, 2015). Végül a rendőrségnek komoly érdeke fűződik a szoros kapcsolatok fenntartásához, hiszen ezek a közösségek a rendőrség információs bázisát is jelentik.

A rendőrség egyre elvontabbá válását és e folyamat hatásainak leírását követően a szerzők fontosnak tartják megjegyezni, hogy ebben a helyzetben szabad nosztalgiával tekinteni az absztrakt rendőrség előtti időkre. Azok a változtatások, amelyek e hatást előidéztek a hatékonyság javítását és a modern technológiák alkalmazását szolgálták. Egyre égetőbb szükséglet azonban, hogy észrevegyük a rendőrség egyre növekvő elvont jellegét. Még nem folyt nyilvános vita arról, hogy a jövőben miként lehet ezt kezelni, és vajon ez-e az a rendőrség, amelyre a polgárok és az együttműködő partnerek és maguk a rendőrök vágnak? A rendőrség jövőjére nézve az igazi veszélyt azok a konfliktusok jelenthetik, amelyek e vita hiányában felléphetnek. A rendőrök szervezethez való kötődése sokkal lazábbá válhat, ellenállhatnak az absztrakt rendszereknek. A közösségek úgy érezhetik, hogy a rendőrség kevésbé hozzáférhető, kevésbé fognak bízni abban, hogy a szervezet jól ismeri és kezeli a helyi problémákat. A bizalmi kapcsolat pedig alapvető a rendőrség legitimitása vagy a rendőri hatékonyság szempontjából például akkor, ha a közösségre mint az információk bázisára tekintünk.

Összegzés

A szerzőhármás tanulmányában a lakosságtól távolodó absztrakt rendőrség kialakulását a Hollandiában és Skóciában megvalósított reformok szándékon túli eredményének tekinti, és azt is megjegyzi, hogy a jelenség – ha kisebb mértékben is, de – más nyugati országok rendőrségein is megtapasztalható. Az egységes nemzeti rendőrségek létrejöttén – mint a változásokat előidéző elsődleges körülményen – túli összefüggéseket azonban nem tesz a vizsgálódás tárgyává. Pedig azok a folyamatok, amelyek a rendőrségek átalakításához vezettek, és azok, amelyek a változás következtében alakították a reformmal érintett országok rendészeti rendszerét, legalább annyira okai az absztrakt rendőrség létrejöttének, mint maguk a reformok. Terpstraék írása jelentős lehet a rendőrség

és a társadalom változó kapcsolatának megértésében és kezelésében. A tanulmány megállapításai alapján lehetőség nyílik a távolodási folyamat szélesebb körű megvilágítására, a magyarországi helyzet megvizsgálására, és a jelenség ellenében a közösségekkel folytatott partnerségek megerősítését szolgáló intézkedések bemutatására is, melyre a recenzió keretei nem elégségesek. Mind ez azonban szükséges ahhoz, hogy az óhatatlanul bekövetkezett változásokat a rendészet ne csupán elszenvedje, hanem a megváltoztathatatlan élére állva tudatosan formálhassa viszonyát a társadalommal, melynek fókuszában továbbra is csak a közösség biztonsági igényeinek szolgálata állhat.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Bittner, E. (1979). *The Functions of the Police in Modern Society: A Review of Background Factors, Current Practices, and Possible Role Models*. Crime And Delinquency Issues. Oelgeschlager, Gunn & Hain. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/147822NCJRS.pdf>
- Boekhoorn, P. & Tolsma, J. (2015). *De aangifte van delicten bij de 'multichannelstrategie' van de politie*. Radboud Universiteit. <https://www.politieacademie.nl/kennisenonderzoek/kennis/mediatheek/PDF/91805.PDF>
- Commissie Eerhorn (2016). *Conclusies en aanbevelingen Onderzoeksrapport. TweeSteden*. <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/mijn-buurt/wijkprojecten/08/onderzoeksrapport-commissie-eehorn.pdf>
- Fyfe, N. R. (2018). The changing ecology and equity of policing: reconfiguring organisational boundaries in an era of police reform. In Fyfe, N. R., Gundhus, H. O. & Ronn, K. V. (Eds.), *Moral issues in intelligence-led policing* (pp. 246–261). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315231259-13>
- Hail, Y. Y. (2016). *Local policing in transition. Examining the impacts and implications of police reform in Scotland*. PhD thesis. University of Dundee.
- HMICS (2015). *Independent Assurance Review Police Scotland – Call Handling Final Report*. Hm Inspectorate of Constabulary In Scotland. <https://hmics.scot/sites/default/files/publications/HMICS%20Independent%20Assurance%20Review%20Police%20Scotland%20-%20Call%20Handling%20Final%20Report.pdf>
- Ritzer, G. (1993). *The McDonaldization of Society Thousand Oaks*. Pine Forge Press.
- Salet, R. & Terpstra J. (2017). *VVC onder de aandacht: Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk*. Radboud Universiteit. <https://www.politeenwetenschap.nl/cache/files/613f104ecc795PW92.pdf>
- Salet, R. & Terpstra J. (2018). Criminal justice as a production line. ASAP and the managerialization of criminal justice in the Netherlands. *European Journal of Criminology*, 17(6), 826–844. <https://doi.org/10.1177/1477370819828332>

- Scottish Government (2016). *Year 1. Annex 1. Evidence Review. SIPR, What Works Scotland and ScotCen*. <https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/research-and-analysis/2016/06/evaluation-police-fire-reform-year-1-annex-1-evidence-review/documents/00502122-pdf/00502122-pdf/govscot%3Adocument/00502122.pdf>
- Scottish Government (2017). *Evaluation of Police and Fire Reform. Year 2 Report. Annexes. SIPR, ScotCen and What Works Scotland*. <https://www.gov.scot/publications/evaluation-police-fire-reform-year-2-report-annexes/documents/>
- Terpstra, J. (2017). Storytelling about rural policing: the social construction of a professional identity. *European Journal of Policing Studies*, 5(1), 17–33.
- Terpstra, J. (2018). Local Policing in a Nationalized Police Force. A study on the local teams of the Netherlands' National Force. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 15(1), 251–262. <https://doi.org/10.1093/police/pay037>
- Terpstra, J. & Fyfe, N. R. (2014). Policy processes and police reform: Examining similarities and differences between Scotland and the Netherlands. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 42(4), 366–383. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2014.03.003>
- Terpstra, J. & Fyfe, N. R. (2015). Mind the implementation gap? Police reform and local policing in the Netherlands and Scotland. *Criminology and Criminal Justice*, 15(5), 527–544. <https://doi.org/10.1177/1748895815572162>
- Terpstra, J., Foekens, P. & Van Stokkom, B. (2015). Burgemeesters over hun nationale politie. *Nijmegen State and Law Research Papers*, (1), 1–49. <https://repository.uibn.ru.nl/bitstream/handle/2066/141809/141809.pdf?sequence=1>
- Terpstra, J., Van Duijneveldt, I., Eikenaar, T., Havinga, T. & van Stokkom, B. (2016). *Basisteams in de Nationale Politie – Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk*. Radboud Universiteit, Nijmegen. <https://www.politiceenwetenschap.nl/cache/files/613f17ec4d254PW88.pdf>
- Terpstra, J., Fyfe, N. R. & Salet, R. (2019). The Abstract Police: A conceptual exploration of unintended changes of police organisations. *SAGE Journal*, 12(4), 339–359. <https://doi.org/10.1177%2F0032258X18817999>
- Van der Vijver, K. (2004). Public safety and the role of the police. In Van der Vijver, K. & Terpstra, J. (Eds.), *Urban Safety. Problems, Governance and Strategies* (pp. 37–64). Universiteit Twente/IPIT.
- Weber, M. (1922). *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Mohr.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Budavári Á. (2022). Jan Terpstra, Nicholas R. Fyfe és Renze Salet: The Abstract Police: A conceptual exploration of unintended changes of police organisations című tanulmányának ismertetése. *Belügyi Szemle*, 70(5), 1089–1100. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.12>

INTERJÚ

Éltető erőforrásunk, a víz védelme napjainkban

Interjú dr. Szöllősi-Nagy András professzorral

Our vital resource, the protection of water nowadays
Interview with Professor Dr. András Szöllősi-Nagy

Hornyik Zsuzsanna

Dr. főszerkesztő-helyettes
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége
zsuzsanna.hornyik@bm.gov.hu

Absztrakt

Dr. Szöllősi-Nagy András nemzetközi szaktekintélynek örvendő professzor, végzettségét tekintve mérnök, hidrológus. A Magyar Tudományos Akadémia doktora (hidrológia és vízgazdálkodási rendszerek irányítása). Számos külföldi egyetemen (Svédország, Kanada, Thaiföld, Kína) volt vendégprofesszor. Húsz évig az UNESCO Nemzetközi Hidrológiai Programjának titkára volt Párizsban, tíz évig az UNESCO Természettudományi Szektorának főigazgató-helyetteseként tevékenykedett. Az utóbbi öt évben a delfti (Hollandia) UNESCO-IHE

Víztudományi Intézet rektora. A sztochasztikus hidrológia professzora a Delfti Műszaki Egyetemen és az UNESCO-IHE-ben. Fő kutatási területe a sztochasztikus hidrológiai rendszerek és a rekurzív előrejelző algoritmusok, valamint a fenntartható fejlődés és a klímaváltozás hidrológiai hatásai. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víztudományi Karának oktatója, a Debreceni Egyetem díszdoktora. Szakmai véleménye, állásfoglalásai – tekintettel eddigi szakmai életútjára – a felelősen gondolkodó vízügyi szakemberek számára hiteles és hatékony iránymutatásul szolgálnak. Arról kérdeztük professzor urat, hogy miként szolgálja a tudomány a nemzeti vízgazdálkodást, mik történtek eddig, és mit kell még tennünk a rendelkezésre álló vízkészletek megóvása érdekében, valamint a rendkívüli helyzetek, járványok hogyan befolyásolják e tevékenységeket.

Kulcsszavak: interjú, éltető erőforrás, víz védelme

Abstract

Dr. András Szöllősi-Nagy is an internationally renowned professor, by qualification an engineer, hydrologist. Doctor of the Hungarian Academy of Sciences (management of hydrology and water management systems). He has been a visiting professor at several foreign universities (Sweden, Canada, Thailand, China). For twenty years he was Secretary of the UNESCO International Hydrology Programme in Paris, and he was Deputy Director-General of UNESCO's Natural Sciences Sector for ten years. For the past five years, he has been rector of the UNESCO-IHE Institute of Water Science in Delft, the Netherlands. He is professor of Stochastic Hydrology at Delft University of Technology and at the UNESCO-IHE. His main research interests are stochastic hydrological systems and recursive forecasting algorithms, as well as the hydrological effects of sustainable development and climate change. Lecturer at the Faculty of Water Sciences of the University of Public Service, Honorary Doctor of the University of Debrecen. His professional opinion and resolutions – given his professional career so far – serve as a credible and effective guide for responsible water professionals. We asked the professor about how science serves national water management, what has happened so far and what we still need to do to conserve available water resources, and how extreme situations and epidemics affect these activities.

Keywords: interview, vital resource, water protection

Nemzetközileg elismert szakemberként mi a véleménye a 2014–2030. időszakra szóló Kvassay Jenő Tervben¹ foglalt vízpolitikai stratégiáról?

A Kvassay Jenő Terv (KJT) a maga nemében unikum, ilyen nem sok van a világban. Lassan ötven évvel ezelőtt volt az első UN Water kormányközi világkonferencia 1977-ben, amely csak a vízzel foglalkozott, és azt javasolta, hogy az országok az integrált vízgazdálkodás irányába fejlesszék a vízügyeiket. Ideértve az intézményeket is. A nagy ENSZ szakosított konferenciák végeredménye a hetvenes években általában egy-egy új intézmény létrehozása volt. Így például 1972-ben az ENSZ Stockholmi Környezetvédelmi konferencia nyomán alakult meg az ENSZ környezetvédelmi programja, az UNEP. A cél abban az időszakban az volt, hogy az összes fontos stratégiai témát áttekintsék egy átfogó kormányközi konferencia keretében, és a kormányok megállapodjanak a további teendőben. Az 1977-es konferencia egyik ajánlása az volt, hogy nemzeti szinten valósuljon meg az integrált vízgazdálkodás a megfelelő intézményes rendszerrel. Ekkor jöttek létre a vízügyi minisztériumok olyan fejlődő országokban is, ahol a víz már akkor rendkívül kritikus probléma volt. Ezen intézmények első feladata a nemzeti stratégia kidolgozása volt. Már korábban – az 1960-as években is – voltak kísérletek országos vízügyi kerettervek kidolgozására. Hazánkban azonban sajnálatos módon az 1990-es évek elején dezintegrálódott a magyar vízügy intézményrendszere. Egy helyen volt az árvízvédelem, másik helyen a vízellátás és megint máshol a szennyvizekkel kapcsolatos dolgok irányítása. Felmerült tehát, hogy kellene egy olyan nemzeti vízstratégia, amely az intézményes integráció hiányában legalább a főbb teendőket pár évtizedes távlatban meghatározza. Ez lett a KJT, amely szerencsésen egybeesett az ENSZ fenntarthatósági keretrendszerének tervével, amely 2030-as céldátummal konszenzussal tűzött ki elérendő célokat globális és regionális szinten, felkérve a kormányokat, hogy azok megvalósításához nemzeti szinten járuljanak hozzá. Ez tizenhét elemből álló stratégiai program, amelyből az egyik a vízzel és szennyvízzel foglalkozik. A magyar KJT nagyon jól felépített, egyedülálló és valóban integrált stratégiai terv. A világon vannak hasonlók, azonban teljesen természetes, hogy az eltérő kormányzati struktúrák eltérő, a helyi sajátosságokat tükröző tervek eredményeztek. Az Egyesült Államok például csak főbb vonalak mentén támogatta az új fejleményeket, bár egyre fokozottabban fejezte ki egyetértését az

1 „A Kvassay Jenő Terv feladata a vizek kezelésével és állapotával kapcsolatos célok kijelölése, az ezek eléréséhez szükséges intézkedések, feladatok azonosítása, valamint a végrehajtás feltételeinek és módjának a meghatározása. A víz közcélúsága és kiszolgáltató helyzetünk miatt hazánkban hagyományosan igen nagy az állami felelősség és feladatvállalás. Kiemelkedően fontos tehát, hogy a folyamatok közben tartására szakmailag alkalmas, erőforrásokkal kellően ellátott, konjunkturális hatásoktól mentes, stabil vízügyi intézményrendszerünk legyen. A KJT hatóköre az ország teljes területén minden vízzel kapcsolatba kerülő tevékenység.” (URL1).

általános célok elérését illetően – példa erre a klímaváltozással kapcsolatos politikájuk változása. Németország felhívja a figyelmet arra, hogy konkrét stratégiákra van szükség. Például a katasztrófaelhárítás területén nyomatékosan, hiszen várható, hogy a klímaváltozás következtében meg fog nőni a szélsőséges események előfordulási valószínűsége, azaz szélsőségesebbek lesznek a hidrológiai folyamatok, gyakoribb és növekvő mértékű lesz az árvíz. Ezt már most látjuk. Itt volt például a villámárvizek előfordulása két évvel ezelőtt a Rinya-patakon, ami egészen döbbenetes eseményeket eredményezett; a vasutat elmosta, műtárgyak alól kimosta az alapokat. Ennek Európában talán a legsúlyosabb megjelenése a tavaly július 14-i németországi árvíz volt. Németország nyugati részén az Ahr folyó vízgyűjtőjén fordult elő egy olyan árvíz, amit még soha nem észleltek. A legdöbbenetesebb ebben az volt, hogy dacára a hidrometeorológiai előrejelzések megfelelő pontosságának, a hatóságok nem reagáltak időben és megfelelően. Nem tudták a feladatukat végrehajtani, mert nem volt meg az a lánc, ideértve az intézmények működését, a műszaki kapacitást, amely a jó hidrológiai előrejelzéseket követően a jó információkon alapuló döntéshozatalt, a gyors reakciót, a szükséges evakuálást támogatta volna. Nem volt meg az a felkészülést elősegítő rendszeres gyakorlatozás, ami a polgárokat készíti fel arra, hogy mit tegyenek ilyen esetekben, amikor nem várt árvízzel szembesülnek. Ezzel ellentétben például a sok természeti katasztrófának kitett Japánban évente gyakorlatoznak a katasztrófavédelmi szervezetek karöltve a civilekkel, mert nélkülük nem megy a dolog.

Nemzetközi viszonylatban, a helyi adottságok figyelembevételével, mennyire tartja korszerűnek, hatékonynak a tervben foglaltakat?

A KJT teljes mértékben korszerű, ám megjegyzendő, hogy ez egy stratégia, amit taktikára kell váltani, a taktikát pedig tervekké kell alakítani, amelyek térben és időben ütemezett tevékenységek listája kell legyen. Ez utóbbi egy kicsit döcögve halad – ez az én saját véleményem – pontosan azért, mert sajnos a magyar vízgazdálkodást a dezintegráltság jellemzi. Ahogy korábban említettem, egy helyen van az árvíz, más helyen van a belvíz, harmadik helyen van az öntözés, negyedik helyen a vízellátás, ötödik helyen van a csatornázás, hatodik helyen van a felszínalatti vízkészletek, hetedik helyen van a vízminőség elválasztva a vízmenynységtől. Ez valószínűleg a hatékony működésnek ma a korlátja, tehát mindenképpen az lenne következő lépésként talán javasolható, hogy ezeket integrálják egyetlen olyan nagyobb egységbe, amely nemcsak a vízzel mint a fenntarthatóság egyik céljával és egyben korlátjával foglalkozna, hanem a környezettel általában, azaz nemcsak a környezetvédelemmel, hanem a környezeti elemek hasznosításával, a talajjal, a levegővel, a vízzel, hiszen ezek mind kapcsolódnak és

egymás függvényei. A baj az, hogy a fenntartható fejlődést úgy definiáljuk, hogy akkor fenntartható a világ, ha annak a három lába, a társadalmi fejlődés vagy fejlesztés, a gazdasági fejlesztés és a környezet, egymással egyensúlyban vannak, mint egy suszterszéknel. Ha a suszterszéknek az egyik lába kiesik, akkor a szék feldől. Ha a környezet, amire most nincsen megfelelő intézményrendszer, kiesik, akkor ez a veszély fennáll. Annál is inkább, mert nemcsak a teremtett környezet, hanem az ember alkotta környezet is fontos. Ahogyan az urbanizáció halad előre, az épített környezetvédelem és a természeti környezetvédelem mind lényeges tényezők. Ezeket integráltan kellene kezelni. Véleményem szerint a KJT ehhez sokat tesz hozzá, és jó lenne ezt az összes környezeti elemre kiterjeszteni. Tehát a környezet és környezetvédelem nem korlátja a fejlesztésnek, vagyis a fejlődésnek, hanem célja, és ez egészen más megközelítést kíván. A környezetvédelmen túl kell lépni, tehát a környezettel való gazdálkodásról kellene beszélni, arról, hogy hogyan tudjuk az életfenntartó rendszereket hosszú távon biztosítani, hiszen száz év múlva nagyon kellemetlen lesz a helyzet, amikor a Föld lakossága eléri a 12 milliárdot. A 20. században volt egy háromszoros népességnövekedés, hárommilliárdról hatmilliárdra. Mindeközben a vízkiemelés mértéke meghatszorozódott, tehát kinyílt egy olló, ami nem fenntartható, és ha ez így megy tovább, annak beláthatatlan következményei lesznek. Most vagyunk 7,7 milliárdan, pontosan száz év múlva – és elég jól előre jelezhetőek ezek a népességváltozások – 12 milliárd ember lesz a Földön. Ez pedig az az átbillenési pont, amin hogyha túlmegy az emberiség, az életfenntartó rendszerek visszafordíthatatlanul összeesnek. Tehát a fenntartható fejlődés nemcsak egy költői elképzelés, hanem az emberi kultúra túlélésének záloga. Tehát minden kormányzatnak, bármilyen ideológiai rendszerben működik is, az lenne a legfontosabb feladata, hogy ezt a gondolkodásmódot integrálja a stratégiáiba. Természetesen ez nem történik meg egyik percről a másikra, vannak társadalmi korlátai is, amit ma magunk körül látunk. Sajnos mi derék magyarok még mindig szennyezzük a környezetet, bár kétségtelen, hogy ezen a területen is történtek pozitív változások, csak még nem érzékelhetők igazán. A környezetvédelem a környezetgazdálkodás egyik eleme. Saját magáért tekintenek rá, pedig mindösszesen egy nagyobb rendszer része. A környezettel gazdálkodni kell, a humán rendszerek és az ökoszisztémák együttesen használandók – a szó jó értelmében véve – és védendőek egyszerre.

Milyen nemzetközi összefüggések merülnek fel egy nemzeti vízpolitikai stratégia megvalósításakor gondolva a szomszédos országokra?

A víz nem ismer határokat. Magyarország egyetlen vízgyűjtő terület, a Duna vízgyűjtő területének a része. Ez mindenképpen szükségessé teszi a jól működő

nemzetközi kooperációt. Igencsak különös történelmi tény, hogy még a legvadabb Rákosi-korszakban is volt valamiféle kiegyensúlyozott együttműködés. Amikor 1956-ban jött a jeges árvíz, a magyar illetékesek nemcsak vízügyi adatokat osztottak meg a jugoszláv hatóságokkal, hanem magyar jégtörő hajók mentek át jugoszláv területre, magyar szakemberek segítettek. A víz mindennél sokkal fontosabb, az ember által felállított értékrendektől, a politikától független, azokkal egy lapon nem említhető. A víznek nagyon mély a pszichológiai jelentése. Ebből kifolyólag komoly államközi konfliktusok potenciális forrása is lehet. Gondoljunk csak arra, amikor víztesteket, vízkészleteket meg kell osztani, vagy a víz felső részén elhelyezkedő állam vízszabályozási tevékenysége, vízgazdálkodása folytán a lejjebb lévő államok vízkészlete hirtelen változik.

Egy korábbi interjújában (URL2) mondta, hogy a klímaváltozás hatásának nyolcvan százaléka a vízben keresztül fog jelentkezni. Hogyan érzékeltethető ez az ijesztőnek mondható jelenség a hétköznapi ember számára?

A víz körforgása a globális felmelegedés hatására felgyorsul. Ezt a most közzétett IPCC jelentés is kiemelte végre. A felszíni lefolyás és a felszín alatti víz újraképződésének ciklusai is megváltoznak, miután egyre kevesebb csapadék marad telente hó formájában a talaj felszínén tárolva. A gleccserek olvadása eleinte több vizet ad, majd várható csökkenésükkel, illetve eltűnésükkel megszűnnek megbízható „vízadagolókként” működni. Nagyobb árvizekkel, ám ugyanakkor hosszabb és nagyobb kiterjedésű aszályokkal kell számolnunk. A víz és a klímaváltozás szoros kapcsolatát támasztja alá az a tény, hogy ennek a növekedésnek közel nyolcvan százalékaért a vízzel kapcsolatos hidrometeorológiai katasztrófák felelősek. Az exponenciális növekedés a vízhez kötődő (hidrológiai, meteorológiai és klimatikus) események növekvő gyakoriságának következménye. Hasonló trend figyelhető meg az aszályok terén is. Szemben az árvizekkel, az aszályok lassú dinamikájú folyamatok, ám hatásuk annál súlyosabb lehet. A népesség növekedése következtében a század közepéig drasztikusan csökkenni fog az egy főre jutó vízkészlet. Ez nyilvánvalóan nem fenntartható és súlyos konfliktusok forrása lehet.

Milyen eszközök vannak a szakemberek, a társadalom kezében a fenti jelenség lassítására, megelőzésére, mit gondol mikor lesz jelentős szerepe a mesterséges intelligenciának vagy a blockchainnek a vízgazdálkodásban?

A 21. század vagy a tudás társadalma, vagy nem lesz 21. század – hangzik egyre többet szerte a világban annak nyomán, hogy az 1990-es évek közepe táján

voltaképpen ledőlt a digitális korlát és majdnem mindent ki tudunk számolni. Ez így van a vízgazdálkodásban is. Jól működő digitális modellek serege áll a hidrológus, a gyakorlati vízmérnök és a stratégiai vízügyi tervező rendelkezésére különböző szinteken: a lokálistól a regionálison át a globálisig. Példa erre lokális szinten a szennyvíztisztító telepek irányítástechnikája a szenzoroktól a szabályzó elemekig. Hogyan segítheti a ma már operatíván elérhető nagy mennyiségű adat az operatív vízgazdálkodást? Miként lehet az óriási napi adattömegből a jó döntés számára szükséges mintázatot kiszűrni? Az adatgyűjtési technikák fejlődésével – legyen szó az in situ intelligens szenzorokról vagy távérzékeléssel nyert adatokról – párhuzamosan fejlődtek a nagy adathalmazok gyors feldolgozására képes adatfeldolgozási módszerek. A Big Data és alakzatfelismerő algoritmusok a rekurzív tanulás elvét alkalmazva hihetetlen sebességgel szűrnek ki a különböző szintű, bizonytalansággal terhelt adatokban rejlő mintázatot. A tanuló algoritmusok már a mesterséges intelligencia (MI) tartományába tartoznak s bár távolinak tűnhet, mégis közeli a lehetőség a gépi tanuláson alapuló digitális vízgazdálkodás diszciplínájának és gyakorlatának megteremtéséhez. Úgy tűnik tehát, hogy az MI alkalmazásával hamarosan összekapcsolhatók lesznek a vízgazdálkodási döntések különböző szintjei a lokálistól a globálisig.

Hogyan látja a világon is egyedülálló vízdiplomáciai képzést, aminek a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víztudományi Kara ad otthont?

A víz nem szükségképpen konfliktus forrása, hanem össze is köthet és együttműködés forrása lehet. Ezért a vízdiplomácia egyre fontosabb, hiszen a növekvő létszámú emberiség negyven százaléka nemzetközi vízgyűjtőkön él, ám a vízkészlet, amelyen osztozniuk kell, nem változik. Az optimális vízgazdálkodáshoz elengedhetetlen olyan szakemberek képzése, akik nemcsak a technikai, mérnöki részét ismerik a víztudománynak, hanem mint társadalmi, politikai és kommunikációs problémaként is értik, és kezelni tudják. A karnak nagy lehetőség, hogy olyan vízügyi szakembereket képezhetünk a vízügyi ágazatnak és a nemzetnek, akik rendelkeznek a vízjoghoz és a vízszociológiához kapcsolódó tudás mellett az államigazgatással és a kormányzással kapcsolatos ismeretekkel is. Emellett a jövőben az intézménynek egyre nagyobb figyelmet kell fordítania az említett digitális vízgazdálkodásra, hogy a mesterséges intelligencián alapuló, legújabb technológiákat alkalmazó vízipari rendszereket összekötve segíthesse a politikai döntéshozók munkáját.

Ismeretes professzor úr művészetek felé való nyitottsága, milyen hobbinak hódol szabadidejében?

Eredetileg nem tudományos pályára készültem, hanem festőművésznak, azonban korán rájöttem, hogy nem vagyok elég tehetséges, és egy újabb középszerű művészre pedig már nincs szüksége a hazának. A művészetnek köszönhetően ismerem meg Nemes Judítot, a feleségemet, aki elismert festőművész. Hosszú kalandos évek, tehetséges művészek, számtalan képzőművészeti kiállítás és inspiráló közegben töltött izgalmas időszak után jutottunk el a műgyűjtéshez negyven éve. Shakespeare írja valahol, hogy a fiatalkorban elfojtott bűnök visszatérnek. Miután én is elfojtottam a művészet iránti mély vonzódásomat, Párizsba költözésünk után vissza is tért. A műgyűjtésbe egyébként még az egyetem után vágtunk bele, miután megismerkedtünk Kolozsváry Ernővel, a nagyszerű műgyűjtővel, akinek hihetetlen színvonalas gyűjteménye volt. Az első, az Európai Iskola még élő művészeinek műveit ekkor vásároltuk meg a feleségemmel, de Párizsig csak kicsiben ment a gyűjtés. A francia főváros azonban igazi kincsesládának bizonyult. Számos, a 20. században ott élt konstruktivista és geometrikus képzőművész és fotográfus munkája volt elérhető. Persze a magyar alkotók művei sem maradtak el. Miután a gyűjtemény lassan túlnőtt rajtunk, hazaköltözésünk után kerestünk egy várost, ami befogadná azt. Ennek során egy nagyszerű kapcsolat kezdődött el Balatonfüreddel, ahol közösen megalapítottuk a MOMÜ-t, a Modern Műtárat, ahová tartós letétbe helyeztük az egész gyűjteményt. Az ünnepélyes megnyitó az Európai Kulturális Év keretében lesz. Ez már kicsit túlnőtt a hobbin és a szenvedélyünké vált. Hobbiként szóléskedem Badacsonyörsön – a barátaim szerint – a Három Emberes prémium bor előállításán.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Nemzeti Vízstratégia (Kvassay Jenő Terv)*. <https://www.vizugy.hu/index.php?module=vizstrat&programelemid=143>

URL2: *Szöllősi-Nagy András: „A víz össze is köthet, nem szükségképpen konfliktus forrása.”*. <https://szabadjold.hu/zoldfold/szollosi-nagy-andras-a-viz-ossze-is-kothet-nem-szuksegkeppen-konfliktus-forrasa-274543/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hornyik Zs. (2022). Éltető erőforrásunk, a víz védelme napjainkban. Interjú dr. Szöllősi-Nagy András professzorral. *Belügyi Szemle*, 70(5), 1101–1108. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.13>

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A Belügyi Szemle az Open Journal Systems folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

OJS: ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/index

Ára: 530 Ft

